

SILO beszél

Figyelmeztetés: ez az anyag még nem érte el végleges formáját, ezért
munkapéldánként kezelendő!

I. VÉLEMÉNYEK, KOMMENTÁROK ÉS NYILVÁNOS SZEREPLÉS

A SZENVEDÉS GYÓGYÍTÁSA

(PUNTA DE VACAS, MENDOZA, 1969.05.04)

Feljegyzés: 1. Az Argentin katonai diktatúra betiltott a városokban mindenféle nyilvános eseményt. Ezért egy - Chile és Argentína határán elhelyezkedő - elhagyatott vidéket választottunk, mely Punta de Vacas néven ismert. A hatóságok a kora reggeli óráktól kezdve ellenőrizték az odavezető utakat. Géppuskafészek, katonai járművek és felfegyverzett emberek voltak mindenütt. A belépés csak okmányok és személyi igazolványok felmutatásával volt lehetséges, ami bizonyos konfliktusokhoz vezetett a nemzetközi sajtóval. Silo magas, havas hegycsúcsokkal övezett, gyönyörű környezetben, 200 fős hallgatóság előtt kezdte meg rövid beszédét. Hideg, napos idő volt. Dél körül minden befejeződött. 2. Ez volt Silo első nyilvános szereplése. Többé-kevésbé költőinek nevezhető stílusban arról beszélt, hogy az élet legfontosabb tudása (az igazi tudás) nem könyvek vagy az egyetemes törvények megismerésével kezdődik, hanem személyes, intim tapasztalat kérdése. Az élet legfontosabb tudása a szenvedés megértésével illetve annak legyőzésével kapcsolatos.

Ezt követően egy egyszerű tétel került bemutatásra, több részben:

1. Különbséget tehetünk a fizikai fájdalom és annak mellékhatásai, illetve a szellemi szenvedés között. Míg az előbbi a tudomány és az igazságosság előrehaladtával csökkenthető, az utóbbit ez a fejlődés nem tudja megszüntetni.
2. Háromféle úton lehet szenvedni: az érzékelés, az emlékezet és a képzelet útján.
3. A szenvedés egy erőszakos állapotot jelez.
4. Az erőszak gyökere a vágy.
5. A vágnak különböző fokozatai és formái vannak. Megfigyelésükkel (belső meditáció révén) tudunk előrelépni.

Tehát:

6. A vágy erőszakhoz vezet - és minél alantasabb a vágy, annál inkább. Ez az erőszak nem ér véget első világunkban, hanem megmérgezi a környezetünket is.
7. Az erőszaknak különböző típusait figyelhetjük meg, nem csak az elsődleges, fizikai erőszakot.
8. Egy olyan, egyszerű viselkedésre kell támaszkodnunk, mely irányt ad az életünknek (és ami egyszerű elveket követ): tanuljunk meg békét, örömet és mindennek fölött reményt hordozni magunkban.

Következésképpen: a tudomány és az igazságosság szükséges az emberiség fájdalmának legyőzéséhez. A primitív vágyak leküzdése elengedhetetlen a szellemi szenvedés megszüntetéséhez. Ha azért jöttél ide, hogy meghallgass egy olyan embert, akitől feltételezésed szerint átveheted a bölcsességet, akkor téves úton jársz. Az igazi bölcsesség sem könyveken, sem beszédeken keresztül nem adható át; az igazi bölcsesség a tudatod mélyén rejlik, ugyanúgy, ahogy az igazi szeretet a szíved mélyén található.

Ha a rágalmazók és képmutatók ösztönzésére jöttél ide, azért, hogy meghallgasd ezt az embert, és az itt elhangzottakat felhasználj majd ellene, nos, tudnod kell, hogy téves úton jársz, mert ez az ember nem azért van itt, hogy bármit is kérjen tőled, vagy hogy kihasználjon téged, ugyanis nincs szüksége rád. Egy olyan embert hallgatsz most, aki nem ismeri a világegyetem felett uralkodó törvényeket, nem ismeri a történelem törvényeit, sem a nemzetek közötti kapcsolatok törvényszerűségeit. Ez az ember a te lelkiismeretedhez fordul, távol a városoktól és azok beteges törekvéseitől. Ott, a városokban, ahol minden egyes nap egy, a halál által félbeszakított törekvés, ahol a szeretetet gyűlölet követi, a megbocsátást pedig bosszúállás, ott, a gazdagok és szegények városaiban, az emberek tágas mezeire a szomorúság és szenvedés fátyla borult.

Amikor testedet fájdalom kínozza, szenvedsz. Amikor testedet az éhség mardossa, akkor is szenvedsz. De nem csak a közvetlen testi fájdalmak, vagy a testeden eluralkodó éhség miatt szenvedsz, hanem tested betegségeinek következményei miatt is.

Kétféle szenvedést kell megkülönböztetned. Létezik olyan szenvedés, amely betegséged következménye. A szenvedésnek ez a fajtája a tudomány előrelépésének köszönhetően meghátrálhat, úgy, ahogy az éhezés is meg fog hátrálni, de csak, ha igazságosság uralkodik majd a világon. Létezik egy másik fajta szenvedés, amely nem a tested betegségeitől függ, hanem ezek következménye: ha

mozgássérült vagy, ha nem látsz vagy esetleg nem hallasz, szenvedsz. Még ha ez a szenvedés látszólag a testedből vagy annak betegségeiből fakad is, valójában a szellemedből ered.

Létezik olyan szenvedés is, mely nem fog visszahúzódní még a tudomány illetve az igazságosság előrehaladtával sem. Ez a szenvedés, mely kizárólag szellemi eredetű, a hit, az életöröm és a szeretet előtt hátrál meg. Tudnod kell, hogy ez a típusú szenvedés mindig a te saját tudatodban létező erőszakból ered. Azért szenvedsz, mert attól félsz, hogy elveszíted, amid van, vagy azért, mert valamit már elvesztettél, vagy valamit mindenáron el akarsz érni. Azért szenvedsz, mert nem tudsz megszerezni valamit, vagy csak úgy általánosan félsz... Íme az ember nagy ellenségei: a félelem a betegségtől, a félelem a szegénységtől, a félelem a haláltól és a félelem a magánytól. Ezek mind a szellemedből erednek; a benne lévő erőszakra árulkodnak. Figyeld meg, hogy ez az erőszak mindig a vágyból származik. Minél erőszakosabb egy ember, annál alantasabbak a vágyai.

Szeretnék neked elmondani egy nagyon régi történetet.

Volt egyszer egy vándor, aki hosszú utazás előtt állt. Így hát szekér elé fogta a lovát, és nekivágott a hosszú útnak egy távoli cél felé, melynek eléréséhez egy meghatározott idő állt rendelkezésére. Lovát elnevezte Szükségnek, szekerét Vágynak, az egyik kereket Élvezetnek, a másikat pedig Szenvedésnek. A vándor tehát vezette szekerét jobbra, balra, mindig a cél felé tartva. Minél gyorsabban haladt a szekér, annál gyorsabban forogtak az Élvezet és a Szenvedés kerekai, hiszen egyazon tengelyhez voltak rögzítve, így vezetve a Vágy szekerét. Mivel az utazás hosszú volt, vándorunk elunta magát. Ezért aztán úgy döntött, hogy feldíszíti szekerét, megszépíti sok gyönyörűséggel. Úgy is tett. Ám minél szebben lett feldíszítve a Vágy szekere, annál nehezebb lett a Szükség számára. Így a kanyarokban és a meredek dombokon a szegény állat teljesen kimerült, és nem tudta tovább húzni a Vágy szekerét. A homokos utakon az Élvezet és a Szenvedés kerekai a talajba mélyedtek. Így a vándor egy napon kétségbeesett, mert az út nagyon hosszúnak bizonyult, és ő oly messze volt céljától. Azon az estén úgy döntött, végiggondolja a problémát. Ekkor meghallotta öreg barátja nyertését, és megértette az üzenetet. Másnap kora reggel leszedte a díszeket, megfosztotta a szekeret súlyaitól, ügetésre fogta lovát, és megindult úticélja felé. Azonban addigra már pótolhatatlan időt vesztett. Aznap este újra gondolkodóba esett, és barátja új figyelmeztetéséből megértette, hogy ezúttal kétszerte nehezebb feladat vár rá, mely lemondást jelent. Így tehát pirkadatkor feláldozta a Vágy szekerét. Igaz, hogy amikor ezt megtette, elvesztette az Élvezet kerekét, de vele együtt a Szenvedés kereke is odaveszett. A Szükség hátára szállt, és addig lovagolt a zöld mezőkön és dombokon, amíg célba nem ért.

Figyeld meg, hogyan tud sarokba szorítani téged a vágy. Különböféle minőségű vágyak léteznek: alantasabbak és magasabb rendű vágyak. Emeld fel, győzd le és tisztítsd meg a vágyat, és így bizonyára feláldozod az Élvezet kerekét, de ugyanakkor a Szenvedés kerekét is.

A vágyak által mozgatott emberi erőszak nemcsak a tudat belsejében található, mint annak egy betegsége, hanem más ember világában is gyakorolja magát. De nehogy azt hidd, hogy amikor erőszakra beszélek, csak a fegyveres háborúkra gondolok, ahol egymást ölik az emberek. Ez a fizikai erőszak egy formája csupán. Létezik gazdasági erőszak, ami arra ösztönöz, hogy másokat kihasználj; amikor másoktól lopsz, amikor már nem vagy testvére a másoknak, amikor ragadozómadár vagy a testvéred számára. Ezen kívül van faji erőszak is: azt hiszed netán, nem gyakorolsz erőszakot, amikor üldözöl másokat csak azért, mert nem a te fajtádból valók? Azt hiszed talán, hogy nem alkalmazol erőszakot, amikor rágalmozod őket? Létezik vallási erőszak is: gondolod, hogy nem erőszak az, amikor megtagadod a munkalehetőséget valakitől, bezárod valaki előtt az ajtót vagy netán kirúgsz valakit csak azért, mert nem ugyanazt a vallást követi, mint te? Gondolod, hogy nem erőszak az, amikor rágalmozással bekerítesz valakit, aki nem a te elveidet követi, és lenézed őt, egyedül hagyod a családjában, a barátai között, csupán azért, mert nem a te vallási nézeteidet osztja? Vannak még az erőszaknak más formái is, melyeket a filiszteusi erkölcs ír elő. Te a saját életstílusodat, a saját missziódat akarod rákényszeríteni másokra. De ki mondta neked, hogy te követésre méltó példa vagy? Ki mondta neked, hogy egy életformát rákényszeríthetsz másra csak azért, mert neked tetszik? Hol van az a minta, hol van az a forma, amit mindenkire ráerőltethetsz? Itt van tehát az erőszak egy másik formája. A benned és a többiekben lévő, illetve a környezetben található erőszakot csak a belső hit és belátás révén tudod legyőzni. Az erőszak elleni küzdelemben minden más próbálkozás hamis út. A mai világ pattanásig feszült, és nincs más út arra, hogy véget vessünk az erőszaknak! Ne keress hamis kiutat! Nincs olyan politika, mely képes lenne legyőzni ezt az eszelős, erőszak utáni vágyat. Nem létezik a világon olyan párt, olyan mozgalom, amely képes volna megállítani az erőszakot. Az erőszak legyőzéséhez nem a hamis kiutak vezetnek... Azt beszélnek, a fiatalok a világ különböző pontjain hamis kiutakat keresnek, hogy megszabaduljanak az erőszaktól és a belső szenvedéstől. A kábítószerekben keresik a megoldást. Ne keress hamis kiutat az erőszak legyőzéséhez.

Testvérem, egyszerű elveket kövess, ahogy ezek a kövek, ez a hó és ez a nap is - mely megáld minket - egyszerű. Vidd magaddal a békét, vidd el mindenkinek. Testvérem, a történelem során az emberi lény

felfedi a szenvedés arcát, nézd a szenvedés arcát... de emlékezz, hogy tovább kell menni, hogy meg kell tanulni nevetni, és meg kell tanulni szeretni.

Testvérem, eléd dobom ezt a reményt, az öröm reményét, a szeretet reményét azért, hogy felemelhesd a szíved és a szellemed, és ne mulaszd el a testedet is felemelni.

AZ ÉRVÉNYES CSELEKEDET
(LAS PALMAS DE GRAN CANARIA, 1978.09.29)

Beszéd egy tanulmányi csoport előtt

Milyen az érvényes cselekedet? Erre a kérdésre különböző módon, de majdnem mindig a cselekedet helyes vagy helytelen voltának figyelembevételével válaszoltak, vagy próbáltak válaszolni. Arra is próbáltak magyarázatot találni, hogy mitől nevezhető egy cselekedet érvényesnek. Azaz, az emberek ősidők óta az etikaként illetve erkölcsként ismert kérdésekre próbálnak választ kapni. Évek óta igyekszünk megtudni, hogy mi erkölcsös és mi erkölcstelen, mi a jó és mi a rossz. Valójában azonban az érdekel minket, hogy mitől tekinthető egy cselekedet érvényesnek. Különböző válaszokat kaptunk. Voltak vallásos, jogi illetve ideológiai válaszok. Minden válasz azt tartalmazta, hogy hogyan kell illetve hogyan nem szabad cselekedni. Számunkra nagyon fontos volt, hogy világos választ kapjunk ebben a kérdésben. Azért volt nagyon fontos, mert az emberi cselekedet - céljától és irányától függően - különböző életformákat követ. Az emberi életben minden ehhez az irányhoz alkalmazkodik. Ha van céloom a jövővel kapcsolatban, a jelenem is alkalmazkodik hozzá. Ily módon ezek az érvényességről, az érvénytelenségről, a jóról és a rosszról szóló kérdések az emberi lény jövőjét éppúgy érintik, mint a jelenét. Nem csak az egyént érintik, hanem a társadalmat, egész népeket is.

Különböző vallási szemléletek mutatták be megoldási javaslatukat. Egyes vallások hívei szerint az embernek engedelmeskednie kell bizonyos törvényeknek, be kell tartania bizonyos, Istentől eredő előírásokat. Ez érvényes volt mindazon hívőkre, akik az adott vallást követték. Ám a különböző vallásoknak különböző előírásai vannak. Egyes vallások előírták, hogy adott cselekedeteket kerülni kell bizonyos események megakadályozása végett. Más vallások viszont a szóban forgó cselekedeteket írták elő a pokol elkerülése érdekében. Ezek a vallások, melyek elvileg egyetemesek, néha nem egyeznek meg sem előírásaikban, sem parancsolataikban. De a legaggasztóbb az, hogy a világ sok helyén az ott élők - még ha hittel akarják is - nem tudnak eleget tenni ezen előírásoknak, mert egyszerűen nem így érznek. Ily módon a nem hívők (akik a vallások számára ugyanúgy Isten gyermekei) nem tudnak engedelmeskedni ezen parancsolatoknak, és ezért úgy kezelik őket, mintha Isten levette volna a kezét róluk. Ám egy vallás nem attól egyetemes, hogy földrajzilag lefedi a Földet. Alapjában véve attól kellene egyetemesnek lennie, hogy betölti minden ember szívét, az emberek körülményeitől és tartózkodási helyétől függetlenül. Így tehát a vallások kérdéseinkre adott erkölcsi válaszai nehézségeket vetnek fel.

Az emberi viselkedés más alakítóival is tanácskoztunk: a jogi rendszerekkel, melyek szintén a viselkedés formálói. A jogi rendszerek valamilyen módon azt szabják meg, amit meg kell tennünk vagy el kell kerülnünk az emberek közti és társadalmi viselkedésünk során. Vannak különböző törvénykönyvek, melyek a társas kapcsolatokat szabályozzák. Sőt, büntető törvénykönyvek is vannak, melyek előírják bizonyos bűncselekmények, illetve olyan viselkedések büntetését, melyek szociálisan nem megfelelőnek, antiszociálisnak, vagy kifejezetten károsnak tekinthetők. A jogi rendszerek is megpróbálnak választ adni az emberi cselekvésre azt illetően, hogy mi a helyes és mi a helytelen viselkedés. Ahogy a vallások megadták a maguk válaszát, és ez kielégítő azok számára, akik hisznek az adott vallásban, úgy a jogi rendszerek is megadták a maguk válaszát, és ez kielégítő volt az adott történelmi pillanatban, de semmit nem mondanak annak az egyénnek, akinek egy adott viselkedési normát kell követnie. A gondolkodó emberek kétségkívül belátják, hogy a teljes kaosz elkerülése érdekében fontos, hogy a szociális viselkedésnek legyenek szabályai. Ám ez a társadalmi szerveződés technikája, nem pedig valamely erkölcs igazolása. És valóban, a különböző emberi közösségek rendelkeznek fejlettségüknek és felfogásuknak megfelelő, törvény által szabályozott viselkedési normákkal, mely normák néha éles ellentétben állnak egymással. Egyértelmű tehát, hogy a jogi rendszereknek nincs egyetemes érvényük. Egy adott időszakban, egy bizonyos társadalmi szervezetben használhatóak, de nem érvényesek minden emberi lényre, minden időre és minden helyre. És ami a legfontosabb: semmit sem mondanak az egyénnek a jóról és a rosszról.

Az ideológiáknak is utánanéztünk. Az ideológiák a fejlődésnek jobb szolgálói és jóval meggyőzőbb magyarázatokat kínálnak a szükségzavú jogi rendszereknél és talán még a magasságokból hozott törvényeknél és előírásoknál is. Néhány doktrina kijelentette, hogy az ember olyan, mint egy ragadozó állat, olyan lény, amely mindenáron utat tör magának, még akkor is, ha ezzel a többi emberi lény kárára van. E mögött az erkölcs mögött egyfajta hatalomvágy húzódik. Ez az erkölcs, mely romantikusnak tűnhet, valójában sikerorientált, és semmit nem mond az egyénnek arról, hogy mi történik abban az esetben, ha hatalmi törekvései kudarccal végződnek.

Az ideológiák egy másik irányzata azt mondja: mivel a természetben minden fejlődik és maga az emberi lény is ennek az evolúciós folyamatnak a terméke, továbbá az ember egy adott pillanat

körülményeinek a tükörképe, viselkedése azt a társadalmat fogja tükrözni, amelyben él. Tehát egy adott társadalmi osztálynak egy bizonyos erkölce lesz, egy másiknak pedig egy ettől eltérő. Ily módon az objektív körülmények, a társadalmi viszonyok és a termelési módok határozzák meg az erkölcsöt. Nem kell sokat aggódnunk, hiszen az ember mechanikus hatások alapján cselekszik, még akkor is, ha egy-egy adott osztály állítólagos erkölcséről hallat propaganda célokból. Mivel erre a mechanikus fejlődésre kell szorítkoznom, azért teszem, amit teszek, mert mechanikus erők kényszerítenek. Hol van itt a jó és hol a rossz?... Ami itt van, nem más, mint különböző mozgó részecskék mechanikus ütközése.

Egyéb, ritka ideológiák például a következőket állítják: az erkölcs társadalmi nyomás, mely arra jó, hogy a belső késztetések és impulzusok erejét visszatartsa és ez a visszatartás olyan, mint egy "felettes én", amely a tudat üstjében lehetővé teszi az elemi ingerek kifinomulását illetve más csatornába való átirányítását.

Úgyhogy a mi szegény barátunk, aki néha egymásnak is ellentmondó ideológiák között találja magát, végül leül a járdaszegélyre, és azt mondja: "Mit tegyek? Egyrésztől társadalmi nyomás alatt állok, ugyanakkor vannak belső késztetésem, melyeket látszólag lehet finomítani, amennyiben művész vagyok. Ha nem vagyok művész, beülök a pszichiáter fotelébe, vagy idegbajossá válok." Az erkölcs tehát azon nyomások ellenőrzése, melyek néha mégis túlsordulnak az üst szélén.

Más, pszichológiai jellegű ideológiák a jót és a rosszat az alkalmazkodó képesség szerint magyarázzák. Az alkalmazkodó viselkedés erkölce, amely azon alapul, hogy valakinek a viselkedése arra vezet-e, hogy az illető beilleszkedik a társadalomba, vagy ha képtelen beilleszkedni, akkor kirekesztődik a társadalomból, önmagában problémákkal jár. Tehát az ilyen erkölcs szerint legjobb "fegyelmезetten járni" és "beilleszkedni". Ez az erkölcs aszerint mondja meg nekünk, hogy mi a jó és mi a rossz, hogy valaki mennyire képes a környezetéhez alkalmazkodni. Rendben van - ez is csak egy ideológia.

De a kultúra nagy kifulladásának korszakaiban, amint az megtörtént már sok letűnt civilizációban, rövid és pillanatnyi válaszok tűntek fel arról, hogy mit kell és mit nem szabad tenni. A "dekadens erkölcsi iskolákra" gondolok itt. Különböző kultúrák hanyatlásakor olyan moralisták bukkantak fel, akik megpróbálták a viselkedésüket amennyire csak lehetett nagyon gyorsan a helyzethez igazítani, azért, hogy irányt adjanak az életüknek. Vannak, akik ilyesmit mondanak: "Mivel az életnek nincs semmi értelme, azt csinállok, amit csak akarok... amíg tehetem." Mások azt mondják: "Mivel az életnek nincs sok értelme, olyan dolgokkal kell foglalkoznom, amiket szeretek és amik jólesnek, tekintet nélkül bármi másra." Végül vannak, akik azt vallják: "Mivel nehéz helyzetben vagyok, és maga az élet is csupán szenvedés, úgy kell cselekednem, hogy miközben betartok bizonyos normákat, érdektelenséget és közömbösséget mutatok. Sztoikusnak kell lennem." Ezért ezt az utolsó, dekadens iskolát sztoikus iskolának nevezik.

Mindezen iskolák mögött is, annak ellenére, hogy vészhelyzetre adnak választ, ideológia áll. Úgy tűnik, létezik egy olyan alapvető ideológia, mely szerint minden értelmét veszítette, és az emberek erre próbálnak sürgősen választ találni. Jelenleg például a cselekedetet az abszurdum elméletével próbálják igazolni, melybe a "kötelezettség" fogalmát is becsempészték. Tehát vannak kötelezettségeim, amelyeknek eleget kell tennem. Ez olyan, mint egy banki hitel - kötelezettség. Ugyanakkor nehéz megérteni, hogyan lehet helye bármilyen kötelezettségnek, ha a világ, amelyben élek abszurd és a semmibe vezet. Ráadásul ez a hozzáállás nem adja képviselőjének a meggyőződés erejét.

Ily módon a vallások, a jogi és az ideológiai rendszerek, illetve a dekadens erkölcsi iskolák azért dolgoztak, hogy választ adjanak a viselkedés e komoly kérdésére, hogy létrehozzanak egy bizonyos erkölcsöt és etikát, mert mindegyikük felismerte az emberi cselekedetek igazolásának vagy cáfolatának fontosságát.

De mi az érvényes cselekedet alapja? Az érvényes cselekedet alapját sem az ideológiák, sem a vallási parancsolatok, sem a hitek, sem a társadalmi szabályok nem adják meg. Még ha mindezek nagyon fontosak is, az érvényes cselekedet alapját nem ezek, hanem a cselekedet által kiváltott belső érzet határozza meg. Alapvető különbség van a külső forrásokra támaszkodó értékelés és az ember cselekedetei által kiváltott belső érzeten alapuló értékelés között.

Milyen az érvényes cselekedet érzete? Az érvényes cselekedet érzete az, amit az egység érzéseként tapasztalunk meg, és ami ezzel egy időben a belső fejlődés érzését adja, s végül az az érzékelés, ami azokat a cselekedeteinket kíséri, melyeket meg akarunk ismételni, mivel az időbeni folytonosság érzetét keltik. A belső egység érzetét illetve az időbeni folytonosság témáját külön fogjuk tárgyalni.

Nehéz helyzetekben különbözőképpen reagálhatok. Ha például valaki bánt vagy zaklat, válaszolhatok indulatosan. Ilyenkor a külső inger okozta bosszúságom feszültséget kelt bennem, és ezt megpróbálhatom úgy levezetni, hogy ingerülten reagálok, és ezáltal megkönnyebbülést érzek. Ilyenkor úgy tűnik, az érvényes cselekedet első feltétele teljesült: ha egy ingerlő ösztönzés megjelenik, eltávolítom, ezzel levezetem belső feszültségemet, így az egység, a teljesség érzetét kapom.

Egy cselekedetet azonban nem lehet érvényesnek nevezni pusztán azért, mert a feszültség pillanatnyi levezetését szolgálja, hiszen ez a cselekedet időben nem folytonos, és valójában éppen ellenkező hatást vált ki. "A" pillanatban levezetem a feszültségem a már említett módon, "B" pillanatban pedig belátom, hogy nem így kellett volna tennem. Ez ellentmondást idéz elő bennem. Ez a fajta levezetés nem "egyesítő", hiszen az utóbbi pillanat ellentmond az elsőnek. Ahhoz, hogy egy cselekedet érvényes legyen, szükséges, hogy időbeni egységet is adjon, későbbi ellentmondás vagy törés nélkül. Számos olyan példát tudnánk találni, ahol egy, az adott pillanatban érvényesnek tartott cselekedet a következő pillanatban már nem az, és az ember belátja, hogy nem folytathatja tovább ezt a viselkedést, mert az nem az egység, hanem az ellentmondás érzetét kelti.

A másik fontos téma a belső fejlődés érzete. Mindannyian számos cselekedetet hajtunk végre nap mint nap, és sok olyan feszültség van, melyet levezetünk. Ezeknek a cselekedeteknek semmi közük az erkölshöz. Véghezvisszük őket, levezetjük a feszültségeinket, bizonyos megkönnyebbülést és örömet szereznek, de semmi mást. Ha újra ilyen feszültség alakul ki bennünk, megint levezetjük, mégpedig egyfajta kondenzátor-effektus szerint: a töltés addig nő, amíg el nem ér egy bizonyos szintet, majd kisül. Így, e kondenzátor-effektus következtében olyan érzésünk támad, mintha a tettek megismétlődésének örök körforgásában lennénk. Így azt gondoljuk magunkban, hogy ha az élet valóban csak ebből áll (az ismétlődések, örömök, fájdalmak körforgásából), akkor az élet tulajdonképpen nem más, mint értelmetlenség. Ma, ha feszültséget érzékelek, levezetem. Majd holnap ugyanígy... a tettek egy örök körforgásban követik egymást, mint az este a nappalt, folyamatosan, mindenféle emberi szándéktól és választástól függetlenül.

Léteznek ugyanakkor másfajta cselekedetek, amelyeket talán csak néhány alkalommal vittünk véghez egész életünkben. Ezek olyan cselekedetek, melyek nagy egység érzését adják nekünk az adott pillanatban. Ezek a cselekedetek azt az érzetet hagyják maguk után, hogy általuk valami javult bennünk. Ezek olyan cselekedetek, melyek egy jövőbeni javaslatot hordoznak magukban azáltal, hogy úgy érezzük, ha folyamatosan meg tudnánk ismételni őket, akkor valami növekedne, továbbfejlődne bennünk. Ezek azok a cselekedetek, melyek a belső egység, a belső fejlődés valamint az időbeni folytonosság érzését adják nekünk. Ezek nem mások, mint az érvényes cselekedet érzetei.

Soha nem állítottam azt, hogy ez a fajta cselekvés jobb vagy rosszabb bárminél, illetve hogy szükségszerűen követni kellene. Inkább az érvényes cselekedetre vonatkozó javaslatokat vázoltam fel, valamint a javaslatoknak megfelelő érzetek rendszerét. Az egységet teremtő és az ellentmondást előidéző cselekedetéről beszéltem és végül az érvényes cselekedetről és annak ismétlés útján történő tökéletesítéséről. Hogy kiteljesítem az érvényes cselekedetek érzeteinek rendszerét, azt mondtam: "Ha belső egységed cselekedeteit ismétled, akkor semmi sem állíthat meg téged." Ez az alapelv nem csak az egység érzékeléséről, a növekedés érzéséről, illetve az időbeni folytonosságról szól, hanem az érvényes cselekedet tökéletesítését érinti. Hiszen köztudott, hogy első próbálkozásra nem minden sikerül jól. Sokszor, ha új és érdekes dolgokkal próbálkozunk, elsőre nem járunk sikerrel. De tudjuk, hogy a dolgok fejlődhetnek. Ugyanígy az érvényes cselekedet is tökéletesíthető. Az egységet, fejlődést és időbeni folytonosságot kiváltó cselekedetek ismétlése által az érvényes cselekedet fejleszthető. Mindez egyértelműen lehetséges.

Általánosságban meghatároztuk az érvényes cselekedet érzetét. Ugyanakkor létezik egy fontosabb elv, az úgynevezett Aranyszabály. Ez az elv így szól: "Ha úgy bánsz másokkal, ahogy szeretnéd, hogy veled bánjanak, akkor felszabadítod magad". Nem újdonság ez az elv, több ezer éves. Kibírta az idő múlását különböző kultúrákban és a Föld különböző pontjain. Egyetemes érvényű elv. Többféleképpen megfogalmazták már; volt például, hogy negatív formában mondták ki, valahogy így: "Ne tegyél másnak olyat, amit nem szeretnél, hogy veled tegyenek." Ez ugyanazon elv megközelítése más nézőpontból. Vagy úgy fogalmazták meg: "Szeresd felebarátodat, ahogy tenmagadat". Ez megint egy más nézőpont. Természetesen nem teljesen ugyanaz, mint hogy: "Bánni úgy másokkal, ahogy szeretnéd, hogy veled bánjanak". Bárhogy fogalmazunk is, tény, hogy az emberek a kezdetek kezdetétől emlegették ezt az elvet. Minden erkölcsi alapelv közül ez a legmagasabb rendű, és ez a legfontosabb az érvényes cselekedetek elvei közül is. De hogyan szeretném, hogy velem bánjanak? Elfogadtam már, hogy jó úgy bánni másokkal, ahogy szeretném, hogy velem bánjanak. De tulajdonképpen én hogyan akarom, hogy bánjanak velem? Erre a kérdésre úgy válaszolhatok, hogy meghatározom: ha mások így bánnak velem akkor az nekem jó, ha pedig úgy, akkor rossz. Tehát a jó és a rossz fogalmát használva kell választ adnom. Itt újra meg kell határoznom az érvényes cselekedetet különböző elméletek, nézetek és vallások szerint. Egy bizonyos bánásmód számomra jó, ám egy másik ember számára nem. Biztosan találunk olyan embert is, aki rosszul bánik másokkal, azt állítva, hogy ugyanezt az elvet követi, hiszen szereti, ha vele is rosszul bánnak.

Ez az alapelv, mely aszerint szól a másokkal való bánásmódról, hogy én milyen bánásmódot szeretnék kapni, illetve, hogy nekem mi lenne jó, nagyon hasznos. De még hasznosabb lenne, ha tudnám, hogy mi

az, ami számomra jó. Ezért aztán minket az érvényes cselekedet alapja érdekel, és ez az alap az érvényes cselekedet által kiváltott érzetben rejlik.

Ha azt mondom. "Úgy kell bennem másokkal, ahogy szeretném, hogy velem bánjanak", rögtön felmerül a kérdés: "Miért?". Bizonyára zajlik bennünk valamiféle folyamat, létezik egy olyan tudati működés, amely problémákat teremt, amikor rosszul bántunk másokkal. Vajon hogyan zajlik ez a tudati folyamat? Ha azt látom, hogy valaki nagyon rossz állapotban van, esetleg megsérült, akkor valami "megszólal" bennem. Hogyan teremthet visszhangot bennem valami, ami valaki mással történik? Ez szinte mágikus! Előfordul, hogy valaki megsebesül, és én ezt szinte fizikailag átérzem. Önök, akik tanulmányozzák ezeket a jelenségeket, tudják, hogy minden egyes érzékeléshez tartozik egy kép, és megértik, hogy míg bizonyos képek feszültséget kelthetnek a test bizonyos pontjaiban, más képek levezethetik ezen pontok feszültségét. Ha minden egyes érzékeléshez tartozik egy kép, ehhez a képhez pedig egy érzet - azaz egy újabb érzés - akkor nem olyan nehéz megérteni, hogy amikor egy jelenséget érzékelek, és társítom hozzá a belső képemet, hogyan lehetséges, hogy a testem vagy bensőm bizonyos részein a jelenségnek megfelelő érzéseket tapasztalok, mely érzések a kép megjelenésének hatására változnak. Azért azonosulok azzal, aki megsérült, mert ezen jelenség vizuális érzékeléséhez társul egy ugyancsak vizuális kép, s ezt folytatólagosan követi egy tapintási kép impulzusa, mely egy újabb érzést idéz elő, s így végül megjelenik bennem a másik ember megsérüléséhez kapcsolódó érzet. Nem lehet jó nekem, ha rosszul bánok másokkal, mert ha ezt teszem, ennek megfelelő érzet fog jelentkezni bennem.

Ezt a jelenséget most úgyszólván technikailag fogjuk vizsgálni. Ennek érdekében lépésről lépésre szimuláljuk a különböző szellemi reakciók folyamatait, bár tudjuk, hogy tudatunk egy egészként működik. A megfelelő ábrázolás érdekében elkülöníthetjük az első folyamatot, ami az érzékelésből, a képalkotásból, az újabb képalkotásból és a belső érzésből áll. A második folyamat a cselekedettel kapcsolatos, és a következőképpen írható le: minden egyes általam véghezvitt, a külvilág felé irányuló cselekedet hátrahagy bennem egy belső érzetet. A visszajelzés vétele teszi lehetővé például, hogy a végrehajtott cselekedeteken keresztül tanuljak. Ha nem működne bennem a folyamatos visszajelzés vétele az általam végzett cselekedetekről, akkor tetteimet soha nem tudnám tökéletesíteni. A gépirást például ismétléssel, fokozatosan sajátítom el, tapasztalatok felhalmozásával, próbálkozás és hibák révén tanulok. Ám csak akkor tudom eltárolni, megőrizni a cselekedeteim, ha végrehajtom őket. Tehát csak a kifejtett cselekedeteimről jelentkezik bennem egy belső érzet. Engedjenek meg itt egy kis kitérőt. Létezik egy komoly előítélet, mely néha eluralkodik a pedagógia területén. E hit szerint azért tanulunk, mert gondolkodunk, nem pedig azért, mert cselekszünk. Egyértelmű, hogy amikor adatok jutnak el hozzánk, tanulunk, de az adat nem pusztán az emlékezetünkben rögzül. Az adathoz mindig társul egy meghatározott kép, ami aztán újabb cselekvésre ösztönöz minket: ellenőrzésre, összehasonlításra, visszaautásításra, stb. A tudat tehát egy folyamatos tevékenységet mutat, nem pedig egy olyan - sokszor feltételezett - passzivitást, amely során az adat csupán elraktározódik. Ez a bizonyos visszajelzés teszi lehetővé, hogy azt mondhassam: "rossz billentyűt ütöttem le". Amikor gépelek, folyamatosan tapasztalom a siker és a hiba érzését; így fokozatosan tökéletesítem a siker érzetét, és a gépirás művelete egyre gördülékenyebbé, automatikusabbá válik. Ez a második folyamat. Az első folyamat a másokban észlelt fájdalom vagy más tapasztalat bennem jelentkező érzetéről szól, a második viszont az általam véghezvitt cselekedet által kiváltott érzetről.

Önök mindannyian ismerik az úgynevezett katartikus és az áthelyező (transference is made Pszichológiai szótárban találunk rá szót) cselekedetek közötti különbségeket. A katartikus cselekedetek alapvetően pusztán a feszültségek levezetésére szolgálnak. Az áthelyező cselekedetek ezzel szemben a belső töltések elmozdítását és a tudati tartalmak integrálását teszik lehetővé, valamint elősegítik a megfelelő pszichés működést. Tudjuk, hogy azok az elszigetelt tudati tartalmak, melyek között nincsen kapcsolat, nehézséget jelentenek a tudat számára. Ha például egyik irányban gondolkodunk, de egy másikban érzünk, s végül egy harmadik irányban cselekszünk, láthatjuk, hogy a dolgok nem illeszkednek egymáshoz, a bennünk jelentkező érzet nem az egység és a teljesség érzete lesz. Úgy tűnik, hogy a pszichés működés csak akkor lesz egybefüggő, integrált, és csak akkor tudunk előrehaladni, amikor a belső tartalmak között hidakat létesítünk. Léteznek nagyon hasznos áthelyező technikák, melyek bizonyos problémás képeket mozgatnak és alakítanak át. Ezen technikák egy példája került irodalmi stílusban bemutatásra a Vezetett Élmények című könyvben. Azt is tudjuk, hogy nemcsak a képek mozgatása és a velük való munka, de maga a cselekvés is képes mozgásba hozni áthelyező és ön-áthelyező jelenségeket. Különböző cselekedetek vannak. Vannak cselekedetek, melyek elősegítik a belső tartalmak integrálását és egységet teremtenek, és vannak olyanok, melyek ellentmondáshoz vezetnek. Bizonyos cselekedetek annyi lelkiismeret furdalást okoznak az embernek, annyi megbánást és belső viszályt, hogy soha nem akarja megismételni őket. Sajnos azonban ezek a cselekedetek erősen kötődnek a múlthoz. Még ha a jövőben nem is ismétljük meg őket, a múltból nyomasztani fognak minket, anélkül, hogy a tudat képes lenne megoldást találni - azaz lefordítani, áthelyezni és integrálni a

tartalmakat. Következésképp az ember nem tapasztalhatja a belső fejlődés érzését, melyről korábban már beszéltünk.

Ezért aztán a világban kifejtett cselekedet nem közömbös. Vannak olyan cselekedetek, melyek az egység érzetét adják, s vannak olyanok, melyek a szétesés és ellentmondás érzetét keltik. Ha ezt gondosan tanulmányozzuk annak fényében amit eddig megtudtunk a katartikus és áthelyező jelenségekről, akkor a világban kifejtett cselekedeteink témája (különös tekintettel arra, hogy hogyan hatnak ezek a cselekedetek a tudati tartalmak integrálására és fejlődésére) sokkal világosabb lesz. De természetesen az érvényes cselekedet jelentésének megértéséhez bemutatott folyamatok szimulálása egy összetett témakör része. Eközben barátunk tovább kérdez: "És én mit tegyek?" Értékesnek és egyesítőnek érezzük, ha egyszerű szavakkal és egyszerű cselekedeteken keresztül átadjuk ismereteinket valakinek, aki iránytalan, és akinek életéből hiányoznak a vonatkozási pontok. Ha senki sem teszi meg érte, mi megtesszük - mint oly sok más dolgot is, ami segít másoknak legyőzni a fájdalmat és a szenvedést. Ha így cselekszünk, saját magunkért is dolgozunk.

AZ ÉRZÉKELÉS REJTÉLYÉRŐL
(LAS PALMAS DE GRAN CANARIA 1978.10.01)

Egy tanuló csoport előtti beszélgetés

Buddha 2500 évvel ezelőtt, egy briliáns, leíró pszichológiai előadásban, a pszichológiának az érzékeléssel, az érzékelést megfigyelő tudattal kapcsolatos egyik legfontosabb problémáját vetette fel, érzékelő és leíró módszerek felhasználásával. Ez a fajta leíró pszichológia nagyon eltér a hivatalos nyugati pszichológiától, amely inkább magyarázza a jelenségeket. Ha egy pszichológiai tanulmányt vesznek kezükbe, láthatják, hogy egy adott jelenséghez rögtön egy sor magyarázatot rendelnek, de sosem határozzák meg vagy írják le a megfelelő érzékelést. Így hát a különböző pszichológiai irányzatok a pszichikai és szellemi jelenségeket különböző módon magyarázzák (mivel az idő múlásával a fogalmai illetve adatai változnak, és ismeretei bővülnek vagy sokasodnak). Így, ha egy 100 éves pszichológiai tanulmányt veszünk kézbe, szép számú naiv állítást találhatunk benne, amelyek napjainkban már elfogadhatatlanok. Ez a súlypont nélküli pszichológia erősen függ a többi tudomány hozzájárulásától. Például a tudat jelenségeinek neuro-fiziológiai magyarázata nagyon érdekes és előrelépést jelent, de rövidesen találkozunk egy ennél bonyolultabb magyarázattal. Kétség kívül a magyarázatok tekintetében tudásunk folyamatosan fejlődik, de magát a jelenség leírását illetően, a szóban forgó magyarázatok nem jelentenek továbblépést. Ennek ellenére, egy 2500 évvel ezelőtti helyes leírás lehetővé teszi számunkra, hogy megfigyeljük a szellemi jelenséget úgy, mintha ma, a szemünk láttára születnének ezek a leírások. Arról van tehát szó, hogy egy helyes mai leírás sok évig jó és használható maradhat. Ez a leíró, nem pedig magyarázó típusú pszichológia, azonos érzékelésen alapszik mindenki számára, aki a leírást végigkíséri. Olyan ez, mintha ezek által a leírások által minden emberi lény koroktól és földrajzi távolságoktól függetlenül, azonos tér- és időintervallumban lenne. Ezenkívül egy ilyen típusú pszichológia minden kultúra számára (akármennyire különböznek is), az egymáshoz való közeledés egyik eszköze, hiszen nem emeli ki a különbséget és nem próbálja ráerőszakolni az egyik kultúra adott sémáját a többire. Ez a fajta pszichológia közelíti egymáshoz az embereket, nem pedig elválasztja őket. Azaz nem más, mint egy nagyon értékes hozzájárulás a népek egymás közti megértéséhez.

Térjünk vissza témánkhoz. Úgy tűnik, Buddha tanácskozott egy szakértő csoporttal és dialógus formájában fogalmazta meg azt, amit ma "Az érzékelés rejtélyének" ismerünk.

Buddha hirtelen felemelte a kezét és azt kérdezte az egyik legkiválóbb tanítványától:

- Mit látsz, Ananda?

Mértékletes stílusával Buddha aprólékosan kérdezett és válaszolt. Ananda viszont sokkal terjedősebb volt válaszaiban. Ezért Ananda azt mondta:

- Nagyságos Úr! A Felvilágosult előtttem álló és becsukódó kezét látom.

- Jól van, Ananda. Hol látod a kezét és honnan ?

- Oh, Mester, a Nagyságos Uram kezét látom, mely kéz becsukódik és az öklét mutatja. Természetesen rajtam kívül látom és belőlem.

- Jól van, Ananda. Mivel látod a kezét?

- Uram, persze, hogy a kezét pontosan a szemeimmel látom.

- Mond csak, Ananda: az érzékelés a szemedben van?

- Úgy van, Tisztelt Mester!

- Mond meg, Ananda, mi történik, amikor lecsukod a szemhéjad?

- Tisztelt Mester, amikor lecsukom a szemhéjam az érzékelés eltűnik.

- Ez lehetetlen, Ananda. Vajon amikor sötétedik és egyre kevesebbet látsz, egyre jobban eltűnik az érzékelés is?

- Úgy van, Uram.

- Ananda, talán amikor ez a szoba elsötétedett és te nyitva tartottad a szemed, eltűnt hát az érzékelés?

- Tisztelt Mester, én az unokatestvéred vagyok, ne feledd el, hogy kiskoromban nagyon szeretted, úgyhogy most ne zavarj össze.

- Ananda, ha a szoba elsötétedik, nem látom a dolgokat, de a szemeim továbbra is működnek. Ha fény van a szemhéjam előtt, akkor észlelem, s ha abszolút sötétség van, akkor nem észlelek semmit: így hát az érzékelés nem tűnik el azzal, hogy lecsukom a szemhéjam. Mond, Ananda, ha az érzékelés a szemben van és te elképzeled, hogy látod a kezemet, akkor hol látod?

- Talán, Uram, úgy látom a kezed, hogy közben a szememben elképzelem.

- Mit akarsz mondani, Ananda? Azt, hogy a képzelet a szemben van? Ez nem lehetséges. Ha az elképzelés a szemben lenne és te a kezedet az agyadban elképzeled, akkor a szemedet hátrafelé

kellene fordítanod azért, hogy az agyadban lévő kezedet lásd. Ez nem lehetséges. Így tehát, el kell ismerned, hogy az érzékelés nem a szemben van. Hol van akkor?

- Talán - mondja Ananda - mind a látás, mind a képzelet a szem mögött van, s nem a szemben. S ott, a szem mögött, ha valamit elképzelek, akkor hátra tudok nézni, s amikor látok, amikor észlelek, láthatom, ami a szem előtt van.

- A második esetben Ananda, nem a tárgyakat, hanem a szemedet látnád...

S így folytatódik a dialógus. Az érzékelés rejtélyével az érzékelés egyre bonyolultabbá válik, látszólagos megoldások kerülnek bemutatásra, de egyszersmind egyre több és erősebb ellenvetés merül fel, amíg végül Ananda megrendülten, kielégítő magyarázatot kér Buddhától arról, hogy valójában hogyan működik a látás, a képzelet és a tudat általában. Habár Buddha leírásaiban nagyon tiszta, a magyarázataiban viszont jobban kifejti a dolgokat és kerülő úton halad, s így fejeződik be a Surangama Sutra ezen fejezete, mely az írástudók leírásai közül az egyik legérdekesebb.

Amikor felmutatjuk a kezünket, kint látjuk, de belülről nézzük. Azaz, a tárgy a megfigyelési ponttól különböző helyen jelenik meg. Ha a megfigyelési pontom kint lenne, akkor nem lenne fogalmam arról, hogy látok. Következésképpen a megfigyelési pontnak bent és nem kint kell lennie, s a tárgynak kint, nem pedig bent kell lennie. Ha most a kezemet a fejemben képezem el, akkor mind a kép, mind a megfigyelési pont bent van. Az első esetben, amikor is a kezet kint látom, de belülről, úgy tűnik, mintha a megfigyelési pont nagyjából egybeesne a szememmel. A második esetben, amikor a kéz bent van, a megfigyelési pont nem azonos a szemmel, ugyanis ha a kezem a fejemen belül képezem el, akkor meg tudom nézni a szemem felől befelé, vagy a fejem hátuljától befelé. Meg tudom nézni a kezem felülről is, alulról és még sok más helyzetből. Azaz, mivel itt megjelenítésről, nem pedig érzékelésről van szó, a megfigyelési pont változhat. Ezért, ami a megjelenítést illeti, a megfigyelési pont nem a szemhez kötődik.

Ha most viszont elképzelem a kezemet úgy, hogy a fejemben középén helyezkedik el, de hátul kifelé tart, akkor tovább képezem a kezemet a fejem belsejéből annak ellenére, hogy a kezem a fejemen kívül van. Azt gondolhatnánk, hogy a megfigyelési pont egy bizonyos pillanatban kimegy a fejemből. Ez azonban nem lehetséges. Ha például elképzelem magamat, s látom önmagammal szemben, el tudom képzelni azt, aki engem lát, éppen innen, ahol most vagyok. Ugyanúgy el tudom képzelni a külsőmet, mintha onnan képném el, annak a nézőpontjából, aki engem néz. Ennek ellenére, habár el tudok helyezkedni a velem szemben tartózkodó képből, az érzékelés belőlem jön, onnan, ahol én vagyok. Ugyanúgy azt sem mondhatom, hogy amikor a tükörben nézem magam, akkor a tükörben látom magam, vagy a tükörben érzem magam. Én itt vagyok és látom magam ott, nem pedig ott vagyok és látom magam itt. Az ember összezavarodhat és azt hiheti, hogy mivel a saját, önmagáról kialakított megjelenítése előtt áll, hogy az ott a megfigyelési pont, de természetesen ez nem lehetséges. Egyes kísérleti helyzetekben (például Samadi kádban), mivel bizonyos érzékelési, észlelési formák erősen lecsökkennek, az én-tudatot is elveszíthetjük. Amikor én-tudatunkat elveszítjük, amikor nem tudunk saját tapintásunkra vagy kiterjedésünkre vonatkoztatni, akkor néha olyan érzésünk támad, hogy "innen" kívül vagyunk, sőt, hogy "onnan" látjuk a dolgokat. De ha figyelmesen megvizsgáljuk érzékelésünket, akkor megfigyelhetjük, hogy a cenesztetikus térbeli kivetítésünk nem rajtunk kívül helyezi az érzékelést, hanem csak nincs pontos fogalmunk a tapintási érzék pontos elhelyezkedéséről, mert határait elvesztettük.

Így tehát látom a kezem rajtam kívül és magamból, vagy látom a kezem magamban és magamon belül, ahogy akarom. Miközben úgy tűnik, hogy e kettő ugyanabban a térben helyezkedik el, tulajdonképpen egy tér létezik csak, amelyben megfigyelésünk vagy érzékelésünk a tárgyat elhelyezi, s amit az érzékelés terének nevezünk. De van egy másik tér is, amelyben az általam elképzelt tárgyak megjelennek, s amelyet a megjelenítés terének hívhatunk, a amely nem esik egybe az érzékelés terével. E két térben megjelenő különböző tárgyak is különböző tulajdonságokkal rendelkeznek. Ha a kezet nézem, látom, hogy egy bizonyos távolságra van a szememtől. Látom, hogy közelebb van hozzám más tárgyaknál, illetve távolabb mint egy másik. Látom, hogy a kézhez és a formájához egy adott szín tartozik. Bár más dolgokat is el tudok képzelni a kéz körül, a kéz érzékelése a domináns. Most viszont elképzelem a kezemet. A kezem képe egy tárgy előtt vagy mögött tartózkodhat. Ennek a helyzetét bármikor meg tudom változtatni. El tudom képzelni, hogy a kezem nagyon picivé válik, de virtuálisan megjelenítési terem egészét is betöltheti. Képes vagyok megváltoztatni a kezem alakjának megjelenítését és ugyanúgy a színét is. Így hát az elképzelt tárgy elhelyezkedése a megjelenítési téren gondolati választásom szerint változik, illetve attól függ. A külső térben (az érzékelés terében) is változhat a tárgyak elhelyezkedése, de nem gondolati tevékenység révén, vagy annak függvényében. Például, ha megpróbálom azt az oszlopot elmozdítani máshová, pusztán gondolati úton, megtehetem a megjelenítést tekintve, de az érzékelést tekintve – bármily erősen is próbálom – az oszlop a helyén

marad. Óriási különbség van tehát a megjelenített és az észlelt tárgy között akárcsak a megjelenítési és az érzékelési tér között.

Most lecsukom a szemhéjam és elképzelem a kezemet. Minden rendben, ha a kezemet a fejemben képzelem el. De amikor lecsukom a szemhéjam és visszaemlékezem, hogy a kezem a fejemen kívül volt, akkor hol jelenik meg a kezem most, amikor visszaemlékszem rá? A fejemben? A válasz: nem. A fejemen kívül jelenítem meg. Amikor az általam látott tárgyra emlékszem, hogyan tudok emlékezni rájuk ott, ahol eredetileg voltak, azaz egy külső érzékelési térben? Mert egy olyan külső tárgyra emlékezni, amelynek a képe a fejemben van, elfogadható. De egy olyan tárgyra emlékezni, amely nem a fejemben, hanem azon kívül van, miközben a szemhéjam csukva tartom és nem látom a szemhéjam, milyen típusú teret látok akkor? Az általam felidézett tárgyak vagy a fejemben vannak és én azt hiszem, hogy kint látom őket, vagy amikor becsukom a szemhéjam és felidézem a tárgyakat, akkor az eszem a belső tereméből kikerül és eléri a külső teret. Ez nem lehetséges. Jól meg tudom különböztetni a belső tárgyakat a külsőktől. Jól meg tudom különböztetni a megjelenítési teret az érzékelési tértől, de az érzékelésem összezavarodik, amikor a tárgyakat ott jelenítem meg és érzékelem ahol vannak, azaz a saját belső megjelenítésemén kívül.

Hogyan tudom megkülönböztetni a fejemben elképzelt tárgyat a fejemen kívül elképzelt vagy felidézett tárgytól? Azért tudok különbséget tenni közöttük, mert van fogalmam a fejem határaitól. Mi határozza meg tulajdonképpen azt a határt? A tapintási érzék szabja meg, és pontosan a szemhéj tapintása az, amely különbséget tud tenni a fejemben és a fejemen kívül elképzelt tárgyak között. Ha ez valóban így van, akkor a kint elképzelt tárgy tulajdonképpen nincs is szükségszerűen kint, hanem a megjelenítési terem felületén tartózkodik. Tehát arról, hogy a tárgy valóban kint van, vizuális képpé alakult érzékelést kapok. De e határ természete tapintási érzékelés, nem pedig vizuális.

Olyan erős és hatalmas tud lenni ez a megjelenítés, hogy képes az érzékelést is megváltoztatni. Ha önként látják azt a nagy függőnyt, észrevehetik, hogy a megjelenítési rendszer képes eltérést előidézni az érzékelésben. Ha közvetlenül a szemük elé képzelik, akkor tapasztalni fogják, hogy amikor visszaneznek az eredeti függönyre, kell egy kis idő, amíg a látásuk újra visszarendeződik. Azaz, a függőnyt magukhoz nagyon közel képzelik el, s amikor ezt teszik, szemük az elképzelt függönyhöz alkalmazkodik és nem pedig a valódihoz. Fordított esetben: ha egy olyan nagy épületet képzelnek el, amely a függöny mögött van, messze tőle és ezután nézik a függőnyt, a látás újrapozícionálódik, azért, mert azelőtt átrendeződött; és azért rendeződött át, mert a szem nem az érzékelés szerint helyezte el a képet, hanem az elképzelés szerint. A kép, illetve a megjelenítés még az érzékelést is módosíthatja. Ha ez így van, akkor az érzékelés adatai elég komolyan változhatnak attól függően, hogy éppen melyik megjelenítés aktuális. Megtörténhet például, hogy a megjelenítési rendszerünk általában nem annyira pontosan és precízen tükrözi a világot, mint amilyennek mi hisszük. Főleg akkor érvényes ez, amikor figyelembe vesszük, hogy a megjelenítési térben zajló jelenségek nem esnek egybe az érzékelési térben zajlókkal. Ha tudjuk, hogy az elképzelési jelenségek hatással vannak az érzékelésre, észrevehetjük, hogy a megjelenítési rendszer képes eltérést előidézni az érzékelésben. Amikor azt mondom, hogy "eltérés", nem a megváltoztatás egyedi eseteiről beszélek, hanem az egész érzékelésről általában. Ez súlyos következményeket von maga után, mert ha az elképzeléseim egy meghatározott hitrendszernek felelnek meg, akkor a hitek rendszere meg fogja változtatni a külső világ érzékelésének látásmódját és perspektíváját.

Testemet az érzékelésnek köszönhetően a tárgyak felé tudom fordítani. De a testem képzeletemmel is tudom irányítani. Ha a tárgyat ahelyett, hogy kint képzelném el, a fejembe képzelem, akkor a tevékenységeimet nem tudom a tárgyra irányítani. Amikor az ébrenlét állapotában vagyok és a szemem nyitva van, a megfigyelési pontom a szememmel esik egybe, de nemcsak a szemmel, hanem az összes többi külső érzékszervvel is. Amikor a tudatom szintje csökken, a megfigyelési pontom befelé halad. Ez azért történik így, mert amikor a tudatom szintje egyre csökken, a külső érzékszervek érzékelési sávja csökken, a belső érzékszervek érzékelése pedig növekszik. Következésképpen, a megfigyelési pont - ami nem más, mint az emlékezet és az érzékelés adatainak struktúrája, amikor a külső érzékelés adatai csökkennek, a belsőké pedig nőnek - befelé tolódik. Ez a megfigyelési pont a tudat szintjének csökkenésekor befelé halad, s ezzel azt a funkcióját is teljesíti, hogy az álom képének ereje ne szabaduljon el és ne mozgassa netán a testet a külső világban. Ha az álmomban előfordul minden kép külső mozgásra kényszerítené a testet, akkor az alvás nem lenne alkalmas arra, hogy a test pihenjen és felfrissítse önmagát. Akkor alvajáróvá válnánk, vagy rossz alvó helyzetben lennénk, amelyben beszélünk, mozgunk, forgolódunk, míg végül fel nem kelünk és járni nem kezdünk. Ez azért lehetséges, mert a megfigyelési pont ahelyett, hogy a belső régiókban maradt volna, vándorol, mozog és követi a képeket és megjelenítéseket.

Ha a saját belső tartalmaim problémái következtében vagy esetleg külső ingerek hatására a megfigyelési pontom kifelé sodródik, a perifériára kerül (alvás állapotában), a képeim az elképzelési térnek mindig a

legszélsőbb régióiba törekszenek, és a jeleket következetesen a külső világ felé adják le. Mély álom állapotában a megfigyelési pont befelé esik, a képek befelé mozdulnak és az elképzelési tér általános struktúrája megváltozik. Ily módon, amikor ébren vagyok, magamból látom a dolgokat, de nem látom magamat, holott alvás közben gyakran magamat is látom a képeken. Alváskor néha, sokan nem önmagukat látják, hanem úgy látnak, ahogy a világot érzékelik a mindennapokban. Ez azért van, mert a megfigyelési pontjuk az elképzelési tér határára kerül, és ebben az esetben alvásuk nem nyugodt. De ha a megfigyelési pontom befelé esik, akkor kívülről látom magamat, amikor elképzelem magam álmomban. Nem arról van szó, hogy a magamról alkotott kép a fejemen kívül van, hanem arról, hogy a megfigyelési pontom befelé ment, és mint egy mozivásznnon, látom a képzelet "filmjét", melyben én is szerepelek. De nem úgy figyelem magamból a világot, mint amikor ébren vagyok, hanem látom magamat a kép részeként, miközben bizonyos dolgokat csinálok. Ugyanez történik a legrégebbi emlékekkel. Ha visszaemlékeznek két, három vagy négy éves korukra, akkor nem úgy emlékeznek, mintha a dolgokat saját magukból látnák, hanem magukat látják, miközben csinálnak valamit, vagy bizonyos tárgyak között tartózkodnak. A régi emlékek - ugyanúgy, mint mély álomban az elképzelés - a megfigyelési pontot mélyre helyezik. Ez a megfigyelési pont nem más, mint az Én. Az Én mozog, az Én az elképzelési tér különböző szintjein helyezkedhet el, az Énből figyelem a világot, az Énből a saját elképzeléseim is megfigyelhetők. Az Én változó, az Én alkalmassá teszi az elképzeléseket, az Én az érzékeléseket módosítja a már említett példa alapján.

Amikor az elképzelési tér különböző mélységeiben elhelyezkedő képeket képzelek el, például azt, hogy a lépcsőn lefelé megyek a mélységek felé, vagy esetleg azt, hogy felfelé, akkor ha egy kicsit megfigyelem szemeimet, észreveszem hogy az első esetben lefelé, a második esetben felfelé néznek. Azaz, annak ellenére, hogy a szemnek itt semmilyen funkciója nincs, mert nem kell néznie semmilyen külső tárgyat, a szem úgy követi az elképzeléseket, mintha valóban látná őket. Ha azt képzelem el, hogy a házam balra van, akkor a szemem hajlamos balra nézni. De ha a szemem mégsem mozdul arra, akkor is a megjelenítem az elképzelési tér azon helyének felel meg, ahol van. Ugyanez történik, ha a házamat jobbra képzelem el. A felfelé mozgó képeket illetve a lefelé haladó képeket követő szem különböző tárgyakkal találkozik. Ez azért történik, mert úgy tűnik, az Én által látott "elképzelési képernyőhöz" a testem különböző részeinek összes impulzusrendszere kapcsolódik, úgy, hogy az elképzelési térnek egyik sávjában a test bizonyos részéről származó impulzusok tartózkodnak, egy másik sávban pedig más impulzusok, és így tovább. Ahogyan arra bizonyára emlékeznek, ezek az impulzusok megváltoznak, eltorzulnak és átalakulnak.

Vegyünk egy jól ismert példát. Valaki képzeletben lefelé kezd menni. Egyfajta csőben megy lefelé és hirtelen egy nagy ellenállással találkozik. Kiderül, hogy ez az ellenállás egy nagy macskafej, amely akadályozza őt a lefelé haladásban. Annak érdekében, hogy tovább tudjon menni, képzeletben simogatja a macska torkát és a macska hirtelen kicsi lesz. Egyidejűleg egy kis feszültséget érez saját torkában és utána tovább halad lefelé a csőben. Azaz a macska itt nem más, mint az ember torkában lévő feszültség jelképe. Amikor a feszültség levezetése megtörténik, akkor a macskának, mint allegorizált képnek a jelrendszere módosul, az ellenállás csökken, és barátunk tovább haladhat lefelé. Egy másik esetben valaki képzeletben szintén lefelé halad. A mélységekben váratlanul találkozik egy emberrel, akitől egy sötét kis követ kap. Barátunk elkezd felfelé menni, mondjuk egy középszintre, a hétköznapi képzelet szintjére, ahol jön egy másik ember és kap tőle egy másik tárgyat, hasonlót ahhoz, amit ott lent kapott. Tovább megy felfelé, magasabb szintek felé, a hegyeken át, a felhők között elvész és ott egy angyal-félével találkozik, akitől egy sokkal fényesebb és világosabb, de hasonló tárgyat kap. Barátunk mind a három esetben megnézi a tárgyakat az elképzelési térnek ugyanazon pontján. A tárgyak nem jelennek meg egy ponton a mélységben, egy másik ponton a középszinten és egy harmadik ponton a magasabb szinten, hanem mindegyik szinten barátunk előtt jelennek meg, az elképzelési szint közepe felé, kicsit balra. Világos, hogy a mi barátunk egy folyamatosan jeleket kibocsátó mesterséges gerinccel (értelem: ez nem az ő gerince, nem tudatos, de ott van és jeleket ad ki) rendelkezik, melyre később emlékszük, és noha ő általában nem érzékeli, ez a jel mindig azonnal egy képpé alakul át.

Ily módon a jelképek rendszere átalakítja a belső test jeleit, és azt az elképzelési tér különböző pontjain elhelyezkedő képekre fordítja le. Nem arról van szó, hogy amikor a szem a képeket követve lefelé vagy felfelé néz, lemegy megnézni mi is történik a test belsejében. A szem nem hatolt be a nyelőcsőbe, hanem a feszültség jele az elképzelési képernyőig jutott (ebben az esetben mint egy macska) anélkül, hogy a szem is eljutott volna odáig. Így, amikor lefelé haladok az elképzelési térben, a belső test különböző szintjeiről érkező jelek átalakulásaival kerülök kapcsolatba. Ez sem azt akarja jelenteni, hogy a szemem fokozatosan a belsőbe hatol és lefordítja azt, amit ott látok.

Ha az elképzelési téren belül lefelé haladunk, az egyre sötétedik. Amennyiben az elképzelési téren belül felfelé haladunk, egyre világosabbá válik, ahogyan azt már említettük. Ez a sötétség a leszálláskor és a világosság a felszálláskor valójában két jelenséggel függ össze: az egyik a látási központoktól való

távolodás vagy közeledés, a másik az elképzelés és az érzékelés szokásos rendszere, ahol a napfényt az éggel, a sötétséget pedig a mélységgel asszociáljuk. Kétségtelenül ez módosul azokon a helyeken, ahol a földet gyakran hó borítja és az ég sötét, mint ahogyan azt például a nagyon hideg és borús tartományok lakói leírják. Természetesen léteznek sötét tárgyak a magasságokban még akkor is, ha általában az elképzelési tér világosabb, és léteznek világos tárgyak az elképzelési tér mélységeiben is. Végül pedig léteznek határpontok mind a felszállásban, mind a leszállásban az elképzelési téren belül. De ez már más leírások tárgya.

14 témakörrel foglalkoztunk: az első a megfigyelési pont helyzetéről szólt a hozzánk képest kívül elhelyezkedő tárgyakra vonatkozóan; a második a megfigyelési pontról, amikor a tárgy bent tartózkodik; a harmadik arról, amikor a megfigyelési pont hátul vagy máshol helyezkedik el; a negyedik a hamis megfigyelési pontról szólt, amely látszólag rajtunk kívülre mozgott, elképzeltük magunkat előlről; az ötödik megmutatta, mi történik az elképzelési tér legszélén található tárgyakkal; a hatodik, az elképzelési tér különbségeit említette, amikor a dolgokat önmagunkon belül, vagy önmagunkon kívül képzeltük el, mely különbségeket a szem által létrehozott tapintási és érintési akadály határozott meg; a hetedik pont az elképzelés által módosult érzékeléssel foglalkozott; a nyolcadikban viszont azt láttuk, hogy mi történik, amikor egy tárgy belső terünkben helyezkedik el és közben testünkkel műveleteket próbálunk végrehajtani; a kilencedik pontban az elképzelési tér változtatását tárgyaltuk, amikor ébren cselekedtünk; a tizedik az elképzelési tér változtatásával foglalkozott, amikor az alvás szintjén voltunk; a tizenegyedik ponton azt vizsgáltuk, hogy mi történik azokkal a tárgyakkal, amelyek a belső térhez tartoznak; a tizenkettedikben az elképzelési térről beszéltünk, és megfigyeltük, hogy ez a tér kapcsolódik a belső test különböző részeihez és ez az elképzelési tér egy képernyő-félének mutatkozott; a tizenharmadik pontban azt láttuk, hogy amennyiben az elképzelési térben képzeletben felfelé haladunk, akkor a szóban forgó elképzelési tér egyre világosabbá válik; és végül, a tizennegyedikben azt, hogy amennyiben az elképzelési térben képzeletben lefelé haladunk, a tér egyre sötétebbé válik, habár mindkét esetben léteznek kivételek.

Ebből - bizonyára - sok következtetést tudunk levonni.

AZ ÉLET ÉRTELME (Mexikó D.F., 1980.10.10)

Eszmecsere egy tanulmányi csoporttal

Köszönöm hogy felajánlották a lehetőséget, hogy az emberi életről alkotott felfogásunk néhány jelentős vonatkozását együtt vitathassuk meg. Azért mondom, hogy megvitatni, mert ez nem egy tudományos értekezés lesz, hanem egy eszmecsere.

Az első szempont, amelyet figyelembe kell vennünk egész javaslatunkkal kapcsolatos. Talán vizsgálatunk tárgya ugyanaz, mint amivel a tudományok foglalkoznak? Ha ugyanarról lenne szó, akkor a tudományoknál lenne az utolsó szó joga.

Érdeklődésünk az emberi létre összpontosul, de nem mint biológiai vagy társadalmi tényre - hiszen vannak tudományok melyek ezzel foglalkoznak -, hanem az emberi létre, mint mindennapi érzékelésre, mindennapi egyéni érzékelésre. Mert érdeklődhet valaki a történelmi vagy társadalmi jelenségek iránt, mely az emberi lény lényege, de azt csakis a mindennapi életéből kiindulva teheti; azaz saját helyzetéből kiindulva; saját vágyai, aggodalmai, szükségletei, szerelmei, gyűlöletei, sikerei és kudarcai által hajtva; egyszóval nem az elmélkedés és a statisztika alapján, hanem az életből kiindulva.

Mi az, ami egyszerre közös és különleges minden emberi létben? Ami közös és különleges, az a boldogság keresése, a fájdalom és a szenvedés legyőzése. Ezt mindenki, minden egyes ember ugyanúgy érzékeli.

Nos, mi az a boldogság, amire az ember vágyik? A boldogságra, amiről úgy hiszi, hogy számára a boldogság. Ez az állítás kissé meglepően hangzik, de azon a tényen alapszik, hogy az emberek különböző, a boldogságról alkotott képek vagy ideálok alapján igazodnak el. Sőt, a boldogság ideálja a történelmi, társadalmi és egyéni helyzettel együtt változik. Ebből arra következtethetünk, hogy az ember azt keresi, ami szerinte boldoggá teszi, s ennek megfelelően ami szerinte sakkban tartja a fájdalmat és a szenvedést.

A boldogság utáni vágy következtében ellenállások jelennek meg fájdalom és szenvedés formájában. Hogyan tudjuk legyőzni ezeket az ellenállásokat? Előbb nézzük meg, milyen természetűek.

Számunkra a fájdalom fizikai tény. Mindannyian megtapasztaltuk már a fájdalmat, az érzékekre vonatkozó testi tény. Az éhség, a természeti hatások, a betegség, az öregség, mindezek fájdalmat okoznak. Ez az a pont, ahol ezen jelenségeket megkülönböztetjük olyan jelenségektől, amelyeknek semmi közük az érzékszerveken keresztül érzékelésekhez. Kizárólag a tudomány és a társadalom fejlődése csökkenti a fájdalmat. Ezen a különleges területen tehetik a legnagyobb erőfeszítéseket - mint a fejlődés eredményezői - a társadalmi reformátorok, a tudósok és főleg a népek, akik táplálják a szóban forgó reformátorokat és tudósokat.

A szenvedés viszont, szellemi természetű. Nem olyan érzékszervekkel kapcsolatos tény, mint a fájdalom. A csalódás és a neheztelés olyan állapotok, amelyeket szintén tapasztalunk, de nem kapcsolódnak a test szerveihez vagy egy bizonyos szervhez. Még ha nem is azonos természetű a fájdalom és a szenvedés, lehetséges, hogy egymással kapcsolatban működnek. Bizony, a fájdalom szenvedést okoz. Ilyen szempontból a tudomány és a társadalom előrehaladása csökkenti a szenvedés egyes aspektusait. De hol találjuk meg a valódi megoldást a szenvedés legyőzéséhez? A megoldás az élet értelmében található, és nincs olyan reform és olyan tudományos haladás, amely legyőzné a csalódásból, a neheztelésből, a haláltól való félelemből és általában a félelemből eredő szenvedést.

Az élet értelme irány a jövő felé, mely jövő egységet ad az életnek, megfelelő alapot nyújt a tevékenységek számára és igazolja az emberi létet. Az értelem fényében még a fájdalom - annak szellemi alkotórészeiben - és a szenvedés is meghátrálnak. Annyira kicsivé válnak, legyőzhetőnek tűnnek.

Vajon mi az emberi szenvedés forrása? Mindaz, ami ellentmondást okoz. Azért szenvedünk, mert ellentmondásos helyzeteket élünk meg, de azért is, mert ellentmondásos helyzetekre emlékszünk és ellentmondásos helyzeteket képzelünk el.

A szenvedés e forrásait a szenvedés három útjának nevezték, és ezek az embernek az élet értelmével kapcsolatos állapotai szerint változhatnak. Mielőtt rátérnénk az élet értelmének jelentőségére és fontosságára, röviden meg kell vizsgálnunk ezt a három utat.

...(nem egészen jól hallható kérdés a felvételen)

Világos, hogy az emberi közösségek tanulmányozhatóak például a szociológia módszereivel; ugyanúgy, ahogy a tudományok az égitesteket és a mikroorganizmusokat tanulmányozzák. A biológia, az anatómia, a fiziológia, egyaránt az emberi testet tanulmányozza különböző szempontokból. A

pszichológia a pszichés viselkedést tanulmányozza. Egyik tudós vagy kutató sem a saját léte tanulmányozásával foglalkozik. Nincs olyan tudomány, amely a saját léttel (az emberi léttel) foglalkozna. A tudomány semmit sem mond azokról a helyzetekről, amiket az ember akkor él át, amikor hazaérkezik, és becsukják előtte az ajtót, rosszul bánnak vele vagy netán babusgatják.

Minket elsősorban az emberi lét érdekelt, ezért a tudományos viták nem tartoznak hatáskörünkbe. Azt is megfigyelhetjük, hogy a tudomány komoly hiányosságokkal rendelkezik, igen komoly nehézségei vannak, a létezés lényegének megfogalmazásával kapcsolatban. Mi történik az emberi létben, mi az emberi élet természete az értelemre vonatkozóan, mi a fájdalom és a szenvedés természete, és mi a boldogságé, mi a boldogság keresésének eredete? Mindez tanulmányunk tárgya és érdeklődési körünk. Ilyen szempontból azt állíthatjuk, hogy van álláspontunk a létezéssel és az élettel kapcsolatban, de nincs tudományunk, ami ezekkel a témákkal foglalkozna.

...(nem egészen jól hallható kérdés a felvételen)

Egyértelműen arra fektettük a hangsúlyt, amit az emberek keresnek, arra, ami számukra a boldogságot jelenti. A tény az, hogy ma hiszünk valamiben, holnap meg valami másban. Ha megvizsgáljuk, hogy mit hittünk boldogságnak 12 évesen, és összehasonlítjuk azzal, amit ma hiszünk, akkor azonnal feltűnik a perspektíva változása, és ha megkérdezzük tíz embert, akkor a nézőpontok sokszínűségét fogjuk tapasztalni. A középkorban létezett egy, az ipari forradalom idején elfogadottól eltérő boldogságkép; és általában a különböző népek és egyének véleménye e téren különbözik egymástól. A boldogság, mint tárgy nem definiált, és úgy tűnik, nincs is ilyen tárgy. A boldogság sokkal inkább egy lelkiállapot, mint keresésünk kézzel fogható tárgya.

Az emberek néha összezavarodnak egyes reklámoktól, mint pl. amikor a szappant úgy mutatják be, mintha az maga a boldogság lenne. De természetesen mindannyian tudjuk, hogy ezzel egy állapotot próbálnak előidézni - a boldogság állapotát -, és nem annyira a tárgyat, mert legjobb tudomásunk szerint ilyen tárgy nem létezik. Egyáltalán még az sem világos, hogy mi a boldogság állapota. Sohasem definiálták kellően. Egyfajta bűvészmutatványt kevernek bele, melyet végrehajtanak, de egyáltalán nem tisztá(AZ érteleme ennek: a mi szociológusok vagy pszichológusok nem tudják mi a boldogság és trükkökkel elterelik a figyelmet erről a témáról, ha rákérdéznek). Folytatnánk, ha nincs több kérdés...

...(nem egészen jól hallható kérdés a felvételen)

Ez az utolsó kérdés a szenvedés és a fájdalom legyőzésével kapcsolatos. Miért van az, hogy a fájdalom egyre csökken a társadalom és a tudomány előrehaladásával, a szenvedés viszont nem?

Vannak, akik azt állítják, hogy az emberi lény semmit sem lépett előre. Kétségtelen, hogy az ember tudományos munkásságában, a természet meghódításában és saját fejlődésében haladást ért el. Igaz, a civilizációk haladása nem egyenletes, ebben egyetértünk. Vannak ugyan problémák, de az emberi lény és civilizációja fejlődött. Ez szemmel látható. Emlékezzünk azokra az időkre, amikor egy baktérium sok pusztítást okozott, ma pedig a jó időben adagolt orvosság rövid időn belül megszünteti a veszélyt. Fél Európa összeroskadott az egykori pestisjárvány miatt. Ezeket időközben áthidaltuk. Ma, régi és új betegségek gyógyításáért küzdenek, és biztos, hogy le fogják győzni őket. A dolgok megváltoztak, nagyon megváltoztak. Ami a szellemi szenvedést illeti, az ötezer évvel ezelőtti és a mai ember ugyanúgy érzékeli és szenved a csalódástól, a félelemtől és a nehezteletől. Ezeket úgy érzékelik és szenvedik el, mintha számukra nem létezett volna történelem, mintha ezen a téren minden egyes ember az első lenne. A fájdalom tehát egyre csökken, a fent említett fejlődések következtében, de a szenvedés az emberben lényegében nem változott, és nem születtek megfelelő megoldások sem ezzel kapcsolatban. Ilyen szempontból tehát nincs egyensúly. De hogyan állíthatnánk azt, hogy az ember nem fejlődött? Talán éppen azért foglalkozik ezekkel a kérdésekkel, mert már sokat fejlődött, és próbál válaszokat találni azokra a megoldatlan kérdésekre, amelyek más történelmi pillanatokban nem merültek volna fel.

A szenvedés három útja nem más, mint az emberi lét három fontos iránya, amelyek normális működését sajnos megzavarták. Megpróbálom megmagyarázni. Mindaz, amit ma tapasztalok és érzékelek, mind múltbeli tapasztalataim emlékei és lehetséges tapasztalataim elképzelése a jövőben, az emberi létezéshez szükséges utak. Ha ezek közül valamelyiket elvágjuk, akkor a lét széthullik. Ha kitöröljük emlékezetünket, akkor elveszítjük a testünk feletti uralmat. Ha kikapcsoljuk az érzékelést, akkor a testünk irányítását veszítjük el. Ha megállítjuk képzeletünket, akkor nem fogunk tudni semmilyen irányba sem eligazodni. Az élethez szükséges három út működése tehát megzavarható, s így az élet ellenségévé és a szenvedés hordozójává válhatnak. Tehát nap mint nap az érzékelésünkön, az emlékezetünkön és a képzeletünkön keresztül szenvedünk.

Más alkalommal azt mondtam, hogy azért szenvedünk, mert ellentmondásos helyzetben élünk, mint amikor egymással szemben álló dolgokat akarunk csinálni. Azért is szenvedünk, mert félünk attól, hogy nem érhetjük el azt, amit szeretnénk, vagy elveszítjük, amit már elértünk. Persze szenvedünk attól is, ha elvesztettünk, vagy ha nem értünk el valamit, vagy attól, amit a múltban elszenvedtünk, a múltbeli

büntetés és fizikai fájdalom miatt, az árulás, az igazságtalanság, a megalázás és a szégyen miatt. Úgy élünk együtt ezekkel a múltbeli szellemekkel, mintha eseményeik a jelenben is történnének (értelme: úgy tapasztaljuk meg a múlt szellemeit mintha a jelenben lennének, jelenlegi tényként kezeljük őket). Ezek, mint a neheztelés, a harag és a csalódás forrásai, meghatározzák jövőnket, és általuk elveszítjük a saját magunkba vetett hitet.

Most pedig vitassuk meg a szenvedés három útjának problémáját.

Ha az életet ez a három út teszi lehetővé, akkor hogyan történhetett meg, hogy egyre zavarosabbá váltak? Ha abból indulunk ki, hogy az ember a boldogságot keresi, akkor képesnek kéne lennie arra, hogy úgy kezelje ezt a három utat, hogy az javára váljon. De hogyan válhatott ez a három út éppen az ember legfőbb ellenségévé? Úgy tűnik, hogy abban a pillanatban, amikor az emberi lény tudata először kezdett el szélesedni és kinyílni, amikor még egyáltalán nem volt egy teljesen definiált lény, úgy tűnik abban a pillanatban, amikor képzelete, emlékezete, történelmi emlékezete és érzékelése a világról, amelyben élt, egy új horizontot nyitott meg, minden olyan pillanatban, amikor ezek a funkciók kinyíltak és szélesedtek, a hozzájuk tartozó ellenállások és akadályok is feltűntek. Pontosan úgy, ahogyan az a belső funkciókkal történik. Amikor új tevékenységet próbálunk ki, ellenállással találjuk magunkat szemben. A természetben is találkozunk ezekkel az ellenállásokkal. Amikor esik az eső, és a víz a folyókba folyik, útján ellenállásokkal találkozunk, de ezeket kikerülve végül a tengerbe jut.

Az ember, fejlődése során folyamatosan ellenállásokkal találkozik. Amikor szembesül ezekkel az ellenállásokkal, és legyőzi őket, erősödik, és amikor erősödik, integrálja nehézségeit, és ezáltal le is győzi azokat. Ily módon az emberi fejlődésben tapasztalt mindenféle szenvedés, egyben az emberi lény megerősödése is volt. Tehát az előző időszakok szenvedései hozzájárultak a fejlődéshez abban az értelemben, hogy olyan feltételeket teremtettek, melyekkel a szenvedést le lehetett győzni.

Mi nem a szenvedésre törekszünk. Arra törekszünk, hogy megbékéljünk önmagunkkal és saját fajunkkal, mely oly sokat szenvedett, és ennek a szenvedésnek köszönhetően most újra kibontakozhatunk. Az őseink szenvedései nem voltak hiábavalóak, ahogy sok emberöltő szenvedései sem. Tehát nagy hálával tartozunk azoknak, akik szenvedéseik ellenére előrehaladtak, mert nekik köszönhetően most újabb lehetőségek nyíltak meg a felszabadulásra.

A fentiek arról szólnak, hogy a szenvedés nem hirtelen jött létre, hanem az ember fejlődésével és tudatának kitágulásával. Világos, hogy mi, emberi lények nem a szenvedésre törekszünk, hanem tovább szeretnénk haladni a fejlődésnek egy új útját kialakítva az ellenállások legyőzésén keresztül.

Azt mondtuk, hogy a szenvedés problémájának megoldását az élet értelmében fogjuk megtalálni, és úgy definiáltuk ezt az értelmet, mint egy irányt a jövő felé, mely jövő egységet ad; megfelelő alapot nyújt a tevékenységek számára és teljesen igazolja az emberi létet. Ez az irány a jövő felé rendkívül fontos, mert mint mondtuk, ha megszakitjuk a képzelet, a tervezés és a jövő útját, akkor az emberi lét irányát veszti, és a szenvedés örök forrásává válik.

Mindenki számára világos, hogy valószínűleg a halál lesz a jövő legnagyobb szenvedése. Ilyen értelemben egyértelmű, hogy az élet ideiglenes jellegű. Nyilvánvaló az is, hogy ily módon minden emberi alkotás, csak egy haszontalan alkotás, ami a semmibe vezet. Talán ezért lehet, hogy azok akik a halál gondolatával nem foglalkoztak, úgy cselekedtek és alakították életüket, mintha a halál nem létezne... Aki azt hiszi, hogy minden a halállal végződik, lelkesedhet egy kicsit attól a gondolattól, hogy rendkívüli cselekedetei miatt emlékeznek majd rá, akik közel állnak hozzá nem felejtik el és talán a jövő nemzedéke sem. Még ha így is történne, mindenki egy olyan abszurd "semmi" felé haladna, mely mindennemű emlékezetet megszakítana. Azt is gondolhatnánk, hogy amit az életben csinálunk, nem más, mint a lehető legjobban megfelelni a szükségleteknek. Nos, bizonyára ezek a szükségletek a halállal véget érnek, és minden fajta küzdelem, mellyel ki akarunk szabadulni a szükségletek birodalmából, értelmét veszti. Elmondhatjuk majd, hogy az egyéni élet az emberi életben elveszíti jelentőségét, és ezért az egyéni halálnak nincs jelentősége. Ha erről lenne szó, akkor sem az egyéni életnek, sem az egyéni cselekedeteknek nem lenne értelme. Nem lenne értelme semmilyen törvénynek és kötelezettségnek, és tulajdonképpen nem lenne különbség a jó és a rossz cselekedetek között sem.

Ha minden a halállal végződik, akkor semminek sincs értelme. És ha tényleg erről van szó, akkor az egyetlen lehetséges módja életünk eltöltésének az, hogy ideiglenes értelmekért és irányokért lelkesedjünk, melyekre cselekedeteinket és az energiánkat összpontosítani tudjuk. Általában ez történik, de ehhez a halál létezésének tagadása szükséges, tehát úgy kell cselekednünk, mintha a halál nem létezne.

Ha megkérdezzük az emberektől, mi értelme van az életüknek, a válaszban valószínűleg a családjuk, közvetlen ismerőseik vagy esetleg egy, a létezésüket igazoló dolog fog szerepelni. Ezek az ideiglenes és múló értelmek adják majd meg számukra az irányt, teszik lehetővé, hogy szembenézzenek az élettel, de amint problémák jelentkeznek szeretteikkel, amint kiábrándulnak egy a szívükhöz közel álló dologból,

vagy ha valami megváltoztatja a kiválasztott értelemet, akkor az abszurdum, az iránytalanság és az értelműresség visszatér majd áldozatáért.

S végül, az ideiglenes életértelmekkel, ezekkel az ideiglenes irányokkal az a probléma, hogy amint elérjük őket, elvesztik értéküket, mint vonatkozások, és így többé már nem hasznosak a jövőbeli tervekhez. Ha pedig nem érjük el, akkor azért veszítik el fontosságukat. Igaz, hogy egy ideiglenes értelem kudarca után mindig van lehetőség arra, hogy egy újabb ideiglenes értelmet alkalmazzunk, olyat, amely valószínűleg ellenkezője annak, mint amelyben kudarcot vallottunk. Értelemről értelemre vándorolva az évek során, elveszítünk minden kohéziót, így az ellentmondás nő, mely végül szenvedéshez vezet.

Az életnek nincs értelme, ha minden a halállal végződik. De tényleg a halállal végződik minden? Valóban igaz, hogy nem tudunk egy olyan végleges irányt találni, amely nem változik az életben előforduló "balesetek" során? Hogyan viszonyulhat az ember ahhoz a problémához, hogy talán a halállal együtt minden véget ér? Vizsgáljuk meg ezt a kérdést, de csak miután az eddigieket megvitattuk.

(szünet és vita)...

Mint ahogyan azt már említettünk, a szenvedésnek három útja van, ugyanakkor a halál és a transzcendencia problémájával kapcsolatban öt állapotot figyelhetünk meg. Ezek közül mindenki elhelyezkedik valamelyik állapotban.

Létezik egy állapot, melyben az ember bizonyosságot szerez saját személyes tapasztalatának, nem pedig nevelésének vagy környezetének köszönhetően. Egyértelmű számára, hogy az élet egy átmenet(transit) és a halál egy rövid/könnyű baleset.

Mások azt hiszik, hogy az emberi lény valamilyen transzcendenciába kerül, és ezen hiedelmüket a nevelésnek, a környezetüknek köszönhetik, s nem annak, amit éreztek, vagy tapasztaltak. Hisznek benne, mert mindent, amit tanítottak nekik, elfogadtak tapasztalatok nélkül.

Van egy harmadik álláspont az élet értelmével kapcsolatban. Ide tartoznak azok az emberek, akik vágnak arra, hogy hitük legyen, akik meg akarják tapasztalni a hitet. Biztosan találkoztak már olyan emberekkel, akik azt mondták: "Bárcsak hinnék valamiben, bárcsak rendelkeznék azzal a bizonyossággal, mely megváltoztatná életemet." Erre sok példa van. Ezek az emberek sok szerencsétlenséget éltek át, és azért kerekedtek felül, mert vagy van hitük, vagy azt érzékelik, hogy ezek az ideiglenes vagy múlt szerencsétlenségek nem az élet kimerülését jelentik, hanem inkább olyan próbákat és ellenállásokat, melyek megtapasztalásán keresztül növekedhetnek. Sőt, találkozhattak olyan emberekkel is, akik a szenvedést a tanulás eszközének tekintik. Nem keresik a szenvedést (mint mások, akikről úgy tűnik, hogy tényleg rajonganak érte), csak egyszerűen a legjobbat hozzák ki abból, ha valami rossz történik velük. Ők nem keresik a szenvedést, ellenkezőleg, ha megjelenik, akkor asszimilálják, integrálják és le is győzik.

Jó. Vannak akik a következő állapotban helyezkednek el: nincs hitük, de szeretnének hinni, vágnak valamire ami erőt és irányt ad az életüknek. Igen, vannak ilyen emberek.

Aztán vannak, akik intellektuálisan arra gyanakodnak, hogy talán van jövő a halál után, hogy létezik egyfajta transzcendencia. Lehetségesnek tartják, még ha nincs is semmilyen tapasztalatuk a transzcendenciával és hitük sincs. Nem is vágnak igazán hitre és tapasztalatokra. Biztosan ismernek ilyen embereket.

Végül pedig, vannak akik az ötödik állapotban helyezkednek el, akik tagadják mindenféle transzcendencia lehetőségét. Talán ismernek ilyen embereket, sőt, lehet, hogy önök közül is páran így gondolkodnak.

Tehát láthatjuk, hogy mindenki az öt variáció egyikében helyezkedik el, vagy rendelkezik személyes élménnyel, és a transzcendencia létezése kétségbevonhatatlan számára, vagy van hite, mert erre tanították fiatalon, vagy szeretne hittel és tapasztalatokkal rendelkezni, vagy intellektuálisan elképzelhetőnek tartja, de nem foglalkozik vele ennél mélyebben, vagy a transzcendencia mindenféle lehetőségét tagadja.

De ezzel még nincs vége a transzcendencia problémájával kapcsolatos elhelyezkedések megvitatásának. Úgy tűnik, ebben a kérdésben léteznek eltérő mélységek is. Vannak akik azt mondják, hogy van hitük, de amit mondanak, nem egyezik meg tapasztalataikkal. Mi nem azt állítjuk, hogy ezek az emberek hazudnak, hanem azt, hogy kijelentéseik felületesek. Ma azt mondják, hogy van hitük, de holnapra már nem így lesz. Így az értelem ezen az öt állapotán belül több mélységi fokozatot különböztethetünk meg, és arról is képet kaphatunk mennyire bizonytalan vagy határozott meggyőződésről van szó. Ismertünk embereket, akik jámborak voltak, hívói egy hitnek, de amikor rokonuk vagy közeli és igen szeretett barátjuk meghalt, addig feltételezett (értelem: azt a hitüket, amit mondtak nekik, vagy kellett hogy legyen) hitüket elvesztették, és az értelmetlenség legnagyobb mélységeibe zuhantak. Hitük felszínes,

külső hit volt. Ezzel szemben azokkal, akik a katasztrófa ellenére kitartottak hitük mellett, sőt megerősítették azt, pont az ellenkezője történik.

Olyan embereket is ismertünk, akik meg voltak győződve arról, hogy a transzcendencia nem létezik. Meghalsz és eltűnsz, ennyi. Ha úgy tetszik, nekik az volt a hitük, hogy minden a halállal végződik. De amikor éjszaka egy temető közelében jártak, akkor talán néha egy kicsit jobban siettek és kényelmetlenül érezték magukat. Hogyan fér ez össze azzal a meggyőződéssel, hogy minden a halállal végződik? Tehát vannak, akik még a transzcendencia tagadásában is felszíneseek, nem helyezkednek el határozottan ebben az állapotban.

Tehát elhelyezkedhetünk bármelyik állapotban, és egy állapoton belül is különböző mélységekben. Az élet egyes szakaszaiban lehetséges, hogy volt egyfajta hitünk a transzcendenciával kapcsolatban, de ez idővel változott. Tehát lehetséges, hogy hitünk megváltozott, nem statikus hitek ezek, hanem változó jellegűek. Nemcsak az élet más-más szakaszaiban változhatnak, hanem különböző helyzetekben is. A transzcendencia problémájával kapcsolatos hitünk változhat, akár egyik napról a másikra is. Néha az, amikor reggel hiszek, nem egyezik meg azzal, amit este hiszek. Ennek rendkívüli fontossága van, mert az emberi élet irányítását nagyon változékonnyá teszi. A végén pedig rendezetlenséget és zavarodottságot hoz majd életünkbe.

Minden ember ezen öt álláspont és mélységi fok valamelyikében helyezkedhet el. De melyik lenne a helyes elhelyezkedés? Vajon létezik-e egy helyes elhelyezkedés, vagy csak egyszerűen leírjuk a problémákat megoldás nélkül? Bátorkodhatunk-e arra, hogy a leghelyesebb elhelyezkedést javasoljuk a halál, a transzcendencia és az értelem problémájával szemben?

Egyesek azt mondják, hogy vagy van hite az embernek, vagy nincs, vagy kibontakozik, vagy nem. De nézzük meg közelebbről a tudat ezen állapotát. Elképzelhető, hogy valakinek egyáltalán nincs hite, de hit és tapasztalat nélkül is vágyhat rá. Esetleg intellektuálisan meg is értheti, hogy ez érdekes lenne, hogy megérné életét a hit irányába terelni. Ha ez történik, akkor valami már elindult ebben az emberben, valami már elkezdett ebbe az irányba kibontakozni.

Azok fogják felismerni annak szükségességét, hogy megmutassák másoknak az élet értelme felé vezető utat, akik hitet szereztek vagy sikerült átélniük a transzcendenciát, még ha ezt nem is tudják elég pontosan leírni, mint ahogy a szeretetet sem lehet pontosan meghatározni. De ezek az emberek saját tájukat és saját nézetüket sosem próbálják majd ráerőszakolni azokra, akik még nem érzik ennek szükségességét.

Így az említettekkel összhangban itt mindenki előtt kijelentem, hogy hiszem és tapasztalat útján bizonyosságot szereztem arról, hogy a halál nem állítja meg a jövőt, ellenkezőleg, a halál megváltoztatja létezésünk ideiglenes voltát, és a halhatatlan transzcendenciába visz el. Hitemet és bizonyosságotomat nem erőszakolom rá senkire és együtt élek azokkal is, akiknek az élet értelméről más elképzeléseik vannak. De elkötelezem magam arra, hogy azt az üzenetet adjam át másoknak, ami szerintem az embert szabaddá és boldoggá teszi. Semmi esetre sem kerülöm ki azt a kötelezettségemet, hogy igazságaimat terjesszem még azok felé is, akik az élet ideiglenességét és a halál abszurditását tapasztalják, még ha ezek az igazságok vitathatóak is.

Másrészről, senkit sem kérdezek arról, hogy mik az egyéni hitei, és habár a saját elhelyezkedésemet pontosan megfogalmazom, hirdetem minden ember szabadságát és jogát ahhoz, hogy higgyen vagy sem Istenben és a halhatatlanságban.

Aközött a sok ezer ember között, sok ezer férfi és nő között, akik testvériesen velünk dolgoznak, találhatók ateisták és hívők, kételkedők és szilárd meggyőződéssel rendelkezők. Senki sem kérdezi meg őket a hitükkel kapcsolatban, hanem minden úgy kerül említésre, mint egy lehetséges irány, azért, hogy mindenki maga tudja megtalálni azt az utat, amely az életük értelmét a legjobban tisztázza.

Nem bátor dolog felhagyni a saját igazságunk hirdetésével, de a szolidaritással ellentétben az is, ha ezeket megpróbáljuk rákényszeríteni másokra.

AZ ÖNKÉNTES
(Mexikóváros, 1980.10.11)

Beszélgetés egy tanulmányi csoport előtt

Úgy tűnik, a mozgalmunkban résztvevő aktív emberek közül sokan rendelkeznek hasonló előélettel. Úgy jönnek a mozgalomba, hogy már van tapasztalatuk valamilyen önkéntes munkával, mások segítségével. Sokan közülünk szociális munkások, ápolónők, orvosok, tanárok, azaz olyan emberek, akikről elmondhatjuk, hogy ugyan dolgoznak és fizetést kapnak, de úgy érzik, bérük nem tükrözi valódi munkájukat. Az is igaz, hogy ha rosszul fizetik őket, másoknál hevesebben fognak tiltakozni azért, hogy több fizetést kapjanak. De mivel a munkájuk lényegéből adódóan tevékenységük nem saját magukra irányul, hanem hatással van másokra - a mindennapi problémákból adódóan és más okokból is - szükséges megfizetni őket. Ez természetes, hiszen nem tudnak levegőből élni! De ezek az emberek - rossz fizetésük ellenére - erősen vonzódnak mások tanításához. Vajon mit üzennek ezzel nekünk? Nem teljesen világos mit is nyernek azok, akik szociális munkásként dolgoznak, akik társadalmi aktivitásokat fejlesztenek. Úgy tűnik, mozgalmunkban sokan rendelkeznek ehhez hasonló előélettel... mint például az, aki a szomszédait klubba szervezte, vagy aki kiskorában sportcsapatot toborzott. Jönnek ilyen emberek a mozgalmunkba, és közülük sokan olyanok, akik mozgásba hozzák a dolgokat. Mások nem egészen ilyenek, más feltételek közül jönnek, mást keresnek itt, de aztán később megértik munkánk jelentőségét és nekilátnak. Tehát sokan válnak aktívvá, ha a munkánk értelmet és belső igazolást nyújt számukra. Amikor nekilátnak, részben addigi irányukat követik, részben felhasználják múltbeli tapasztalataikat. Ez könnyen megfigyelhető, sok példa van rá. Nem tudom, milyen lehet itt a helyzet, de a világ számos részében sok, a mozgalmunkban résztvevő barátunk rendelkezik ilyen tulajdonságokkal, és általában ők azok, akik mozgásba hozzák a dolgokat. Életrajzukban megtalálhatók az efajta tapasztalatok.

De miért is cselekszenek néhányan önzetlenül? Hogy is van ez? Mi történik a fejükben olyankor, amikor ilyen furcsán cselekszenek? A mai fogyasztói társadalmak szempontjából, ez a viselkedésnek egy nem tipikus, furcsa formája. Mindenki, aki fogyasztói társadalomban született, nevelkedett, és nőtt fel, kitéve a fogyasztói struktúra hatásainak és terjeszkedésének, szükségszerűen hajlamos úgy tekinteni a világot, mint személyes táplálékot. Engedjék meg, hogy megmagyarázzam mit értek ezalatt: én fogyasztó vagyok, tehát fogyasztanom kell, szó szerint egyre több dolgot kell lenyelnem. Egy gyomor vagyok, amit meg kell tölteni. Eszembe sem jut, nem érzékelem, hogy tőlem is kéne jönnie valaminek. Ellenkezőleg, egyszerűen azt mondhatom: "elég sok mindent adok ahhoz, hogy jogom legyen ezekhez a fogyasztói termékekhez; vagy talán nem dolgozom elég sokáig az irodában, nem használom fel azt az időt, amelyet inkább az élvezeti cikkek fogyasztásával kellene töltenem, nem fizetem meg azzal a sok idővel, mely alatt nem fogyasztok, hanem a rendszerben dolgozom?" Ez tényleg jó érv. Saját felfogása szerint munkaórát, "emberi időt" cserél fizetésért. Nem így van? De min van itt a hangsúly? Nem a világban kibontakozó tevékenységére helyezi a hangsúlyt. Szükséges rossznak tekinti a nem fogyasztással töltött időt azért, hogy a körforgás működjön. Így épülnek fel a rendszerek, nem fontos milyen előjellel. A dolog lényege ugyanaz: a fogyasztó.

A lakosság neurotikussá válik. Ez teljesen logikus, mert valójában egy személyben az egyik körforgáson keresztül bemennek, a másikon keresztül kimennek a dolgok. Ha elvágjuk a kimenő körforgást, akkor az egyénnek problémái lesznek. De a tény az, hogy a legtöbb ember azzal foglalkozik, hogy mit kap, és ha ez az ideológia terjed el, akkor az emberek nem értik majd, hogyan lehetséges az, hogy vannak, akik úgy cselekednek, hogy közben nem kapnak érte semmit. A fogyasztói ideológia szempontjából az ilyen viselkedés nagyon gyanús. Mi ösztönözhet valakit arra, hogy cselekedjen, ha nem kap érte megfelelő fizetést? Mi lehet a motivációja? Ez a gyanú tulajdonképpen egy nagyon rossz emberismeretet takar, mert ők a hasznosságot a pénz függvényében értik, és nem fogják fel, hogy van ami hasznos az életnek, hogy lélektani hasznosság is létezik. Vannak akik magas életszínvonalon élnek (azaz, akiknek a munkahelyi-, egzisztenciális-, egészségügyi-, öregségi- és nyugdíjproblémái megoldottak), kiugranak az ablakon vagy esetleg egész nap az alkohol, illetve a kábítószer hatása alatt állnak, vagy netán hirtelen megölik a szomszédjukat.

Mi nyilvánosan követeljük vissza azt, ami tekintélyét veszítette. Visszaköveteljük azért az emberért, aki kiugrik az ágyból, amikor a szomszéd házában tombol a tűz. Gyorsan felöltözik, felveszi a sisakot és futva kirohan tüzet oltani; és amikor korán (reggel hat óra körül) visszatér, füsttel teli ruhájában, megperzselt, sérülésekkel, szeretett felesége hozzávágja a tányérokat és azt kérdezi: "Mennyit fizetnek neked ezért? El fogsz késni a munkahelyedről, és sok problémát fogsz okozni a családnak ezekkel az örült ötleteiddel!" Amikor az utcán jár, rá fognak mutatni, mondván: "Ott megy az az önkéntes tűzoltó." Mintha ő ostoba lenne azokkal szemben, akik mivel nagyon jól megvannak

magukkal, kiugranak az ablakon. Általában az önkéntes tűzoltók nem ugranak ki az ablakon. Ők gyakorlatilag találtak egy jó megoldást arra, hogyan közvetítsék energiájukat a világ felé. Ők nem tudnak egyszerűen katartikusan fejest ugrani bizonyos tevékenységekbe (ahogy mások például sportolnak, összetűzésbe kerülnek másokkal vagy más egyéb tevékenységeket folytatnak). Ők ennél többre is képesek. A többiekkel ellentétben fontosabb dolgokra is képesek: egyfajta belső értelmet fejeznek ki a világban. Miközben ezt teszik, gyakorlatilag egy áthelyező szerepet töltenek be. Saját magukból fakadó értelmeket hoznak létre, mely a világ felé áramlik, és nem az általában elfogadott ösztönzésekre reagálnak. Nagyon nagy különbség van azok között, akik kötelezettségből cselekednek és ezért fizetést kapnak, és azok között, akik a saját belső világukból kiindulva a külső világban fejezik ki magukat. Az utóbbi esetben a személy önkéntesen értelmeket hoz létre saját magában úgy, hogy az nem mindig világos számára, bár megpróbálja megfogalmazni őket a "szolidaritás" szó segítségével, még ha igazi jelentésével nincs is mindig tisztában. Sőt, szegény önkéntesünk (akit hazaérkezésekor tányérral dobálnak meg), a végén tényleg azt fogja hinni, hogy ő egy ostoba teremtmény, és arra a következtetésre jut, hogy: "Velem mindig ez történik". Arról nem is beszélve, hogyha ez az önkéntes nő, akkor ebben a társadalomban a helyzet még rosszabb.

A végén ezek az önkéntesek megalázottnak érzik magukat és a rendszer által elnyomottaknak is, mert senki sem magyarázta meg nekik, hogy is van ez az egész. Tudják, hogy nem olyanok, mint a többiek, de viselkedésüket és tetteiket nem tudják megmagyarázni. Ha megkérdezzük őket: "Magyarázzátok el nekem mit is nyertek ti ezzel?", akkor hebegni kezdenek és behúzzák a nyakukat, mintha valami szégyellnivalójuk lenne. Senki sem világosította fel őket, senki sem adta meg nekik a megfelelő eszközöket ahhoz, hogy kifejezzék magukat és elmondják, hogy miért öntik hatalmas energiájukat a világba anélkül, hogy valamit is várnának cserébe. Ez, természetesen, nagyon különleges.

NYÍLVÁNOS SZEREPLÉS

(Pabellon de los Deportes, Madrid, Spanyolország 1981.09.27)

Feljegyzés: Mint a Nemzetközi Testület az Emberi Fejlődésért meghívottja, Silo egy terjesztő körutazásra indult és több nyilvános konferencián vett részt. Előadásait Bittiandra Aiyappa, Saky Binudin, Nicole Myers, Petur Gudjonsson, Salvatore Puleda és Danny Zuckerbrot barátainak előadásai kísérték.

A Madridban Silo által bemutatott gondolatok magja Barcelonában, Reykjavíkban, Frankfurtban, Koppenhágában, Milánóban, Colombóban, Párizsban és Mexikóvárosban szintén bemutatásra került. Ez a könyv csak a madridi és a bombayi nyilvános szereplések konferenciáit tartalmazza.

Egyszer régen megkérdeztek tőlem: "Miért nem magyarázod el, amit gondolsz?" Tehát elmagyaráztam. Aztán mások azt mondták: "Nincs jogod megmagyarázni, amit gondolsz." Tehát hallgattam. Tizenkét év elteltével újra azt kérdezik tőlem: "Miért nem magyarázod el, amit gondolsz?" Úgyhogy még egyszer megteszem, bár tudom hogy lesz, aki azt fogja mondani: "Nincs jogod megmagyarázni, amit gondolsz."

Annak idején nem hangzott el semmi új, és ma sem fogok semmi újat mondani.

De mit is mondtam akkor? Azt mondtam: "Belső hit nélkül csak félelem van, a félelem szenvedést okoz, a szenvedés pedig erőszakot és az erőszak rombolást; következésképpen a belső hit a rombolást kerüli el."

Ma a barátaink a félelemről, a szenvedésről, az erőszakról és a nihilizmusról, mint a rombolás legfőbb képviselőiről beszéltek. Beszéltek a saját magukba, a másokba és a jövőbe vetett hitről is. Kifejezték, hogy szükség van az események romboló irányának megváltoztatására, az emberi cselekedetek értelmének megváltoztatása által. Ezenkívül megmondták, hogyan kell ezeket a változásokat véghezvinni, úgyhogy én már nem fogok újat mondani.

Én csak három gondolatra szeretném felhívni a figyelmüket. Az egyik azon jogunkról szól, aminek értelmében szabadon ki tudjuk fejezni véleményünket; a második arról, hogyan kerültünk a mai totális válsághelyzetbe; végül a harmadik arról, mi az ami megengedi számunkra, hogy egy azonnali döntést hozzunk és megváltoztassuk életünk irányát. Ezt a döntést egy elkötelezettségnek is követnie kellene azok részéről, akik egyetértenek az itt elhangzottakkal.

Rendben. Milyen jogon fejezzük ki saját álláspontunkat és cselekszünk ennek megfelelően? Először is jogunk van megvizsgálni a mai problémákat az ítélőképességünk szempontjai szerint, még ha ezek a szempontok nem is egyeznek meg a szokásos szempontokkal. Ilyen értelemben azt mondjuk, hogy senkinek sincs joga arra, hogy abszolút igazságokat feltételezve gátolja új értelmezések kibontakozását. Ami pedig a cselekedeteinket illeti, miért zavarna az akárkit is, ha nem avatkozunk bele a tevékenységükbe? Ha valahol a világban megtiltják vagy eltorzítják, amit mondunk és csinálunk, akkor joggal azt mondhatjuk, hogy itt rosszakaratról, abszolutizmusról és hazugságról van szó. Miért nem engedhető meg, hogy az igazság szabadon mozogjon és hogy a szabadon tájékozódó emberek eldönthessék mi az ami számukra racionális?

Akkor miért tesszük azt, amit teszünk? Röviden válaszolva: azért, mert számunkra ez a legfőbb erkölcsi tett. Erkölcsünk a következő elven alapszik: "Bánj úgy másokkal, ahogy szeretnéd, hogy veled bánjanak". Ha mint egyének, valóban a legjobbat akarjuk magunknak, akkor kötelesek vagyunk a többieknek a legjobbat nyújtani. Kik azok a többiek? A többiek a hozzánk legközelebb állók, az a környezet, ahol lehetőségem van a valódi változtatásra és adásra; és ha a változtató és segítő lehetőségem az egész világra kiterjedne, akkor az egész világ lenne a közvetlen környezetem. Viszont nagy értelmetlenség lenne nagyképűen az egész világgal foglalkoznom, ha a valódi képességeim alig érnek el a szomszédig. Ezért van egy minimum kötelesség erkölcsi tettünkben, méghozzá az, hogy mindannyian a közvetlen környezetünkben cselekedjünk. Nem ezt tenni, ellentétes erkölcsünkkel és az individualizmus zsákutcájába vezet. Ez az erkölcs pontos irányt ad cselekedeteinknek, és azt is világosan rögzíti, hogy kire irányulnak. Amikor azonban erkölcsről beszélünk, egy szabad cselekvésről beszélünk, illetve ennek megvalósíthatóságáról, és azt is kijelentjük, hogy ez a cselekvés minden szükséglet és szokás felett áll. Ez a mi szabad tettünk, erkölcsi cselekedetünk: "Bánj úgy másokkal, ahogy szeretnéd, hogy veled bánjanak". Semmilyen ideológia és kifogás nem áll e szabad és erkölcsi tett felett. Nem a mi erkölcsünk van válságban, hanem más erkölcsök. Erkölcsünk nem tárgyakra, rendszerekre utal, hanem az emberi cselekedetek irányára vonatkozik. Minden egyes észrevételünk, kritikánk és javaslatunk az emberi cselekedetek értelmére irányul.

De van még egy pont, mellyel foglalkoznom kell, mely a mára kialakult válsághelyzetről szól. Hogyan történt mindez és kik a felelősek érte? Erről nem fogok most hagyományos elemzést készíteni. Itt nem lesz se tudomány, se statisztika. Mindnyájunk szívét érintő képekkel fogom illusztrálni.

Nagyon régen az emberi élet felemelkedett a Földön, és az idő múlásával, egymástól távol a népek fejlődni és növekedni kezdtek. S volt idő megszületni, nevetni, szenvedni és meghalni. Népek és személyek építettek és helyettesítették egymást amíg végre birtokba vették a földet, uralkodtak a tenger vizein, a szélnél is gyorsabban repültek, hegycsúcsokon keltek át, viharos és fényes hangokkal a hatalmukat mutatták. Akkor, a távolból látták a kék, édes, védő és felhőkkel körülvett földjüket. Milyen energia mozgatta mindezt? Milyen hajtóerőt használt az ember a történelem során, ha nem a halál ellen való lázadást? Mert a halál a kezdetektől fogva, mint egy árnyék, kísérte az ember lépéseit. A halál mindig is beférkőzött az emberek lelkébe és megpróbálta megnyerni a szívüket. Az, ami kezdetben egy folyamatos harc volt az élet szükségleteinek kielégítésére, egy a félelem és a vágy által mozgatott küzdelemmé vált. Akkor két út nyílt meg, a nem és az igen útja. Akkor minden gondolatot, minden érzést és minden cselekvést a nemet vagy az igent való választásban lévő kételkedés zavart meg. Az igen egy olyat épített, ami a szenvedés legyőzését segítette. A nem pedig fájdalmat adott a szenvedéshez. Sem ember, sem rendszer, semmilyen szervezet nem tudott megszabadulni ettől a belső igentől és nemtől. Ezt követően a korábban egymástól távol élő népek elkezdtek közeledni egymáshoz, és végül egyesítették civilizációikat és a különböző kultúrák igen-je és nem-je beborította az egész Földet.

Hogyan tudná legyőzni az ember a halál árnyékát? Talán úgy, hogy menekül előle? Talán ha értelmetlenül szembeszáll vele? Ha a történelem motorja a halál ellen való lázadás, akkor azt mondom neked: lázadj fel most a csalódás és a bosszúállás ellen. Hagyj fel, először a történelemben, a bűnösök keresésével. Mindenki felelős azért, amit tett, de senki sem felelős azért, ami történt. Bárcsak ezen egyetemes perben ki lehetne jelenteni: "nincsenek bűnösök!" és meg lehetne oldani minden ember számára, mint erkölcsi kötelezettséget, a múlttal való megbékélést. Ez most és itt veled kezdődik, és felelős leszel azért, hogy ez a folyamat folytatódjon azok között, akik körülvesznek téged, egészen addig, amíg a Föld legtávolabbi sarkáig is elér.

Ha az életed iránya nem változott, akkor szükséges megváltoztatnod, de ha már megváltozott, akkor meg kell erősítened azt. Annak érdekében, hogy ez lehetségessé váljon, kísérj el engem egy szabad, bátor és mély cselekedetben, mely egyben a megbékéléssel való elkötelezettséget is jelenti. Menj a szüleidhez, a párodhoz, a barátaidhoz és ellenségeidhez, és mondd el nekik nyitott szívvel: "valami nagyszerű és új dolog történt ma velem!" és magyarázd el nekik a megbékélés ezen üzenetét. Szeretném ezeket a mondatokat megismételni: "Menj a szüleidhez, a párodhoz, a barátaidhoz és ellenségeidhez és mondd el nekik nyitott szívvel: valami nagyszerű és új dolog történt ma velem!" és magyarázd el nekik a megbékélés ezen üzenetét.

Mindenkinek békét, erőt és örömet!

VÉLEMÉNYCSERE A SANGE BUDDHISTA KÖZÖSSÉG ELŐTT SARVODAYABAN
Sri Lankai Agrárközösség, Colombo, Sri Lanka, 1981.10.20

Üdvözlöt Sangának, ittlévő testvéreinknek, bátyáinknak, nővéreinknek, az időseknek és mindenkinek, aki ma itt van.

Doktor Ariyaratne túl kedves volt hozzánk, és túl sok dicséretet kaptunk tőle.

Az az igazság, hogy amikor megérkeztünk ide a központba, meglepődve és csodálattal szemléltük az itteni munka egyszerűségét és értékét. Gyakran beszéltünk a Föld emberivé tételéről, de a Föld emberivé tételét a gyakorlatban kell megvalósítanunk. Tedd a Földet emberivé lehet csupán egy ötlet, de itt azt tapasztaltuk, hogy a gyakorlatban valósítja meg. Mindenekelőtt, itt egy mozgásban lévő erkölcsi erőt láttunk. Ezzel ellentétben azt tapasztaltuk a világ sok-sok pontján, hogy a Föld és az egész világ embertelenné válik.

Egy erősen agrár-szemléletű helyről jövök és megfigyeltem, hogy néhány esztendő alatt a vidék elnéptelenedett, és a népesség a városokba koncentrálódott. Láttam, hogyan rombolták szét a hagyományos családokat, hogyan váltak az idősek védtelenné és elhagyatottá. A vidék elnéptelenedett, és a nagyvárosok egyre csak nőnek és terjeszkednek, maguk köré gyűjtve a szegények sűrűn lakott gyűrűit. Ha igazak az ENSZ adatai, akkor 1950-ben a világ lakosságának fele vidéken tartózkodott, a másik fele pedig a városokban és a falvakban. Ha a statisztikai előrejelzéseket követjük, úgy tűnik, 2000 körül a világ valódi munkaerejének több mint 90 százaléka a városokba fog koncentrálódni. Ha ez bekövetkezik, akkor minden szempontból nagy és robbanásszerű következményekkel fog járni.

A Sarvodayában tapasztalt munka, és szociális szervezetei, a decentralizációt és az egységes agrárközpontok létrehozását illetően, egy olyan ötlet, amely egy új lehetőséget teremt a világban. A kérdés az, hogy az új generációk képesek lesznek-e elhelyezkedni az ilyen központokban, ahol az egészségügy, az oktatás és a mindenki előtt nyitott munkalehetőség rendelkezésre áll. Ahol a vidéki területeken még kulturális és egyetemi központok is létesülhetnek.

A ma megfigyelhető világméretű folyamat következtében minden a városokban összpontosul. Megfigyelhető a tőke koncentrálódása kevesek kezében, az emberek koncentrálódása a nagyvárosokban, és a minden értelemben vett koncentráció. A látszólagos decentralizációk egyszerűen az előző rendet törlik meg, és más szintű koncentrációkat segítenek elő. Ha a nemzeti államok szétesnek, akkor helyette a para-állam koncentrálódik; ha a centralizált vállalatok decentralizálódnak, akkor a multinacionális vállalatok és a pénzügyi tőke erősödni fog. Úgy tűnik, semmi sem centrifugális és minden centripetális. Minden összpontosul, és a látszólagos decentralizáció egyszerűen csak egy lépés az előző modellek és értékek lerombolása felé, melyek egy magasabb szintű koncentráció részévé válnak.

Az emberi lény is fogyasztóvá válik. Ma azt gondolják az emberek, hogy minden bennük végződik, és minden csak körülöttük forog. Itt Sarvodayában új ötleteket, új viselkedési formákat javasoltak az előbb említett irányzatokkal szemben. Itt az embert nem fogyasztónak tekintik; itt megpróbálják biztosítani az alapvető szükségleteket. Itt mindent terjesztenek és decentralizálnak, itt a kultúrát elviszik vidékre. Itt végső soron a mai világban gyakorolt kényszerítő folyamat kicsomózásáról van szó. Rendkívül fontos megértenünk ezt a tapasztalatot. Ez önmagában egy érvényes cselekedet, attól függetlenül, hogy sikeres lesz-e a jövőben.

Másrészről, azt hiszem, megértettem és megtapasztaltam a sarvodayai közösségnek az emberről és a társadalomról alkotott látásmódját. Úgy tűnik, itt nem elszigetelt egyénnek tekintik az embert, hanem közösségi személynek. A háttérben az együttérzés ötlete rejlik, és az a cselekedet, amely nem az egyénnel végződik, hanem a másakra irányul. Úgy tűnt nekem, itt nem az számít igazán, hogy az egyén milyen szenvedéseken megy keresztül, hanem inkább azon van a hangsúly, hogy a másik ember milyen szenvedéseket élhet át.

Pontosan ez az a szemlélet, amelyet mi már régóta állítunk és támogatunk. Mi nem azt állítjuk, hogy a problémák a saját tudatunkban oldódnak meg; mi azt állítjuk, hogy túl kell lépni a problémákon, és a másik ember fájdalmai felé kell fordulni. Ez az igazán erkölcsös cselekedet: "Bánj úgy másokkal, ahogy szeretnéd, hogy veled bánjanak."

Vannak, akik azt gondolják, hogy sok a személyes problémájuk, s mivel ennyi problémával rendelkeznek, semmit sem tudnak tenni másokért. Meglepő, de Nyugaton látni olyan jól szituált embereket, akik képtelenek másokon segíteni, mert azt hiszik, hogy túlságosan sok problémájuk van. Ezzel szemben azt is láttuk, hogy a társadalom legszegényebb rétegei, kik tényleg sok nehézséggel küzdenek, mégis képesek arra, hogy közeledjenek más emberekhez, megosszák az élelmüket és képesek - egy valódi és folyamatos szolidáris cselekedetként, - túltenni magukat a saját szenvedéseiken.

Itt ugyanilyen erkölcsi erővel találkoztunk, de szervezeten és egy növekedési folyamaton belül. Azt az erőt, amely a másik emberre irányul, és olyan mértékben segíti elő fejlődésünket és tesz jobbá minket,

hogy mennyire sikerül a másik ember szenvedéseit legyőzni. Keveset tudunk erről a központról, de láttuk az utcán talált és befogadott gyerekek tekintetét; az itt dolgozók mosolyát és viselkedését, és újra megértettük, hogy mindezek mögött egy mozgásban lévő erkölcsi erő áll.

Ez egy nagy társadalmi mozgalom, egy spirituális mozgalom, de inkább egy mozgásban lévő erkölcsi erőnek nevezném. Ez egy érvényes benyomás, amelyről be tudok számolni az itt, Sarvodayában látottak alapján. Azt is mondhatnám, hogy több időre van szükségem ahhoz, hogy mindezt megtanuljam.

Köszönöm a figyelmüket.

- Szeretnénk meghallgatni az üzenetét. A theravada Buddhizmusban, Sila a neve annak az erkölcsi szabálynak, amely a helyes cselekedethez vezet, szeretnénk, ha ön ezt megvilágítaná.

- Tisztelendő Úr, az én üzenetem egyszerű és napról napra megvalósítható. Ez egy olyan üzenet, amely az egyénről és a közvetlen környezetéről szól. Nem olyan üzenet, amely az egész világról szól általánosságban, hanem azokról az emberekről, akik a párjukkal, a családjukkal, a barátaikkal és a hozzájuk közel állók társaságában szeretnek, élnek és szenvednek.

A világnak megvannak a maga súlyos problémái, de túlzás lenne részemről, ha én az egész világ megváltoztatására törekednék, ha nincs igazán lehetőségem rá. A közvetlen környezetem az egyetlen terület, ahol változtatni tudok, és bizonyos módon saját magamat is tudom változtatni. Ha a cselekvési és átalakító lehetőségeim kibővílnének, akkor a közvetlen környezetem többet jelentene a páromnál, a barátomnál és a munkatársamnál.

Mi azt állítjuk, hogy tisztában kell lennünk a saját képességeink korlátaival ahhoz, hogy bölcs és hatékony cselekedeteket hajtsunk végre. Ezért mindenhol, ahol megfordulunk, azt javasoljuk, hogy az egyént és a közvetlen környezetét tömörítő csoportosulások jöjjenek létre. Ezek a csoportok többfélék, lehetnek városiak vagy nem városiak, és minden olyan önkéntest össze kell hívniuk, akik túl akarnak lépni a saját problémáikon és másokhoz akarnak közeledni. Amennyiben ezek a csoportok növekednek és összehangolják tevékenységüket, átalakító képességük is növekedni fog.

Min alapszik növekedésük, és mi tartja össze ezeket a csoportokat? Azon az ötleten alapszik, hogy adni jobb, mint kapni. Továbbá azon, hogy minden cselekedet, mely magában az egyénben végződik, ellentmondást és szenvedést okoz, és a másokban végződő cselekedetek, az egyetlenek, amelyek saját szenvedésünk legyőzéséhez vezetnek.

Nem csak a bölcsesség teszi lehetővé szenvedéseink legyőzését. Lehet helyes a gondolat és a szándék, de hiányozhat a helyes cselekedet. Nincs is helyes cselekedet, ha nem az együttérzés vezérli. Az együttérzés, mint alapvető emberi hozzáállás - az, hogy az emberi cselekedet a másik felé irányuljon - az alapja minden társadalmi és egyéni növekedésnek.

Ahogy Ön is tudja, ezeket a dolgokat már régen kimondták, úgyhogy semmi újat nem említettem itt, csak arra törekszem, hogy az emberek tudatára ébredjenek a következőknek: a bezárkózás, az individualizmus, a cselekedetek önmagunk felé fordítása, mindez a mai ember teljes széteséséhez vezet. Ennek ellenére, ezek az egyszerű ötletek, úgy tűnik, számos helyen nehezen érthetők. Végül, sokan vannak, akik azt hiszik, hogy a saját magunkba való bezárkózás legalább meggátolja az újabb nehézségek megjelenését. Ez természetesen nem igaz. Ellenkezőleg, általában az ellenkezője történik. A személyes ellentmondás pedig az egyén közvetlen környezetében hat, és beszennyezi azt.

Amikor ellentmondásról beszélek, a saját magunkra ártalmas cselekedetekre gondolok. Saját magamat áruolom el, ha olyasmit csinállok, amelyek az érzéseimmel ellentétesek. Állandó szenvedést okoz nekem, és ez a szenvedés nemcsak bennem marad, de az engem körülvevő személyeket is szennyezi. Ez, a saját ellentmondásunkból fakadó, látszólag személyes szenvedésünk egy szociális és társadalmi szenvedéssé válik.

Egyetlen cselekedet létezik, amely lehetővé teszi az ember számára, hogy az állandó ellentmondást és szenvedését legyőzze. Ez az az erkölcsi cselekedet, amellyel az ember a többiek felé fordul azért, hogy segítsen szenvedéseik legyőzésében. Ha segíték egy másik embernek szenvedései legyőzésében, később emlékezni fogok jószágomra; ha viszont ellentmondásosan cselekszem, arra úgy fogok emlékezni, mint egy olyan eseményre, amely az életemet eltorzította. Így tehát az ellentmondásos cselekedetek az élet kerekét megfordítják, miközben a másik emberre irányuló cselekedetek, azaz a szenvedés legyőzését segítők, az élet kerekét mozgásba hozzák.

Minden önmagunkban végződő cselekedet elkerülhetetlenül az ellentmondás, a közvetlen környezet szennyezése felé halad. Még a tiszta bölcsesség, a bennünk fennmaradó szellemi bölcsesség is az ellentmondáshoz vezet. A cselekvés időszakában élünk, annak a cselekvésnek az időszakában, mely a mások szenvedésének legyőzésében való segítséget foglalja magában. Ez a helyes cselekvés, az együttérzés, az igazán erkölcsös cselekedet.

- Azzal hogy segítünk egymásnak, nem áll fenn az a veszély, hogy vak segít világtalant?

- Tisztelendő Úr. Egy vaknak lehetősége van más érzékszervek használatára, képes meghallani egy távoli vízesés hangját az éjszakában vagy egy kígyó közeledését. Következésképpen egy vak számára lehetséges, hogy más érzékszervek segítségével figyelmeztesse a nem kifinomult hallással rendelkezőket arra, hogy veszély van a közelben. Sőt, tovább mennék, ez a vak nemcsak egy hasonló sorsú ember számára hasznos, de azoknak is, akik ugyan látnak, de szemüket nem tudják használni az éjszakában.

- Annak érdekében, hogy ez az összhang bennünk is létrejöjjön, tennünk kell valamit önmagunkkal. Egy gyerek természetesen nő fel, és nem gondol erre, de a viselkedésének nincs iránya egészen addig, amíg nem tanul meg valamit saját magáról. Ugyanúgy a természeti erők is irány és a saját tetteik tudatossága nélkül hatnak.

- Tisztelendő Úr. Az emberi lény is azáltal tanul, amit tesz, s olyan mértékben tanul, amennyit cselekszik. Amikor valaki gépíteni tanul, és közben gyakorolja az ujjmozdulatokat, a hibák és próbálkozások közben mozdulatai egyre precízebbek és tökéletesebbek lesznek. Mi azt mondjuk, hogy cselekedeteken keresztül tanulunk. Még a gondolkodás is a tudat egy alapvető cselekedete. Természetesen a csapongó gondolkodás nem ugyanaz, mint az irányított gondolkodás. Maga az irányított gondolkodás már magába foglalja a tudat cselekvését. Ha elhatározom, hogy felhagyok a gondolkodással, és belső ürességet teremtek, akkor ebbe az irányba fogok cselekedni.

- Kérdésünk: a cselekvés előzi-e meg a gondolkodást, vagy a gondolkodás a cselekvést?

- Tisztelendő Úr. A mi szempontunk szerint ebben nincs lineáris ok-okozati összefüggés. Egy visszacsatolt körforgásról van szó, ahol az egyik dolog visszahat a másikra, és ez növekedést eredményez. Képekkel ábrázolva: ha felülről nézzük, ez a folyamat kerekded és egy kerékre hasonlít. Ha viszont oldalról nézzük, akkor megértjük, hogy egy mozgó és körönként növekvő spirálról van szó. Ily módon előfordulhat, hogy egy ember nem tud valamit, de amennyiben az adott feladaton dolgozik, tapasztalatokkal gazdagodik, és ebből a gazdagodásból új ötletek jönnek létre, és ezeket az ötleteket újra alkalmazhatja a feladatban. Ebben az értelemben az emberi lény növekedett más élőlényekhez képest. Növekedett, amikor szembesülve saját testi fájdalmaival meleget, ételt és menedékhelyet próbált létrehozni, és növekedett, amikor a már tapasztalt fizikai sérüléseinek következtében megpróbálta megelőzni a jövőbeni sérüléseket. Ily módon kudarcain és sikerein keresztül átalakította a természetet. Most egyensúlyban kell tartania a rendtelenséget... tovább kell cselekednie, tanulnia és növekednie. Ez az ötlet, mellyel a cselekedettel és a gondolattal kapcsolatos kérdésére válaszolnék.

- Sajnos, számos nehézség jelentkezik az embernél, amikor a természettel szembeszáll, s ez szenvedést okoz.

- Tisztelendő Úr. Sajnos önnek igaza van. Az ember hosszú szenvedéseken ment keresztül eme szembeszállás következtében, és ma is szenved tőle, de ne felejtjük el, hogy az ember a szenvedése árán is tanult. A fejlődés tulajdonképpen a szenvedéssel és a halállal szembeni lázadás volt; az emberiség történelmének motorja a halállal szembeni folytonos lázadás volt. Nyilvánvaló, hogy az ember nagyon sokat szenvedett ebben a folyamatban.

Tudjuk, hogy a szenvedés és a fájdalom között nagy különbség van. A fájdalom fizikai természetű, és ez csak akkor lesz legyőzve, ha a társadalmi berendezkedés és a tudomány eleget fejlődött. A fizikai fájdalmat valóban le lehet győzni. Az orvostudomány megerősíti és a társadalmi fejlődés bebizonyítja ezt. De a szellemi szenvedés az más. Nincs olyan orvostudomány, sem olyan társadalmi szervezet, amely képes lenne legyőzni a szellemi szenvedést. Az emberi lény növekedett, ahogy fizikai fájdalmainak nagy részét sikerült legyőznie, azonban szellemi szenvedését még nem sikerült legyőznie. A nagy üzenetek és a nagy tanítások azt a funkciót töltötték be, hogy megértessék velünk, a szenvedés legyőzéséhez nagyon pontos feltételek jelenléte szükséges, és most semmit sem tudunk mondani ezzel kapcsolatban. Ott vannak a tanítások, és úgy tiszteljük őket, ahogy vannak.

De ebben az érzékelésekkel teli világban, ebben a "most azonnal" világban, ebben a világban, amely tele van a tudatot zavaró dolgokkal, ahol a látszólagos érzékelés és a látszólagos emlékezet egy látszólagos tudatot és egy látszólagos Én-t kelt bennem; ebben a világban, amelybe ideiglenesen beágyaztak, mindezt azért teszek, hogy legyőzzük a fájdalmat, és arra törekszem, hogy a tudomány és a társadalmi rend egy olyan irányt kövessen, aminek következtében az emberi élet jobb lesz. Azt is megértem, hogy amikor az embereknek valóban szükségük lesz a szellemi szenvedés legyőzésére, akkor olyan megértésekhez kell folyamodniuk, melyek lerántják a mayai fátylat és szétépik az illúziót. De a helyes út a "közvetlenül" keresztül vezet: az együttérzésen és azon keresztül, hogy segítünk a fájdalom legyőzésében.

NYILVÁNOS SZEREPLÉS

(Chowpatty strand, Bombay, India 1981.11.01)

Egy kis agrárfaluban, a nyugat legmagasabb hegyeinek lábánál, a távoli Dél-Amerikában mondtuk el első üzenetünket.

Mit is mondtunk akkor?

Azt mondtuk: belső hit nélkül, önmagunkba vetett hit nélkül a félelem uralkodik; a félelem szenvedést okoz, a szenvedés erőszakot; az erőszak pusztítást. Ezért az önmagunkba vetett hit a pusztítást győzi le. Azt is mondtuk: a pusztításnak és az erőszaknak sok formája van. Létezik fizikai erőszak, gazdasági erőszak, faji erőszak, vallási erőszak, pszichikai erőszak és erkölcsi erőszak. Amikor pedig vádoltuk az erőszak különböző formáit, akkor közölték velünk, hogy hallgatnunk kell. És hallgattunk. De azért előbb elmagyaráztuk: "Ha hamis amit mondtunk, gyorsan el fog tűnni. Ha viszont igaz, nem lesz a világon olyan erő, amely képes lenne megállítani."

12 év telt már el hallgatással. Most újra beszélni fogunk, és sok-sok ezer ember hallgat minket a világ öt kontinensén.

És a cinikus nyugaton most azt kérdezik tőlünk: "Hogyan lehetséges az, hogy hallgatnak rád, ha nem ajánlasz pénzt, nem ígérsz boldogságot, nem teszel csodát és nem gyógyítasz meg senkit; ha nem vagy egy nagy tanító, csak egyszerűen egy ember, mint bárki más?" "Semmi rendkívüli nincs benned: nem vagy követendő példakép, nem vagy bölcs ember, sem olyan valaki, aki egy új igazságot fedezett fel... ráadásul nem is beszéled a nyelvünket. Hogyan lehetséges hogy valaki meghallgat egyáltalán?"

Oh, ázsiai testvéreim, ők nem értik a szívtől szívhez szóló hangot!

Ők elértek egy bizonyos anyagi fejlettségi szintet. Egy olyan anyagi fejlettséget, amelyre nekünk is szükségünk van. De öngyilkosságuk, alkoholizmusuk, kábítószer függőségük, elmebetegségeik, erőszakosságuk, betegségeik és haláluk nélkül akarjuk a fejlődést.

Mi egyszerű emberek vagyunk de nem cinikusak, s amikor szívtől szívhez beszélünk, a jó emberek minden földrajzi szélességről megértene és szeretne minket.

Mit mondunk ma a világ dobogó szívéből, Indiából? Abból az Indiából, melynek lelki tartaléka tanítás és válasz volt egy beteges elméjű világ számára. Azt mondjuk: "Bánj úgy másokkal, ahogy szeretnéd, hogy veled bánjanak!" Nincs ennél magasabb emberi cselekvés, nincs ennél magasabb erkölcsi törvény. Amikor az emberek megértik ezt és minden nap, a nap minden órájában véghez is viszik, akkor majd fejlődnek és segítenek másoknak is a fejlődésben.

A Föld elembertelenedik, és az élet is egyre embertelenebbé válik, és az emberek elvesztik hitüket önmagukban és az életben. Ezért Tedd a Földet emberivé az élet értékeinek emberivé tételét jelenti. Mi lehet fontosabb annál, hogy önmagunkban és másokban legyőzzük a fájdalmat és a szenvedést? A tudomány és a tudás fejlődése valódi érték, amennyiben az élet irányába halad. A létfenntartási eszközök igazságos megtermelése és elosztása, az egészségügy, az oktatás és az értelmiség szociális érzékenységre való képzése olyan feladatok, amelyet olyan lelkesedéssel és hittel kell végrehajtani, mint amelyet a mások fájdalmainak legyőzésére törekvő minden cselekedet megérdemel.

Ami az életet jobbá teszi, az jó. Ami az élet ellen fordul, az rossz. Ami egyesíti a népet, az jó, ami azt szétválasztja, rossz. Jó az a kijelentés: "Még van jövő." Rossz azt mondani: "Nincs jövő, és nincs értelme az életnek." Jó, ha megadjuk a népeknek a saját magukba vetett hitet. Az a fanatizmus, amely az élet ellen lázad, rossz.

Tedd a Földet emberivé a befolyással és a mások feletti hatalommal rendelkező személyek emberivé tételét is jelenti, hogy meghallják a szegénységgel és a betegséggel küzdő emberek hangját. Közösségünk azon nagy tanításokból merít ihletet, amelyek az emberek közti toleranciát hirdetik. Ez a tolerancia pedig még tovább mutat, mert minden emberi cselekvés legfőbb értékének a következőt tekintti: "Bánj úgy másokkal, ahogy szeretnéd, hogy veled bánjanak." Csak akkor fogjuk tudni a földet emberivé tenni, ha ezt az érzéketlenséggel, egoizmussal és cinizmussal ellentétes elvet a gyakorlatban alkalmazzuk. Közösségünk egy toleráns és erőszakmentes erkölcsi erő és legfőbb értéként azt hirdeti: "Bánj úgy másokkal, ahogy szeretnéd, hogy veled bánjanak." Ez az az erkölcsi erő, amelyet a következő generációknak tovább kell adni, és amelyet minden olyan embernek teljesítenie kell, aki emberivé akarja tenni a Földet. Sok ember szeretne jobbá válni, szeretné legyőzni belső zavarodottságát és lelki betegségeit, és azt hiszik, hogy ezt úgy tudják megtenni, ha becsukják a szemüket a világ előtt; de én azt mondom, hogy csak akkor fognak lelkileg fejlődni és növekedni, ha segíteni kezdenek a többi embernek fájdalmaik és szenvedéseik legyőzésében. Ezért azt javasoljuk nekik, cselekedjenek a világban: ne hagyják el azt a pártot vagy szervezetet, amelynek tagjai. Ellenkezőleg, ha valaki úgy gondolja, hogy a szervezete a szenvedés és a fájdalom legyőzésében segíthet, akkor ott kell lelkesen tevékenykednie, s ha hibákat és tökéletlenségeket tapasztal, akkor arra kell törekednie, hogy kijavítsa azokat, és ezáltal a Föld emberivé tételének szolgálatába állítsa ezeket a

szervezeteket és erőfeszítéseket. Mert ha az önmagunkba vetett hit nem újul meg - abban az értelemben, hogy hozzájárulhatunk a fejlődéshez - és ha a mások változásának lehetőségébe vetett hit sem újul meg - még ha vannak is hibáik, - akkor tehetetlenül fogunk állni a jövő előtt, és a Föld valóban elembertelenedik majd.

Ha családi, baráti, munkahelyi, szomszédsági közösségeket alakítasz ki a városokban, a falvakban, és a mezőkön, hogy mint egy erkölcsi erő, az egyénnek és az embercsoportoknak egyaránt belső erőt és hitet adjanak, lelki növekedést fog eredményezni benned, miközben tekintetedet testvéred arcára veted, hogy ő is növekedhessen. Ha hiszel Istenben, vedd figyelembe határtalan jóságát és azon célkitűzését, hogy az ember egy napon felálljon és az emberivé tétellel megtisztelje a Földet.

Új életet kell kezdened és hinned kell abban, hogy ezt meg is tudod valósítani. Annak érdekében, hogy ez lehetéssé váljon, kísérlj el engem egy szabad, bátor és mély cselekedetben, mely egyben a megbékéléssel való elkötelezettséget is jelenti. Menj a szüleidhez, a párodhoz, a barátaidhoz és ellenségeidhez és mondd el nekik nyitott szívvel: "valami nagyszerű és új dolog történt ma velem!" és magyarázd el nekik a megbékélés ezen üzenetét. Szeretném ezeket a mondatokat megismételni: "Menj a szüleidhez, a párodhoz, a barátaidhoz és ellenségeidhez és mondd el nekik nyitott szívvel: valami nagyszerű és új dolog történt ma velem!" és magyarázd el nekik a megbékélés ezen üzenetét.

Békét, erőt és örömet mindenkinek!

AZ EMBERRŐL
(TORTUGUITAS, BUENOS AIRES, Argentina 1983.05.01)

Egy tanulócsoporthoz előtti beszélgetés.

Általánosságban megérteni az emberi jelenséget egészen más, mint a másik emberben érzékelni, vagy megtapasztalni azt, amitől ő ember.

Először foglalkozunk az első ponttal, azaz az emberi jelenség általános megértésével.

Ha azt állítjuk, hogy az ember jellemzője a társas lét, vagy a nyelv, vagy a tapasztalat átadása, akkor ezzel még nem határoztuk meg pontosan azt, hogy mi az, ami emberi, hiszen ezek a kifejezések az állatvilágban is megtalálhatóak, még ha csak primitív fejlettségi szinten is. A kémiai kommunikáció különböző formáit, és az ehhez kapcsolódó vonzásokat és taszításokat megfigyelhetjük a méhkasok, hangyabolyok, a halrajok és más állati csoportok (falkák) esetében is. Vannak gazda, parazita és szimbiózisos szerveződési formák, amelyeknél megfigyelhetjük azokat a legelemibb formákat, amelyeknek összetettebb formáit az emberi csoportok esetében is láthatjuk. Egyfajta állati "erkölccsel" is találkozunk, még akkor is, ha ezek a viselkedésformák kívülről nézve úgy tűnnek, mintha a fajfenntartási ösztön vezérelné őket, vagy feltételes, illetve nem-feltételes reflexkombinációk lennének, például, amikor az állatcsoport "megbűnteti" a "törvényszegőt". Az elemi technika használata sem idegen az állatvilágtól, ahogy a különböző érzelmek, mint a vonzalom, az utálat, a szomorúság és a szolidaritás a csoporttagok és az egyes csoportok, illetve fajok között sem.

Nos, akkor mi az, amitől az ember ember? A társadalmi-történelmi tapasztalatok személyes emlékként történő feldolgozása, megélése. Minden egyes állat minden esetben az első állat, de minden egyes ember egyszerre a saját történelmi és szociális környezete is, sőt, visszatükrözi és hozzájárul az adott környezet átalakulásához vagy változatlanságához.

Az állatok számára a környezet a természeti környezet. Az emberi lény számára a környezet történelmi és társadalmi környezet, ezen környezet átalakításai és a természet átalakítása saját rövid- és hosszú távú céljainak megfelelően. Az emberi lény késleltetett válasza a pillanatnyi ingerrel szemben, továbbá az, hogy cselekedeteinek - egy kiszámított vagy elképzelt jövőre vetett tekintettel - értelmet és irányt ad, új tulajdonságként jelenik meg az állatvilág gondolatformálási-, viselkedési- és életmódjához képest. Az emberi tudat időbeni látóhatárának kibővítése lehetővé teszi a tudat számára, hogy késleltetett választ adjon az ingerekre, és ezen jelenségnek egy komplex szellemi térbe történő beépítését, mely tér a megfontolások, megfontolások, következtetések és összehasonlítások színtere, amelyek túlmutatnak a közvetlen és pillanatnyi érzékelés terén.

Más szóval: az emberi lényben nem létezik "emberi" természet, hacsak azt a "természetet" nem tekintjük egy olyan, az állatokétól eltérő képességnek, amely lehetővé teszi, hogy a közvetlen érzékelés látóhatárán kívüli, különböző időintervallumokban mozogjon. Másképpen kifejezve: ha valami "természetes" van az emberi lényben, akkor az nem ásványi, állati vagy növényi értelemben véve az, hanem abban az értelemben, hogy a változás, a történelem és az átalakulás az, ami az ember számára természetes. A változásnak ilyen felfogása nem egyeztethető össze megfelelően a "természet" fogalmával, ezért inkább eltekintünk az "emberi természet" fogalmának használatától, nem úgy, ahogy ezt a múltban tették az emberi lény ellen elkövetett különböző igazságtalanságok igazolására. Például pusztán azért, mert egy adott hely őslakói másnak tünnek, mint hódítók, akik más helyekről jöttek, ezeket az őslakosokat "természeti népeknek" hívták. Ezért egy eltérő testfelépítésű vagy bőrszínű embercsoportot az emberi fajon belüli, külön fajként kategorizáltak. Ily módon kialakult egy "természetes" rend, s a véglegesen létrehozott rend elleni véteknek számított mindaz, ami ezen a renden változtatni próbált. Különböző fajok, nemek és társadalmi pozíciók egy olyan állítólagos természetes társadalmi rendben voltak felállítva, amelyet az idők végezetéig fent kellett tartani.

Így az emberi természet eszméje egy "természetes termelési rendet" szolgált, de az ipari forradalom idején a szóban forgó gondolat értékét veszítette. Még ma is megtalálható az emberi természet állattani ideológiájának a nyoma; például a pszichológiában, ahol még mindig olyan "természetes" tulajdonságokról beszélnek, mint például az "akarat". A természetes jog, az állam, mint az emberi természet kiterjesztett része, stb., nem csinált mást, mint hozzájárult a történelmi változatlansághoz és az átalakulás tagadásához.

Ha az emberi tudatban a társjelen a tudat rendkívül nagy időbeni kiterjesztésének köszönhetően működik, és ha az emberi tudat szándékossága lehetővé teszi, hogy a dolgoknak értelmet, vagy irányt adjunk, akkor ami leginkább jellemző az emberi lényre, az a létezés, és az, hogy a világ értelme legyen. Amint a "Tedd a Földet emberivé" c. könyvben is mondtuk: "Te, ezer név megnevezője, értelem megalkotója, világ megváltója... szüleid és nagyszüleid folytatódnak benned. Nem hullócsillag vagy, hanem fényes nyílvevő, mely az egekig repül. Te vagy a világ értelme, és amikor megvilágítod

értelmedet, fénnel árasztod el a Földet. Amikor elveszítéd értelmedet, a Föld elsötétedik és a szakadék megnyílik. Megmondom, mi az életed értelme: emberivé tenni a Földet! Mit jelent az, hogy emberivé tenni a Földet? Legyőzni a fájdalmat és a szenvedést, tanulni határtalanul, szeretni a valóságot, amit felépítesz..."

Tehát igen távol állunk már az emberi természet gondolatától, sőt valójában a másik oldalt képviseljük, azaz, ha korábban egy ránk erőltetett, feltételezetten állandó rend, egy "természet", végső soron megfojtotta mindazt, ami a leginkább emberi, most mi az ellenkezőjét mondjuk: a természetet kell emberivé tenni és Tedd a Földet emberivé teszi az emberi fajt az értelem, az irány és az átalakulás létrehozójává. Ha az értelem felszabadít bennünket a állítólagos "természetes" feltételek, mint a fájdalom és a szenvedés alól, akkor az, ami igazán emberi és túlmutat a "természetesen", az: a terveid, a jövőd, a gyermeked, a fuvalatod, a hajnalod, a viharod, a haragod és az ölelése. Az aggodalmad és remegésed a jövőért, egy - fájdalom és szenvedés nélküli - új emberi lényért.

Tanulmányozzuk a második kérdést, azaz, hogyan érzékelhetjük az embert másokban?

Amennyiben a másik ember "természetes" jelenlétét érzékelem, a "másik" nem lesz más, mint tárgyi, esetleg állati jelenlét. Amennyiben érzéketlenné tesznek annak érdekében, hogy a másik ember időtávlátat ne érzékeljem, a másik ember értelme számomra nem lesz más, mint "valami, ami értem van". De ha a másik embert egy "valamivé teszem, ami értem van", akkor saját magamat is "valamivé teszem, ami értem van". Azaz: "én magamért vagyok", s ezzel a saját átalakulásom lehetőségét vágom el. Aki a másikat tárgyként kezeli, saját magát is tárggyá teszi, s ezzel saját jövőjét zárja be.

Amennyiben a másik ember számomra pusztán úgy jelenik meg, mint "valami, ami értem van", akkor a cselekedeteim nem fogják a Földet emberivé tenni. A másik ember a saját belső felismerésem számára egy olyan, a jövő felé nyitott, meleg érzés kellene, hogy legyen, amelyet még a halál értelmetlensége sem tárgyiasít el.

Ha érezzük a másik emberben azt, ami emberi benne, az olyan, mintha a másik ember életét egy csodálatos és sokszínű szivárványként éreznénk, amelyet minél inkább meg akarok fogni, bezárni, vagy kisajátítani önkifejezéseit, annál inkább eltávolodik. Te elmész és én erősebb leszek, ha hozzá tudtam járulni a láncaid széttöréséhez, a fájdalmaid és a szenvedéseid legyőzéséhez. És ha velem jössz, ez azért van, mert szabad emberi cselekedetként emberré teszed magad, és nem csupán azért, mert emberi lénynek születted. Én benned a szabadságot érzem és annak lehetőségét, hogy emberré tedd magad. Cselekedeteim célja a te szabadságod. Ezért még a halálad sem tudja megállítani azon cselekvéseket, amelyeket elindítottál, mert lényegében idő és szabadság vagy. Az emberi lényben tehát a növekvő "embert" szeretem. És ilyen válságos időkben, a másik eltárgyiasítása idején, az "elembertelenedés" idején, én az emberi lény azon lehetőségét szeretem, hogy a jövőt átalakítja.

Anita: a második részre vonatkozóan jegyzem meg, hogy egy bekezdésen belül egy igeidőt kéne használni a történelmi leíráshoz, ami lehet jelen is és múlt is, de egy bekezdés legyen egy fajta. De lehet, hogy direkt keveri?!

VALLÁSOSSÁG A MAI VILÁGBAN (CASA SUIZA, BUENOS AIRES, Argentína 1986.06.06)

Megjegyzés: A Közösség az Emberi Fejlődésért egyik alapító tagja bemutatja az előadót.

“Amikor egy előadót bemutatnak, utalni szoktak korábbi beszédeire és előadásaira és azok körülményeire...Ezt fogom most én is tenni.

Silo első nyilvános előadását nem engedélyezték, hiszen abban az időben az akkori katonai rezsim szükségállapotot rendelt el. Miután a hatóságoktól kérelmezték, hogy az előadást a városon kívül tartsák, megadták az engedélyt azzal a szarkasztikus megjegyzéssel, hogy nincs tilalom az ellen, hogy valaki “a kövekhez beszéljen”. Így 1969. május 4-én a Mendoza környéki hegyekben, ismert nevén Punta de Vacas-ban, Silo csekély számú közönség előtt, fegyveresektől körülvéve tartotta meg előadását. Mindenesetre a CBS közvetítette az üzenetet “a köveken túlra”, a világ 250 csatornáján keresztül. Ez év július 20-án Yalán(? -ban ?), egy argentin városban, Jujuy megyében a – szintén szabad ég alatt tartott – gyűlést a rendőrség feloszlatta. Aznap elmaradt az előadás. Szeptember 26-án Yapepú kerületében, Córdoba-ban, könnygázt használtak és 60 embert letartóztattak, és ismét elmaradt az előadás. Október 21-én Buenos Airesben egy Silo ellen elkövetett kisebb merényletet követő sajtókonferencián közzétették, hogy ismét megpróbál nyilvánosan beszélni. Október 31-én a Plaza Once-n, Buenos Airesben megint könnygázt vetettek be és 30 embert letartóztattak, és megint nem volt előadás.

A katonai vezetés leváltása után engedélyezték, hogy Silo bizonyos témákban és szűk körben előadássorozatot tartson. Erre 1972. augusztus 16, 17, 18, 19-én került sor. Ezután civil kormány került hatalomra, amely demokratikusnak tűnt, ugyanis a nép választotta. Augusztus 15-én Silo szűk körben beszédet tartott Córdoba-ban. Ezen a napon 80 embert tartóztattak le. Augusztus 17-én Mar del Plata-ban a rendőrségi erők félbeszakították az előadást. Az eredmény: 150 letartóztatott. Az utolsó próbálkozás ugyanezen a helyen 1974. szeptember 13-án 500 ember letartóztatásával és Silo Villa Devoto-i börtönbe juttatásával végződött. Mindez azokban az időkben történt, amikor demokratikus kormány volt hatalmon...

Aztán egy mendozai ház felrobbantása következett 1974. október 15-én; 1975. július 24-én La Platában 11 társát 6 hónapra bebörtönözték, másik kettőt pedig meggyilkolták. Az üldöztetéssel elérték, hogy több száz barátját elbocsátották állásukból, másokat száműzték, és ennek következtében szétszóródtak az országon kívül.

Az új katonai puccs után nem is gondolhattak újabb előadásokra, de az a hír járta, hogy Silo konferenciasorozatot fog tartani Európában és Ázsiában, mivel ez országában lehetetlen volt. Ekkor, egy héttel az indulás előtt, 1981. augusztus 12-én személye ellen irányuló lövöldözéses merényletet jegyeztek fel. Amikor hazatért, a Bruguera kiadó meghívta Silot egyik könyvének publikálásakor, hogy beszéljen a könyv bemutatóján a VIII. Nemzetközi Könyvvásáron Buenos Airesben, 1982. április 10-én. Kiderült, hogy csak 20 személyt engedtek be a helyiségbe, mert az emelet állítólag nem volt “megfelelő állapotban”.

Adjuk még hozzá az elmesélékhez a régi rezsim sajtójának állandó és rosszindulatú elferdítéseit, és meg fogjuk érteni, hogy milyen árat kellett fizetni a pacifista előadásért és az erőszakmentesség módszertanáért.

Mivel egy demokratikus kormányhoz tértünk vissza itt Argentínában, ma Silo a mai világ vallásosságáról fejt ki véleményét, később, más alkalommal a politikáról, és a jövőben még más témákról is. Feltételezzük, hogy ennek nem lesz többé akadálya.”

Miért lehet hasznos, ha megvitatjuk a vallásosság helyzetét a mai világban? Attól függ. Annak, aki a társadalmi jelenségek fejlődésével foglalkozik, annak a hitelképzések és a vallásosság minden változása érdekes lehet. A politikus számára ez a téma érdektelenné válik, ha a vallásosság visszaesik, ellenben figyelmet érdemel, ha a vallásosság előtérbe kerül. Nekünk, egyszerű embereknek vonzónak tűnhet, ha valamilyen, a hétköznapi dolgokon túlmutató keresésről vagy vágyról van szó. Nem hiszem, hogy mai eszmefuttatásommal mindenki érdeklődésének eleget tudok tenni.

Így hát nem tudományos előadást szándékozom tartani, ahogy azt mondjuk egy szociológus tenné, csak egyszerűen megpróbálom bemutatni a témához kapcsolódó nézőpontomat. Természetesen nem fogom definiálni a vallásosság fogalmát, sem a vallását, hanem hagyom, hogy ez a két fogalom abban az

értelemben lógjon a levegőben, amilyen intuitív értelmet annak egy "átlagember" adna. Persze, nem fogjuk összetéveszteni a vallást, annak egyházait, szertartását vagy teológiáját a vallásossággal vagy olyan vallásos érzelmekkel, melyek gyakran távol állnak az egyháztól, a szertartástól vagy a teológiától. Ez a tudatállapot, ez az érzelem biztosan egy tárgyra vonatkozik, hiszen minden tudatállapotban (és minden érzelemben) lesz olyan struktúra, amelyben a tudat tevékenysége kapcsolatos bizonyos tárgyakkal.

Mostantól fogva remélem, hogy e téma tudósai naivitásunkat elnéző mosollyal fogadják és nem szemrehányó fintorral. Nos, lépünk be a vélemények tárházába, és majd meglátjuk, hogy használhatóak-e valamire.

Véleményem szerint:

1. Az utóbbi évtizedekben egy újfajta vallásosság kezdett kifejlődni. 2. Ennek az új vallásosságnak a háttérében egy zavaros lázadás áll. 3. Az új vallásosság megjelenésének és természetesen a társadalmakban kialakuló szédületes változások következményeként lehetséges, hogy a hagyományos vallások gyökereiben alapvető jelentésbeni módosítások és átalakulások menjenek végbe. 4. Nagy valószínűséggel világszerte pszicho-szociális megrázkódtatások fogják érni az embereket, s ez az előbb említett újfajta vallásosság fontos szerepet játszik majd ebben a jelenségben.

Sőt, habár a társadalmi jelenségek megfigyelőinek általános véleménye ezzel ellentétes lehet, nem hiszem, hogy a vallások elvesztették erejüket, hogy egyre jobban eltávolodnak a politikai, gazdasági és társadalmi döntéshozóktól, és azt sem hiszem, hogy ez a vallásos érzés nem mozgatja többé a népek tudatát.

Megpróbálom ezeket a véleményeket néhány példával alátámasztani.

Azt mondják a kézikönyvek, hogy ha a 20. és 40. északi szélességi és a 30. és 90. keleti hosszúsági fok közötti sávban, a világnak egy olyan zónájával találkozunk, ahol nagy vallások születtek, mely vallások elterjedtek az egész világon. Azt is mondják, hogy ha tovább pontosítunk, akkor három olyan pontot találunk, mai néven Izrael, Irán és India, amelyek évezredek óta az emberi lélek számára "légnyomás központként" működtek, s ezzel olyan viharokat kavartak, melyek egész politikai rendszereket, társadalmi szerveződések és korábbi hagyományokat sodortak el, amikor egyesek az elején hitet és reményt hirdettek azoknak, akik kudarccal teltek érezték magukat egy haldokló világgal és hatalommal szemben.

A Zsidóság létrehozta saját nemzeti vallását és egy egyetemes misszionárius vallást is: a Kereszténységet. Eközben az arab nép szelleme a különböző irányú törzsi hitekből egy szintén misszionárius és egyetemes vallást emelt ki: az Iszlámot (más néven Mohamedanizmus), amelynek létrejötte óta alapvető bázisul szolgál a Zsidó és Keresztény vallás. A Zsidó vallás, mint nemzeti vallás, a Kereszténység és az Iszlám mint egyetemes vallások, ma is élnek és átalakulnak.

Keletebbre, Iránban, az ősi nemzeti vallásból más misszionárius és egyetemes vallások születtek. Az anyavallásból ma már csak 100 000 hívő maradt Indiában, különösen Bombayban. Eredeti országukban nincs különös jelentőségük, hiszen Irán az Iszlám kezében maradt. Ami az iráni misszionárius vallásokat illeti, időszámításunk szerinti negyedik századig, keletre és nyugatra egyaránt terjeszkedtek, olyannyira, hogy az Kereszténységgel versenyezve egy időben úgy tűnt, hogy győznek. De a Kereszténység győzött és ezeket az iráni vallásokat megszüntették ugyanúgy, ahogy az ókori pogány vallásokkal tették. Ily módon, az Iránban keletkezett vallások látszólag örökre kihaltak. Ennek ellenére témáik nagy hatással voltak a Zsidó vallásra, a Kereszténységre és az Iszlámra és sok, az ortodox valláson belül eltérő irányú tanítás létrejöttét eredményezték. Az Iszlám shiíta szektája, ami a mai Irán hivatalos vallása, sok fordulatot élt át és ugyanott a múlt században, egy új vallási erő született, a Ba és később a Bahai.

Indiában a nemzeti vallásból más vallások is életre keltek, amelyek közül a Buddhizmus emelkedik ki misszionárius és egyetemes jellege miatt. Mind az anyavallás, mind az (ennél korábbi) többi vallás a mai napig szilárdan tevékenykedik. Először a Hinduizmus, mint nemzeti vallás, kezdett ebben a században nyugatra terjeszkedni és olyan missziókat küldeni, amelyek közül a Hare Krisna a legismertebb. Ez talán az angol kolonializmus által preferált Kereszténység megérkezésére adott válasz volt.

Nem hagyunk figyelmen kívül olyan fontos vallásokat, mint Kína, Japán, fekete Afrika néhány vallása; vagy az amerikai kontinens már kihalt vallásai. Mindenesetre egyik más vallásnak sem sikerült olyan nagy nemzetközi hálókat kiépíteniük, mint a Kereszténységnek, az Iszlámnak vagy a Buddhizmusnak. Így, az Iszlám Európából való kiűzése után, a Kereszténység megérkezett és letelepedett Amerikában. Az Iszlám az arab világ határait túllépte és Afrikában és Törökországban terjeszkedett, és Oroszországot, Indiát, Kínát és Indokínát is elérte. A Buddhizmus pedig Tibet, Kína, Mongólia, Oroszország, Japán és az egész dél-kelet ázsiai térség felé irányult.

Az egyetemes vallások kialakulásánál már majdnem az elején jelentkeztek az első egyház szakadások. Azaz, a vallások szektákra estek szét. Az Iszlám sunnitákra és shiitákra; a Kereszténység nesztoriákra, monofistákra és másokra. Már Luther, Kálvin, Zwinglio és az anglikánok reformjai óta a kereszténység két nagy szektája jelentkezik, az ún. Protestáns és Katolikus, melyek mellett említenünk kell a keleti Ortodox egyházat is. Láthatóan a nagy vallások szakadásával alakulnak meg a különböző szekták. A vallások között a világi hatalomért folytatott harc is hosszú és véres volt (mint az egykori Keresztes Háborúk), ám a nagy szekták közötti harc elképzelhetetlen szinteket ért el. Újra és újra különféle reformok és antireformok korbácsolták a földet. Ez így ment egészen a történészek által "Modern kor"-nak nevezett nagy forradalmak koráig.

Nyugaton a francia, angol és amerikai forradalom mérsékelte a túlzásokat, és új szabadságról, egyenlőségről és testvériségről szóló eszmék kezdték formálni a társadalmat. Ez volt a polgári forradalmak kora. Különös irányzatok születnek (? születtek ?), mint az Értelem istennője (ami egyfajta racionális vallásosság). Más többé-kevésbé tudományos áramlatok egyenlőségi ideálokat hirdetnek (? hirdettek ?) és a társadalom tervezéséig is eljutnak, ami sokszor egyfajta Szociális Evangéliumot követ(ett ?)... Az industrializmus kezdett jellegzetessé válni és a tudományok új sémák szerint szerveződtek. Ebben a korban a hivatalos vallások területét veszítették.

A Kommunista Kiáltványban, Marx és Engels a szociális evangéliumok feltalálójának a helyzetét írják le. Idézem a III. fejezet harmadik bekezdését: "A tulajdonképpeni szocialista és kommunista rendszerek, Saint-Simon, Fourier, Owen stb. rendszerei, a proletariátus és a burzsoázia közötti harcnak abban az első, fejletlen időszakában bukkannak fel..." És később: "... minthogy az osztályellentét fejlődése egy ütemben halad az ipar fejlődésével, ugyanígy nem találják meg a proletariátus felszabadításának anyagi feltételeit sem, és olyan társadalmi tudományt, olyan társadalmi törvényeket kutatnak, amelyek ezeket a feltételeket megteremtették. A társadalmi tevékenység helyébe személyes feltaláló tevékenységüknek kell lépnie, a felszabadítás történelmi feltételeinek helyébe képzelet alkotta feltételeknek, a proletariátus fokozatosan végbemenő osztállyá szerveződése helyébe a társadalom külön kiesztelt szervezetének..."

A Szociális Evangélium ilyen iskolái közül, megjelenik egy író, akinek a neve Auguste Comte. Saint-Simon újságában dolgozik és ezenkívül közreműködik vele az "Iparosok katekizmusa" szerkesztésében. Comte-ot ismerik, mert új gondolkodási áramlatot indított: ismert nevén a Pozitívizmust. Azért is ismerik, mert ő dolgozta ki a társadalomtudományok fogalmát és koncepcióját, amit "Szociológiának" nevezett el. Comte írta a Pozitivisták Katekizmusa és alapította meg az Emberiség Vallását. Angliában ennek kultusza alig létezik és Franciaországban, a születési helyén, egyáltalán nem létezik. Ennek ellenére Amerikában elterjedt és elérte Brazíliát is, ahol valóban gyökereket eresztett és befolyása volt pozitivisták különböző generációinak a kialakulásában, nem annyira a vallás szemszögéből, mint a filozófiából.

Ezek az új áramlatok egy küzdő ateizmust és anarchizmust is elértek, mint Bakunyin és az anarchisták esete, akik az Isten és az Állam ellenségei. Ezekben az esetekben nem egyszerűen vallás nélküliségről van szó, hanem az ellene szóló dühöngő támadásokról, ami a vallást, és különösen a Kereszténységet érinti. A Nietzsche féle "Isten meghalt" éreztette már hatását.

De más változások is tapasztalhatóak. Leon Rivail Svájcban, Pestalozzi (aki a modern pedagógiának egyik alapítója) eszméjének a szervezője. Rivail veszi fel az Allan Kardek álnevet és az utóbbi idők egyik legfontosabb vallási mozgalmának, ismert néven "Spiritualizmus", alapítójává válik. Kardek "A Lelkek Könyve" című művét 1857-ben adják ki és ezzel egy olyan mozgalmat indít, amely Európában, Amerikában és Ázsiában is elterjed.

Ezután jön a Teozófia, az Antropozófia és egyéb kifejezések, amelyeket inkább az okkultizmushoz kellene sorolni, nem pedig a vallásokhoz. Sem a spiritualizmusnak, sem az okkultista csoportoknak nincs egy valláson belüli szekta jellege. Ezek más típusú szervezetek, habár a vallásos érzéstől nem állnak messze. Ezek a csoportok, amelyek közül a Rózsakeresztességet és a Szabadkőművességet is említenünk kell, a múlt században érték el virágkorukat, a spiritualizmus kivételével, amely még a mai napig is folyamatosan fejlődik.

A századfordulón a láthatár kaotikussá válik. Megjelennek olyan keresztény szekták, mint a Mormonok és a Jehova Tanúi, és még más egyebek, s mint egy óriási szaporodásnál, megjelennek a szekták szektái. Ázsiában szintén a szociális evangéliumok a misztikus világ felé fordultak. Az 1850-es években, Kínában, a Tai-Ping-ek a fontos vidékeket ellenőrzésük alá vették és csak Peking elfoglalása hiányzott ahhoz, hogy egy szocialista köztársaságot kiáltanak ki, a termelési eszközöket köztulajdonba vegyék és a nép életkörülményeit egységesítsék. Az "Égi Király", a mozgalom vezetője, a Taoizmus és a Kereszténység által átítatott politikai gondolatait fejtette ki. A birodalom elleni harc sok millió áldozatot követelt...

1910-ben meghalt Oroszországban Tolsztoj. Ő az Ortodox Egyháztól túlságosan elkülönült, s így a Szent Zsinat úgy döntött, hogy kiközösíti. Ő meggyőződéses keresztény volt, de a saját módján. A saját evangéliumát hirdette: "Ne vegyél részt a háborúban, ne esküdj, ne ítéld, ne az erőszak alkalmazásával állj ellen a rossznak." Ezután mindent elhagyott: könyveket, otthonát, családot. Már nem az a briliáns világhírű író volt, az Anna Karerina, a Háború és Béke szerzője, hanem egy misztikus keresztény, anarcho-pacifista egyéniség, egy új mozgalom és a küzdelem új módszerének forrása: az erőszakmentesség. A Tolsztoj féle anarcho-pacifizmus, Ruskin eszméjével és a Fourier féle **Szociális Evangéliummal** együtt (amiről említést tesz Marx a Kiáltványban), keverednek össze egy fiatal indiai jogászból, aki a megkülönböztetés ellen harcol Dél-Afrikában: Mohandas Karamchand Gandhi. Fourier mintájára, egyfajta közösséget alapít, de főleg egy új politikai küzdelem módszerével próbálkozik. Visszatér Indiába és a következő években az ő személye körül alakul ki az indiai függetlenségi mozgalom. Megkezdődnek a békés felvonulások, a szabotázsok, az ülösstrájkok, az éhségstrájk, a békés elfoglalások... azaz, ami "civil ellenállás" néven ismert. Itt már nem arról van szó, hogy a létfontosságú pontokat foglalják el, a Trockij féle forradalmi taktika szerint. Itt az ellenkezőjéről van szó: vákuumot teremteni. Ekkor a legszokatlanabb ellenállás jelentkezik: a gazdasági, politikai és társadalmi túlerővel szembeni erkölcsi erő. Nyilván, Gandhi idején nem szentimentális, lágy pacifizmusról beszélünk, hanem aktív ellenállásról. Ez talán a legbátrabb küzdési módszer, ahol a védtelen test és az üres kéz veszélynek teszi ki magát a nyugati betolakodók és gyarmatosítók lövedékei között. Az angol miniszterelnök által elnevezett "meztelen fakír" megnyeri a háborút és ezután megölik. Másrészt a világ nagy fordulatokat tapasztal. Kitér az Első Világháború és Oroszországban győz a szocialista forradalom. Ez utóbbi, tényekkel alátámasztva bizonyította be, hogy a korabeli gondolkodók által utópikusnak hitt eszmék nemcsak megvalósíthatóak, de a társadalmi valóságot is megváltoztatják. Az jövő új tervezése és strukturálása Oroszországban Európa egész politikai térképét megváltoztatta. A forradalmi eszméket szervező filozófia erőteljesen terjeszkedni kezd(? -ett ?) a világban. A marxizmus már nem országról országra terjed(? -t ?), hanem kontinensről kontinensre.

Érdekes néhány eseményre emlékeznünk, amelyek abban az 1914-1918 közötti háborús időben történtek. Bármelyik történelmi kézikönyv nagyjából a következőket mondja: Richardson az anyag elektromosságának elméletét fejti ki; Einstein az Általános Relativitás Elméletét dolgozza ki; Windhaus a bio-kémiát kutatja; Morgan viszont a Mendel-féle öröklési folyamatokat vizsgálja; Mayerhof az izomfiziológiát kutatja; Juan Gris a festészetet forradalmasítja; Bartók a Magyar Tánccokat és a Sibelius 5. szimfóniáját komponálja; Siegbahn a röntgensugarak spektrumát vizsgálja; Pareto a szociológiát, Kafka az Átváltozást, Spengler a Nyugat hanyatlását, Majakovszkij a Kozmikus Rejtélyt, Freud a Totem és Tabut és Husserl a Gondolatok a Fenomenológiához-t írja.

Megkezdődik a légi és a tenger alatti háború. Mérges gázokat vetnek be. Németországban megalakul a "Spartacus" csoport; megdöntik a török frontot Palesztinában; Wilson kihirdeti "tizennégy pontját"; a japánok Szibériát is eléri; Németországban és Ausztriában lázadások törnek ki; kikiáltják a köztársaságot Németországban, Magyarországon és Csehszlovákiában; a jugoszláv állam megszületik és Lengyelország elnyeri függetlenségét; Anglia szavazati jogot ad a nőknek; megnyitják a Panama csatornát; Kínában újraalakul a Császárság; a portorikóiak egyesült-államokbeli polgárokká válnak; kihirdetik a mexikói alkotmányt.

A technológiai forradalom hajnalán, a gyarmatosítás összeomlásának és a világméretű imperializmus kezdetének küszöbén állunk. A döntő események megsokszorozódnak a következő években. Felsorolásuk képtelenség lenne, de néhányról mégis említést kell tennünk. A tudomány világában, Einstein az értelmet rugalmassá tette. Nincsenek már abszolút igazságok, csak egy adott rendszeren belül érvényes igazságok léteznek. Freud kijelentette, hogy az értelmet sötét erők mozgatják, s ezek az erők az erkölccsel és a hagyományokkal folytatott küzdelemben meghatározzák az emberi életet. A Bohr-féle atommodell egy olyan anyagot mutat, amely túlnyomórészt vákuum, s a többi mind elektromos töltés és egy rendkívül kis tömeg. A világegyetem (az asztrofizikusok szerint) az ősrobbanástól kezdve kitágul és galaxisokra, galaxis-csoportokra és világszigetekre alakul, valamint egy olyan entrópiához közeledik, aminek a vége a végkatasztrófa lesz... Az univerzumban, egy spirál jellegű galaxisban, alig 100 000 millió csillaggal, létezik egy sárgás nap, 30 000 fényév távolságban a centrumtól. Egy 12 000 km átmérőjű nevetséges részecske kering körülötte, alig 8 fényperc távolságban tőle. Ezen a részecskén pedig egy újabb háború tört ki, amely elérte annak legtávolabbi csücskeit is...

A fasizmus előretör. Egyik képviselője kijelentette: "Éljen a halál!" De ez az új háború nem egy vallási konfliktus. Az üzletemberek és az örült ideológiák közötti harc. Népiirtások és holocaust, korábban soha nem tapasztalt mértékű éhínség, betegségek és megsemmisítés. Az emberi élet az abszurdításra redukálódik. Vannak, akik azt gondolják: "Mivégre létezzünk? Mi a létezés?". A világ felrobbant. Az érzékszervek nem hitelesek, a valóság nem az, aminek látszik. Ekkor, egy fiatal fizikus, Oppenheimer (miközben szanszkritul tanul azért, hogy a hindu védikus vallást tanulmányozhassa) a Manhattan

projektet irányítja. 1945. július 16-án belép a történelembe. Egy miniatűr napot robbantott fel a Földön. Megkezdődik a nukleáris kor. De egyszer befejeződik a Második Világháború is, Hiroshima és Nagaszaki elpusztításával. Nincs a Földön olyan pont, amely ne állna kapcsolatban a többi ponttal. A kommunikációs hálózat körülöleli a Földet. Nem csak a megtermelt javak légi, tengeri vagy vasúti úton történő cseréjéről van szó. A jelképekkel történő nyelvi kommunikáció, az emberi hang és az információ a bolygó minden pontját azonnal eléri. Miközben a világ sebei összeforrnak, Pakisztán és India elnyeri függetlenségét, s elkezdődik egy újabb háború Indokínában. Kihirdetik Izrael és a Mao vezette Kínai Népköztársaság államát.

1951-ben az európai szocialista régiók megalakítják a KGST-t, miközben Nyugat-Európában létrehozzák a Szén és Acél Közösségét. A koreai háború, a kapitalizmus és szocializmus közötti ún. "hideg háború" közepén járunk. Az Egyesült Államokban McCarthy szenátor elindítja a "boszorkányüldözést". Bebörtönzések, elbocsátások következnek és a gyanús embereket, vagy akikről azt feltételezik, hogy kémek, mint pl. a Rosemberg házaspárt, meggyilkolják. Eközben a sztálinizmus a legszörnyűbb atrocitásokat és elnyomásokat követi el. Sztálin meghalt és Hruscsov veszi át a hatalmat. S ez felnyitja a világ szemét a valóságra. A jóhiszemű értelmiség, aki mindezt a Nyugatnak a Szovjetunió lejáratására irányuló propagandájának tartotta, megdöbben. Következik a rendbontás Lengyelországban és Gomulka újra átveszi a hatalmat. 1956-ban kirobban a magyar forradalom. A Szovjetunió vezetésének a nemzeti és nemzetközi biztonság és a presztízs között kell választania. A biztonságot választja: a szovjet harcokcsik behatolnak Magyarországra. Ez egy világméretű sokk a párt számára.

Más szelek fújnak. Az új hit válságba kerül. Afrikában egymást követik a felszabadítási mozgalmak. Az országhatárok változnak. Az arab világ megrázkódtatásokat szenved (? Az arab világot megrázkódtatások érik ?). Latin-Amerikában szaporodnak azok az igazságtalanságok, amelyek a diktatórikus rezsimet erősítették, az európai fasiszmusok késői hatására. Puccsok, ellenpuccsok és diktátorok bukásai követik egymást. Az Egyesült Államoknak, már mint egy birodalomnak, ebben a térségben van a holdudvara. Brazília óriási gazdagsága kevesek kezében összpontosul. Az ország növekszik, és a bosszantó társadalmi egyenlőtlenség is egyre súlyosbodik. Brazília egy ébredésben lévő alvó óriás. Határai Dél-Amerika majdnem minden országát érintik. Az angolai eredetű és Afrika más régióiból származó kultuszok, mint az Umbanda és Candomblé már kezdenek terjeszkedni Uruguay, Argentína és Paraguay felé. Az amerikai "Svájc", ahogy Uruguayt nevezték, csődbe jutott (? jut ?). Az agrárpari és állattenyésztő Argentína átalakult (? átalakul ?), lezajlottak (? lezajlnak ?) a legrettenetesebb tömegmegmozdulások amit az Amerikai kontinens valaha is ismert. Egy népszerű elnök és karizmatikus felesége kihirdeti a "szociális miszticizmus" doktrínáját. Egy másik, korábbi és ezzel ellentétben lévő (de szintén népszerű) elnök spiritualista és krauszista nézeteket vallott (? vall ?). 1955 táján néhány katolikus templom leégett Argentínában... Mi történik ebben az országban? Az a nyugodt ország, amelyik már nem a "világ magtára" a brit gazdasági gyarmatosítás maradványaitól való elszakadásért küzd. Ilyen konfliktusok között nőtt fel Ernesto "Che" Guevara. Aztán Kubában hatalomra kerül a Batista diktatúráját megdöntő forradalom végén, 1959-ben. Majd más országokban és más kontinenseken harcol. Egy guevarista lázadás kudarcot vall Sri-Lankán, de befolyása és tekintélye révén ifjúsági gerillák (? gerillacsoportok ?) alakulnak különböző földrajzi szélességi fokokon. Egyszerre volt az elmélet alakítója és a cselekvés embere is. Szent Pál ókori szavait használja, az "új embert" próbálja definiálni. Szinte költőien azt mondja: "Mától kezdve a történelemnek számolnia kell az amerikai szegényekkel..." Lépésről lépésre egyre távolodik eredeti gondolataitól. Arcképét megörökítik azon a fényképen, amely a bejárja a világot. Meghal, de valahol Bolíviában még mindig a "Higueras Krisztusa"-ként ismert.

Ekkor a Katolikus Egyház számos olyan dokumentumot adott (? ad ?) ki, amelyek a szociális ügyekkel foglalkoznak, és a Szociál-Keresztény Internacionálét szervezi más-más néven, az országtól függően. Európában a kereszténydemokrácia erőre kap több helyen is. Azóta tehát a hatalom szociáldemokraták, keresztényszocialisták és liberál-konzervatívok között vándorol. Latin-Amerikában elterjed a keresztény-szocializmus. Japánban a Sintoizmus, mint a császárság vallása, komoly válságon ment keresztül. Ekkor a Buddhizmusból elindul a kis Soka Gakkai szekta és hat éven belül 6 millió fős szektává válik. Ekkor indították el a Komeitó pártot, amely hamarosan az ország harmadik legfontosabb politikai erejévé válik.

1957: a Szovjetunió pályára állítja a világ első műholdját. Ezzel legalább két dolog válik világossá a nagyközönség számára: 1. Lehetséges a bolygók közti utazás. 2. Műholdakkal, mely antennaként és jelfogóként működik, lehetséges a Föld televíziós összeköttetése (? mivel ?). Ettől kezdve a képeket arra a pontra lehet irányítani, ahol a vevő áll. Az elektronikai forradalom megdönti a határokat. Igaz, ez egy másik problémát szül: az információ manipulálását és a legnagyobb szintű, kifinomult propaganda használatát. Ekkor már a rendszer belép a háztartásba, de az információ is.

A Bikini atoll (gyűrű alakú korallzátony) nukleáris kísérleteivel divatba jön az ugyanezt a nevet viselő új fürdőruha. Mao Ce Tung ruházata, a lezser ingek jönnek divatba; Marilyn Monroe, Anita Ekberg, Gina Lollobrigida dús formái mellett, egy másik, uniszex típus kezd kibontakozni, amely csökkenti a nemek közötti különbségeket. A Beatles az ifjúság új modelljeként jelentkeznek. A fiatalok mindenütt rajongásig imádják farmereiket. Európa demográfiai piramisa jelentős férfínépesség csökkenést mutatott (*? mutat ?*). A nők már a háború alatt is nagyszámban töltöttek be fontos állásokat és vezetői szerepeket. De ugyanez történik az USA-ban és máshol is, ahol nem volt akkora a vérengzés. Ez az a világméretű folyamat, amely a megkülönböztetők erős ellenállása mellett is zajlik... de ez a folyamat nem zajlik annyira gyorsan, mint más folyamatok. Svájcban a szavazásra való női jogosultság megint kudarcot vallott (*? vall ?*). Mindenestre a lányok már megtalálhatók azokban az iskolákban, gimnáziumokban és egyetemeken, melyek azelőtt zárva voltak előttük. Politikailag küzdenek és a "Meglévő" ellen tiltakoznak.

A 60-as évek végén az ifjúsági lázadás az egész világon kitör. Először a kairói diákok, azután a Nanterre-i és a Sorbone-i. A hullám Rómát is eléri és egész Európában elterjed. Mexikóban a biztonsági erők lemészárolnak 300 diákot. Az 1968 májusi megmozdulások a politikai pártokat elnémítják. Senki sem tudja pontosan mi történik... még a résztvevők sem. Ez egy pszicho-szociális irányzat. A fiatalok azt hangoztatják: "Nem tudjuk, hogy mit akarunk, de azt viszont tudjuk, hogy mit nem akarunk." Mire van szükségünk? "A képzeletet a hatalomra!" A diákok és fiatal munkások megmozdulásai több országban is megismétlődtek (*? megismétlődnek ?*). A Berkeley-n a tüntetések vietnami háború-ellenes felhangot kapnak. Európában és Latin-Amerikában egyaránt különböző okokat sorolnak fel, de mindenütt meglepő a jelenségek egyidejűsége. Egy új generáció a világ egyesítését mutatja. Május 20-án 6 millió ember sztrájkol Franciaországban. A kormány ellendemonstrációkat szervez és De Gaulle kormánya megrendül. Az USA-ban a civil jogi harcost, a Martin Luther King néven ismert lelképásztort megölik. Hippik, punkok, társadalomkritikus divatirányzatok és zene, sok zene, ami az ifjúság hangulatát meghatározza. Ezen generáció egy része három út közül választhat: a gerilla mozgalmak, a kábítószerelés és a miszticizmus közül. E három út egymástól elkülönül. Gyakran társul egymással, de úgy tűnik, mindháromban megtalálhatók a berendezkedett rend elleni lázadás nyomai. A gerillák Bader-Meinhoff, Vörös Brigádok, Tupamarok, Montonerók, Mir, stb. típusú csoportokban szerveződnek. Sokan "Che Guevarát" tekintik példaképnek. Gyilkolnak és öngyilkosságokat követnek el. Mások pedig Aldous Huxley és olyan pszichodelikusok, mint Baudelaire tanításait tekintik példaképnek. Közülük is sokan öngyilkosságokat követnek el. Végül a harmadik csoport a belső változás különböző lehetőségeit próbálja ki. Ők Allan Wattsot, Assisi Szent Ferencet és általában a távol-keleti tanításokat tekintik példaképnek. Közülük is sokan teszik tönkre magukat. Igaz, hogy ezek a zendülések minimálisak ha egy egész generációt és emberöltőt veszünk figyelembe, de az új idők tüneteit jelzik. A Rendszer reakciója nem várta magára: "minden fiatal gyanús!". A boszorkányüldözést mindenhol elindítják brutális vagy finomabb módszerekkel, az adott helyre jellemzően. Miközben olyan jelenségek, mint az IRA (Észak-írországi Felszabadítási Mozgalom), a baszk ETA, a korzikai mozgalom, vagy a PLO (Palesztina) nem egészen felelnek meg az előbb említett, felvázolt és általános kereteknek. Ezek másfajta esetek, habár néha fedik az előző példákat.

1969-ben az Egyesült Államok felküldi az első embert a holdra. A leszállást élőben közvetítik. Már a "Világok Háborúja" (*? kelt pánikot ?*) pánikot keltett az Egyesült Államokban, s a science-fiction egyre erősebbé vált (*? válik ?*). Többé már nemcsak arról van szó, hogy a marslakók az ember ellen küzdenek. Sok könyvben, filmben vagy TV programban robotok, számítógépek, mutánsok, androidok, vagy félistenek játsszák a főszerepeket. Emlékezzünk csak vissza. 1945 óta egyre gyakrabban és különböző helyeken észlelnek különös repülő tárgyakat az égen. Ezek néha vakító fények vagy tárgyak voltak, melyeket repülő csészealjoknak vagy általánosan U.F.O-nak kezdtek hívni. Megjelenésük bizonyos időszakokban elmaradt. Pszichológusok (mint Jung) foglalkoznak a témával. Fizikusok és csillagászok szkeptikus magyarázatokat adnak a témáról. Írók, mint Cocteau, azt állítják, hogy ezek a "jövő lényei, akik a múltjukat követik nyomon". Mindenhol megfigyelő és egymással kapcsolatban álló bázisok jönnek létre, s elkezdődnek a "kapcsolatfelvétel" kísérletei más világok állítólagos lakóival. Mára ez a hit jelentős szerepet nyert. Az észlelések állítólag gyakoriak a Kanári Szigeteken, Franciaország déli részén, a Szovjetunió déli vidékein, az Egyesült Államok nyugati részén, Chilében, Argentínában és Brazíliában. 1986-ban az utóbbi ország kormánya hivatalosan bejelent egy radaron keresztüli, vizuális kapcsolatfelvételt egy UFO-val. Ez az első eset, hogy egy kormány ilyen típusú jelentést tesz közzé. Kijelenti azt is, hogy a légierő a megfigyelés után követte a repülő tárgyat...

Ha, ahogy mondtuk, a Katolicizmus politikai pártokon keresztül kezd újra erőre kapni, akkor az Iszlám sem marad el mögötte. Számos monarchiát és gyenge kormányt döntenek le, és az iszlám köztársaságok egyre jobban szaporodnak. Ily módon a nagy vallások már a 70-es években politikailag és gazdaságilag is teret nyernek. Ennek ellenére aggódnak a hit miatt. Mindenki megérti, hogy nem elég azt a "területet"

visszaszerezni, amelyet a politikai erők tartottak a kezükben, az ember és az állam, a szükségletek és a megoldás közti híddá válni. Néhány iszlám megfigyelő arra hívja fel a figyelmet, hogy a dolgok megváltoztak. Az egykori törzsi civilizáció meggyengült. A kőolajból származó gazdagság sok helyen az iparba vándorolt át és elkezdtek (? elkezdenek ?) épülni a nagyvárosi központok. A családok kisebbek lettek és önálló lakásokban élnek. A munkások vándorlása egyre fokozódik a legszegényebb országokból Európa felé, új munkalehetőségeket keresnek és az ifjúság tája átalakul. Azokra az iszlám országokra, amelyek a saját kőolajukból származó fellendülést kezdik élvezni, s a nyugati típusú intézmények, viselkedésmódok és divatok gyakorolnak befolyást, főleg az ottani társadalom uralkodó rétegeiben. Ebben az általános feszültségekkel teli légkörben, az iráni sah nyugati életstílust kényszerít az országra. Ezt zsarnoki módon teszi, ugyanis a közel-kelet legjobban felszerelt katonaságával rendelkezik. A kezdetleges mezőgazdasági munkaerőt az olajközpontok veszik át. A városok a belső migráció következtében növekedni kezdenek. Minden ellenőrzés alatt van... Csak egy vezető van, de ő nem politikus és száműzetésben él Franciaországban, miközben a Szovjetek által ellenőrzött politikai pártok folytatják játékukat idegen főnökeik irányítása alatt, mint a bábok. Ugyan, nem kell aggódni a Quom Egyetem egyik öreg professzora miatt; "ez nem komoly", gondolják a szovjet és a nyugati elemzők. Hirtelen az ősi iráni ciklon újra elindul. Ő az egyetemes lelki mozgalmak alakítója, egyben az eretnokség és a vallási küzdelmek alakítója is. Egy héten keresztül a világ elképedten figyeli a pszichoszociális láncreakció kitörését... álomnak tűnik. A kormányok váltják egymást Iránban, a közhivatalok üresednek. A katonaság megbénul és meg is semmisül. Csak a vallási rend működik. A mecsetekben a mulahok és az ayatollahok a mítikus Imán parancsait követik. Minden, ami ezután következik, egy nagyon szomorú és nagyon véres része újkori történelmünknek. Kohmeini kijelenti: "Az iszlám kormány az Isteni rend letéteményese, törvényeit nem lehet megváltoztatni, kicserélni vagy vitatni. Ebben található a legnagyobb különbség az iszlám kormány és a különböző monarchikus vagy köztársasági kormányok között, ahol az állam képviselői vagy a nép által választottak a törvényt előterjesztik és elfogadják, miközben az Iszlámban az egyetlen hatóság a Mindenható és a Szent Akarata." Ekkorra Muammar Al-Kaddhafi már ki is mondta 1972. októberi beszédében, Tripoliban: "Az Iszlám egy megváltoztathatatlan igazság, s egy biztonsági érzést ad az embernek, hiszen Istentől származik. Az ember által kitalált elméletek csak rögeszmék szüleményei lehetnek, mint Malthus elmélete. Még az ember által diktált pragmatizmusról is kiderül végül, hogy hamis és ésszerűtlen. Így teljesen téves az emberi társadalmat az ideiglenes törvények vagy alkotmányok nevében kormányozni." Természetesen magyarázatok és szövegkörnyezet nélkül idéztem beszédeikből. De amit ezzel igazán át akartam adni, az az Iszlám hitnek, mint jelenségnek a megértése, amely minden tevékenységet, többek között a politikát is maga alá rendeli. És ez a látszólagos visszahúzóerőben lévő eszme, úgy tűnik, egyre erősödik. Tudjuk, hogy az Egyesült Államokban az Iszlám fejlődik. Franciaországban manapság 200 000 áttért hívó van, és nem az arabokról vagy azok gyerekeiről beszélünk. Persze, ezt a két esetet példaként említem, mert maga az Iszlám is változott annak érdekében, hogy nyugatra tudjon terjeszkedni. A dervis és sufi ugyanannak az irányzatnak más változatai.

A mai Kereszténységben láthatjuk, hogy nagy mozgékony-ság létezik a nagyobb szekták között. Így, miközben a protestánsok "hivatalos vallást" alkotnak bizonyos országokban, hatalmi pozíciókba összpontosulnak közben a katolikusok a perifériákon nyernek teret. Fordítva is igaz: az ún. katolikus országokban, a protestánsok foglalják el a külső területeket, miközben a katolikusok a közép- és hatalmi pozíciókat uralják. Ezek a változások gyorsak és észlelhetőek, ami pánikot kelt mindkét szektában, melyek persze a hatalmi helyzetükből adódóan szembenálló pozíciókban helyezkednek el. Küzdelmükben néha e szekták csoportjai aljas eszközöket is használnak. Nem lehet a Protestantizmust általánosságban kritizálni, ha egy Manson néven ismert örült öli az embereket, miközben Biblia és Kereszt van a kezében, vagy ha a "Nép Temploma" keresztény protestánsai, Masada paródiájaként, Guyanában gyilkosságokat és öngyilkosságokat követnek el... Szerintem ezek a jelenségek, a pszichoszociális örültségeknek köszönhetőek és sokkal többet jelentenek, mint ahogy azt a mai társadalom érzékeli.

Nézeteim szerint, a Katolicizmusnak meg vannak az esélyei arra, hogy az elvesztett terület és befolyás egy részét visszaszerezze Latin-Amerikában és Afrikában. Ez a lehetőség az ún. "Felszabadulási Teológia" sorsával függ össze. A Kereszténység és a Szociális Evangélium ebben az esetben kompatibilis egymással. A mai Nicaragua a legjobb példa erre. Abban az első interjúban, amelyet Pater Betto katolikus pap Havannában készített Fidel Castroval, 1985 május 23-án este kilenckor, a pap a következőket említi: "Parancsnok, biztos vagyok benne, hogy ez az első alkalom, amikor egy szocialista állam vezetője exkluzív interjút ad a vallásról. Az egyetlen létező előzmény, az a vallásról szóló dokumentum, amelyet a Szandinista Nemzeti Felszabadítási Front Nemzeti Bizottsága adott ki 1980-ban. Ez volt az első alkalom, amikor egy hatalmon lévő forradalmi párt e témáról dokumentumot adott ki. Azóta ezen témáról nem volt világosabb és mélyebb állásfoglalás, még a történelmi szempontok

szerint sem. Tekintettel ezen pillanatra, amelyben a vallás egy fontos ideológiai szerepet tölt be Latin-Amerikában; továbbá, arra a sok Egyházi Bázisközösségre (guatemalai indiánok, nicaraguai földművelők, braziliai munkások és még sokan egyéb országokból); arra az imperialista támadásra, amely a Santa Fe-i dokumentummal akart harcolni a szegényekről gondoskodó Egyház, azaz a Felszabadulási Teológia ellen; azt gondolom, hogy ez az interjú és az ön hozzájárulása ebben a témában nagyon fontos... " Armando Hard, kubai Művelődési Miniszter, a "Fidel Castro és a Vallás" című könyv előszavában a marxista-keresztény dialógust ünnepeelve azt mondja: "Ez önmagában egy rendkívül fontos transzcendens esemény az emberi gondolkodás történelmében. Az etikus-erkölcsös jelentés mindenféle emberi tartalommal telve jelenik meg ezeken az oldalakon, mely emberi tartalmak a szabadságért küzdőket egyesítik, és az egyszerű és kizsákmányolt embereket védik. Hogy történhet ilyen csoda? Társadalomtudományi tudósoknak, filozófusoknak, teológusoknak és a széleskörű értelmiségi csoportoknak, több országban fel kell tenniük maguknak ezt a kérdést."

...Mi már nem teszünk fel magunknak ilyen kérdést. Világos számunkra, hogy a vallásosság előrehalad. Itt az Egyesült Államokban, Japánban, az Arab világban és a szocialista világban is, akár Kubáról, Afganisztánról, Lengyelországról vagy a Szovjetunióról legyen szó. A mi kétségünk inkább az, hogy a hivatalos vallások ezt a pszicho-szociális jelenséget hozzá tudják-e majd illeszteni az új városi tájhoz, vagy meghaladja képességeiket. Lehetséges, hogy egy homályos vallásosság kis és kaotikus csoportokban növekedjen anélkül, hogy formális egyházat alkosson, ami miatt nem tudnánk megérteni a jelenséget valódi méretében és dimenziójában. Habár az összehasonlítás nem egészen pontos vagy legitim, engedjék meg, hogy egy régi eseményre emlékeztessem Önöket: A birodalmi Rómában az öt körülvevő régiókból mindenféle szertartás és babona érkezett, miközben a hivatalos vallás veszített erejéből és meggyőződéséből. Ezen jelentéktelen csoportok egyike egyetemes vallássá vált... Ma világos, hogy ennek a homályos vallásosságnak, ha haladni akar, a kor táját és nyelvezetét (egy programozási, technológiai és világűrbeli nyelvet) kell majd kombinálnia egy új szociális evangéliummal.

Ez minden. Köszönöm szépen.

II. KÖNYVEK BEMUTATÁSA

Vezetett Élmények

(El Ateneo, Madrid, 1989.11.03)

José Ortega y Gasset 1916. május 2-án itt, a madridi El Ateneóban Henry Bergsonról tartott előadást. Ebből az alkalomból annak a véleményének adott hangot, hogy az Ateneo olyan intézmény, amely az eszméknek szenteli tevékenységét. Ezt a tradíciót követve, most mi sem egyszerűen irodalomról fogunk beszélni itt az Ateneóban, ahogy azt a bemutatott könyv sugallná, és nem is elbeszélésekről vagy történetekről (amelyeket a könyv tartalmaz), hanem azokról az eszmékről, amelyekre ezek az elbeszélések és történetek épülnek.

Ezzel természetesen nem azt akarjuk mondani, hogy az irodalomból hiányoznak az eszmék, hanem azt, hogy számunkra most nem az esztétikai szempont az elsődleges.

Irodalmi elemzéseknél rendszerint a mű formai és tartalmi jellemzőit vizsgáljuk. A szerző feleleveníti élményeit, élete eseményeit, érzékenységét és világnézetét.

Milyen értelemben beszélünk akkor eszmékről? Abban az értelemben, hogy ez a könyv egy olyan, a tudatról alkotott elmélet gyakorlatba való átültetése, amelyben a képnek, mint megjelenítési jelenségnek különös fontossága van.

Előljáróban természetesen el kell mondanunk egyet s mást a ma bemutatott könyvről, főleg azoknak, akik még nem tartották kezükben, de ennek semmiféle hatása nincs az említett eszmerendszer vagy tan átadására.

Akkor hát térjünk rá a mű előzetes ismertetésére.

A könyv 1980 táján íródott, 1988-ban dolgoztam át, és néhány nappal ezelőtt jelent meg... Itt szeretném idézni az egyik kommentárt, amely így szól:

"A könyv két részből áll. Az első, amely egyben a mélyebb és összetettebb, az Elbeszélések címet viseli, és tizenkét történetet tartalmaz. A második, Játék a képekkel cím alatt kilenc, az első részben találhatóknál egyszerűbb (de ugyanakkor művészebb) leírást közöl.

Az írásokat különféle nézőpontokból (szemszögből) értelmezhetjük. A legfelszínesebb megközelítésben egy sor szerencsés kimenetelű történetnek tekinthetjük őket (ezeket), amelyek könnyed, vázlatos stílusban, afféle irodalmi "divertimentóként" íródtak. Ebből a megközelítésből nézve egyszerű irodalmi gyakorlatokkal van dolgunk.

Másféle nézőpontból szemlélve, a mű irodalmi formába öntött, pszichológiai gyakorlatok sorának is felfogható. Ezekhez magyarázatul szolgálnak - írja a szemleíró - a könyv végén található, kiegészítő megjegyzések.

Sok elbeszélést írnak egyes szám első személyben, ez az első személy azonban rendszerint nem az olvasó, hanem a szerző énje. Ez a könyv szakít ezzel a régi udvariatsággal, és történetei olyan keretként szolgálnak, amelyeket az olvasó tölt ki a maga személyével és saját gondolataival.

Az irodalmi gyakorlatokkal való együttműködést segítő, a szöveget gyakran szakítják meg csillaggal jelzett szünetek, ahol az olvasó képzeletben beiktathatja azokat a képeket, amelyek passzív befogadóból az elbeszélések szereplőjévé, sőt társszerzőjévé teszik. Ez az eredeti megoldás azt is lehetővé teszi, hogy valaki hangosan felolvassa a szöveget, megállva a csillaggal jelölt helyeknél, hogy hallgatói beleképzelhessék saját irodalmi "csomójukat". Ami ezekben az írásokban a lényeg, az más, hagyományosabb művekben tönkretenné a folyamatos cselekményt.

Az irodalmi művek olvasója vagy nézője (színpadi, film- vagy televíziós mű esetén) általában többé-kevésbé azonosul ugyan a szereplőkkel, de ennek során vagy később, érzi a mű hőse és a művön kívül álló szemlélő, vagyis saját maga közti különbségeket. Ebben a könyvben éppen a fordítottja történik: a szemlélő maga a főszereplő, a cselekvések és az érzelmek alanya.

Akár kedvünkre valók ezek az Vezetett élmények, akár nem, el kell ismernünk, hogy valódi irodalmi újításról van szó, és ez bizony ritka esemény."

Eddig a magyarázó megjegyzések.

Mint láttuk, rövid elbeszélésekről van tehát szó, melyeknek folyamát csillaggal jelzett helyek szakítják meg, lehetővé téve az olvasónak, hogy behelyettesítse az általa megfelelőnek tartott képet. A történet így folytatódik, csakhogy az új elemmel gazdagodva, immár sokkal dinamikusabban. Vegyük például az első elbeszélést, amelynek címe: "A gyermek"...

"Éjjel van. Egy vidámparkban vagyok. Látok egy körhintát, egy óriáskereket, egy hullámvasutat... Minden fényes és tele van mozgással... de nem látok egy embert sem. Felfedezek a közelemben egy tíz év körüli gyermeket. Háttal áll nekem. Ahogy közelebb lépek hozzá, felém fordul és észreveszem, hogy én magam vagyok ennyi idős koromban." Csillag!

Azaz a történet megszakad, hogy belehelyezhessem magamat abban a formában, amit az írás sugall. Aztán a történet folytatódik:

"Megkérdezem, hogy mit csinál itt és valami igazságtalanságról beszél, amit vele tettek. Sírni kezd és én vigasztalni próbálok. Megígérem neki, hogy elviszem körhintázni, de ő továbbra is csak az igazságtalanságról beszél. Hogy jobban megértsem, elkezdek gondolkodni azon, hogy ennyi időskoromban milyen nagy igazságtalanság ért." Csillag!

Az előzőekből kitűnik, hogyan kell olvasni a Vezetett élményeket. A történetek egyforma felépítést követnek. 1. kis bevezetővel, általános hangulatteremtéssel kezdődnek, 2. majd kialakul valamilyen drámai feszültség, 3. aztán problematikus élethelyzetnek leszünk tanúi, 4. amelyet a probléma megoldását jelentő kifejtés követ; 5. végül a feszültség feloldódik 6. és fokozatosan magunk mögött hagyjuk az élethelyzetet, általában ugyanazon az úton, ahogy belekerültünk.

Van még valami, amit el kell mondanunk azoknak a helyzeteknek a megteremtéséről, amelyekben az élmények lejátszódnak. Ha rá akarjuk venni az olvasót, hogy helyezze be önmagát a cselekvésbe, el kell torzítanunk az idő és a tér szerkezetét azoknak a tapasztalatoknak az alapján, amelyet az álmaink nyújtanak. Fel kell szabadítanunk a képalkotás dinamizmusát, és el kell hagynunk azokat a racionális elemeket, amelyek meggátolják a folyamatos kifejtést. Ha ráadásul sikerül kikapcsolnunk a testi érzékelést, a test térbeli helyzetének tudatát, olyan körülményeket teremtünk, amelyben az olvasó életének bármely pillanatára vonatkozó kérdést feltehetünk, még a jövőben tervezett cselekedeteire vonatkozóan is. Lássunk most egy olyan példát, amelyik megvilágítja az elmondottakat. Válasszunk ki egy részletet "A mentő cselekedet" című elbeszélésből.

" Szédítő sebességgel hajtunk egy nagy autópályán. A sofőr mellett ülök, akit még sohasem láttam. A hátsó ülésen két nő és egy férfi foglal helyet, de őket sem ismerem. A többi kocsi vigyázatlanul hajt mellettünk, mintha vezetőik részegek, vagy örültek lennének. Nem tudom, napkelte van-e vagy napnyugta. Megkérdezem kísérőmet, a sofőrt, mi történik. Rám pillant és ismeretlen nyelven válaszol: „Rex voluntas!”. Ekkor bekapcsolom a rádiót, melyből statikus és interferenciahangok harsognak fel, de még így is hallok egy gyenge, fémes hangot, mely monoton ismétli: „Rex voluntas... Rex voluntas... Rex voluntas...”

Most minden kocsi lelassít és látom, hogy az út szélén sok autó fekszik, s tűz veszi őket körül. Megállítjuk a kocsit, mindannyian kiszállunk és otthagyjuk. A mezők felé rohanunk, melyet emberi lavinaként előrenyomuló, rémült emberek tengere borít be.

Visszanézek, a füstön és lángokon keresztül sok szerencsétlen embert látok, akik kinnrekedtek és halálosan megsebesültek, de az eszeveszetten menekülő tömeg arra kényszerít, hogy folytassam utam. Ebben az örvényben sikertelenül próbálok elérni egy anyát, aki gyermekét védi, miközben a sokaság nagyjá megbotlik benne és többen a földre esnek.

Ahogy a rendezetlenség és erőszak szétterjed, úgy döntök, hogy egy kissé rézsútos ösvény felé tartok majd, mely végül is segít kijutnom a tömegből. Egy magasabb síkság felé tartok, mely megállásra készíti majd az örült emberek sokaságát. Néhány földre esett ember megragadja a ruhámat, miközben elhaladok mellettük, s az darabokra szakad. Most veszem észre, hogy a tömeg egyre kisebb lesz.

Végül sikerül kimenekülnöm és kifulladásra kezdek. Megállok egy pillanatra és látom, hogy a sokaság a velem ellenkező irányba rohan, azt gondolva, hogy lefelé gyorsabban kimenekülhetnek ebből a kétségbeesett helyzetből. Hirtelen rémülten veszem észre, hogy az ösvény, melyet követnek, egy szikla pereméhez vezet. Kiabálok, ahogy csak tudok, hogy legalább a hozzám közel lévőket figyelmeztessem a közelgő katasztrófára. Egy ember meghallja a hangom és a tömeget odahagyva szaladni kezd felém. Ruhái cafatokban lógnak, testét sebek borítják. Felszabadult örömet érzek, hogy legalább ez az egy ember megmenekült. Amikor odaér hozzám, megragadja a karomat, kiabál, mint egy bolond és lefelé, egy pontra mutat. Nem értem nyelvét, de biztos vagyok benne, hogy azt akarja, segítsek megmenteni valakit. Megkérem, várjon, mert ez pillanatnyilag lehetetlen... Természetesen nem ért engem. Kétségbeesése elbizonytalanít. Ekkor a férfi megpróbál visszajutni a lejtő aljára, de mielőtt felkelhetne, elgáncsolom, mire a földre esik. Keservesen sírva fekszik a földön. Megértem, hogy mind az életét, mind a lelkiismeretét megmentettem, mert megpróbált megmenteni valakit, de én nem engedtem, hogy megtegye.

Feljebb mászom, és egy frissen felszántott mezőn találok magam. A föld laza anyagú és barázdált. A távolban puskaropogás hallatszik, s azt hiszem tudom, mi történik ott. Azonnal otthagynom ezt a helyet. Egy idő után megállok. Most minden csendes. Visszanézek a város irányába, s vészjósló izzást látok az égen.

Érzem, hogy a föld rázkódni kezd a lábam alatt, és a mélységből jövő zúgás földrengésre figyelmeztet. Hirtelen elvesztem az egyensúlyom, majd mikor magamhoz térek, az oldalamon fekve kuporgok a földön és nagyon szédülök. Felnézek az égre.

A remegés alábbhagy. Hatalmas vörös holdat látok, mintha vérrel lenne beborítva.

Elviselhetetlen meleg van, és a levegő csípős szagú. Eközben még mindig nem tudom, kezdődik-e a nap, vagy az éjszaka közeledik...

Leülök és növekedő zúgást hallok. Nemsokára repülők százai, mint halálos bogarak borítják be az eget, és ismeretlen végzet felé repülnek.

Közelemben egy kutyát fedezek fel, ami a holdra bámul, és majdnem úgy vonít, mint egy farkas. Megszólítom. Az állat félénken közelít felém. Végül megáll a közelemben. Gyengéden megsimítom az állat felborzolódó szőrét. A kutya reszket.

Most a kutya otthagy és szaladni kezd. Felállok és követem. Sziklás területen haladunk keresztül, míg egy kis öbölhöz érünk. A szomjas állat előrelelendül és inni kezdi a vizet, de rögtön vissza is húzódik, és a földrerogy. Odamegyek a kutyához, megérintem, és döbbenet látom, hogy az állat megdöglött.

Újabb földmozgások feldöntéssel fenyegetnek, majd eltűnnek.

Megfordulok, s az égen négy felhőt látok közeledni felém a messzeségből, ijesztő zajjal, villámokkal. Az első fehér, a második vörös, a harmadik fekete, a negyedik sárga. A felhők úgy néznek ki, mint négy fegyveres lovas, akik a felhőkön lovagolva vágatnak át az égen és minden életet elpusztítanak a földön.

Elkezdek rohanni a közeledő felhők elől. Rádöbbenek, hogy ha esőjük elér, megfertőződöm. Továbbrohanok, amikor is hirtelen egy óriási alak áll eléem. Egy óriás, aki elállja az utam. Fenyegetően lengeti felém lángpallosát. Rákiáltok, hogy folytatnom kell utamat, mert elérnek a radioaktív felhők. Azt feleli, hogy ő egy robot, akit a nemkívánságos emberek távoltartására állítottak oda. Hozzáteszi, hogy lézerrel van felfegyverkezve, és figyelmeztet, ne próbálja közelebb jönni. Látom, hogy az óriás eredményesen választ szét két területet: az egyik az, ahonnan jövök, sziklás és halálos, a másik ami mögöttem fekszik, tele élettel és virágzással.

Azt kiáltom az óriásnak: „Be kell, hogy engedj, mert jót tettem.”

„Mi az a jótétemény?” kérdezi az óriás.

„Az egy alkotó cselekedet, mely együttműködik az élettel.”

„Nos hát, – kérdi az óriás – Mi jót tettél?”

„Megóvtam egy embert a biztos haláltól és ráadásul még a lelkiismeretét is megmentettem.”

Az óriás hirtelen oldalt lép és én beugrom a védett területre, éppen ahogy az első cseppek hullani kezdenek a hátam mögött...”

Itt befejezem a történet felolvasását. A jegyzetekben a következő kommentárt olvashatjuk: "A cselekmény furcsa légkörét azáltal sikerül elérni, hogy bizonytalanná tesszük az időpontot ("Nem tudom, napkelte van-e vagy napnyugta"), szembeállítunk egymással két teret ("az egyik az, ahonnan jövök, sziklás és halálos, a másik ami mögöttem fekszik, tele élettel és virágzással."), kizárjuk a másokkal való kapcsolatteremtést, bábeli zűrzavart keltve a nyelvi megértésben ("Megkérdezem kísérőmet, a sofőrt, mi történik. Rám pillant és ismeretlen nyelven válaszol: „Rex voluntas!”). Végül pedig ellenőrizhetetlen erők kényének-kedvének tesszük ki a főhőst (hőség, földrengés, különös égi jelenségek, szennyezett víz és levegő, háborús hangulat, fegyveres óriás stb.). Az alany testét újra meg újra kibillentli egyensúlyi helyzetéből a lökdösődés, a frissen szántott, porhanyós földön való járás vagy a földrengés."

A fent leírt keret, más képekkel sok élményben megismétlődik, mindig más kiszemelt **"csomót"** (PSZICHOLÓGIÁBAN MIT HASZNÁLNAK ERRE?) emelve ki. Abban az élményben például, amely "A nagy tévedés" címet viseli, minden egyfajta félreértés körül forog, amelyet összekuszálódott szemszögekből láthatunk. Olyan dolgokról van szó, amelyeket a múltban kellene megváltoztatnunk, életünk olyan eseményeiről, amelyeket szeretnénk másképp megtörténné tenni. Ehhez olyan időbeli és tárbeli változásokat kell előidézni, amelyek módosítják a jelenségekről alkotott érzékelésünket, és végül valóban megváltoztatják azt a nézőpontot, amelyből a múltunkban lejátszódott eseményt szemléljük. A megtörtént eseményeket tehát nem tudjuk megváltoztatni, de a róluk alkotott képünket igen, és ezzel jelentősen megváltozik ezeknek a tudattartalmaknak a befogadása.

Lássunk egy részletet az említett történetből.

"Valamilyen bíróság előtt állok. A csendes tárgyalóteremben minden szék foglalt, és szigorú arcok tengere vesz körül. A törvényszéki írnok megigazítja a szemüvegét és felemel egy hosszú ügyiratot. A termet megtöltő félelmetes feszültséget megtörve ünnepélyesen kihirdeti: "A bíróság meghozta ítéletét: a vádlottnak meg kell halnia."

Hirtelen zajongás támad - egyesek tapsolnak, mások pfujt kiáltanak, látom, hogy egy asszony elájul. Végül egy teremőrnek sikerül helyreállítania a rendet a tárgyalóteremben.

Az írnok sötéten rámnéz és megkérdezi: "A vádlottnak van valami mondanivalója?" Amikor azt válaszolom, hogy "igen", mindenki leül. Egy pohár vizet kérek és rövid zavarodottság után hoznak is egyet. Felemelem a poharat, iszom egy kortyot, majd hangos és hosszas toroköblögetés után megszólalok: "Ennyi!"

A bírák közül valaki nyersen megkérdezi: "Mit akar azzal mondani, hogy 'ennyi'?" "Ennyi" - ismétlem meg. De hogy kielégítsem a bíró kíváncsiságát, megjegyzem, hogy ez a víz kitűnő ízű, sokkal jobb, mint amire számítottam, és még két-három hasonló tréfával folytatom a válaszadást.

A törvényszéki írnok a következő szavakkal fejezi be az ítélet felolvasását: "Ennek megfelelően az ítélet végrehajtására még ma sor kerül: kiteszük a sivatagba élelem és víz nélkül - legfőképpen víz nélkül. Megmondtam!"

Megkérdezem: "Mit ért az alatt, hogy megmondtá?" Az írnok felvonja a szemöldökét és megerősíti: "Amit mondtam, megmondtam!"

Hamarosan egy tűzoltóautóban találom magam, két tűzoltó kíséretében. A sivatag közepén haladunk. Miután megálltunk, az egyik tűzoltó rám szól: "Szálljon ki!" Amint kilépek, az autó azonnal megfordul, és visszaindul abba az irányba, amerről jött. Látom, ahogy a homokdombok között távolodva egyre kisebb és kisebb lesz."

A történetben különböző események követik egymást, majd végül ezt olvashatjuk:

"Elvonult a vihar és lement a nap. A sziárkületben fehéres színű kupolát látok magam előtt, több emelet magasat. Bár azt gondolom, hogy csak délibáb lehet, talpra állok és elindulok felé. Amikor közelebb érek, látom, hogy a szerkezet puha anyagból, talán levegővel megtöltött fényes műanyagból készült.

Beduin öltözetet viselő férfi üdvözl. Egy szőnyeggel borított átjárón keresztül lépünk be. Kinyílik egy tolóajtó és frissítő hűvös légáram csap meg. Amikor már bent vagyok, észreveszem, hogy itt minden fejjel lefelé fordult - a mennyezet olyan, mintha puha padló lenne, amelyről különböző tárgyak függenek. Kerek asztalokat látok a fejünk fölött. Lábak a mennyezet felé nyúlik. Vízugarak zuhannak lefelé, majd ívbén visszakanyarodnak felfelé. Magasan a fejünk fölött emberalakok ülnek, szintén fejjel lefelé.

A beduin észreveszi csodálkozásomat, ezért a kezembe ad egy szemüveget, és azt mondja: "Próbáld fel!" Amint felteszem a szemüveget, minden visszanyeri megszokott helyzetét - egy nagy szökőkutat látok, amely a magasba lövell vízsugarait. Az asztalok és az összes többi tárgy a helyes irányba fordult, és mind színében, mind formájában pompásan összehangolt."

A törvényszéki írnokot látom, amint négykézláb mászva jön felém. Azt mondja, hogy szörnyen szédül, megmagyarázom hát neki, hogy felfordítva látja a valóságot, ezért le kellene vennie a szemüvegét. Miután levette, feláll és sóhajtva mondja: "Valóban, most már minden rendben van - kivéve azt, hogy ennyire rövidlátó vagyok." Ezután tudatja velem, hogy mostanáig keresett, hogy felvilágosítson: sajnálatos tévedés történt: nem én vagyok az a személy, aki fölött a törvényszéknek ítélkeznie kellett. Ezután tüstént eltávozik egy oldalajtón át.

Néhány lépést teszek előre, és ekkor párnákon körben ülő emberek csoportjában találom magam. Mindkét nemből való idős emberek, különböző faji jellegzetességekkel és különböző öltözetekben. Valamennyiük arca nagyon szép. Minden alkalommal, amikor valaki közülük kinyitja a száját, távoli fogaskerekek, óriási gépezetek, hatalmas órák hangját hallom. Közben mindenféle más hangok is kivehetők: mennydörgés moraja, sziklák hasadása, jéghegyek repedése, tűzhányók ritmikus dübörgése, szelíd eső könnyű kopogása, szívek tompa dobogása - és mindezek a motor-, izom- és élethangok tökéletes harmóniát alkotnak, a hangok fenséges szimfóniáját.

A beduin a kezembe ad egy pár fülhallgatót, és azt mondja: "tedd ezeket a füledre, majd tolmácsolnak." Amikor felveszem a fülhallgatókat, emberi hangot hallok, teljesen tisztán. Rájövök, hogy ugyanez a szimfónia, az öregek egyikének szájából, de most már lefordítva az én tompa hallású fülem számára. Az öregember a következőket mondja: "Mi vagyunk az órák, mi vagyunk a percek, mi vagyunk a másodpercek. Mi vagyunk az idő különféle formái. Mivel tévedés történt veled, lehetőséget adunk, hogy újra kezd az életed. De melyik az a pillanat, ahonnan újra akarod kezdeni? A születésedtől, vagy talán az első tévedésed elkövetését közvetlenül megelőző pillanattól? Gondolkozz rajta." Csillag!

Álljunk meg itt egy pillanatra, és vegyük szemügyre azokat a képeket, amelyek az elbeszélésekben felbukkannak, a leírásokat ugyanis erőteljes vizuális élmények kísérik. Az emberek nagy része rendszeresen használ egyfajta auditív, kinesztetikus vagy cenesztetikus megjelenítési formákat, vagy ezek kombinációját. Erre vonatkozóan szeretnék felolvasni néhány bekezdést egy korábbi művemből

“A képek pszichológiája” c. esszéiből, mely a “Hozzájárulások a gondolkodáshoz” c. könyvem egyik része:

“A különböző korok pszichológusai hosszú listákat állítottak össze az érzetokról és az érzékelésekről, ma pedig, az új receptorok felfedezésének korában már termoreceptorokról, baroreceptorokról, belső savasság- és lúgosság érzékelőkről stb. beszélünk. A külső érzékszerveinknek megfelelő érzetek mellé felsorakoztak a diffúz belső érzetek is, amilyen pl. a kinesztetikai (a test mozgását és helyzetét érzékelő) vagy a cenesztetikai érzetek (a test általános belső állapotát, hőmérsékletét, a fájdalmakat stb. érzékelők, amelyeket nem tekinthetünk egyszerűen belső tapintásnak).” Magyarázatunkhoz most ennyi is elég, nincs szükségünk a belső érzetek és érzékelések teljes skálájának és lehetséges kombinációinak ennél kimerítőbb felsorolásra. Az a lényeg, hogy párhuzamot állíthassunk fel az általánosságban "belsőnek" illetve "külsőnek" nevezett érzékelések és megjelenítések között. Sajnálatos módon ezeket a megjelenítéseket sokáig kizárólag a vizuális képzetekre korlátozták, és a térbeliséget csakis a látvánnyal határozták meg, holott az auditív érzékelések és megjelenítések is az ingert kiváltó helyhez kötődnek, akárcsak a tapintás, a szaglás, az ízlelés és természetesen a test helyzetének és a testen belüli folyamatoknak az érzékelése és megjelenítése is. Már 1943-as laboratóriumi vizsgálatok során megfigyelték, hogy egyes személyek nem vizuális, hanem másfajta képek felidézésére hajlamosak. Ez vezette G. WALTERT, amikor 1967-ben osztályozta a különféle jellegű képzeteket. A pszichológusok körében tőle függetlenül is terjedni kezdett az a nézet, hogy saját testünk térbeli helyzetének felismerése, vagy egy-egy tárgy emléke sok esetben nem vizuális képen alapul. Ekkor kezdték komolyabban vizsgálni azokat a teljesen egészséges embereket, akik a vizuális megjelenítéssel kapcsolatban egyfajta "vakságról" panaszkodtak. Ezeknek az új felfedezéseknek a tükrében már nem a vizuális képzeteket tekintették a megjelenítési rendszer középpontjának, a többi formát félredobva, mint a "széthullott személyiség" jegyeit, vagy elmebeteg és szellemi fogyatékosok olyan beszámolóit, mint amelyet például FAULKNER "A hang és a téboly" c. regényének egyik szereplőjétől olvashatunk: "A szememmel nem láttam, de a kezemmel igen, és hallottam, hogy alkonyodik, és a kezem látta a papucsot, de a szemem nem, a kezem viszont látta, és ahogy ott térdeltem, hallottam, hogy alkonyodik." Visszatérve a Vezetett élmények tanulmányozásához, megállapíthatjuk, hogy bár a vizuális élmények túlsúlyban vannak, mindenki megtalálhatja hozzájuk az utat a maga egyéni módján. Másrészt vannak olyan élmények, amelyekben nyilvánvalóan más jellegű képek dominálnak. Ezt az esetet példázza "Az állat" c. elbeszélés, amelyből felolvasok egy részletet:

"Éjszaka van. Teljes sötétségben találok magamat. A szikla pereme valahol itt van a közelben. A lábammal tapogatózom előrefelé. Egyenlőtlen talajt érzek, amelyet növényzet és kövek borítanak. Érzékelem valamilyen teremtmény jelenlétét is, amely mindig végtelen rettegést és undort váltott ki belőlem. Lehet, hogy egy van belőle, de lehetnek többen is - azonban bizonyos, hogy valami könyörtelenül közeledik felém.

A tökéletes csendet csak a távoli szél zúgása zavarja meg, amelybe időnként belevegyül a fülem csengésének hangja is. Tágra nyitott szemem semmit sem lát. A szívem hangosan ver, kapkodva lélegzem, és kiszáradt szájamban keserű ízt érzek.

Valami közeledik. - Mi kúszhat a hátam mögött, amitől égne áll a hajam és jeges borzongás fut végig a gerincemen? A térdem elerőtlenedik. Ha valami hirtelen megragadna, vagy rám ugrana hátulról, teljesen védtelen lennék. Bénultan várok, semmi mást nem tehetek."

Lássunk most egy másik példát arra, amikor különféle jellegű képek az egyik megjelenítési rendszerből a másikba alakulnak át. Válasszunk ki egy részletet "A fesztivál" c. elbeszélésből:

"Egy ágyon fekszem. Azt hiszem, egy kórházi szobában vagyok. Gyengén hallom egy rosszul elzárt csap csöpögését. Megpróbálom mozgatni a fejem, a karomat vagy a lábamat, de nem reagálnak. Nagy erőfeszítéssel sikerül nyitva tartanom a szememet.

Valahogy emlékszem, hogy valaki mellettem állva azt mondja, hogy szerencsére nem vagyok tovább veszélyben... és most már csak pihenés kérdése. Valahogy ezek a zavarba ejtő szavak megnyugtatók. Érzem, hogy az egész testem álmos és nehéz lesz, egyre lazább és lazább.

A plafon fehér és sima, de minden vízcsepp, amit hallok felvillan a felszínén, mint egy fénysugár. Egy vízcsepp, egy fénysugár. Aztán a következő. Aztán sok vonalat látok, és elkezdenek hullámsani. Felfogom, hogy a plafon változik, a szívdobogásom ritmusát követve. Lehet, hogy ez a fejem ereinek hatása, ahogy pulzál bennük a vér. A ritmus egy fiatal ember arcát körvonalazza."

Később pedig ugyanebben az élményben elmarad a vizuális kép, beleolvad egy jóval összetettebb megjelenítési rendszerbe és más jellegű érzékelésekké alakul át, és így más megjelenítésekké:

"Rögzítem a figyelmemet egy vékony szárú, fényes, zöld virágon, amely a közepe felé sötétedik. Kinyújtom a kezem, hogy megérintsem, az ujjaim végigfutnak a fényes száron, az apró dudorok a felszínén alig zavarják simaságát. Feljebb haladva a smaragd zöld levelek között, elérek a szirmokig, amelyek egy sokszínű robbanásként nyílnak. Szirmok, mint egy ünnepélyes katedrális kristályablakai, szirmok, mint a rubin, szirmok, mint a lángra kapó parázs... és ebben a színes táncban úgy érzem, mintha a virág az én részemként élne. ()"*

És a virág, az érintésemtől rezegve, elejt egy álmos harmatcseppet, ami ott remegett a legalsó szirmon. Az ovális harmatcsepp vibrál, majd megnyúlik, és az űrben kisimul megint gömbölyűre, végtelen ideig esik, a határtalan űrben. Végül leesik egy gomba kalapjára, legurul, mint nehéz higanyszíj, lecsúszik a pereméig. Ott, a szabadság rohamában legördül egy kis tócsába, viharos hullámok rohamát támasztva, ami betérít egy márvány kavicsszigetet. ()"*

"A fesztivál folytatódik előttem, és tudom, hogy a zene összeköt engem azzal a fiatal lánnyal, aki a ruháját nézegeti és azzal a fiatal fickóval, aki egy fának támaszkodva simogat egy kék macskát."

Tudom, hogy mindezt átéltem ezelőtt, láttam a fák viharos körvonalát, és minden dolog élesen elhatárolt tömegét."

"A bársony-pillangókban, amik körülöttem repkednek, érzem az ajkak melegségét és a boldog álmok törékenységét." stb.

Ezekben az élményekben a képek nemcsak a szereplő előtt vagy körül jelennek meg, hanem benne is. Olyan ez, mint amikor álmunkban magunkat látjuk különféle helyzetekben, azaz kívülről szemléljük önmagunkat. De az is előfordul, hogy az álmodó önmagából kiindulva látja a jelenetet, mintha ébren volna. Ebben az esetben az álmodó tekintete belülről került. A mindennapi életben, ahogy például most is, a külvilág tárgyait "külsőnek" látjuk, azaz tekintetünk a fejünk, az arcunk és a szemünk cenesztetikus határa "mögött" helyezkedik el. Ha becsukom a szememet, elképzelhetem, amit az imént láttam. Úgy érzékelem, mintha kívül helyezkedne el, holott nem kívülről érzékelem, hanem tudatom megjelenítési terében. Tekintetem azonban mindenképpen külön áll az érzékelt tárgytól: magamon kívülinek látom, holott "a fejem belsejében" képzelem el.

Amikor "A gyermek" c. vezetett élményben magamat látom kicsi koromban, valójában a mai érzékeimmel (REGISTRO) látom azt a gyereket, akiben felismerem magam. A gyereket tehát magamon kívül látom, a jelenlegi belső tekintetemmel. A gyerek (korábbi önmagam) valami igazságtalanságról beszél, ami régen történt vele, és hogy megtudjam, miről beszél, megpróbálok visszaemlékezni (a mai énem, nem a gyerek, akit látok), mi is történt velem gyerekkoromban (ezzel a gyerekekkel, aki én voltam). Amikor ezt teszem, tekintetem befelé fordul, az emlékeimbe, a gyerek pedig, akit kívül látok, kívül van az emlékeimen. Akkor hogyan ismerem fel magam, azt hogy tényleg én vagyok az, amikor egy gyerekkori jelenetben találkozom önmagammal? Nyilvánvaló, hogy egy önmagamra vetett külső tekintet által, ami viszont a külvilágra vonatkoztatva, ahogy a vidámparkbeli gyerek esetében láttuk, valójában egy belső tekintet.

Ez érdekes kérdéseket vet fel, de az egyszerűség kedvéért megállapíthatjuk, hogy általában néhány elképzelés lehet "külső", más elképzelések pedig "belső", emlékezve arra, hogy a külsőt a belsőtől a szem, az arc és a fej cenesztetikus határvonalára választja el. Ennek illusztrálására lássunk néhány példát a tekintetek és a jelenetek különféle elhelyezkedésére.

"A kéményseprő" c. élményben ezt olvashatjuk:

"Kis idő elteltével a Kéményseprő felemelkedett, és felvett egy nagyon hosszú, kissé görbe fogót."

Előttem állva felszólított: „Tátsd ki a szád!” Amikor megtettem, éreztem hogy behelyezi a hosszú szerszámot a számba, és úgy tűnt, hogy lehatol vele egészen a gyomromig. Meglepetésemre azt tapasztaltam, hogy a művelet ennek ellenére nem túl kellemetlen."

Hirtelen felkiáltott: „Megfogtam!” És lassanként elkezdte kifelé húzni a fogót. Először úgy éreztem, mintha valami szét akarna szakadni bennem. De azután kellemes bizsergést tapasztaltam, mintha valami rosszindulatú dolgot távolítottak volna el a tudómból és a belső szerveimből, valamit, ami hosszú-hosszú ideje befészkelte magát oda. ()"*

Itt nyilvánvalóan cenesztetikus érzékelésekkel van dolgunk, a belső test képeivel, de amikor a "külső" elképzelések (akárcsak az, amit a mindennapi életben külsőnek érzékelünk) folyamatokat indítanak el a belső testben, a jelenet és a tekintet módosulása ugyanazt a mechanizmust követi, amit a gyerekről szóló történetben láttunk, azzal a különbséggel, hogy ebben az esetben az, amit "külsőnek" képzelünk el nem a gyerek vizuális képe, hanem egyfajta cenesztetikus érzet(REGISTRO) kívülről helyezése, nem abban az értelemben, hogy érzek valamit bennem, és ez az érzés most a testemen kívül van, hanem

inkább abban, hogy most a belső testben érzett dolog a tekintetem számára (mintha kívül lenne, vagy mintha a cenesztetikos határ érzete(REGISTRO) még beljebb lenne) külső. A tekintet és a jelenet elhelyezkedésének és perspektívájának változtató mechanizmusa nélkül a mindennapi élet sok jelensége nem lenne lehetséges. Hogy lenne akkor lehetséges, hogy egy külső tárgy pusztán látványa undort keltsen bennem? Hogyan "érezhetném" én is a másik sebesülésének kínját? Hogyan érezhetnék együtt más emberek fájdalmával, szenvedésével vagy örömeivel?
Lássunk néhány részletet "Az ideális társ" című élményből.

"Ahogy egy ipari kiállításnak szentelt, nyílt területen sétálok, raktárépületeket és gépeket látok. Sok gyerek csúcstechnológiával gyártott gépekkel játszik.

Egy tömör anyagból készült álló óriáshoz érek. Nagy, élénk színekre festett feje van. Szájához egy létra vezet fel. A gyerekek felmásznak a létrán. Amikor a hatalmas nyílást eléri, majd mindegyikük belép rajta, a száj gyengéden becsukódik. Egy kis idő elteltével a gyerekek az óriás hátából jönnek elő és egy csúszdán lefelé a homokba érkeznek. Egymás után bújnak be és bukkannak elő egy vidám dal kíséretében, amely az óriásból szól.

„Gargantua lenyeli a gyerekeket. Nagyon gyengéden, anélkül, hogy kárt tenne bennük. Ha-ha-ha,.... Nagyon gyengéden, anélkül, hogy kárt tenne bennük.”

Elhatározom, hogy felmászok a lépcsőn. Miközben keresztülmegyek az óriás hatalmas száján, egy ember fogad, aki a következőket mondja: „A gyerekek a csúszdán ereszkednek le, a felnőttek a liftet használják.”

Miközben a lifttel egy átlátszó csőben ereszkedünk lefelé, a férfi folyamatosan magyaráz. Kis idő múlva közlöm, hogy mostanra már a föld szintjén kellene lennünk, erre elmagyarázza, hogy éppen most jövünk lefelé a nyelőcsővön és hogy a test többi része a föld alatt van, nem úgy, mint a gyerekek óriása, amely egészében a föld fölött foglal helyet. „Igen, két Gargantua van egyben” – mondja. „Egy a gyerekeknek, s egy a felnőtteknek... most már több láb mélységben vagyunk. Éppen elhagytuk a rekeszizmot, és hamarosan egy csodálatos helyre érünk... nézze, kinyílik a lift ajtaja és a gyomrot látjuk... Nem szeretne itt kiszállni? Amint látja, ez egy modern étterem, ahol a világ minden tájáról származó, az egészséges táplálkozás követelményeinek megfelelő, diétás ételeket szolgáltatnak fel.”

A "külső" képek belső elképzelésekre gyakorolt hatása még jobban kidomborodik "A bányász" c. élményben:

"Hirtelen teli torokból felkiáltok, ahogy a vajat alja megindul alattam, és az omlás magával ragad engem. Fejjel előre csúszom lefelé, míg a kötél éles rántása a derekamon hirtelen megállítja a zuhanást. Idétlenül himbálódzom a kötél végén, mint valami sáros inga.

Zuhanásom éppen egy szőnyegpadló felett szakadt félbe, és egy elegáns, fénnel elárasztott szobát látok magam előtt. Valami laboratóriumféleséget pillantok meg, tele hatalmas könyvespolcokkal, de kellemetlen helyzetem sokkal jobban aggaszt, és minden figyelmemet leköti, hogy megpróbáljam kiszabadítani magam.

Bal kezemmel megragadom a kifeszülő kötelet, jobb kezemmel kioldom a csatot, ami a kötelet tartja a derekamon, és finoman a szőnyegre huppanok.

“Micsoda viselkedés ez, barátom, micsoda viselkedés!”- szól egy magas hang a hátam mögött. Megfordulok és hirtelen megállok.

Egy kis ember áll előttem, alig ér tovább a térdemnél. Kissé hegyes füleitől eltekintve teljesen arányos. Élénk színekben játszó ruhát visel, de így is egy bányász félreismerhetetlen jeleit hordozza magán.

Egyszerre érzem magam nevetségesnek és rémültnek, amikor megkínál egy koktéllal. De jólesik egy kis frissítő, úgyhogy gyorsan kiürítem a poharat.

A kis ember most a szája elé emeli a kezét és azt a panaszos kiáltást hallatja, amit olyan jól ismerek. Nagyon feldühödöm, és követelem, árulja el, mi a célja azzal, hogy így megtévesztett. Legnagyobb meghökkenésemre azt feleli, hogy ennek a trükknek köszönhetően a jövőben sokkal jobb lesz az emésztésem.

A különös kis figura azzal folytatja a magyarázatot, hogy a zuhanásom alatt a derekamat és gyomromat szorító kötél nagyon jól tett nekem, ugyanígy az alagútban megtett utam, amikor a könyökömre támaszkodva kúsztam előre. Furcsa megjegyzéseit azzal zárja le, hogy megkérdezi, jelent-e számomra valamit ez a kifejezés: “A Föld beleiben vagy.”

Azt felelem, hogy ez csak egy nyelvi fordulat, de a kis ember biztosít, hogy ez esetben a kifejezés nagy igazságot hordoz. Majd hozzáteszi: “A saját beleidben vagy. Amikor az embernek valami baj van a belső szerveivel, mindenféle örült gondolatok jutnak eszébe. És fordítva, ezek a negatív gondolatok árthatnak a belső szerveinek. Úgyhogy mostantól jobban kellene vigyáznod magadra. Ha nem teszed,

én elkezek körbe-körbe járkálni, te pedig éles fájdalmat és mindenféle belső kellemetlenséget fogsz érezni. Vannak kollégáim, akik a tested más részeiért felelősek, például a tüdődéért, a szívedért és így tovább.”

Miután ezt elmondta, a kis ember elkezd járkálni, körbe a falakon és a mennyezeten. Ahogy járkál, nyilalló fájdalmat érez a gyomrom, a májam és a vesém környékén. ()*

Ezután a kis ember tetőtől talpig lepermetez egy arany csőből jövő vízsugárral, alaposan letisztítva rólam minden sarat. Egy pillanattal később már száraz vagyok. Leheveredem egy kényelmes kanapéra és lazítok egy kicsit. A kis ember egy puha kefével simít végig ritmikusan a derekam és az alhasam tájkán, melynek következtében ezek a területek nagyon jólesően ellazulnak. Észreveszem, hogy amint a gyomromban, májamban és vesémben érzett kellemetlenség megszűnik, a gondolataim és érzéseim is jobbá válnak. ()*

Most erős rezgést érzek. Újra a felvonóban találok magam, ami a Föld felszíne felé emelkedik.”

Ebben az élményben a kis ember igazi szakértője a cenesztetikus kép elméletének. Azt azonban nem árulta el, hogyan kapcsolódik egy kép a belső testhez, és hogyan hat rá.

Korábban láttuk, hogy a külső tárgyak érzékelése alapjául szolgált a képi feldolgozásnak, ez pedig lehetővé tette számunkra, hogy újra megjelenítsük az érzékek által korábban megjelenítetteket. Láttuk, hogy ebben a megjelenítésben különféle változások történnek az elhelyezkedésben és a megfigyelő tekintetében az adott jelenetre vonatkozóan, és feltettük magunknak a kérdést egy olyan tárgy, vagy jelenet érzékelésével kapcsolatban, melyet visszataszítónak és undorítónak találtunk, valamint az erre az érzékelésre vonatkozó belső reakciónkkal kapcsolatban. Most pedig a belső test érzeteiről beszélünk, melyek szintén új megjelenítések alapját képezik. Van tehát egy sereg nem kellően megválaszolt kérdésünk, és attól tartok, hogy mivel kevés idő áll rendelkezésünkre, ezzel meg is kell elégednünk. De volna még néhány hozzáfűznivalóm.

Amíg úgy tekintjük a szellemi képet, mint az érzékelés egyszerű másolatát, és amíg azt hisszük, hogy az általános tudat passzívan viszonyul a világhoz, és nem tesz egyebet, mint tükrözi azt, addig nem tudunk felelni a fenti és más döntő fontosságú kérdésekre.

Számunkra a kép egy aktív forma, amin keresztül a tudat (mint struktúra) elhelyezkedik a világban. A kép hatással lehet a saját testünkre és a testekre szerte a világban, és a szándékosságnak köszönhetően nem csupán természetes reflex, vagy mechanikus tükörképe önmagának. A kép tér-idő rendszerben és olyan belső "térbeliségben" működik, amelyet éppen ezért "megjelenítési térnek" nevezünk. A kép különféle, igen változatos funkciói általában attól a helyzettől függenek, amelyet ebben a térbeliségben elfoglal. Az elmondottak megértéséhez ismerni kell a tudatról alkotott elméletünket, ezért figyelmükbe ajánljuk "A képek pszichológiája" c. munkánkat, mely "Hozzájárulások a Gondolkodáshoz" c. könyvben található. Ha ezekkel az "irodalmi divertimentókkal", ahogy azt a bevezető megjegyzésekben hívták, azaz ezekkel a történetekkel vagy mesékkel sikerült bemutatnunk ennek a hatalmas ötletrendszernek a működését, teljesítettük, amit előadásunk elején ígértünk, azaz nem irodalmi szempontból közelítettük meg ezeket az "Vezetett élményeket", hanem azoknak az ötleteknek a szempontjából, amelyekből ezek az irodalmi művek táplálkoztak.

Köszönöm figyelmüket.

Tedd a Földet emberivé
("Centro Escandinavo", Reykjavik, Izland 1989. 11-13.)

Tedd a Földet emberivé című munka voltaképpen három könyvből áll. Az első, amely A belső tekintet címet viseli, 1972-ben született, javított változata pedig 1988-ban. A második, A belső táj 1981-ben íródott és 1988-ban egy némiképp módosított változata is készült. Végül Az emberi táj 1988-as alkotás. Így három különböző időszakban keletkezett műről van szó. Ennek ellenére, mint hamarosan látni fogjuk, sokféle kapcsolat van közöttük, amely összeköti őket, fejlődésükben pedig egymásból következnek (fejlődésük pedig egymásból következik). Egyelőre engedjék meg, hogy formai szempontból vizsgáljam a teljes művet.

Három költői prózában írt könyvről van szó, amelyek(többes szám, avagy egyes?) fejezetekre és ezeken belül bekezdésekre oszlanak. Ez a szerkezet, amely a gyakran alkalmazott felszólító móddal tűzdelt stílushoz kötődik, valamint a tárgyalt témák némelyike arra ösztönzött egyes kritikusokat, hogy a művet a misztikus irodalom műfajába sorolják. Ez a minősítés természetesen nincs ellenemre, ám szerintem az említett elemek ezt önmagukban még nem indokolják.

A kritikusok által felhozott első érv, a bekezdésekre osztott szerkezet és a számozott kijelentések sora valóban gyakran használatos a misztikus irodalomban; ilyet találunk a Bibliában és a Koránban, de az Avesztában és az Upanisadokban is. Ugyanakkor észre kell vennünk, hogy a műfaj számos alkotása nem követi ezt az szerkezetet, míg sok jogi témájú írás ilyen szerkezetű - például a polgári vagy büntető törvénykönyvek és eljárásjogi munkák is fejezetekre, szakaszokra, paragrafusokra, bekezdésekre stb... oszlanak. (ITT VAN-E ÚJ BEKEZDÉS?)

Ugyanezt állíthatjuk a matematika és a logika tárgykörében keletkező művekkel kapcsolatban is. Aki fellapozza Russell Principiáját vagy Wittgenstein Tractatusát, bizonyára egyetért velünk abban, hogy ezek nem éppen misztikus művek.

Nézzük most a második ismertet, a szöveg felszólító jellegét, amely nagyszámú imperativusban megfogalmazott mondatban nyilvánul meg. Ezek, a kijelentő mondatokkal ellentétben nem tűrik, hogy a bennük foglalt állításokat olvasóik megkérdőjelezzék. Ez gyakori stílusa, formája a vallásos irodalomnak, de feltűnik más műfajokban is. Másrészről itt nem csupán felszólító módban megfogalmazott szentenciákról van szó, hanem olyan állításokról, amelyeknek helytállóságát az olvasónak is alkalma van ellenőrizni saját tapasztalatai alapján. Mindezzel azt akarom mondani, hogy ha ezt a művet felületesen „misztikusnak” mondják, amely alatt valójában „dogmatikus” értenek, akkor az ezt aláírtatkozó érvek nem elegendő erejűek.

A harmadik kritérium szerint az érintett témák némelyike valóban vallási jellegűnek tűnhet. Az olyan témákkal, mint a „hit”, az „elmélkedés”, „az élet értelme” stb. valóban foglalkozik a vallás is, ám ugyanúgy foglalkoznak velük az emberi lét alapvető kérdései iránt fogékony gondolkodók és költők is, hiszen az ember számtalan problémával küzd a mindennapi életben.

Azt is mondták, hogy ez a mű filozófiai jellegű, de aki beleolvas, látni fogja, hogy semmiben sem hasonlít az ilyen írásokra, legkevésbé a szigorú rendszerességgel felépített értekezésekre. Ez utóbbi besorolási hibára leginkább a mű harmadik könyve, Az emberi táj vezetheti a kritikusokat. Volt, aki szociológiai és pszichológiai szakmunkát látott benne, pedig ez igen távol állt a szerző szándékától. Az viszont tagadhatatlan, hogy az egész műben fel-felbukkannak olyan értékelések, amelyek a tudományágak vonzáskörébe tartoznak. Ez nem is lehet másképp, ha olyan helyzetek bemutatása a cél, amelyek az ember életében adódnak. Ha tehát azt mondanák, hogy egyes témákat pszichológiai, szociológiai, filozófiai vagy éppen misztikus szemszögből tárgyalok, ezt helytállónak ismerném el és el is fogadnám. De nem helyes a mű egészét a fenti kategóriák bármelyikének körébe helyezni. Összefoglalásképpen: akkor lennék elégedett, ha egyszerűen csak annyit mondanának, hogy ez a mű nem tűri a szigorú beskatulyázást, olyan általános és széles kört átfogó problémákat tárgyal, amelyekkel az emberek életük során találkozhatnak. Ha pedig valamiféle meghatározást kérnének tőlem, azt mondhatnám, hogy ez a mű az emberi létről szóló gondolatok költői prózában való megfogalmazása.

Ennyit szándékoztam röviden elmondani a formai kérdésekről, és most térjünk át a tartalomra.

Az első könyv, amelynek címe A belső tekintet, az élet értelméről szól. A benne tárgyalt legfontosabb téma az ember ellentmondásos állapota, amellyel kapcsolatban világossá tesszük, hogy ezen ellentmondásról a szenvedés útján szerzünk tudomást, s hogy e lelki szenvedést úgy tudjuk megszüntetni, ha életünket ellentmondástól mentes cselekedeteknek szenteljük. Ezek a cselekedetek pedig épp azok, amelyeket nem saját magunk, hanem mások érdekében teszünk. Összefoglalva: A belső tekintet arról szól, hogy hogyan lehet a lelki szenvedést a társadalomra, azaz másokra irányuló cselekvés által megszüntetni - amennyiben ez a cselekvés nem ellentmondásos. Ennek a könyvnek a szövege talán kissé nehezen érthető a sok allegória és jelkép használata miatt, amelyek ösvények, lakhelyek és idegen tájak formájában bukkannak fel az ember élete során. Az egyik legfontosabb

allegória a fa, az ősi életfa, amely már a Kabbalában is megjelenik, csakúgy, mint az Amazonas őserdeiben élő makiritare indiánok teremtéslegendáiban. Ez a földet az éggel összekötő fa ugyanaz, mint az izlandi Völuspában az Yggdrásill. Ebben a könyvben tehát egyfajta térképet rajzolok az ember életútja során adódó belső állapotokról. A zavar, a bosszú, a reménytelenség állapota allegorikus formában jelenik meg a A belső látás „Yggdrásill”-fáján bejárt utak és lakhelyek egy-egy pontjaként, de itt vannak az ellentmondásos helyzetekből való kiutak is, a remény, a jövő és az öröm, azaz az egység vagyis az ellentmondás mentesség állapota is. A könyv egyik része a helyes(érvényes) cselekvés elveit tartalmazza. Ez egy csokor ajánlás, vagy bölcs mondás - ezek eszünkbe jutatták a viselkedésnek azon törvényeit, melyek hozzásegíthetnek bennünket egy egységes, értelmes élet megteremtéséhez. A könyv egészének allegorikus stílusához alkalmazkodva ezek az elvek is metaforikus mezben jelennek meg, például: „Ha egyformán kedves számodra a nappal és az éjszaka, a nyár és a tél, felülkerekedtél az ellentmondásokon” vagy „Ne szállj szembe egy nagy erővel; vonulj vissza, amíg az meg nem gyengül, és akkor haladj elszántan előre”. Ehhez hasonló tanácsokat találunk a Hávamálban is, például amikor azt mondja: „Hatalmát, erejét a megfontolt ember mérje mértékkel. Hamar megérti, ki a bátrakkal ismerős, hogy mások is bátrak...” Az Elvek valójában viselkedési törvények, de nem erkölcsi vagy jogi előírások, hanem olyan erők leírásai, amelyek hatásának iránya a cselekvő hozzáállásától függ.

A második könyv, A belső táj, az előző stílusát folytatja, de ebben már kevesebb hangsúlyt kapnak az allegóriák és a jelképek. A leírás inkább a kulturális értékek világa felé fordul, egyre határozottabb utalásokkal érintve a társadalmi szférát is. A második könyv elején ezt olvashatjuk:

„Ugorj át szenvedéseden, és akkor nem a szakadék, hanem a benned rejlő élet nő majd meg. Nincs olyan szenvedély, gondolat vagy emberi cselekedet, mely el tudná kerülni a szakadékot. Épp ezért kizárólag azzal foglalkozunk, amivel érdemes: a szakadékkal és azzal, ami azon felülkerekedhet”. Ez a látszólag kettős kérdésfeltevés az élet növekedésével és az élet megszüntetésével kapcsolatos alapvető problémát fogalmazza meg. A megsemmisítés szinte tárgyiasult formában jelenik meg, ha azt - a költői szabadsággal élve - „szakadéknak” nevezzük, mert a műben a lét megsemmisítésének, vagy ahogy Heidegger nevezte, a lét „eltörlésének” említése jövátelhetetlen stílusterést eredményezne. Nem valóságos szakadékról beszélünk hát, hanem az emberi lét értelmének megsemmisüléséről vagy elhomályosodásáról. Nyilvánvaló, hogy a kezdeti kettős benyomás szertefoszlik, amint megértjük, hogy a „szakadék” fogalmán itt nem a fogalmat önmagát kell érteni, hanem a nemlétet, az élet hiányát. A „szakadék” fogalmát a hozzátapadó pszichológiai képzettársítások miatt választottuk, hiszen ez olyan a tériszonnal összefüggő belső irtózatot kelt, amelyet a vonzás és a taszítás ellentmondásos érzése szül. A semmi vonzása ez, ami az öngyilkosok esetében győzedelmeskedik, vagy részegítő rombolást vált ki az egyénből, valamely csoportból vagy egy egész civilizációból. Nem úgy tárgyaljuk a szorongást, mint Kierkegaard és az iszonyt sem úgy, mint Sartre, akik az értelem passzív szétesését, vagy a választás dilemmáját látták benne; itt a tériszony a semmi vonzásaként, pusztító tevékenységként jelenik meg. Az egyéni és társadalmi események egyfajta mozgatóerejéhez hasonló ez, amely versenyre kel az élettel az elsőbbségért és a hatalomért. Ha tehát az embernek megadatik a választás szabadsága, akkor arra is van lehetősége, hogy megváltoztassa a mechanikus fejlődésében katasztrofálisnak ígérkező körülményeket. Ha viszont az ember szabadsága csupán kegyes mítosz, akkor teljesen mindegy, hogy miképp döntenek az egyének vagy a népek, mert az események vagy automatikusan az élet növekedése felé haladnak majd, vagy a katasztrófa, a semmi, az értelmetlenség felé.

Ebben a könyvben kiállok az emberi élet szabadsága mellett, amely feltételekhez kötött szabadság ugyan, mégis szabadság. Sőt, továbbmenve azt mondom, hogy az élet értelme lényegében a szabadság, és ez a szabadság elutasítja az abszurditást és a „fennállót”, még akkor is ha a fennálló maga a Természet. Ez a harc, amelyet a fennálló, a fájdalom, a szenvedés és a viszontagságok ellen vívunk, tette emberré az embert, és vezetett a társadalom, a civilizáció kialakulásához. Az emberi élet nem a fájdalom és szenvedés révén fejlődött, hanem épp ellenkezőleg, ezek legyőzésére vértéződött fel(vértetzte fel magát?). A szabadság kiterjesztésének vágya nem korlátozódik az egyénre, akinek a természete korántsem állandó, hanem történelmi és társadalmi vonatkozásban(téren?) egyaránt átfogóan dinamikus, ezért az egyének a társadalomért és a többi emberért felelősséget vállalva kell cselekednie. Az előbbieket értelmében a VII. fejezetben ezt olvashatjuk: „...Te, ezer név megnevezője, értelem megalkotója, világ megváltója...szüleid és nagyszüleid folytatódnak benned. Nem hullócsillag vagy, hanem fényes nyílvevő, mely az egekig repül. Te vagy a világ értelme, és amikor megvilágítod érteledet, fénnel árasztod el a Földet. Amikor elveszíted érteledet, a Föld elsötétedik és a szakadék megnyílik.” Később pedig így folytatódik: „Megmondom, mi az életed értelme: emberivé tenni a Földet! Mit jelent az, hogy emberivé tenni a Földet? Legyőzni a fájdalmat és a szenvedést, tanulni határtalanul, szeretni a valóságot, amit felépítesz.” Összefoglalva tehát A belső táj az élet értelmét a minden emberben és a társadalmi életben meglévő nihilizmus elleni küzdelem összefüggésében tárgyalja, és arra buzdít, hogy életünket aktív cselekvéssé és harccá tegyük a világ emberivé tételének

szolgáltatában. Mint az előbbiekből kitűnik, ez a könyv nem egyszerűen személyes megoldásokról szól, mert ilyenek szerinte(véleményem szerint?) nem is léteznek a társadalmi és történelmi világban. Akik azt hiszik, hogy személyes gondjaikat megoldhatják egyfajta pszichológiai önvizsgálattal vagy más technikával, nagy hibát követnek el, mert a megoldás útját csakis a világ, a többi ember felé irányuló - természetesen értelmes - cselekvés mutatja meg. Arra a kijelentésre pedig, hogy a pszichológiai megoldásoknak is megvan a maguk haszna, a könyv azzal felel, hogy jótékony hatásukat csakis a világra irányuló cselekvés távlataiban mérhetjük, azaz abban, hogy mennyire bizonyulnak hasznos eszköznek az együttes cselekvésben.

Végül pedig ez az írás az idő problémájával foglalkozik, mégpedig allegorikus formában. Ez az idő valós mulandóságában és egyidejűségében jelenik meg, nem pedig úgy, ahogy némely naiv avagy egyes filozófiai elképzelésekben, mert ezek szerint sem a múltnak, sem a jelennek vagy a jövőnek nincs szerkezete, hanem pillanatok soraként folynak „előre” vagy „hátra” a végtelenben, anélkül, hogy valaha is találkoznának. A könyv szerkezetében mutatja be az átélt időt, amely szerkezetben egyidőben hat minden, ami az emberrel élete során történt; az is, ami ebben a pillanatban történik és az is, ami a jövőben többé-kevésbé előre látható lehetőségként történni fog(előre láthatóan történhet?). Még ha ez a jövő egyelőre úgy is jelenik meg előttem, mint „még nem”, mégis hatással van a jelenemre a mostból, az „e pillanatból” kiinduló terveimen keresztül. Az idő, mint szerkezet, és nem mint egymástól független pillanatok egyszerű sorának fogalma, ősidőktől fogva megfogalmazódott az emberben, bár többnyire a mítoszokban és a legendákban jutott kifejezésre. Így például a verses Eddában ezt olvashatjuk. A jósnő jóvendölése 19. és 20. bekezdésében: „...Tudok egy körist, neve Yggdrásill, szép szál fehér fa, nedvesség fürdeti... onnét e lányok, titkok tudói, hárman a tóból, a fa tövéből. Egyik neve Urd, másiké Verdandi - rúnákat róttak - , Szkuld a harmadik, tettek törvényt, életre, halálra: emberfiának sorsot mondtak.”

A múlt, a jelen és a jövő tehát nem egymást követő pillanatok, hanem a helyzetek szerkezeti meghatározói. A belső tájban pedig ezt olvashatjuk: „...Különös találkozások ezek: az öreg rövid jövője miatt szenved és hosszú múltjába menekül. A férfi jelenlegi helyzete miatt szenved, az elmúltban vagy az eljövendőben keres menedéket, attól függően, hogy éppen mi felel meg neki. A fiatal pedig azért szenved, mert túlságosan rövid múltja sarkát harapdálja, és ez hosszú jövője felé való menekülésre serkenti. Mindhármuk arcában felismerem saját arcomat, és úgy tűnik, hogy minden emberi lény, legyen bármilyen korú is, áthaladhat ezeken a korokon és nem létező kísérteteket láthat bennük. Vagy létezik még az a fiatalember, aki elszűnve sérelem? Vagy létezik-e ma öregségem? Vagy ma e sötétségben talán a halálom tanyázik? Minden szenvedés az emlékezés, a képzeleten vagy az észlelésen keresztül születik. De ennek a három útnak köszönhetően létezik a gondolat, az érzélem és az emberi cselekedet. Úgy kell legyen tehát, hogy ha eme utak szükségesegek, de egyben a rombolás útjaivá is válhatnak, ha megfertőzi őket a szenvedés.”

A harmadik könyv, Az Emberi táj első fejezetei a „táj” és a „tekintet” jelentését tisztázzák, megkérdőjelezve világszemléletünket és kialakult értékeink megítélését. A mű kitér a „saját test” és a „másik ember teste” jelentőségének átértékelésére, a szubjektivitásra és a másik szubjektivitásának kisajátításának különös jelenségére. Ezután egy fejezetekre osztott tanulmány következik a szándékról, ahogyan az a nevelésben, a történelemről szóló elbeszélésben, az ideológiákban, az erőszakban, a törvényben, az államban és a vallásban megnyilvánul. Mint említettük, ez a könyv nem csupán bírál, hanem minden témában új modelleket is javasol. Az emberi táj alapot próbál adni a világméretű cselekvéshez, átértékelve a véglegesen elfogadottnak tűnő értékek és intézmények jelentőségét és értelmezését. A „táj” fogalmáról csak annyit, hogy ez a gondolati rendszerünk egyik alappillére, amint azt más művekben, így a Képek lélektana és a Történettudományi viták címűben is megmutattuk. A most ismertetett könyvben azonban a „táj” fogalmát szerényebben, csak a könyv keretei közti használatra határozzuk meg, a tudományosság igénye nélkül. Így tehát ezt mondjuk: „Külső táj az, amit a dolgokból észlelünk, belső táj pedig az, amit azokból leszűrünk belső világunk rostáján keresztül. Ezek a tájak egyek(Ez a két táj egy?) és ezek alkotják feloldhatatlan valóságképünket.” Ezeket a gondolatokat éppen Önök, izlandiak érthetik meg a legjobban. Az ember mindig tájban él, de ennek nincs mindig tudatában. Amikor az a világ, amelyben él, a lehető legszélsőségesebb, és már-már fennmaradását és egyensúlyát veszélyezteti, akkor a táj a valóság aktív elemévé válik. A hatalmas sivatagok vagy a végtelen pusztaságok lakóinak közös élménye, hogy látóhatárukon, ott a távolban a föld meg az ég nemcsak összeér, de össze is olvad, és már nem tudni, melyik a föld és melyik az ég ... a szem csak az üres messzeséget látja. De vannak olyan vidékek is, ahol a szélsőséges jég a szélsőséges tűzzel találkozik, a gleccser a vulkánal, a sziget a tengerrel, amely körülveszi. Ahol a vizek gejzírek formájában elemi erővel törnek fel a föld mélyéről az ég felé. Ahol minden csupa ellentét, csupa véglet, ahol a szem a mozdulatlan csillagokban keres megnyugvást. Akkor az ég is megmozdul, és az istenek alakot és szint váltanak a gigászi északi fényben. Erre a véges szem befelé fordul és harmonikus

álomvilágot teremt magának, örök álmot, olyan álmokat, amelyek az eljövendő világ reményében letűnt világokról szólnak. Ezért hiszem úgy, hogy ezek a vidékek olyan tájak, amelyeknek minden lakója költő, még ha ezt nem is vallja be magáról; ahol mindenki utazó, aki magával viszi saját szemléletét más tájakra. Így állnak a dolgok, más és más mértékben és formában, de minden ember bizonyos fokig szigetlakó, hiszen eredendő tája mindig meghatározza a dolgokat felfogó szemléletét(szemléletvilágát?) - nem csak azt látjuk, ami előttünk van, hanem összehasonlításainkat is, és még az újdonság felfedezésében is a már ismertből indulunk ki. Így lehet az is, hogy álmunkban látva a dolgokat, később valóságnak tartjuk őket.

A fogalom azonban ennél jóval tágabb, mert a táj nemcsak a szemünk előtt megjelenő természetet jelenti, hanem elsősorban az emberi, a társadalmi közeget. Természetesen minden ember saját életéből kiindulva értelmez másokat, és így többet vetít ki az idegenekre, mint amennyit valójában érzékel. Ezek szerint soha nem azt látjuk a másik lényéből, ami valóban ő, hanem azt a vázlatos képet, amelyet saját belső tájunk alapján alkotunk róla. A belső táj a külvilág fölébe kerekedik, legyen az természeti, társadalmi vagy emberi táj. A társadalom természetesen változik, nemzedékek követik egymást, és amikor egy nemzedék színre lép, és cselekednie kell, akkor egy más korban kialakított értékrendet és felfogást próbál érvényesíteni. Nyugodt történelmi időszakokban ez viszonylag jól is sikerülhet, de olyan roppant dinamikus korban, mint például a miénk, a nemzedékek közti távolság annál jelentősebb, minél gyorsabban változik körülöttünk a világ. Hová tekintünk hát? Mit kell megtanulnunk látni? Nem csoda, hogy manapság egyre népszerűbb az a törekvés, mely szerint „új gondolkodásmódot kell kialakítani”. Manapság gyorsan kell gondolkodni, mert minden felgyorsult, és amit tegnap még sziklaszilárd valóságnak hittünk, ma már nem az. Ezért aztán barátaim, nem gondolkodhatunk tovább saját belső tájunkból kiindulva, ha ezt nem fejlesztjük és egyetemesítjük, ha nem tesszük érvényessé minden ember számára. Meg kell értenünk, hogy a „táj” és a „tekintet” fogalma segítségünkre lehet ezen „új gondolkodásmód” kialakításában, amelyet az egyre gyorsabb ütemű globalizálódási folyamat tesz szükségessé.

Visszatérve a harmadik könyvre, Az emberi tájra, melyben az intézmények, a törvény és az állam kérdésköre(kérdése?) kerül előtérbe, valamint az a fontos szerep, amelyet a nevelés, az érvényes ideológiák és jelenünk történelmi pillanatának felfogása játszik az emberi táj kialakításában. A harmadik könyvben mindezekről esik szó, nemcsak elmarasztalva káros hatásukat, hanem olyan új módszert javasolva szemlélésükre, amely más tárgyak felé terelheti figyelmünket, és megtaníthat egy új látásmód elsajátítására.

Végezetül csak annyit, hogy Tedd a Földet emberivé című könyvet alkotó három rész, három egymást követő szakaszt képvisel, a lélek legmélyéről, az álmok és a jelképek világából a külső világ és az emberi táj felé haladva. A nézőpont áthelyeződéséről van tehát szó, a legbensőségesebb és legszemélyesebb szférából az interperszonális, társadalmi és történelmi külvilág felé. Ennyit akartam elmondani, köszönöm figyelmüket.

Hozzájárulások a gondolkodáshoz
(San Martín Kulturális Centrum,
Buenos Aires, 1990. október 4.)

A nemrég kiadott könyv, tehát a "Hozzájárulás a gondolkodáshoz-nak" a kommentálása egy, valamennyire technikai jellegű feladatnak tűnik, és ha ez az eljárás az, amelyet az anyag megkíván, akkor egy olyan ismertetést kísérlünk meg, amelyben kidomborodnak a dolgozat fontosabb felvetései, anélkül, hogy túlzott erkölcsi szigorral járnánk el. Ezen túl ez egy rövid ismertetés lesz.

Ez a könyv, mint tudjuk, két rövid és reflektív esszéből áll, amelyeknek témáit nyilvánvalóan a pszichológia és a történettudomány adja, amint azt címeik is elárulják: "A kép pszichológiája" és "Történetírási viták". De hamar fény fog derülni arra, hogy a tanulmányok összefonódnak, mivel egyazon tárgyat céloznak meg, amely nem más, mint az emberi cselekvés általános elméletének felállítása, ami manapság nincs kellőképpen megalapozva. Amikor a cselekvés elméletéről beszélünk, nemcsak az emberi munka megértését alapozzuk meg csupán, mint tették azt Kotarbinski, Skolimowski és általában a lengyel iskola praxiológiája - amelynek vitathatatlan érdeme, hogy a témát alaposan kifejtette. Mi inkább azt vizsgáljuk, hogyan lehet megérteni a cselekvés származásának jelenségét. Természetesen, kifogásként fel lehet vetni, hogy az emberi cselekvésnek nem kell semmilyen elméleti igazolás; hogy a cselekvés ellentétes az elmélettel; hogy a jelen sürgető feladatai túlságosan is gyakorlatiasak; hogy a cselekvés eredményeit a konkrét vívmányok terminusaiban szokás mérni, és utolsóként, hogy ez nem az elméletek és ideológiák ideje, mivel ezek már bizonyították csődjüket és teljes összeomlásukat, szabad utat engedve végül a konkrét realitásnak. Egy olyan lépés ez, amelynek célja a hatékony cselekvés eléréséhez legmegfelelőbb körülmények kiválasztása kell hogy legyen.

Az előző kifogások zsisbására egy vitathatatlanul pragmatikus háttérrel rendelkezik, amely -mint tudjuk - hétköznapiasan és olyan antiideológikus cselekvésként jelenik meg, amely saját bizonyítékait is alárendeli magának a valóságnak. De ennek a magatartásnak a védelmezői semmit sem mondanak arról, hogy mi is ez a valóság valójában, sem arról, milyen paraméterek közt kell, hogy elhelyezkedjen a cselekvés, hogy "hatásos" legyen. Mert, ha a valóság fogalma leszűkül egy durva és érzéki bizonyítási eljárásra, annak a babonának a keretein belül maradunk, mely szerint a tudomány megcáfolja minden egyes fejlődési fokát. És ha a "cselekvés hatékonyságáról" beszélünk, akkor ki kell mondanunk legalább azt, hogy feltételezett sikerét független fogalmakban kell mérni és magára a cselekvésre jutunk végkövetkeztetésként, vagy, hogy a következmények tovább fejlődnek magának a cselekvésnek a befejezésén is túl. Mert ha az előbbi állítjuk, nem tudjuk, hogyan tud kapcsolódni egy cselekvés egy másikhoz, így az összefüggéstelenség vagy az ellentmondás területén rekedünk meg az "A" és "B" pillanat cselekvéseivel kapcsolatban. Ellenben, ha a cselekvésnek igenis vannak következményei, akkor az, "A" pillanatban még sikeres lehet, de "B" pillanatban már nem. Erre az ideológiára, amely megpróbál nem az lenni, a különbség elvén kell válaszolni, vállalva azt a veszélyt, hogy az expozíciós szint süllyed, mivel annak ellenére, hogy érvelésének értéke szűkös, mégis általános gondolkodásként nyert teret, aminek következménye, hogy olyan kedvezőtlen reakciókat vált ki, melyek szemben állnak minden olyan felvetéssel, mint az általunk bemutatott.

Részünkről értékelni tudjuk minden, a cselekvés problematikájával kapcsolatos elvi felvetés érdemeit és koncepcióinkat a teoretikus álláspontok közé soroljuk. Ideológián mindenfajta gondolkodásnak a csoportjait értjük, legyen az tudományos vagy sem, és amely egy meghatározott valóság interpretációs rendszereként jelenik meg. Más szemszögből megőrizzük teljes függetlenségüket azokkal a teóriákkal szemben, amelyek a múlt században keletkeztek és bizonyították nemcsak gyakorlati, hanem - mindenképp - elvi csődjüket is.

Így, a 19. századi ideológiák összeomlásának a folyamata nemhogy csökkent, de a most alakuló koncepciókra is áttérjed. Ezenkívül azt állítjuk, hogy mind a Daniel Bell által a 60-as években képviselt „Ideológiák vége” mind a Fukuyama által az utóbbi időkben kihirdetett „Történelem vége” régi és elavult szemléletnek felelnek meg, mert egy olyan vitát akarnak bezárni, amely már az 50-es években lezárult, persze azelőtt, hogy bizonyos mai politikai látványosságok robbanjanak ki és felriasszák azokat, akik későn ismerték fel a történelem folyását és akiket a gyakorlat feltételezett sikere hipnózis alatt tartott. Ily módon az a gyakorlatiasság és pragmatizmus, melynek gyökerei a Bostoni Metaphysical Clubban találhatóak 1870 körül és amelyeket James és Piiree a rájuk jellemző szerénységgel kifejtett, csődöt mondott már ideológiai téren is már nagyon régen és ma csak az marad hátra, hogy azokat a látványosságokat lássuk, amelyek a „Történelem vége” és az „Ideológiák vége” feltételezéseivel végezni fognak.

Miután letisztáztuk e könyv célkitűzéseit, azaz, az emberi cselekedet egy általános elméletének a keresését, ill. ennek alapozását, térjünk át az első, a Kép Pszichológiája című dolgozat legfontosabb elemeire. Itt egy olyan hipotézist próbálunk igazolni, mely szerint a tudat a környezetnek nem egy

terméke, sem tükröződése, hanem a tudat a környezet által meghatározott feltételeket befogadja és olyan képet vagy képrendszert alkot, mely képes a cselekedetet a világ felé irányítani, s ezzel magát a világot is befolyásolni. A cselekedet végrehajtja a cselekedettel egyidejűleg változik és egy visszacsatolós rendszeren keresztül egy alany-világ típusú struktúra rajzolódik ki, nem pedig két külön álló tényező, mely néha-néha kapcsolatba lép egymással. Ezért, amikor „tudatról” beszélünk, a kép pszichológiai értelmének megfelelően tesszük meg, de azt is tudjuk, hogy a tudat nem más, mint a belső világ olyan pillanata, amikor az emberi élet a világ felé kinyílik. Az előzőeknek megfelelően, ezt a kifejezést a konkrét létezés keretein belül kell tekinteni és nem attól távol állónak, ahogy a különbözőpszichológiai iskolákban szokás. A szóban forgó dolgozatban, az ábrázolási jelenségek meghatározása a tér kérdését illetően rendkívül fontos mert ennek köszönhetően az emberi test mozoghat, egyszóval, úgy tud viselkedni a világban, ahogy ez rá jellemző. Ha a reflex magyarázatait használnánk, akkor részben meg lenne oldva a kérdés, de látjuk, hogy az ösztönzésre adott válasz, az elhalasztott válasz egy bővebb magyarázatot és megértést követel. És ha egy olyan feldolgozásról beszélünk, amelynél az egyén egy bizonyos cselekedet mellett dönt, akkor a reflex fogalma annyira elbizonytalanodik, hogy ezután nem értünk semmit.

A cselekvéssé vált tudat tanulmányozásához előzményeket keresünk és több olyan gondolkodóval és tudóssal találkozunk, mint a kiemelkedő Descartes, aki egy különleges levélben, melyet Krisztina Svéd Királynőnek írt, a gondolkodás és a test mozgása közötti találkozási pontról beszél. Brentano közel 300 évvel később a szándékosság fogalmát vezeti be a pszichológiába, mely fogalmat annak idején a skolasztika magáévá tette, amikor Arisztotelész idézték. De a szándékosság tanulmányozása igazán csak Husserlrel válik teljessé, különösen a Relatív Eszmék a Tiszta Fenomenológiához, ill. Egy Fenomenológiai Filozófia című műveiben. Ez a szerző, azzal, hogy a legszigorúbb reflex tradíciójával a külső, de még a belső világ adatait is kétségbe vonja, a gondolkodás felszabadításának az irányát adja, ami a jelenségek anyagi létét illeti. Ezt a gondolkodást egyrészt a hegeli abszolút idealizmus, másrészt pedig a gyorsan fejlődő természettudományok fojtották el.

Husserl nem marad a puszta hyletikus, materiális adat tanulmányozásánál, hanem egy eidetikus egyszerűsítést fog végrehajtani, melynél már nem lesz visszaút. Ami az általános ábrázolás térbeli megjelenítését illeti, azt úgy kell tekinteni, hogy a különböző tartalmak nem lehetnek különbözőek. Különböző amplitudóval látható lesz, hogy a szín - mindenféle vizuális képben - nem független a kiterjesztéstől. És ez a pont rendkívül fontos, mert a kiterjesztés formáját mindenféle ábrázolás előfeltételének tekinti. Ez az az állítás, melyet mi az ábrázolási tér hipotézisének az elméleti alapjául veszünk.

Ennek ellenére, az előzőek további hozzáfűznivalókat és magyarázatokat követelnek. Elsősorban úgy fogjuk tekinteni a benyomást, mint azt a regisztrált, melyet egy külső vagy belső forrásból származó ösztönzéssel kapunk, s amely az érintett érzékszerv munkaképességét módosítja. Másrészt pedig az érzékelést úgy fogjuk tekinteni, mint a tudat által végrehajtott benyomás strukturálását, egy érzékszervre vagy ennek egy csoportjára vonatkozóan. Jól tudjuk, hogy már a legegyszerűbb benyomásnál egy strukturálási jelenség található, de ha a klasszikus Pszichológiának megengedünk egy pillantást a témákra, akkor nem fogjuk az előbbi fogalmakat túlragozni. Végül, a képről azt kell mondanunk, hogy ez a külső vagy belső körökből származó benyomások strukturált és formalizált ábrázolása, amelyet a strukturálási léte miatt nem lehet a benyomások egyszerű, passzív „másolatának” tekinteni, ahogy valamikor a naiv Pszichológia gondolta.

Egy atomista Pszichológia értekezésében arra a következtetésre jutottunk, hogy mind a benyomások, mind az érzékelések és képek a tudat bizonyos formái, és hogy helyesebb volna a benyomás, az érzékelés és a kép „tudatáról” beszélni anélkül, hogy ere egy nem-érzékeléses álláspontot képviselnénk. Azt akarjuk mondani, hogy a tudat maga módosítja a létezését, azaz, például „izgatottá”, „megrázottá”, stb. teszi saját magát. Ami a szándékosság fogalmát illeti, világos, hogy kizárólag „valaminek” a tudata lehetséges, és hogy az a „valami” nem menekülhet el a képalkotás térbeliesítésétől. Így, mivel minden egyes elképzelés - mint egy tudatos cselekvés - egy ábrázolt tárgyra vonatkozik és mivel a tudat és az ábrázolás nem különíthetők el egymástól - ugyanis egy struktúrát alkotnak, ugyanúgy a tárgyak ábrázolása a tudatnak egy megfelelő cselekvését is magába foglalja. És akármennyire is végezzünk kísérleteket olyan, a klasszikus öt érzékszerven alapuló külső ábrázolásokkal - mint azok a belső ábrázolások is, amelyek a ceneszteziából vagy kineszteziából származnak - mindig is „térbeliesíteni” fogunk. Másrészt pedig, ahogy a benyomások és érzékelések térbeli elhelyezkedése a test bizonyos érzéki jelfogóval rendelkező pontjaira vonatkozik, ugyanúgy az újabb és az újra-ábrázolások ugyanazt az utat követik. Például, ha egy már nem létező fogfájást akarunk újra „rekonstruálni”, akkor ezt nem a lábunk valamelyik pontján keresztül tesszük, hanem a szájüreg bizonyos pontján. Ez világos és minden ábrázolásra egyformán érvényes. De ez az a pont, ahol az egyik legérdekesebb problémával találkozunk. A kép annyira tud módosulni, hogy felismerhetetlenné válhat az eredeti tárgy. A naiv

Pszichológia pont ezt a torzulást a kép egyik legalapvetőbb fogyatékoságának tekintette. Számára világos volt, hogy ha a kép a benyomásnak csak egy másolata, amely arra jó, hogy a memóriának segítsen „emlékezni” - azaz, az emlékeztetőképességnek egy eszköze -, akkor minden torzulás majdhogynem a természet ellen elkövetett bűnnek tekinthető, ami miatt az akkori pszichiáterek pácban voltak amikor néhány szerencsétlen eltúlozta a valóság torzítását. De viccen kívül, nyilvánvaló volt, hogy a természetesség - és másképpen nem történhetett volna - elárasztotta a Pszichológiát, a Művészetet, a Politikát és a Közgazdaságtant. De a kép azon hibája, mely lehetővé teszi a kép torzulását, átalakulását és teljes felfordítását (mint amilyen az álmokban) valamilyen érzéki forrásból egy másik helyre történő elhelyezkedéséig, azt mutatja, hogy a jelenség nemcsak rugalmassággal rendelkezik, de óriási aktivitással is. Érthető, hogy ha minden egyes állításunkat részletesen tárgyalnánk, ez az előadásunk keretein kívül esne, úgyhogy inkább azzal az eredeti gondolatmenettel folytassuk, mely a vizsgálódásunk legfontosabb állomásainak a bemutatására hivatott. Többek között azzal az állomással találkozunk, amely a képet akkor mutatja, amikor a tudat különböző szintjein dolgozik és változó mozgató ösztönzéseket idéz elő, a belső ill. külső világ összekapcsolásának megfelelően. Hogy ezt bebizonyítsuk, elég arra felfigyelni, hogy ugyanaz a kép, amely a kéz mozgását ébrenlétkor lehetővé teszi, nem tudja ugyanezt megtenni amikor a belső világban tartózkodik, hacsak valami rendkívüli nem történik, mint megszakított álomban vagy az alvajárásban, amikor is a szóban forgó kép külsővé válik az elképzelési téren belül. De még éber állapotban is egy erős hangulati megrázás néha a menekülési vagy visszautasító képnek a bezárását v. belsőítését eredményezheti, amivel végül a test mozgásképtelenné válik. Ellenkezőleg, a tudat megváltoztatott állapotaiban belátható, hogy a képek projekciói azaz a hallucinációk, a testi tevékenységet dinamizálják a nem egészen ép, de a belső világ átdolgozásait fordító érzéki forrásokra vonatkozólag. Ily módon a kép elhelyezkedése az elképzelési tér különböző pozícióban és mélységeiben a test tevékenységét aktiválja. De érdemes emlékezni, hogy olyan képekről beszélünk, amelyek egyaránt külső és belső érzékszerveken alapszanak, tehát ha a cenesztéziai képek, ha kellő mélységgel és terjedéssel működnek, akkor görcsöket vagy szomatizációkat („szomatológiából”) fognak eredményezni a belső testben; a kinesztéziai képek pedig a test „belsejéből” fognak majd működni azért, hogy a végén magát a testet mozgassák. De milyen irányban fog reagálni a test, ugyanis a kinesztézia belső jelenségeket és folyamatokat leplez le?

De milyen irányba mozog majd a test, hiszen a kinesztézia belső jelenségeket leplez le? Bizonyára olyan irányt fog követni, amely más, a külső érzékszerveken alapuló elképzeléseket fog felvázolni. Ellenkezőleg, amikor a karomat előre nyújtva elképzelem, akkor azt fogom tapasztalni, hogy csak azért nem fog mozogni, hanem én vázolom fel neki az irányt (ahogy az izommal kapcsolatos kísérletek is bebizonyították) és csak a vizuális képnek kinesztéziai képpé való átalakulása után fog ténylegesen mozogni.

Tovább haladva, az elképzelési tér természetével és az elképzelési rendszeren belüli jelenlét, horizont és táj fogalmaival fogunk foglalkozni. Semmi újat nem fognak mondani, mint amit mondtunk a Kép pszichológiája című mű 3. Fejezetének 3. és 4. Bekezdésében, e dolgozat zárszavának kivételével.

„Mi sem egy tulajdonképpeni elképzelési térről, sem pedig egy kvázi eszmei térről nem beszélünk. Azt mondtuk, hogy maga az elképzelés a térbeliségétől nem tud elszabadulni, ami nem azt jelenti, hogy az elképzelés kiterjed a térben. Mi a térbeli elképzelés mikéntjét vesszük figyelembe. No most, ha mi nem egy elképzelésről, hanem egy elképzelési térről beszélünk, ez azért van, mert olyan képek és belső érzékelések összességét említjük, amelynek az ‘én’ tudatom, az „én” folytonosságom regiszterét és testi, ill. tudati árnyalatát adják a tapasztalatok lefolyásai és változásai ellenére. Ezért ez az ‘elképzelési tér’ nem azért az, mert egy üres, tudati jelenségekkel feltöltésre váró kosár lenne, hanem azért, mert elképzelési természete van, továbbá, amikor bizonyos képek előbukkannak, a tudat nem tud mást csinálni, mint elképzelni őket kiterjedés formájában. Ugyanúgy tudtunk volna az elképzelt tárgy materiális oldalára hangsúlyt helyezni - a szubsztancia említésével - anélkül, hogy úgy beszéljünk a képről, ahogy a Fizika vagy a Kémia teszi. Ilyenkor hylétikus adatokról beszélünk, azaz, azokról az adatokról, amelyek a benyomás anyagi természetéből származnak, de nem anyagi természetűek. Persze, senki sem gondolná azt, hogy a tudatnak színe van vagy esetleg az egy színes világ csupán azért, mert a vizuális elképzelések színesen mutatkoznak. Van viszont egy nehézség. Amikor azt mondjuk, hogy az elképzelési térnek több szintje van, arról beszélünk, hogy ez egy térbeli, háromdimenziós tér, vagy pedig az én cenesztéziámnak az érzékelő és elképzelési struktúrája térbelien jelenik meg előttem? Kétségkívül az utóbbról van szó és ennek köszönhetően az elképzelések fent vagy lent, jobbra v. balra, elöl v. hátul, bent v. kint jelenhetnek meg, s ezen kívül az elképzelést megfigyelő „pillantása” a képhez viszonyítva elhelyezkedik egy adott kiterjedésben, egy meghatározott perspektívában... Az elképzelési tér olyan szintérnek is tekinthető, amelyben az elképzelés történik, kivette onnan a ‘pillantást’ . Az is

világos, hogy egy szintéren belül egy olyan képstruktúra játszódik le, amelynek van, vagy volt számos érzékszervi forrása, ill. előző képek érzékelései is. „

Minden egyes elképzelési struktúrához sok olyan lehetőség tartozik, amely nem bontakozik ki teljesen, de jelen van és hatással van a „szintén” megnyilvánuló képekre. Természetesen itt nem „latens” tartalmakról beszélünk, nem olyan asszociatív utakról, amelyek a képeket az egyik, meghatározott irányba terelik. Hogy egy példát mondjak: amikor a szobámnak egy tárgyára gondolok, és egyéb, ezzel összefüggésben álló tárgyak nincsenek a „szintéren”, mégis ezek az elképzelt tárgyat kísérik, ugyanabban a környezetben jelennek meg, mint az elképzelt tárgy és azon tartománynak köszönhetően, amelyben egyéb jelen nem lévő tárgyak is „találhatók”, végi tudom őket nézni tetszés szerint az általam „szobámnak” nevezett tér keretein és határain belül. Ugyanúgy a tartományok egymással strukturálódnak, de nem csak a képek csoportjai szerint, de a kifejezések, jelentések és relációk szerint is. Minden egyes tartományt vagy ennek egy csoportját „horizontok” szerint tudom megkülönböztetni, mely horizontok olyan határ-félék, amelyek észbeli referencia pontként szolgálnak és különböző észbeli, időről más időre, ill. terekről más terekre való áthelyezést és utazást tesznek lehetővé számomra.

Amikor a külső világot érzékelem, amikor otthonosan mozgok benne, akkor ezt a világot nemcsak az elképzelések miatt - mely elképzelések segítenek a felismerésben és a cselekedetben -, hanem ezt a világot a jelenléti rendszerek segítségével állítom össze. Ezt a világról alkotott struktúrát „tájnak” nevezem, s hitelesítem, hogy a világ érzékelése mindig egy olyan valóságnak a felismerése és interpretációja, amely a tájnak felel meg. Az a világ, amelyet a valóságból én veszek fel az én tevékenykedő önéletrajzom, és az azon világon lezajlott transzformáció az én saját transzformációm. És amikor a belső világomról beszélek, a róla alkotott interpretációmról, ill. a benne általam végrehajtott transzformációról beszélek.

A cenesztéziai-érintési érzékelések által meghatározó „határ” jellegű regisztereken alapuló belső, ill. külső tér közötti különbségtétel nem alkalmazható amikor a tudat globalizálásáról beszélünk egy olyan világban, amelyben a tudat számára a világ a „táj” és az „én” pedig a „pillantás”. A tudatnak a világon történő ilyen jelenléte alapvetően egy perspektivikus cselekvési mód, melynek a közvetlen térbeli referencia pontja maga a test és nemcsak a belső test. De a test, mint a világ tárgya a tájnak is egy tárgya és eleme, és ezáltal transzformációnak van kitéve. A test végső soron az emberi akarat megvalósításának eszközévé válik.

Ha a képek a felismerést és a cselekvést teszik lehetővé aszerint, hogy a táj hogyan áll össze egyénekből és közösségekből, azok szükségleteinek (vagy amit szükségleteiknek hisznek) megfelelően akkor azok a világ transzformációjára fognak törekedni.

A Kép Pszichológiájáról mondott kommentárok befejezéséül azt kell még hozzátennem, hogy minden táj megalkotásánál tétikus tartalmak is szerepet játszanak, mely tartalmak olyan hit-félék vagy hitek közötti relációk, amelyek ésszerűséggel nem támaszthatók alá és azt az alapot képezik minden egyes elképzelésnél és cselekvésnél, amelyre az emberi élet, ill. annak kibontakozása épül.

Következésképpen a cselekvés egy jövőző elméletének tartalmaznia és értenie kell a cselekvést a legelemibb megnyilvánulás szintjén is, s azt miszerint az emberi cselekvés nem csupán az előfeltételeknek egy tükröződése, továbbá, hogy a cselekvés a világ átalakulásakor magát a végrehajtott is átalakítja. A levonandó következtetések nem lesznek közömbösek, ahogy a követendő irány sem lesz közömbös nemcsak egy jövőbeli etika szempontjából, de az emberi fejlődés lehetőségeinek a perspektívájából sem.

Most pedig jelen könyvünk második tanulmányát kommentáljuk röviden.

Hisztóriológiai értekezések azon szükséges előfeltételeket kívánnak tanulmányozni, amelynek teljesülniük kell az ún. „Hisztóriológia” megalapozásakor. Először is kétségbe vonjuk, hogy a „Hisztóriográfia” vagy „Történelmi Filozófia” elnevezések még sokáig használhatóak, maradhatnak-e, ugyanis oly sok jelentéssel használták már őket, hogy most nagyon nehéz meghatározni vizsgálati tárgyukat. A „Hisztorológia” szót Ortega alkotta meg 1928-ban a „Hegel-féle Történelmi Filozófia és a „Hisztóriográfia” című művében. Tanulmányának egyik lábjegyzetében Ortégát idézzük: „A mai historiográfiának és filozófiának elfogadhatatlan az az ellentmondás, amely az adatok szerzésénél és feldolgozásánál tapasztalható pontosság, ill. a haladó eszmék alkalmazásakor fellépő, tapasztalható pontatlanság, sőt, eszmei hiányosság között nyilvánul meg. A történelem világában tapasztalható ilyen állapotok ellen születik a Hisztóriológia, melynek mozgató ereje az a meggyőződés, mely szerint a Történelem, mint minden empirikus tudomány, mindenekelőtt egy építés s nem egy ‘hozzáadás’ kell legyen...A már régen összegyűjtött adatok század része is elég lenne ahhoz, hogy egy tudományosan autentikusabbat és tartalmasabbat alkalmazzunk, mint amit a mai Történelmi könyvek mutatnak.”

E régen kezdett vitát folytatva, tanulmányunkban a Hisztóriológia úgy szerepel, mint egy interpretáció és egy olyan koherens elmélet felépítése, amelyben a történelmi adatok nem kapcsolhatók össze csak úgy, vagy nem kezelhetők esetlegesen az események krónikájaként anélkül, hogy a történelmi

eseményt meg ne fosszuk minden tartalmától. Olyan mindenféle interpretációtól mentes „nagy betűs” Történelem egy olyan értelmetlenség, amely a régebbi Historiográfia számos küzdelmeit és eredményeit érvénytelenítette.

Ebben a munkában Herodotótól kezdve tanulmányozásra kerül a történelmi esemény víziója a történetész tájának a leírásba való bevezetésétől kiindulva. Ily módon legalább négy torzult történelmi szemléletmód kerül felszínre. Először is a történetész azon tudatos, tevékenysége, hogy saját korának jellemzőit leírásban megjelenítse, hogy kiemeljen vagy minimalizáljon bizonyos tényeket a saját perspektívájának megfelelően. Ez a hiba a leírásban észrevehető, és mind a tények, mind a forrásként szolgáló mítoszok, legendák, vallások vagy irodalom hiteles továbbadásának árt. A második hiba a források manipulációja, mely természeténél fogva nem követel további hozzáfűznivalókat. A harmadik azon egyszerűsítésnek és sztereotípiának felel meg, mely egy többé-kevésbé elfogadott modell szerint tényeket tudomáson kívül hagy. Ezeknél a műveknél annyira „energia és munka takarékosan” kezelik mind a szereplőket, mind az olvasókat, hogy habár nagy népszerűsége tesznek szert és nagy példányszámot érnek el de csökkent tudományos értékekkel rendelkeznek. Ezeknél a munkáknál gyakran a valós információkat „mesékkel”, „pletykákkal” vagy másodlagos információkkal helyettesítik. Ami viszont a negyedik hibát illeti, ez arra a kritikus szemléletmódra vonatkozik, mely néha nem a történetész tollából fakad, hanem az olvasó fejében rejtőzik. Ez a szemléletmód akadályozza az új vélemények és szempontok megfelelő terjedését azáltal, hogy az adott történelmi pillanat saját hitrendszere olyan akadályokat alkot, amelyeket csak az idő, vagy esetleg drámai események, - melyek az általánosan elfogadott hiedelmeket érvénytelenítik - képesek legyőzni.

Ezekből az értekezésekből kiviláglik, hogy általánosságban milyen nehézségek lépnek fel a régebbi események megfigyelésekor, de sajnálkozásunk még fokozódik amikor azt az egyén saját magának vagy egy a közelmúltban történt saját élményeinek elmesélésekor, önéletrajzi történelem leírásakor is nem létező eseményekről vagy esetleg torzult formában számol be, egy elkerülhetetlen interpretációs rendszeren belül. Ha ez így van, akkor mit várhatunk azon esetben, amikor a történetész olyan eseményekkel foglalkozik, amelyeket nem élt át, mivel az ún. „régebbi” történelem részét képezik? Mindenesetre az előzőek nem vezetnek minket történelmi szkepticizmushoz, ugyanis felismertük, hogy a 'Históriológia' szükségességének építőnek kell lennie és bizonyos feltételeknek kell eleget tennie, ha teljes értékű tudománynak akarjuk tekinteni.

Az „Értekezések azzal folytatódnak, amit mi „Időalap nélküli történelem Koncepciói”-nak nevezünk. Ily módon, munkánk 2. fejezetének 1. Bevezetésében azt írtuk: „Számos olyan rendszerben, ahol megfigyelhetők a Históriológia kezdetleges formái úgy tűnik, hogy minden törekvés arra irányul, hogy a dátum fontosságát, a naptári időpontot, pillanatot rögzítsék, és választ keressenek arra, hogyan történtek, miért történtek, vagy hogyan kellett volna, hogy történjenek az események anélkül, hogy megvizsgáljuk mit is jelent „történni” és hogyan lehetséges általában, hogy valami történik?” Mindazok, akik a Történelmi Filozófia igazi katedrálisait kezdték felépíteni, amennyiben, a bekövetkezés mikéntjére adtak választ, egy a polgári körben elfogadott dátum szerint történelmet mutattak be, de időlegesség nélkül, ami szükséges a történelem elsajátításához. Általánosságban úgy tekintjük, hogy az idő érvényben lévő fogalma az a naiv érzékelés, amelyben az események strukturált rendszer nélkül következnek be és követik egymást egy korábban bekövetkezett eseménytől kiindulva egy későbbi esemény bekövetkezéséig lineális szekvencián, ahol egy esemény a „másik mellett” helyezkedik el anélkül, hogy figyelembe vennénk miszerint egy pillanat egy másik pillanattól következik, valamint anélkül, hogy a tények lényeges változásait felfognánk mert ha azt mondjuk, hogy egy esemény lezajlása egy A pillanattól egy B pillanat felé haladva, történik és így tovább egy n pillanattig, vagyis a múltból a jelenen keresztül a jövő felé irányul a történés, ez mind csak a megfigyelő helyzetéről szól egy bizonyos általánosan elfogadott (konvencionális) dátumok szerinti időben és kiemeli a történetész saját időérzékelését az adott korban, s mivel érzékelésről van szó, azt „vissza felé” és „előre” vetíti, ahogy az óra mutatójának járása megtestesíti az időt, térbelisíti azért, hogy megmutassa, hogy az idő folyik. Ezt nem olyan nehéz megérteni, ha tudjuk, hogy minden érzékelés és elképzelés „tér” formájában jelenik meg. Nos, miért kellene az időnek egy „előbb” -ből egy „utóbb” felé folynia és nem mondjuk ellenkezőleg, vagy miért ne haladhatna éppen kiszámíthatatlan „ugrásokkal”. Erre nem tudunk válaszolni egy egyszerű „mert így van” -nal. Ha minden egyes „most” nem más mint egymás utáni pillanatok bekövetkezése annak mindkét „oldalán”, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy az idő végtelen, s ha ezt a feltételezett „igazságot” elfogadjuk, akkor elszakadhatunk a megfigyelő korlátaitól és azzal a felismeréssel járunk az életben, hogy a cselekvések közötti teendők végtelenek, habár egyidejűleg tudjuk, hogy az élet véges. Ily módon a „teendők” minden pillanat elmúlását kijátsszák; ezért többé-kevésbé elég idő van a dolgok meghatározásához, ugyanis a „van” a „dolgokra” vonatkozik és maga az élet folyása is dologgá, azaz természetessé válik.

A Historiográfiának és a Történelem Filozófiájának, a mai napig tartó természeti felfogása azon alapul, hogy az emberi lény szerepe a történelmi idő építésében passzív, s ezzel az emberi történelmet pusztán „tükröződésnek”, vagy természeti jelenségek „emlőcsigájának” tekintették. És amikor a természet világából a társadalom világába tértünk át és az emberi csoportot a történelmi tény okozójának tekintettük, akkor azon naturalista eszmét követtünk, amelyben a társadalom egy naív idővízió belüli, térben létezővé vált.

Egy szigorú és lelkiismeretes gondolatmenet azt sugallja nekünk, hogy az idők nem követik egymást „természetszerűleg”, hanem a múltbeli, jelenbeli és jövőbeli pillanatok egymásra épülnek, s a megtörtént dolgok memória vagy megszerzett tudás formájában ugyanolyan fontosak, mint azon projektek, melyeket a mai cselekvésekkel igyekszünk megvalósítani. Az a tény, hogy az embernek nincs olyan „természete”, mint bármely más, tetszőleges tárgynak, továbbá, hogy akaratával igyekszik a természeti realitásokon felülkerekedni, az ember radikális történetiségét mutatja. Az emberi lény az, amely a világban véghez vitt cselekedetei révén fejlődik és végső formát ölt, ezáltal értelmet ad saját élete „lefolyásának” és a nem tudatos természet abszurdumainak is. A végesség térben és időben az első olyan abszurd, értelmetlen feltételként jelenik meg, amelyet a természet az emberi életre fájdalom és szenvedés egyértelmű formájában kényszerít rá. Ezen abszurdum ellen folytatott küzdelem, továbbra a szenvedés és fájdalom legyőzése az, ami a történelem hosszú folyamatának értelmet ad.

Itt nem folytatunk nehéz és hosszas vitát az időlegesség problémáiról, az emberi testről ill. annak átalakulásairól és azon természeti világról, amely a társadalom megtestesítője, hanem azon alapvető gondolatokat fogjuk taglalni, amelyek hipotézisként a jelen tanulmányban jelennek meg. Először is az emberi élet történelmi és társadalmi összetevői kerülnek tanulmányozásra, transzfor -mációjának belső időlegességét keresve és elvonatkoztatva az „egymás melletti”, lineáris események bekövetkezéseitől. A későbbiekben azon generációk együttlétét vizsgáljuk egy közös történelmi szintéren, amelyek eltérő pillanatokban születtek, s kialakulási tájuk, tapasztalatuk és víziójuk nem homogén.

A generációs dialektika, azaz a központi társadalmi tér felügyeletéért folytatott küzdelem olyan pillanatokban valósul meg amelyekben a múlt, a jelen vagy a jövő kiemelt szerephez jut, továbbá a szóban forgó pillanatok több generáció képviseli. Ugyanakkor minden egyes generáció tájai - a rájuk jellemző tendenciákkal - elősegítik cselekedeteiket e világ felé. De az a tény, hogy a generációk születése és halála egy azon biológiai valóság nem engedi meg nekünk, hogy dialektikáját élettaniasítsuk. Ezért a generációk azon naív koncepcióját, amely szerint „A fiatalok forradalmárok, a középkorúak konzervatívok és az idősebbek reakcionistaik” számos történelmi analízisben erősen támadják és olyan érveket használnak, hogy ha ezeket figyelmen kívül hagyjuk, az egy olyan naturalista mítosz felé vezet minket, amelyben a fiatalság megdicsőül. Minden generáció jövőbeni átalakítási vagy konzerválási projektje a generációs dialektika természetét fogja meghatározni minden egyes történelmi pillanatban. Igaz, hogy több mint 3 generáció él együtt ugyanazon történelmi színen de a főszerepet az előbb említettek játsszák, azaz azok, amelyek egymás folytatásaként léteznek nem pedig „párhuzamosan”, - gyermek és az időskorúak generációi. Mivel a történelmi pillanat struktúrája állandó átalakulásban van, jellemzői a gyermekek (fiatalkorú) felnőttekké és a felnőttek idősekké válásával változnak. Ez a történelmi folyamatosság a cselekvésben lévő időlegességet mutatja, és megérteti az egyénnel, hogy a saját történelme főszereplője.

Végül, miután megértettük az időlegesség működését, olyan elemeket emelünk ki a Historiológiai Értekezésekből, amelyek talán a cselekvésnek egy teljes elméletét alapozzák meg, a Kép Pszichológiájában tanultaknak megfelelően, az Elképzelési Tér fogalmát illetően.

Ennyi, köszönöm szépen.

[Elképzelési Tér = Képzeti Tér]

EGYETEMES EREDETMITOSZOK
(SAN MARTÍN KULTURÁLIS KÖZPONT, BUENOS AIRES, 1991.04.18)

Mielőtt elkezdeném az Egyetemes Eredetmitoszok bemutatását és kommentárját, szeretném elmagyarázni, hogyan függ össze korábban megjelent műveimmel, és melyek azok az okok, amik írásra ösztönöztek.

Először is nézzük az okokat.

A szociálpszichológia szemszögéből közeledtem a különböző kultúrák mítoszaihoz, nem úgy, mint az összehasonlító vallástudomány, az etnológia, vagy az antropológia. Azt kérdeztem magamtól: Miért ne nézzük át a legrégebbi idea-alkotó rendszereket azért, hogy belőlük nagyobb perspektívával tanulhassunk saját magunkról, anélkül, hogy elköteleznénk magunkat mellettük? Miért ne lépünk be idegen hitek világába, mely hitek bizonyára más létfontosságú tevékenységeket is kísérték? Miért ne tegyük rugalmassá magunkat amennyire csak lehet azért, hogy ilyen referenciákkal a birtokunkban megértsük, miért inognak meg ma alapvető hiteink? Ez volt érdeklődésem oka, amikor elkezdtem utánanézni a mitikus műveknek. Igaz, annak érdekében, hogy olyan hitek alapjaira találjunk, amelyek különböző időkben és helyeken érvényesültek, követhettük volna vezérfonalként az intézményeket, az ötleteket vagy a művészettörténetet, de semmiképpen sem tudtunk volna olyan tiszta és közvetlen jelenségekhez eljutni, mint amilyeneket a mitológia kínál nekünk.

A könyvvvel az eredeti tervem az volt, hogy úgy mutassam be különböző népek mítoszait, hogy közben rövid magyarázatokat és véleményeket fűzök hozzájuk anélkül, hogy ezzel értelmezni kívánnám a mítoszokat, vagy megzavarnám az olvasást. De rövidesen néhány nehézségbe ütköztem. Először is korlátoznom kellett törekvéseimet, hiszen olyan szövegekhez kellett folyamodnom, melyeknek bizonyított történelmi igazsága, és el kellett tekintenem azoktól, melyek még régebbi anyagokat tartalmaztak, vagy kommentálták és minősítették azokat, ezzel sok pontatlanságot okozva. Ezt a problémát még akkor sem tudtam megoldani, amikor kizárólag olyan forrásanyagok után néztem, amelyek alapján az adott témáról szóló információ eljutott hozzánk. Másrészt olyan szóbeli mondásra sem tudtam támaszkodni, amelyre a mai kutatók zárt közösségekben lelnek. Erről akkor győződtem meg, amikor bizonyos módszertani nehézségeket tapasztaltam, mint például a Mircea Eliade-től vett idézet esetében. "Aspects du Mythe" című művében a szerző a következőket mondja: "A múltbeli világ végét leíró mítoszokkal ellentétben, a jövő végét leíró mítoszok meglepően kis számúak." Ahogy Lehmann felhívja rá a figyelmet, ez a furcsaság talán annak köszönhető, hogy az etnológusok nem vetették fel ezt a fajta kérdést megfigyeléseik során. Sokszor nehéz eldönteni, hogy az adott mítosz egy múltbeli vagy egy jövőbeli katasztrófára vonatkozik-e. E. H. Man beszámolója szerint az andamánok azt hiszik, hogy a világvége után egy paradicsomi körülmények között élő, új emberiség születik; nem lesz többé betegség, sem öregség, sem halál. A halottak feltámadnak a katasztrófa után. R. Brown szerint azonban keveredtek a különböző forrásból származó mítosz változatok. Tulajdonképpen, pontosítja Brown, egy olyan mítoszlól van szó, amely a világ végét és újrateremtését írja le, de ez a mítosz nem a jövőről, hanem a múltból szól. Mivel Lehmann észrevétele szerint az andamán nyelvnek nincs jövő ideje, nehéz eldönteni, hogy egy múltbeli vagy esetleg egy jövőbeli eseményről van-e szó." Az Eliade által tett megfigyelések szerint a kutatók előtt legalább három különböző vitatható pont tűnik fel egyetlen mítosz kapcsán. 1. Annak lehetősége, hogy egy adott közösség tagjaival folytatott kutatás kérdései rosszul voltak megfogalmazva. 2. Az információ forrásai nem homogének. 3. Az a nyelv, amelyen az információt megfogalmazták, nem rendelkezik a megfelelő igeidővel, ami egy időbeli mítosz megértéséhez szükséges.

Ezek és ehhez hasonló nehézségek akadályoztak abban, hogy felhasználjam azt a nagy mennyiségű információt, amit manapság a rendelkezésünkre bocsátanak az ezeken a szakterületeken tevékenykedő kutatók. Ezért nem tudtam bevenni a vázlatomba az afrikai, óceániai, polinéziai, sőt, még a dél-amerikai mítoszokat sem.

Amikor a legrégebbi szövegekkel foglalkoztam, a dokumentumok között nagy aránytalanságokat tapasztaltam. Például a sumér-akkád kultúrából a nagy Gilgamesh-eposz majdnem teljes egészében rendelkezésünkre áll, a többi költemény töredékei viszont meg sem közelítik annak terjedelmét. Ezzel szemben az indiai kultúra eláraszt minket nagy termékenységgel. A minimális egyensúly elérésének érdekében ebből kisebb "mintákat" vettem ki azért, hogy az előbb említettel megfeleltethető legyen. Ily módon a sumér-akkád és asszír-babilóniai minták felhasználásával más népek bőséges anyagát leegyszerűsítettem, és végül az olvasó szeme elé tártam azokat a mítoszokat, amelyek véleményem szerint tíz különböző kultúra legfontosabbjai közé tartoznak.

Az említettek alapján el kell ismernem, hogy ez a mű nem bizonyult egészen teljesnek, de lényegében a történelmi hitek rendszeréből egy nagyon fontos területet sikerült kiemelni. Az általam „eredetmítosz”-nak nevezett mítoszokra gondolok. Ezen azt a mitikus idea-alkotó magot értem, amely még annak a

színtérnek a torzulása és átalakulása ellenére is, ahol kifejti hatását, vagy az egyének nevének illetve másodlagos jellegzetességeinek változtatása ellenére is népről népre vándorolt, többé-kevésbé érintetlenül megőrizte eredeti tartalmát, és ezzel egyetemessé vált. Egyes mítoszok kettős, "egyetemes" és "eredeti" jellege lehetővé tette számomra, hogy a témát a lényegre tereljem és csak az ezeket a feltételeket teljesítő mítoszokkal foglalkozzam. Ez persze nem azt jelenti, hogy nem ismerném el más magok létezését, annak ellenére, hogy ezeket nem mutattam be ezen rövid összefoglalóban. Ily módon, úgy hiszem, sikerült választ adni arra a kérdésre, hogy mik voltak azok az indítékok, melyek arra ösztönöztek, hogy ezt a könyvet megírjam, továbbá, hogy milyen nehézségekbe ütköztem, amikor az általam eredetileg megfogalmazott célt igyekeztem elérni.

De vannak még tisztázandó pontok. Az előbbieken megfogalmazott második kérdésre gondolok, azaz a most és a korábban megjelent művek közötti összefüggésre.

Bizonyára sokan olvasták Önök közül a Belső Tekintet és talán a Belső Táj és az Emberi Táj című műveket is. Emlékeznek talán arra is, hogy ezt a különböző időben írt három kis könyvet egybegyűjtöttem Tedd a Földet emberivé cím alá. A költői próza lehetővé tett számomra egy olyan nézőpontváltást, amely egy egyéni, szimbólumokkal és jelképekkel teli álmvilágból indul ki, és nyitáshoz vezet az emberek közti társadalmi és történelmi témákra. Tulajdonképpen ezen műveknek akkoriban ugyanaz volt az alapjuk és koncepciójuk, mint a később megjelent műveké, habár más megközelítéssel és stílussal. A Vezetett Élményekben rövid mesék egymás utáni felsorakoztatása lehetővé tette, hogy több lehetséges színteret építsek fel, ahol végignéztük a mindennapi élet néhány fontos problémáját. Egy többé-kevésbé valószerűtlen "belépéssel" az olvasó olyan képek és jelenetek között mozoghatott, ahol allegorikusan a saját nehézségeivel állította szembe magát. Ezután egy olyan irodalmi "csomópont" következett, ahol a jelenet általános feszültsége növekedett, utána jött a végkifejlet és végül a "kijárat" avagy pozitív előjelű befejezés. A Vezetett Élmények központi mondanivalói a következők voltak: 1. Ahogy az álmokban olyan képek jelennek meg, amelyek a mély feszültségek allegorikus megnyilvánulásai, úgy a mindennapi életben is feltűnnek ehhez hasonló jelenségek, amelyekre nem nagyon figyelünk. Ezek az álmodozások illetve képekké vált ábrándok, melyek az élet számára nagy fontosságú szerepet betöltő pszichikai töltéseket hordoznak. 2. A képek lehetővé teszik, hogy a testünket egy adott irányba mozgassuk, de ezek a képek nemcsak vizuálisak; minden egyes külső érzékszervhez tartoznak képek, és ezek teszik lehetővé a tudatnak a külső világ felé való nyitását azáltal, hogy a testet cselekvésre indítják. Mivel léteznek belső érzékek is, ezeknek megfelelő képek is létrejönnek, melyek töltései a test belseje felé irányulnak, ezzel a test belső feszültségeinek csökkenését vagy növekedését okozva. 3. Az egész életrajz, azaz az emberi emlékezet olyan képeken keresztül is hat, melyek összefonódtak a "rögzítéskor" keletkezett különböző feszültségekkel és érzelmi légkörrel. 4. Ez az életrajz állandóan jelen van bennünk, és ezért az előttünk feltáruuló, nyitott világot egyetlen új érzékelés alkalmával sem(?sohasem?) passzívan érzékeljük, hanem az életrajzi képek hatnak(?hatása alatt?), mint egy előregyártott „táj”. Ezért naponta úgy folytatunk különböző tevékenységeket, hogy közben ábrándjainkkal, kényszereinkkel és legmélyebb vágyainkkal "lefedjük" a világot. 5. A világgal szembeni cselekvés vagy nem-cselekvés szoros kapcsolatban áll a kép témájával, következésképpen a képek átformálása a viselkedés változtatásának is kulcskérdése. Mivel lehetséges a képek átalakítása és azok töltéseinek áthelyezése, azt a következtetést vonhatjuk le, hogy ilyen helyzetekben a viselkedés megváltozása is végbemegy.

6. Az álmokban és az ábrándokban, a művészi alkotásoknál és a mítoszoknál egyaránt olyan képek jelennek meg, amelyek létfontosságú feszültségekre és egyéni, illetve közösségi "életrajzra" vezethetők vissza. Ezek a képek ebben az esetben szintén útmutatói az egyedi vagy közösségi viselkedésnek. Ez a hat gondolat a Vezetett Élmények alapjaiban is megjelent, ezért az e művet kísérő megjegyzésekben bizonyára sok olvasó régebbi legendák, novellák és mítoszok átdolgozott anyagával találkozott, noha az anyagokat azokra az olvasókra szabtam, akik ezeket egyénileg vagy kis csoportokban felhasználják.

Menjünk tovább, és térjünk át a legújabb művemre: „Hozzájárulások a Gondolkodáshoz”. Mindenki számára világos, hogy ez a mű filozófiai tanulmány stílusú. A könyv mindkét részében a Képek Pszichológiája (ami nem más, mint a Tudat egyfajta elmélete), illetve a Történelem témája kerül vizsgálatra. A vizsgált tárgyak természetesen különböznek egymástól, de végül is a "táj" és a (**** hiányzik egy rész*) hitek témájánál megtalálható az a pont, ahol találkozik a két vizsgált tárgy. Ahogy látjuk, a ma tárgyalt Egyetemes Eredetmítoszok című mű szoros kapcsolatban áll a korábbi művekkel, bár itt a közösségi képekre helyezzük a hangsúlyt, és változás tapasztalható az előadói módszerben is. Ezzel kapcsolatban szeretném hozzátenni, hogy a kort, amelyben élünk nem tartom alkalmasnak a szisztematikus és egységes ábrázolásra. Éppen ellenkezőleg, a kor változatosságát igényel annak érdekében, hogy az új eszmék célba érjenek.

Az Egyetemes Eredetmítoszok ugyanazon koncepcióra támaszkodik, mint a többi mű, és azt gondolom, hogy bármely új könyvem ezt az ideológiai irányt fogja követni továbbra is, noha különböző témákról

szólnak, és a stílus valamint az előadói módszer is változhat még. Végezetül, azt hiszem, sikerült átfogóan kifejtennem azokat az okokat, amelyek az itt tárgyalt mű megírására készítették, valamint az ezen írás és a korábbiak közötti összefüggést.

És ha már ezt tisztáztuk, akkor térjünk át az Eredetmítoszok témájára.

A "mítosz" szót sokféleképpen alkalmazták már. Már Jenófanestól, kétezer évvel ezelőtt kezdték használni arra, hogy visszaautsítsák Homérosz és Hesiodo kijelentéseit, melyeket nem tartottak bizonyítottnak vagy elfogadottnak. Nemsokkal ezután a "míthos" a "logos"-szal és a "historia"-val került szembe, melyek a dolgok okairól adtak számot, vagy a ténylegesen bekövetkezett eseményekről szóltak. A mítosz egyre inkább vesztett szentségéből és a mese vagy a történet természetéhez közeledett, noha a még elfogadott és létezőnek hitt istenekről szólt. Szintén a görögök voltak az elsők, akik megpróbálták erre kielégítő magyarázatokat találni. Egyesek egy jelképes interpretációs módszert alkalmaztak, és a mítoszok háttéréről folytattak kutatást. Így módon arra jutottak, hogy ezek a képzeletbeli művek fizikai törvények vagy természeti jelenségek kezdetleges magyarázatai. De már az alexandriai gnosztikusok és a keresztény szentek életének és életművének tanulmányozásában is próbálták a mítoszt olyan valóságok jelképesítéseként értelmezni, melyek tulajdonképpen a lélekhez, mai szóhasználatban a pszichéhez tartoztak. Második értelmezésként a civilizáció kezdetének történelmi előzményeit próbálták nyomon követni. Így módon az istenek sem voltak mások, mint olyan halvány emlékek, amelyekben a régi hősöket kiemelték a halandók köréből. Ennek megfelelően az elmondott történetek is túlértékelték olyan történelmi eseményeket, amelyek a valóságban sokkal szerényebbek voltak. A mítosz megértéséhez használt ezen két út (bár persze más is létezett) hozzánk is eljutott. Mindkét esetben a tények "eltorzítására" alapoztak, arra a varázslatra, ami a tények eltorzításához vezet az egyszerű lelkekben. Igaz, hogy a mítoszokat a nagy görög tragikusok használták fel, és hogy bizonyos értelemben a színpadi művészet a mítoszi események ábrázolásából származik, ebben az esetben azonban a nézőre gyakorolt varázslat esztétikai eredetű volt, és nem az előadások hitelessége, hanem azok művészi minősége volt megrendítő. Az orfizmusban, a pithagorizmusban és az új platóni eszmékben a mítosz új értelmet nyert: egy bizonyos, a vele kapcsolatba került személy lelkére gyakorolt átalakító erőt tulajdonítottak neki. Így, mitikus színek ábrázolásán keresztül, az orfikusok egy "katarzist", egy olyan belső tisztulást próbáltak elérni, amely utólag lehetővé teszi a gondolatok és az érzelmek magasabb megértését. Mint látjuk, ezek az értelmezések mind eljutottak hozzánk, és azokhoz a gondolatokhoz tartoznak, amelyeket mind az utca embere, mind a szakértők különösebb megkérdőjelezés nélkül használnak. Tulajdonképpen a görög mítosz a nyugati világban sokáig feledésbe merült, amíg a reneszánsz humanistáival, majd később az európai forradalmak időszakában újra fel nem tűnt. A klasszikusok iránti elragadtatás a tudósokat a hellén forráshoz vezette. A művészeteket is befolyásolták, s így a görög mítosz tovább élt. És, egy újabb átalakulás révén, a hellén forrás az emberi viselkedéssel foglalkozó új tanok alapjaiba is bevéssődött. Főleg az Ausztriában született és a már hanyatló neoklasszicizmussal körülvelt mély pszichológia az, amely a régi iskolák elkötelezettje, habár már a romantikus irracionalizmushoz való vonzódás is kimutatható rajta. Nem meglepő tehát, hogy az Ödipusz, az Elektra stb. témáit a görögök tragikusaitól vették, ezeket hívták segítségül, s ugyanakkor - az orfizmus elképzeléseinek megfelelően - kataritikus technikákat alkalmaztak a drámai rekreációra.

Más részről viszont nem árt a mítoszt a legendától, a mesétől, a regétől és a mondától megkülönböztetni. A legenda esetében a történelem a hagyományok folytán valóban eltorzult. Az epikus irodalom rendkívül gazdag ilyen példákban. Ami a mesét illeti, olyan szerzők, mint de Vries azt gondolják, hogy a mese elválk a legendától, és lényegében olyan népi elemeket olvaszt be, melyekkel az elbeszélés színesebbé válik. Nos, a monda támaszkodik a mesére, de majdnem mindig tragikus kifejeletben végződik, míg a mese boldog végkifejeletet produkál.

Mind a pesszimista mondában, mind az optimista mesében világiasított mitikus elemeket vezetnek be. A tanítómese egy olyan külön műfaj, amely a fikció külsejével egy erkölcsi értéket takar. Ezek az elemi megkülönböztetések arra szolgálnak, hogy bemutassuk, miben más az, ahogyan mi foglalkozunk a mítoszokkal, melyekben az istenek jelenlétét és cselekedeteit látjuk, noha ezen cselekedetek embereken, hősökön vagy félisteneken keresztül mennek végbe. Így, amikor mítoszokról beszélünk, akkor olyan - a bizonyos hitek szerinti - „isten” jelenléte által érintett területről is beszélünk, amely a mítosz minden alkotórészét áthatja. Más dolog ugyanezen istenekre utalni egy világiasított környezetben, egy olyan környezetben, ahol a hit például esztétikai élvezetté vált. Ez nagy különbségekhez vezet a közkeletűségnek örvendő mitológiák bemutatása (mely mitológiák a régi hiteket külsőleg és formálisan írják le), s a "szentesített" bemutatás között annak a környezetnek a belsejéből, amelyben a mítosz létrejött. Munkánkban a második álláspontot képviseltük. Innen ered a tisztelet az eredeti művek iránt, melyeket valamilyen hiányosság vagy a megértés nehézsége esetén kiegészítettünk, de mindig külön betűtípussal és a figyelem megfelelő felhívásával kiemeltük azt, ami nem az eredeti szöveghez

tartozik. Valóban, jelen könyvben sok ilyen elem található, és ha ezt egyfajta párhuzamos újrateljesítésnek tekintenénk, akkor azt mondanám, hogy az olvasó számára az eredeti szöveg mindig szem előtt van, és a mi tollunkból származó szövegtől jól megkülönböztethető.

A különbségek (felsorolásának) folytatásánál érdemes kiemelni, hogy sem az élő vallásba - mely vallás bizonyára végigkísérte a mítoszokat - sem a szertartás vagy a rítus kérdéseibe nem folytunk bele. A kereszténységet, az iszlámot vagy a buddhizmust nem érintettük, és megelégedtünk a zsidó vallás, a hinduizmus és a zoroasztrizmus néhány mély mítoszának bemutatásával annak érdekében, hogy megértsük, ezek a képek milyen erős hatással vannak a vallásokra. Így módon az egyetemes eredetmítosz gondolata, azt hiszem, teljessé vált.

De korunkban, hétköznapi nyelvhasználatunkban a mítosz szó két különböző valóságra utal. Egyrészt ott vannak a különböző kultúrák istenségeiről szóló képzeletbeli elmondások, másrészt viszont azokra a dolgokra is utal, amelyekben erősen hiszünk, bár valójában hamisak. Világos, hogy mindkét jelentésnek az a közös gondolata, hogy bizonyos hiteknek erős gyökere van, és hogy az ellenük felhozott racionális cáfolat nehezen állja meg a helyét. Tehát meglepő lehet számunkra az a tény, hogy az ókor felvilágosult gondolkodói olyan dolgokban hihettek, amelyeket a mai kor gyermekei esti mese gyanánt hallgatnak. Olyan hiedelmek, mint a lapos föld vagy a földközpontság szánakozó mosolyt ébresztenek bennünk, miközben megértjük, hogy ezek az elméletek nem voltak mások, mint magyarázó mítoszai egy olyan valóságnak, amelyről a tudományos gondolkodás nem mondta még ki az utolsó szót. És így ma, amikor a régebben hitt dolgok közül néhányat megfontolunk, nem marad más, mint a pirulás a naivitásunk miatt, miközben újabb mítoszok fogságába esünk anélkül, hogy észrevennénk: pontosan ugyanaz a jelenség történik velünk, amit az előbb leírtunk.

Ma, amikor a világ szédületes változásokon megy keresztül, tapasztalhatjuk az egyénnel és a társadalommal kapcsolatos azon hitek változásait, melyeket alig fél évtizeddel ezelőtt abszolút igazságnak tartottak. És "hiteket" mondok elméletek vagy doktrínák helyett, mert fontosnak tartom az előfeltételezés tényét, a többé-kevésbé tudományos keretek megfogalmazása előtt ható előítéleteket kiemelni. Ahogy a technikai újításokat olyan szavakkal kísérjük, mint "fantasztikus" vagy "hihetetlen", mely szavak egy szóbeli tapsnak felelnek meg, ugyanúgy hozzászokunk az olyan szavakhoz, mint a "hihetetlen", amikor a politikai változásokról, politikai ideológiák bukásáról, a vezetők és a véleményformálók viselkedéséről, a társadalmak viselkedéséről van szó. De ez a második "hihetetlen" nem igazán egyezik meg a technika csodái előtt tanúsított érzelmi állapottal, hanem csodálkozást vagy bosszúságot tükröz olyan jelenségek előtt, amelyeket korábban nem tartottunk lehetségesnek. Így kortársaink jó része egyszerűen azt hitte, hogy a dolgok másképpen fognak alakulni, és hogy a jövő máshová vezet majd.

El kell tehát ismernünk, hogy jelentős mítoszfogyasztás ment végbe, és hogy ez erős hatással volt az életstílusunkra illetve az élethez való hozzáállásunkra. Meg kell jegyeznem, hogy a mítoszokat nem tekintem abszolút igazságoknak, hanem ellenkezőleg, pszichológiai igazságoknak, amelyek vagy megegyeznek azzal a világgal (azon világ érzékelésével?), amelyben élünk, vagy nem. És van még valami: A szóban forgó hitek nem passzív sémák, hanem feszültségek és érzelmi hangulatok, amelyek, képekké átalakulva, az egyéni és közösségi cselekvések útmutató motorjává válnak. Bizonyos hitek, a természetükből adódóan és az erkölcsi vagy példamutató jellegüktől függetlenül, nagy vonatkozási erővel rendelkeznek. Ne felejtsük el, hogy az istenekkel kapcsolatos hitek erősen különböznek a világiasított hitektől, de ennek ellenére szerkezetükben közös vonásokat ismerünk fel.

A mindennapi életben előforduló gyenge hitek könnyen helyettesíthetők, ha bebizonyosodik, hogy a tényeket tévesen érzékeltük. Ezzel szemben, amikor erős hitekről beszélünk, amelyekhez a dolgokról alkotott általános értelmezésünket, ízlésünket, a legáltalánosabb visszautasításunkat és az irracionális értékrendünket adjuk, akkor azon mítosz szerkezetét érintjük, amelyet nem szeretnénk mélyen vitatni, hiszen túl erősen érint minket. Sőt, amikor egy ilyen mítosz megdől, nagy válság következik, amelyben úgy érezzük magunkat, mint a szél által sodort falevelek. Ezek az egyedi vagy kollektív mítoszok a magatartásunkat irányítják, és mély hatásaik közül csak olyan képeket ismerhetünk fel, amelyek egy bizonyos irányba vezetnek.

Minden egyes történelmi pillanat erős és alapvető hitekkel bír, melyek lehetnek szentesített vagy világiasított hitek, s melyek kollektív mítikus szerkezettel rendelkeznek. Ez a szerkezet arra szolgál, hogy az emberi csoportokat összefogja, illetve identitást és részvételt biztosítson a közös területen. Az alapvető, az adott korra jellemző mítoszokról való vita azt vonja maga után, hogy különböző erejű, irracionális reakcióknak vagyunk kitéve aszerint, hogy milyen intenzitású az a bizonyos kritika és milyen erős a gyökere az elfogadott hitnek. De természetesen újabb és újabb generációk követik egymást, a történelmi pillanatok változnak, s így amit régen visszautasítottak, az most kezd elfogadottá válni, még hozzá olyan természetességgel, mintha a legteljesebb igazságról lenne szó. A pénz nagy mítoszáról szóló vita ma azt jelentené, hogy a párbeszédet megakadályozó reakciót váltunk ki.

Partnerünk gyorsan védekezni kezdene például azzal, hogy: "Hogyhogy a pénz egy mítosz, hiszen szükséges az élethez?!"; vagy azzal: "Egy mítosz valami hamis, valami láthatatlan; a pénz viszont kézzelfogható valóság, ami a dolgokat mozgatja." stb. Semmit nem fog használni, ha elmagyarázzuk a különbséget a pénz kézzelfoghatósága és az általa - feltevések szerint - megszerezhető, kézzel nem fogható dolgok között. Nem használna az sem, ha rámutatnánk az értéket ábrázoló jel és ezen jel pszichológiai tartalma közötti távolságra. Addigra már rég gyanússá váltunk. Vitapartnerünk egyszer csak olyan hideg pillantással kezd el méregetni minket, mely a ruházatunkon vándorol fel-alá, miközben kiüzi az ördögöt belőlünk, és a ruhánk árát saccolja, ami természetesen pénzbe került... aztán a súlyunkon és a napi kalóriaadagunkon gondolkodik, a lakóhelyünkre gondol és így tovább. Ilyenkor azzal finomíthatjuk véleményünket, ha azt mondjuk: "Tulajdonképpen különbséget kell tenni az élethez alapvetően szükséges pénz és a fölösleges pénz között..." de az e fajta kompromisszum már elkészült. Ott vannak a bankok, a pénzügyi intézmények, a pénznemek különböző formái, azaz olyan különböző "valóságok", amelyek igazolják azt a hatékonyságot, amit mi látszólag tagadunk. Ha jobban belegondolunk, ebben a fiktív esetben nem tagadtuk a pénz gyakorlati hatékonyságát, sőt, egy nagy pszichológiai képességgel ruháztuk fel akkor, amikor megértettük, hogy ennek a tárgynak több mágiaát tulajdonítanak, mint amennyivel valójában bír. A pénz valahogy a boldogságot és bizonyos értelemben a halhatatlanságot fogja nekünk megszerezni, amennyiben meggátolja, hogy a halál problémájával foglalkozunk. Ez a világasított mítosz sokszor az istenek közelében működött. Mindannyian tudjuk, hogy a pénz szó (spanyolul moneda), a Juno Moneta, Juno Avisadorától származik, akinek temploma mellett a rómaiak éppen pénzt vertek. Juno Monetától mindenféle javakat kértek, de a hívők számára Juno fontosabb volt, mint maga az a pénz, amely tőle származott. A mai igazi hívők istenüktől különböző javakat kérnek, s így pénzt is. De ha valóban hisznek istenükben, akkor ez az értékrend csúcán marad. A pénz mint fétis különböző változásokon ment keresztül. Leginkább Nyugaton, sok időn keresztül az arany, ez a furcsa, ritka, gyönyörű és a tulajdonságai miatt keresett nemesfém volt a fizetőeszköz. A középkori alkimia az arany mesterséges előállításával foglalkozott. Ez egy olyan, még szentesített anyag volt, amelynek határtalan szaporodást, univerzális gyógyító hatást, élet-hosszabbító képességet tulajdonítottak, és persze magát a gazdagságot is. Ugyanez az arany sok-sok kimeríthetetlen keresést ihletett Amerika földjein. És itt nemcsak az úgynevezett "aranyláz"-ra gondolok, amely sok kalandort és gyarmatosítót mozgósított az Egyesült Államokban, hanem inkább a konkviztádorok által keresett Eldorádóról beszélek, mely mítosz más mítoszokkal - mint az ifjúság forrása - állt összefüggésben.

De egy erősen meggyökerezett mítosz a saját maga körül forgat kisebb mítoszokat. Így, a jelenlegi példánkban, sok tárgy, mely a központi magból ered, töltéssel rendelkezik. Az az autó, amely hasznos számunkra, a pénznek egy szimbóluma, státuszszimbólum, mely még több pénz ajtaját nyitja meg előttünk. Erről Greeley azt mondja: "Elég az évi autószalont meglátogatni ahhoz, hogy egy vallásos és erősen szertartásos megnyilvánulást felismerjünk. A színek, a fények, a zene, az imádók tiszteletadása, a templom papnőinek (modellek) jelenléte, a luxus és a fényűzés, a pénz pazarlása, az összeszorult tömeg; mindez más civilizációkban egy igazi vallási szertartást jelentett. A szent autó kultuszának megvannak a maga hívei és beavatottjai. A gnosztikus sem nagyobb türelmetlenséggel várta a jósa kinyilatkoztatását, mint a kocsit imádó az új modellek megjelenésének híreit. Ebben a ciklikus, évről évre ismétlődő pillanatban a kultusz papjai (az autók eladói) új fontosságot nyernek, miközben egy türelmetlen tömeg újfajta megváltásra vár." Természetesen nem értek egyet teljesen azzal a dimenzióval, amelyet a szerző a fétis-autó iránti odaadásnak tulajdonít. De mindenképpen az az érdeme, hogy egy modern tárgyon keresztül közelít a mítoszi téma megértéséhez. Igazából egy világasított mítoszból van szó, ezért felismerhető benne egy, a szentesített mítoszéhoz hasonló szerkezet, de annak alapvető tulajdonságai (önálló gondolkodó és független erő) nélkül. Ha a szerző a periodikusan ismétlődő szertartásokat veszi figyelembe, akkor leírása érvényes a születésnapokra, az újévre, az Oscar-díj átadási ünnepségre vagy ehhez hasonló szociális szertartásokra, melyeket nem kísér feltétlenül vallásos környezet, mint a szentesített mítoszokat. A mítosz és a szertartás közötti különbségek tisztázása fontos lett volna, habár ilyen dolgok kívül esnek közeli célkitűzéseinken. Az is értékes lehetett volna, ha különbséget teszünk a misztikus akaratok világa és a mágikus erők világa között, ahol ez utóbbi, a varázslat szertartása az imát helyettesíti; de ez a téma is meghaladja a tanulmány kereteit.

Amikor korunk egyik központi és világasított mítoszával foglalkoztunk (itt a pénzre gondolok), azt egy idea-alkotó rendszer magjának tekintettük. Feltételezem, hogy a tisztelt hallgatóság nem gondolta, hogy egy Bohr atommodelljéhez hasonló modellt fogok használni, ahol is a mag a középső tömeg, és e körül keringenek az elektronok. Az idea-alkotó rendszer magja, különleges tulajdonságainak köszönhetően, tulajdonképpen színesíti az emberek életének jelentős részét. A viselkedés, a célok, a fontosabb félelmek ezzel a témával állnak kapcsolatban. De a dolog ennél több: a világ és a tények mindenfajta

értelmezése összefüggésben van ezzel a maggal. A mi példánknál maradva, az emberiség történelme gazdasági jelleget fog felvenni, és paradicsomi állapotba érkezik, amint a pénz felsőbbrendűségéről szóló viták megszűnnek.

Végül, referenciaként egy világasított központi mítoszt használtunk fel arra, hogy a szentesített mítoszok (amiről könyvünk szól) működését jobban megközelítsük.

Mindenesetre a különböző mitikus rendszerek egyvalamiben jelentősen eltérnek, ugyanis az isteniesség az egyikből teljesen hiányzik, és ez olyan különbséget mutat, ami felett nem lehet átsiklani. Így is, úgy is, a dolgok nagy sebességgel változnak a mai világban, és úgy tűnik, hogy ezzel lezárul egy történelmi pillanat, egy másik pedig megnyílik. Ez egy olyan pillanat, ahol új értékrend és új érzékenység születik. Ennek ellenére nem mondhatom azt, hogy az istenek újra az emberhez közelednek. A kortárs teológusok Isten hiánya miatti szorongásuktól szenvednek, ahogy Buber is tapasztalta. Ez egy olyan szorongás, amelyet Nietzsche sem tudott elviselni Isten halála után. Bizonyára túl sok személyes antropomorfizmus volt az ókori mítoszokban és talán az, amit Istennek nevezünk, az emberiség Sorsán keresztül, hang nélkül fejeződik ki.

Ha azt kérdeznék tőlem, várom-e új mítoszok létrejöttét, akkor a válaszom az lenne, hogy úgy hiszem, pontosan ez történik ma. Csak azt szeretném, hogy azok a hatalmas erők, melyeket a történelem felszabadít (vagy fordítva??), azt szolgálják, hogy velük egy földi és valóban humánus civilizációt teremtsenek, amelyben örökre felszámolják az egyenlőtlenséget és az intoleranciát. Akkor, ahogy egy régi könyv is mondja: "A fegyverek földművelő eszközzé fognak válni".

Ennyi. Köszönöm.

Köszöntöm a Planeta Kiadót és azokat a barátaimat, akik meghívtak azon írások tárgyalására, amelyeket a napokban adtak ki gyűjtemény formájában, illetve köszöntök minden itt megjelentet.

A különböző országokban elhangzott előadásokban minden egyes könyvvel foglalkoztunk megjelenési dátum szerint. Ma viszont egy globális képet szeretnénk bemutatni azokról az eszmékről, amelyek az alapjait képezik ezeknek a műveknek. Mindazonáltal be kell mutatnunk a négy, most tárgyalásra kerülő kötet jellemzőit, ugyanis ezek nem egységesek sem tematikájukat, sem stílusukat tekintve. Ahogy látni fogjuk, ezen művek indítékai különbözőek és előadói stílusuk - kezdve Föld Emberivé Tétéle lírikus prózájától, a Vezetett Élmények rövid novelláin valamint az Egyetemes Mitikus Gyökerek kiterjedt értelmezésén keresztül, egészen a Hozzájárulások a Gondolkodáshoz tudományos értekezéséig - eltérnek egymástól.

Ami az első, Tedd a Földet emberivé című kötetet illeti, azt kell mondanom, hogy ez egy három részből álló gyűjtemény, mely részek 1972-ben, 1981-ben és 1988-ban íródtak. Olyan művekről van szó, amelyek külön-külön kerültek kiadásra "A Belső Látás", "A Belső Táj" illetve "Emberi Táj" címmel. Tedd a Földet emberivé e három részből áll, és ezek oszlanak tovább fejezetekre, ill. számozott bekezdésekre. Általánosságban, a beszéd közfunkciót lát el és felszólító mondatok és erőteljes kijelentések is megjelennek benne, ami néha bizonyos formális jelleget és keménységet ad a szövegnek. Emellett gyakran olyan kijelentések is megjelennek, amelyek segítik az olvasót abban, hogy az ott említett a saját tapasztalataival összehasonlítsa és oldja a szöveg keménységét. (? Emellett gyakran olyan megjegyzések is megjelennek, amelyek segítik az olvasót abban, hogy a műben említetteket összehasonlítsa a saját tapasztalataival valamint oldják a szöveg keménységét is. ?) De ez a kissé polémikus mű nagyobb nehézséget mutat, mely a spanyol nyelv kitekert használatával jött létre; így olyan hangulatot sikerül elérni, amely a közölni kívánt érzésekkel összhangban áll, de ez jelentésbeli, s ezzel együtt pontos megértésbeli nehézségeket is okozott egyéb nyelvekre való fordításakor. (? De ez a kissé polémikus mű nagyobb nehézségeket mutat, mert a spanyol nyelv sajátosságaival sikerült ugyan olyan hangulatot teremteni, mely összhangban áll a kifejezni kívánt érzésekkel, de ez jelentésbeli és a pontos megértés nehézségét okozta más nyelvekre történő lefordításakor ?) Végül, Tedd a Földet emberivé egy költői(?) prózában íródott eszmemű, amely az emberi életről szól általánosságban (? mely általánosságban szól az emberi létről. ?). E mű a belső, személyes szempontoktól kiindulva az emberek közti kapcsolatokon át, a társadalmi kapcsolatokig arra buzdít, hogy győzzük le az élet értelmetlenségét, valamint cselekvést és harcot javasol Tedd a Földet emberivé érdekében.

A Vezetett Élmények című második kötet 1980-ban íródott. Egy rövid novellákból és elbeszélésekből álló gyűjteményről van szó, melyek egyes szám első személyben lettek megfogalmazva, de tisztázni kell, hogy ez az "első személy" nem az íróé, ahogy az gyakran előfordul, hanem az olvasóé. Ez azáltal vált ilyené (? Ez azáltal teremthető meg ?), hogy minden leírás környezetét és hangulatát keretként használtuk annak érdekében, hogy az olvasó saját magával és saját tartalmaival töltsen meg a képet. A szöveggel együtt szüneteket jelző, figyelmeztető csillagok is megjelennek, hogy könnyebb legyen elképzelni azokat a szellemi képeket, amelyek a passzív és megfigyelő olvasót főszereplővé és társszerzővé teszik minden egyes leírásnál. Az irodalmi művekben, a színházi előadásokban, a televízióban vagy a filmekben, az olvasó vagy a néző többé-kevésbé azonosulni tud a személyekkel, szereplőkkel, de rögtön (az elején ?), vagy később különbségeket észlel a "bent" megjelenő szereplő és a "kint" megfigyelő (aki saját maga) között. A Vezetett Élményekben az ellenkező történik: a főszereplő a megfigyelő, ő indukálja azokat az érzelmeket és cselekvéseket, amelyek visszahatnak rá. Más részről pedig, a könyv megjegyzéseibe olyan elemek kerülnek, amelyek segítségével bárki, aki minimális lírai, irodalmi képességgel rendelkezik, új rövid történeteket tud alkotni, melyek esztétikai gyönyör tárgyai lehetnek, vagy keretként szolgálnak olyan élethelyzetekhez, amelyek a cselekvés megváltoztatását vagy olyan válaszokat igényelnek, amelyek még nem tisztázottak. A Föld Emberivé Tételétől eltérően, mely lírai próza révén az általános élethelyzetekről szól és általános irányt ad; a "Vezetett Élmények" a rövid történet technikáját használja arra, hogy az olvasó el tudjon igazodni és irányt tudjon adni a saját maga által választott cselekedeteinek a mindennapi életben.

Az Egyetemes Mitikus Gyökerek című harmadik kötet 1990-ben íródott. Ebben már nem szerepelnek személyes képek, mint a Vezetett Élményekben, hanem azokat a legrégebbi kollektív képeket gyűjti össze és kommentálja, amelyeket a legkülönbözőbb kultúrák mítoszokká tettek. Egy kiterjedt értelmezési munkáról van szó, olyan idegen szövegek értelmezéséről, amelyeket átdolgoztunk részben annak érdekében, hogy az eredeti példányok esetleges ürességeit, hiányait(?) kitöltsük, valamint hogy legyőzzük az általunk használt fordítások nehézségeit. A szövegben megpróbáltuk elkülöníteni azokat a mítoszokat, amelyeknek központi mondanivalójukban bizonyos állandóság volt tapasztalható, noha az

idő múlásával a neveket és egyéb másodlagos jellegzetességeket megváltoztattak. Ezek az általunk "mitikus gyökerek"-nek nevezett mítoszok egyetemes jelleget vettek fel (? öltöttek ?) nemcsak a földrajzi elterjedésük miatt, hanem azért is, mert ezen mítoszokat más népek is átvették. Ami a képalkotásnak tulajdonított dupla funkciót illeti, nevezetesen, a létkérdések okozta feszültségek kifejeződése és ezen feszültségek levezetésére irányuló cselekvési impulzus; a mítoszban kifejeződő kollektív kép segít a pszicho-szociális alapok megértésében. Ezért az Egyetemes Mítikus Gyökerek segítenek megérteni azokat a tényezőket, amelyek a különböző embercsoportok összetartását és irányát adják. A szóban forgó mítoszok vallási jellegűek vagy egyszerűen elvilágiasodott, társadalmi hitelképzelésekként jelentkeznek.

A negyedik kötet, melynek címe Hozzájárulások a gondolkodáshoz két tanulmányból áll, az 1988-ban készült Kép Pszichológiája valamint az 1989-ben íródott Történelemelméleti viták. Benne az általunk legfontosabbnak tartott témák a teljesség igénye nélkül kerülnek bemutatásra az emberi élet szerkezetére és történetiségére vonatkozóan, amelyekben ill. által az emberi élet szerkezete fejlődik. (? Benne az általunk fontosnak tartott témák, mint az emberi élet szerkezete és történetisége, ami által szerkezete is fejlődik, a teljesség igénye nélkül kerülnek bemutatásra. ?)

Az eddig elhangzott hozzáfűzések lehetővé teszik számunkra, hogyan egy globális bemutatást próbáljunk megadni azokról az eszmékről (szerintem: egy összefüggő képet adhatunk azon eszmékről), amelyek a különböző műveink alapjául szolgálnak, de hogy emlékeztessék Önöket arra, hogy a Hozzájárulások a gondolkodáshoz című műben mindezekről egy pontosabb bemutatás található.

És most foglalkozunk az ideológiák és a gondolkodási rendszerek lényegi kérdéseivel! A felfogásunk nem általánosságok elfogadásán alapszik, hanem az emberi élet, a lét, a személyes gondolati, érzelmi és cselekvési érzékelés sajátosságának tanulmányozásán. A felfogásunk ezen kiinduló álláspontja nem összeegyeztethető egyetlen olyan rendszerrel sem, amely egyéb ötletekből, az anyagból, tudatalatti állapotból (szerintem: bizonyos tudatállapotból), akaratból, stb. indul ki. Hiszen bármely igazság, melyet az emberről, a társadalomról vagy a történelemtől próbálunk kimondani, a kérdéseket felvető szubjektumról kell, hogy szóljanak, más különben éppen akkor feledkezünk el az emberről, amikor róla beszélünk. Őt helyettesítjük (? Őt tesszük félre, mintha félre szeretnénk állítani ?), mintha félre szeretnénk tenni, mert zavarnak a mélységei, mert a mindennapos gyengeségei és halandósága az abszurdum felé visz minket. Ilyen értelemben, az emberről szóló különböző elméletek egy úgynevezett "elaltató" és a konkrétan szenvedő, élvező, teremtő és kudarcba fulladó embertől elforduló funkciót teljesítettek. Épp attól az emberi lénytől fordultak el, aki körülöttünk van, s aki mi magunk is vagyunk, az a gyermek, akit születésétől fogva arra ítélnék, hogy tárgyként kezeljék, az az aggastyán, akinek fiatalkori reményei tovatűntek. Azok az ideológiák, amelyek magukat valóságként mutatják be, s nem ideológiáknak semmit nem mondanak nekünk, s ezen túlmenően, elkendőzik azt az igazságot, hogy ez (vagyis az ideológia) maga is csak egy ember alkotta "tárgy". Azon kérdések, hogy az ember tud-e Istent találni, tud-e és képes-e olyan társadalmi formában élni, amelyben érvényesülhet az emberi méltósága olyan egyenlétlét állnak össze, amelyben az egyetlen ismert elem, amely szükséges az egyenlet megoldásához, a saját érzékelésünk. Ha valaki elfogad vagy elvet valamely elképzelést, bármily logikus vagy extravagáns legyen is az, ez mindig "róla" szól, mert ő maga az aki elfogad, vagy elvet. Beszéljünk tehát az emberi életéről.

Amikor önmagamról vizsgálom - nem fiziológiai, hanem egzisztenciális szempontból -, egy adott világba helyezve látom magam, amelyet nem én alkottam és nem én választottam. Egy adott helyzetben látom magam, olyan jelenségek közt, amelyek a saját testemet is beleértve kikerülhetetlenek. A testem, mint a létem alapvető alkotóeleme, egyben abba a természeti világba is illeszkedik, amelyben cselekszik, és amelyre a világ is hat. Ám a test természetes volta véleményem szerint jelentősen eltér a többi jelenségtől, amennyiben: 1. közvetlenül érzékelem; 2. rajta keresztül érzékelem a külső jelenségeket; 3. közvetlen szándékom szerint irányíthatom bizonyos működéseit. Ám a világ számunkra nemcsak mint természetes tárgyak összessége jelenik meg, hanem mint más emberi lények, valamint az általuk létrehozott vagy átalakított tárgyak és jelek megnyilvánulása. A szándék, melyet fölfedezek magamban, olyan alapvető elemként jelenik meg, amely alapján értelmezem a többiek cselekvését; a szándékok megértése révén a társadalom részévé válok, s ugyanúgy alakulok általa én is. Természetesen most olyan szándékokról beszélünk, amelyek testi tevékenységekben nyilvánulnak meg. A testi megnyilvánulásoknak és a mások helyzetének felismerésének köszönhetem, hogy meg tudom érteni jelentésüket, szándékukat. Másrészt a természeti és az emberi tárgyak mint kellemesek vagy fájdalmasak jelennek meg számomra, amelyekhez viszonyítva a helyzetem változtatásával igyekszem elhelyezkedni. Ily módon tehát nem vagyok bezárva a természet, vagy a többi emberi lény világába, hanem jellemzőm éppen a "nyitottság". A tudatom szubjektumok közötti viszonyban (interszubsztantív módon) alakult: gondolkodásmódokat, érzelmi modelleket, tevékenységi sémákat alkalmaz, amelyeket a "sajátomnak" érzek, de másokban is felismerem. És természetesen a testem is nyitott a világ felé olyan

értelemben, hogy érzékelem azt és cselekszem benne. A természeti világ, az emberivel ellentétben, szándék nélkülinek mutatkozik. El tudom ugyan képzelni, hogy a kövek, a növények, a csillagok szándékos lények, de nem tudom, hogyan kezdhették velük értelmes párbeszédet. Hiszen még az állatok is megközelíthetetlennek tűnnek, pedig bennük olykor meglátom az értelem szikráját, és az ő természetük lassú módosuláson megy keresztül. Látom a rovarok tökéletesen szervezett társadalmát, és a magasabb rendű emlősöket, amint kezdetleges eszközöket használnak, de lassú genetikai módosulásuk egyre ismétli a kódokat, mintha örökösen fajuk első képviselői volnának. Ha viszont az ember által megváltoztatott növények és házasított állatok előnyös tulajdonságait nézem, észre vehetem az emberi szándékot, amely teret nyit magának, és emberivé teszi a világot.

Nem tartom elegendőnek, hogy az embert pusztán társadalmisága alapján definiáljuk, mivel ez nem különbözteti meg más fajoktól; a munkaereje sem különösebben jellemző, hiszen vannak jóval erősebb állatok; sőt, lényegét a nyelv sem definiálja eléggé, hiszen az állatvilágban is ismerünk különböző kódokat és kommunikációs formákat. Másrészt minden új emberi lény egy mások által átalakított világba születik és e szándékos világ formálja őt. Felismerem képességét arra, hogy összegyűjtse és befogadja az időbeniséget, s ezáltal felfedezem társadalmi-történelmi dimenzióját, amely nem pusztán társadalmi. Ebből a szemszögből inkább a következő definícióval próbálkozhatnánk: az ember az a történelmi lény, akinek társadalmi tevékenységi módja megváltoztatja saját természetét. Amennyiben az előbbi állítást elfogadom, el kellene ismernem azt is, hogy ez a lény arra is képes, hogy szándékosan átalakítsa saját testi felépítését. És ez így is van. Olyan eszközök használatával kezdte, amelyeket mintegy külső "protézisként" maga elé tartva, kezének meghosszabbításaként használhatott, tökéletesítve érzékeit, növelve erejét és munkája minőségét. A természet nem ruházta fel a vízi és légi élethez szükséges képességekkel, mégis megteremtette a feltételeket, hogy e közegekben is mozoghasson, sőt megtette az első lépéseket természetes környezete, a Föld nevű bolygó elhagyására is. Ma pedig már saját testébe is beavatkozik, megváltoztatja a szerveit; beavatkozik agya kémiai folyamataiba, mesterséges megtermékenyítést alkalmaz, manipulálja a génjeit. Amennyiben a "természet" fogalmával az állandóságot akarjuk hangsúlyozni, ma már ez nem megfelelő még akkor sem, ha az emberi lény legtárgyasabb vonására, a testére kívánjuk alkalmazni. Ami pedig a "természetes erkölcsöt", a "természetes jogot" vagy a "természetes intézményeket" illeti, e téren minden társadalmi-történelmi és semmi sem létezik természettől fogva.

Az emberi természetről alkotott felfogás mellett egy másik elmélet is volt, amely a tudat passzivitását bizonygatta. Ez az ideológia olyan egységnek tekintette az embert, amely a természeti világ ingereire válaszolva cselekszik. E kezdeti, primitív szenzualizmust lassacskán olyan historizáló áramlatok váltották fel, amelyek megőrizték ezt, a tudat passzivitására vonatkozó álláspontot. Bár a tevékenységet és a világ átalakítását előtérbe helyezték az események interpretálásával szemben, ezt a tevékenységet a tudaton kívülálló feltételek következményének tekintették.

Ezek az emberi természetről és a tudat passzivitásáról alkotott régi előítéletek, neoevolucionizmus alakulva ma újra felbukkannak, olyan fogalmakkal, mint a természetes kiválasztódás, amely a legerősebb túléléseért vívott harcon alapul. Ennek az állattani elméletnek a legújabb változata az emberi világra alkalmazva, az előző korok faji, vagy osztálydialektikáját váltja fel a "természet" gazdasági törvényei által diktált dialektikával, mely automatikusan szabályozza a társadalmi tevékenységet. Így tehát az emberi lény a maga valójában ismét háttérbe kerül és eltárgyasul.

Már említettük azokat a koncepciókat, amelyek az ember magyarázatára elvi általánosságokat említenek, és megerősítik az emberi természet és a passzív tudat létezését. Ezzel ellentétben mi azt állítjuk, hogy a sajátosan emberiből kell kiindulni; az emberi lény társadalmi-történelmi jellegét hangsúlyozva, nem pedig a természeti, valamint világalakító tudatának tevékenységét, amelyet szándékai szerint végez. Életét különböző helyzetekben vizsgáljuk, testét pedig mint közvetlenül érzékelhető természeti tárgyat, amely közvetlenül alá van rendelve szándéka parancsainak. Következésképpen az alábbi kérdések merülnek fel: Hogyan lehetséges, hogy a tudat aktív, más szóval, hogyan lehetséges, hogy szándékait érvényesítheti a test fölött, s rajta keresztül átalakíthatja a világot? Hogyan lehetséges, hogy az emberi kialakulás társadalmi-történelmi? Ezeket a kérdéseket a partikuláris (szerintem: sajátos) létből kiindulva kell megválaszolni, nehogy elvi általánosságokba bocsátkozunk, amelyekből aztán egy egész interpretációs rendszer alakul ki. Ily módon tehát, válaszul az első kérdésre, nyilvánvalóan látnunk kell, miként hat a szándék a testre, és a második kérdésre válaszolva, az emberi lényben rejlő temporalitás (időlegesség) és interszubjektivitás tényéből kell kiindulnunk, s nem pedig a történelem és a társadalom általános törvényeiből. Nézzük meg az első pontot.

Ahhoz, hogy a karomat kinyújtsam, a kezemet kinyissam és egy tárgyat megfogjak, információt kell kapnom a karom és a kezem térbeli helyzetéről. Ezt kinesztéziai és cenesztéziai észleléseknek, azaz, a belső testem észleléseinek köszönhetem. Ehhez fel vagyok szerelve olyan érzékelőkkel, amelyek

különleges feladatokat végeznek úgy, ahogy a külső érzékszervek a tapintási, hallási, stb. érzékelőivel együttműködnek. (? Ehhez olyan érzékelőkkel vagyok felszerelve melyek különleges feladatokat látnak el azáltal, hogy együttműködnek a külső érzékszervekkel, a tapintás, a látás, stb. érzékelőivel ?) Ezenkívül vizuális információt kell szereznem a testem és a tárgy közötti távolságról is. Azaz, mielőtt a karomat nyújtanám, egy komplex információt kaptam attól az ún. "észlelési struktúrától", s nem pusztán a különálló észlelések összességétől. Így, amennyiben elhatározom, hogy megfogom a tárgyat, kiválasztok bizonyos információt és figyelmen kívül hagyom azt, ami nem ide tartozik. Ahhoz, hogy a tárgy megfogásával kapcsolatos összefüggő észlelési struktúrát a szándékomnak megfelelően tudjam irányítani, nem elég az a magyarázat, mely szerint passzívan észlelek. Ez világosabbá válik a számomra, amennyiben elkezdem a mozgást és ezt újra hozzágazítom (mihez?) az érzékszerveim által visszaküldött adatok alapján, visszacsatolással. Az a tény, hogy elindítom a kezemet és hozzágazítom az útját, nem magyarázható az észlelési szempontokkal sem. Annak érdekében, hogy az érzékeléseim a gyakorlatok során ne cserélődjének össze egymással, elhatároztam, hogy becsumok a szemem, a tárgy elé helyezkedem el és a karom valamint a kezem mozgását irányítom. Újra észlelem a belső érzékeléseket, de mivel a látás hiányzik, a távolság becslése megnehezedik. Ha a tárgy pozíciójának meghatározásában hibázom, mert máshol képzelem el, ill. ábrázolom, mint ahol valójában van, akkor a kezem nem fogja megtalálni. Azaz, a kezem a vizuális képem által "meghatározott" irányba fog haladni. Hasonlót tudok tapasztalni a többi külső érzékszervvel, melyek információt továbbítanak a jelenségekről és amelyekhez olyan képek is tartoznak, melyek látszólag az észlelés "másolatai" lesznek. Így, rendelkezhetek szaglási, ízeleési, stb. képekkel és olyan belső észleléseknek megfelelő képekkel is, mint elhelyezkedés, mozgás, szenvedés, savanyúság, belső nyomás, stb.

Folytatva a témát, felfedezem, hogy a képek azok, amik a testet cselekvésre készítetik és habár az észlelést reprodukálják, nagy mozgékonyssággal rendelkeznek, akaratlanul vagy szándékosan ingadoznak és átváltoznak. Itt azt kell mondanom, hogy a naiv pszichológia számára, a képek passzívak voltak és azokat csak az emlékezet megalapozására használták, ezért minél jobban eltávolodtak az észlelés által diktáltaktól, annál inkább váltak jelentéktelen és összefüggéstelen fantazmagóriákká. (kik vagy mik?) Annak idején létezett egy olyan pedagógiai rendszer, amely az emlékezetből mondott szövegeken alapult és mind a kreativitást, mind a megértést minimalizálta, ugyanis, ahogy mondtuk, a tudat passzív volt. (hat azért ez nem igaz ☺) De most folytassuk tanulmányunkat.

Nyilvánvaló, hogy a képről is van észlelésem, ami lehetővé teszi, hogy a képek között - ahogy az észlelések között is - különbségeket tudjak tenni. Vajon tudok-e régi képekre emlékezni, ábrázolni már korábban elképzelt dolgokat? Nézzük. Ha most nyitott szemmel dolgozom és a tárgy megfogásának műveletét hajtom végre, a kép hatását nem észlelem, mely kép egyre jobban előtérbe kerül az észlelés rovására, de ha a tárgyat egy hamis helyen képzelem el, akkor a kezem az elképzelt helyen fogja keresni azt, még ha a valódi helyén látom is azt. Tehát itt a kép, s nem pedig az egyszerű észlelés határozza meg a cselekvésemet. Bizonyára ellentmondanak (? mik, kik ?) majd annak az ún. egyszerű reflexnek, mely reflex még az agykérgen keresztül sem hatol át, hanem a gerincvelő szintjén marad és ad választ, még mielőtt analizáltuk volna az ingert. De ha ezzel azt akarjuk mondani, hogy léteznek olyan automatikus válaszok, amelyeknek nincs szükségük a tudat működésére, akkor azt is mondhatjuk még, hogy számtalan tudattalan, természetes, az emberi és állati testben egyaránt megtalálható műveletekkel rendelkezünk. A baj csak az, hogy ez az álláspont semmit sem mond a kép problémájáról.

Ami azokat a képeket illeti, amelyek előtérbe kerülnek az észlelés rovására, azt kell még mondanunk, hogy pont ez az, ami minden esetben történik, habár ezt nem látjuk ugyanolyan világosan, mint azt, amikor egy hamis tárgyat képzeltünk el az észlelt tárgy mellett. Azt kell még megfontolnunk (? Azt kell még belátnunk ?), hogy a karmozgás pusztán vizuális elképzelése révén a kar nem fog megmozdulni. A kar akkor fog mozogni, amikor egy jel a belső test felé indul, mely kép (?) az adott szinten a belső észleléseknek felel meg. A vizuális kép egy, a kar által követendő utat fog megrajzolni. Ezek az állítások az álomban igazolódnak, amikor is az alvó a számtalan kép ellenére, nyugodt testtel alszik. Világos, hogy a megjelenítési tája belül van, ezért a képei a belső test felé haladnak s nem pedig az izom felületeibe. Az álomban a külső érzékszervek és a képek rajzolása háttérbe szorul. Ha a rémálmokat vagy az alvajáró rángatásait példának akarjuk említeni (? Ha a rémálom vagy az alvajárók esetét vesszük példának ?), azt kell, hogy mondjuk, hogy a mély álom szintjétől eljutunk a félálom aktivitásáig; a külső érzékszervek aktivizálódnak és a képek egyre inkább külsővé válnak, így a testet mozgásba hozzák. Nem fogjuk most a megjelenítési tér (? megjelenítés tere ?) témáját, sem az impulzusok átalakulását, eltorzulását és transzformációját tárgyalni, ugyanis ezek a Kép Pszichológiája c. munkában le vannak írva. Az eddigiek alapján tovább tudunk lépni más fogalmak felé, mint a társjelen, a tudat időstruktúrája és a tekintet, ill. a táj.

Ha bármikor belépek a szobámba és meglátom az ablakot, felismerem, ismerős számomra. Újonnan érzékelem ugyan, de az agyamban képek formájában róla megőrzött korábbi érzékelések is dolgoznak

bennem. Most azonban észreveszem, hogy az üveg egyik sarkában van egy repedés...”Ez eddig nem volt itt” - gondolom magamban, amikor egybevetem új érzékelésemet a korábbiakkal. Egy kicsit meg is lepődöm. Az előző alkalmakkor érzékelt ablak megőrződött bennem, nem olyan passzívan mint egy fénykép, hanem úgy, ahogyan a képek. Az elraktározott kép befolyásolja azt, amit észlelek, jóllehet a múltban alakult ki. Ez egy folyamatosan aktualizált múlt, mindig jelen lévő. Mielőtt beléptem a szobába, adótnak és természetesnek vettem, hogy az ablak tökéletesen ép lesz. Nem mintha gondoltam volna rá, csak egyszerűen adótnak vettem. Maga az ablak nem volt jelen a gondolataimban abban a pillanatban, de társjelen volt a szobámban található tárgyak látókörén belül. Ennek a “társjelennek”, a folyamatosan aktualizált és az észlelést “felülíró” megőrzésnek köszönhetően a tudat többre képes következtetni, mint amennyit érzékel. Ebben a jelenségben a hitelképzelés működésének alapelemeit fedezhetjük fel. Előbbi példánkban így is fogalmazhattam volna: “Azt hittem, hogy az ablak ép”. Ha a szobámba lépve, valami egészen más helyszínre jellemző tárgyakat látok, például repülőgép turbinát, vagy vízilovat, ez a szürrealista helyzet hihetetlennek tűnne a számomra, nem azért mert e tárgyak nem léteznek, hanem mert ottlétük kívül esne az én társjelen mezőmön, vagyis azon a tájon amelyet magamban alkottam és amely úgy hat bennem, hogy felülír mindent, amit érzékelek. Nos, az a szándék, illetve azok a képek vezéreltek engem a szobába, hogy egy tollat szerezzek. Miközben haladtam előre, nem is emlékezvén a célomra, társjelenként működtek bennem az általam a közeljövőben elérendő tárgyak képei. A tudat jövője aktualizálva volt, azaz a jelenben helyezkedett el. Sajnos az üveget repedten találtam és így a szándékaim megváltoztak más, sürgős dolgok megoldásának szükségessége miatt. Tudatom bármelyik jelenbeli pillanatában megfigyelhetem a megőrzések és a jövőbe vetített elképzelések kereszteződését, amelyek társjelenként, strukturáltan működnek. A jelen pillanat, mint három eltérő idő aktív időmezője jelenik meg a tudatomban. A dolgok itt alaposan eltérnek azoktól, amelyek a naptár szerinti időben történnek, mert a mai nap itt nem szomszédos sem a tegnapival, sem a holnapival. A naptárban és az órán a “most” különbözik a “már nem”-től és a “még nem”-től, az események pedig egymás utáni rendben követik egymást, amelyet nem tekinthetek rendszernek, legfeljebb a “naptárnak” nevezett teljes sorozaton belüli egyik csoportnak. De erre még visszatérünk, amikor a történetiség és az időbeniség kérdéskörét vizsgáljuk.

Most pedig folytassuk azzal, amit az imént mondtunk arról, hogy a tudat többre képes következtetni, mint amennyit érzékel, mivel számol a múltból megőrzött emlékként megjelenő képpel, ami a jelenlegi érzékelés fölébe helyezkedik. Valahányszor egy tárgyra pillantok, deformált dolgokat látok benne. Ezt nem abban az értelemben mondom, amit a modern fizika állít, amikor egyenesen kimondja, hogy képtelenek vagyunk felfogni azokat az atomokat és hullámhosszokat, amelyek érzékelési küszöbünk fölött és alatt helyezkednek el. Ezt annak a fölébe helyezkedésnek a kapcsán mondjuk, amely a megőrzött és a jövőről alkotott képeket jellemzi az érzékeléssel szemben. Így tehát, amikor egy szép alkonyi mezőn a természeti tájat szemlélem, azt nem önmaga határozza meg, hanem én magam, én teremtem meg abból az esztétikai ideálból, amelyhez kapcsolom. Az a jellegzetes béke, amit érzek, azt az illúziót kelti bennem, hogy passzívan szemlélődöm, holott valójában sok olyan tartalmat rakok aktívan össze, amelyek felülírják a természeti tárgyat. Az itt elmondottak nemcsak erre az egy példára érvényesek, hanem minden tekintetre, amelyet a valóságra vetek.

A Történelemelméleti Viták című könyvben mondtuk, hogy az emberi test természetes élettere a világ és a felépítését tekintve igazolva is látjuk ezt a megállapítást. Érzékszervei, táplálkozási-, mozgás-, ivar- és egyéb szervei mind természetes módon alkalmazkodnak a világi léthez. De a képzelet a testen keresztül közvetíti átalakító képességét; nem a világ lemásolására törekszik és nem az adott helyzet visszatükrözése a célja, hanem épp ellenkezőleg az, hogy módosítsa a fennálló helyzetet. Ebben pedig a tárgyak vagy akadályt, vagy a testi lehetőségek kiterjesztését jelentik számára és más emberi testek, mint e lehetőségek megsokszorozásai jelennek meg, mivel őket hasonló szándékok vezérlik, mint a saját testüket. De miért van szükség arra, hogy az ember átalakítsa a világot és önmagát? A végesség, a térbeli és időbeli hiány miatt, amelyben él és amelyet fizikai fájdalomként és lelki szenvedésként érzékel. Ily módon tehát, a fájdalom leküzdése nem csupán állati válaszreakció, hanem időbeni elhelyezkedés is, amelyben a jövő játszik döntő szerepet, és amely alapvető életimpulzussá alakul át akkor is, ha egy adott pillanatban nincs is veszélyben (???? ha egy adott pillanatban az ember nem is érzi magát veszélyben ????). Ezért tehát a közvetlen, természetes és reflexív válaszreakció mellett ott van a késleltetett válaszreakció is, amely a fájdalom kiküszöbölésére irányul, s amelyet a veszélyhelyzetben átélt lelki szenvedés vált ki és mint olyan jövőbeli lehetőség vagy létező tény jelenik meg, amelyben a fájdalom a többi emberben jelen van. A fájdalom leküzdése tehát a cselekvést vezérlő alapvető célként jelenik meg. Ez az, ami lehetővé tette a testek és szándékok közötti kommunikációt abban, amit mi “társadalmi konstitúciónak” nevezünk. A társadalmi konstitúció olyannyira történeti, mint maga az emberi lét, s egyben az emberi lét formálója is. Átalakulása folytonos, de eltér a természet átalakulásától, mert ez utóbbi változása nem szándékos. A társadalmi szerveződés folytatódik és bővül,

ám ez nemcsak azért mehet végbe, mert jelen vannak azok a társadalmi tárgyak, amelyeket a múltban alkottak meg, a jelenben használunk és a jövőre is kivetítünk. Ez a mechanizmus túlságosan egyszerű ahhoz, hogy megmagyarázza a civilizáció folyamatát. A folyamatosságot az emberi nemzedékek adják, amelyek nem egymást követően élnek, hanem egy időben, egymásra hatva és egymást átalakítva. Ezek a folytonosságot és a fejlődést biztosító nemzedékek dinamikus struktúrák; ők jelentik a mozgásban lévő társadalmi időt, amely nélkül a civilizáció visszasüppedne természetes állapotába és elvesztené társadalmiságát. Másrészt viszont minden történelmi pillanatban különböző időbeni szintű nemzedékek élnek együtt, amelyeknek különbözőek a megőrzött és a jövőbe vetített képeik, amelyek eltérő szituációra vonatkozó tájakat és hitelképzeléseket képviselnek. A gyermekek és öregek teste és viselkedése mutatja az aktív nemzedékek számára, hogy honnan jövünk és merre tartunk. E hármass viszony szélsőségeinek szélsőséges időbeniségek felelnek meg. Mindez azonban sohasem mozdulatlan, mert amíg az aktív nemzedékek megöregszenek és az öregek meghalnak, a gyermekek lassan átalakulva kezdik elfoglalni az aktív pozíciókat. Eközben pedig új emberek születnek, akik folyamatosan újratermelik a társadalmat. Amikor elvont értelemben "megállítjuk" a véget nem érő folyamatot, "történelmi pillanatról" beszélünk, amelyben az azonos társadalmi szintűen elhelyezkedő valamennyi szereplőt "kortársnak" tekinthetjük, minthogy azonos időben élnek; de nyilvánvalóan nem kortársak abban az értelemben, hogy nem egykorúak, nem azonos a kialakulási tájukra, a jelenlegi helyzetre és a terveikre vonatkozó belső időbeliségük. (nem tiszta, hogy mi az a történelmi pillanat!) A valóságban a legközelebb álló korosztályok között generációs dialektika alakul ki, amelyek a központi tevékenységet, vagyis a társadalmi jelent igyekeznek elfoglalni, amint azt érdekük és hitelképzelésük diktálja. Strukturálisan a belső társadalmi időbeniség adja a történelmi eseményeket, amelyben különböző generációs csoportok hatnak egymásra, nem pedig a lineárisan egymás mellé helyezett jelenségek sorozata, mint a naptári időben, ahogy azt egyik-másik történetfilozófia állítja.

Társadalmilag egy történelmi világba teremtve, amelyben a tájamat alkotom, interpretálok mindazt, amire tekintek. Itt van az én személyes tájam, de az a kollektív táj is, amely e pillanatban nagy csoportoknak felel meg. Ahogy az előbbieken mondtuk, ugyanabban a jelenben együtt léteznek különböző generációk. Ha durva példát akarnánk felhozni, vannak, akik a tranzistor feltalálása előtt születtek, míg mások számítógépek közt jöttek a világra. Mindkét tapasztalati síkon számos különböző konfiguráció lehetséges, amelyek nemcsak a cselekvésük módjában, hanem a gondolkodásukban és az érzéseikben is eltérőek..., s az, ami egy bizonyos korban, társadalmi relációban és termelési módban működött, lassan vagy olykor hirtelen megszűnik működni. Az ember eredményt remélt a jövőtől és a jövő ugyan eljött, de a dolgok nem úgy alakultak, ahogyan tervezték őket. Az új, társadalmilag kialakulóban lévő tájjal nem egyezik sem a cselekvés, sem az érzékenység, sem az ideológia.

A most kiadott kötetben közölt gondolatokról szóló vázlat befejezése érdekében azt kell mondjam, hogy az ember nyitottsága és szabadsága lehetővé teszi, hogy válasszon a helyzetek között, késleltesse választát és elképzelje a jövőjét, ezért meg is tagadhatja önmagát, megtagadhatja testi vonatkozásait, akár teljes egészében - például az öngyilkosság esetében -, vagy megtagadhat másokat is. Ez a szabadság tette lehetővé, hogy néhányan törvénytelenül kisajátítsák maguknak az egész társadalmat, vagyis, hogy megtagadják mások szabadságát és szándékait, a saját szándékaik kivitelezésére alkalmas protézisek, eszközök szintjére alacsonyítva le őket. Ez a lényege megkülönböztetésnek, amelynek módszere a fizikai, gazdasági, faji és vallási erőszak. Az erőszak a társadalmi szabályozás és ellenőrzés apparátusának, vagyis az államnak a működésén keresztül nyerhet teret és állandósulhat. Ezért a társadalmi szervezeteknek igen fejlett koordinációra van szükségük, amely mentes mindenfajta hatalom koncentrációjától, legyen az magán vagy állami hatalom. Mivel gyakran az állami apparátus a szociális helyzettel keveredik össze, tisztáznunk kell, hogy amennyiben a társadalom és nem pedig az állam a javak termelője, akkor a termelési eszközök tulajdona (?) értelemszerűen szociális kell, hogy legyen.

Akik mások humanitását korlátozzák, ezzel szükségképpen új fájdalmat és szenvedést okoznak, újraindítva a társadalomban az ősi küzdelmet a természeti viszontagságok ellen, amely harc most azok között dúl, akik "naturalizálni" akarnak másokat, a társadalmat és a történelmet, valamint az elnyomottak között, akiknek a világ humanizálásával együtt maguknak is humanizálódniuk kell. Ezért a humanizálás azt jelenti, hogy elutasítjuk az eltárgyasítást, és hangsúlyozzuk minden emberi lény szándékosságát és a jövőnek a jelenlegi helyzet fölötti elsőbbségét. A lehetséges jobb jövő képe teszi lehetővé a jelen módosítását, a forradalmakat és minden változást. Következésképpen, az elnyomó feltételek (vissza?) szorítása nem elegendő a változás megindításához, hanem fel is kell ismerni, hogy ez a változás lehetséges, és az emberi cselekedetektől függ. Ez a harc nem mechanikus erők között folyik, nem természetes reflex, hanem emberi szándékok közötti harc. Éppen ezért beszélhetünk elnyomókról és elnyomottakról, igazságosokról és igazságtalanokról, hősről és gyáváról. Ez az egyetlen, ami lehetővé teszi, hogy értelmes módon gyakoroljuk a társadalmi szolidaritást és a megkülönböztetettek felszabadításáért vállalt elkötelezettséget, legyenek akár többségben vagy kisebbségben.

Végezetül, ami az emberi cselekedetek értelmét illeti, nem hisszük, hogy jelentéktelen vonaglásról, vagy "haszontalan szenvedélyről" van szó, melyek a felbomlás abszurdumába torkoltnak. Mi azt hisszük, hogy az érvényes cselekedet az, amely másokban végződik és segít felszabadulásukban. Nem hisszük, hogy az emberiség sorsát valamely determinált okok határozták meg, melyek érvénytelenítenek mindenféle törekvést, hanem olyan szándékok, amelyek tudatosulnak a népekben és utat nyitnak maguknak az egyetemes emberi nemzet irányába.
Ennyi. Köszönöm.

LEVELEK BARÁTAIMNAK
(CENTRO CULTURAL ESTACIÓN
MAPOCHO, SANTIAGO, CHILE 1994.05.14)

Köszönöm az Első Humanista Kulturális Találkozó szervezőintézményeinek meghívását, azt, hogy lehetőséget kaptam a chilei kiadású "Levelek barátaimnak" című könyvem bemutatására. Köszönöm Luis Felipe García a Virtual Kiadó nevében elhangzott bevezető szavait. Köszönöm Volodia Teitelboimnak a közelbélését, akinek később szeretnék válaszolni és kellő részletességgel kommentálni azon briliáns fogalmak és gondolatok nagy részét, melyeket akkoriban kifejtett. Köszönet a kultúra kiemelkedő személyiségeinek, a sajtónak és persze barátaimnak, akik elkísértek minket.

Ebben a rövid előadásban szeretném bemutatni a most kiadott könyvet és hangsúlyozni, hogy nem egy szisztematikus könyvről, hanem kommentárok sorozatának összegyűjtéséről van szó, amely a már jól ismert levél stílusban íródott. Seneca "Erkölcsei Levelek" című művének megjelenése óta, a mai napig nagy összevisszaságban sok hasonló formában írt előadás jelent meg, amelyek világszerte elterjedtek és különböző hatással voltak az emberekre, illetve változó érdeklődést keltettek. Ma már közhelyek a "nyílt levelek", amelyeket habár egy embernek, egy intézménynek vagy egy kormánynak írtak, megfogalmazásuknak köszönhetően túlmutatnak az eredeti címzetten, annak érdekében, hogy eljussanak a nagyközönséghez. Így van ez a most bemutatásra kerülő munka esetében is. A kötet teljes címe: "Levelek barátaimnak, a személyes és társadalmi válságról a mai világban."

Kik ezek a "barátok", akikhez ezek a levelek szólnak? Kétségtávol azok az emberek, akik vagy egyetértenek ideológiai álláspontunkkal vagy eltérnek tőle, de mindegyikük őszinte szándéka a jobb megértés, és cselekvésük jobb összehangolása annak érdekében, hogy legyőzzük azt a válságot, amelyben élünk. Ennyit a címzettekről.

Ami magát a témát illeti, elkerülhetetlen volt annak a mai válságos helyzetnek kiemelése, amelyben mind a társadalmak, mind a személyek találhatók. A "válságot" egy olyan hétköznapi fogalomnak tekintettük(tekintjük?), amelyet meg lehet oldani úgy, ha egyik, vagy másik irányba haladunk. A "válság" kiemel minket egy adott szituációból és egy másik, saját problémákkal rendelkező helyzetbe helyez bele. A közvélemény gyakran úgy tekint a "válságot", mint egy olyan veszélyes időszakot, amelyből vagy valami káros vagy valami jó következhet azok számára, akik ezt átélik, azaz, a személyekre vagy a társadalmakra. Egyesek szerint felesleges a személyekről külön beszélni, mert ők a társadalom részei, de a mi szempontunk szerint ez a nézőpont helytelen és az a próbálkozás, hogy a fent említett két terminus közül az egyik eltűnjön, egy általunk nem támogatott vizsgálódáson alapul. Ezzel befejezem a könyv címének kommentárját.

Nos, az előadás természetes és egyszerű rendje azt diktálná, hogy a mű tartalmának vizsgálatával folytassuk. Ennek ellenére nem szeretnénk ezt az iskolás módszert követni, inkább az egész művet inspiráló szándékok elmélyítésével foglalkozunk. Az írónak az volt a szándéka, hogy felvesse az Új Humanizmus eszméjét és tartalmát abban a helyzetben alkalmazza, amelyben élünk. Az Új Humanizmus figyelmeztetést intéz a civilizáció általános válságával kapcsolatban és minimum intézkedést(minimális lépéseket) ajánl a válság leküzdésére. Az Új Humanizmus tudatában van a századforduló és az ezredforduló apokaliptikus helyzetével, a történelem tanításainak megfelelően. Tudjuk jól, hogy ezekben a korszakos konjunktúrákban olyan emberek emelik fel hangjukat, akik a világvégét hirdetik és köznapi nyelvre lefordítva, a történelem, a környezeti rendszer, az ideológiák vagy a gép által befolyásolt ember, stb. végét(halálát) kiáltják ki. Az Új Humanizmus nem képvisel ilyesmit, csak azt mondja: "Hé, barátaim, meg kell változtatni az irányt!" Mi történik, ha senki nem akar minket meghallgatni? Mi történik, ha tévedünk? Ha tévedünk, az még jobb, mert az azt jelenti, hogy az események helyes irányt követnek és a Földi Paradicsom felé haladunk. Egyes strukturalisták majd azt mondják, hogy a jelenlegi válság csak a rendszer pusztaságát átszerveződése, a tényezők szükséges újraszerveződése egy olyan rendszerben, amely a fejlődést támogatja; egyes poszt-modernisták pedig majd kijelentik, hogy a XIX. század története nem illeszkedik többé a valóságba, és a társadalmi "döntők" a hatalomnak és a megbékélésnek nagyobb részét kínálják fel a technológia és a kommunikáció átláthatóságának köszönhetően. Jól van, barátaim! Nyugodtan hátradőlhetünk és bízhatunk abban, hogy az Új Rend majd békét hoz a világba. Ne legyen több Jugoszlávia, Közel-Kelet, Burundi vagy Sri Lanka. Ne legyen többé éhség és soha többé ne éljen a világ lakosságának 80%-a a létminimumon, vagy az alatt. Ne legyen több recesszió és elbocsátás, a munkahelyeket és azok forrásait ne semmisítsék meg többé. Végül, egyre tisztább adminisztrációt, jobb iskolázási rátákat és fejlődő közoktatást, a bűnözés csökkenését és jobb közbiztonságot, a kábítószer- és az alkoholizmus csökkenését... és legvégül növekvő elégedettséget és növekvő boldogságot mindenkinek. Ez nagyon jó, barátaim. Legyünk türelmesek, a Paradicsom közel van!... De ha ez nem így lenne, ha a jelenlegi

helyzet egyre rosszabbodna, vagy elveszítenénk a helyzet fölötti ellenőrzést, akkor melyek lennének a követendő alternatívák?

Ez a "Levelek Barátaimnak" c. könyv témája. Mi (szerénység nélkül), nem tartjuk sértőnek vagy támadónak egy fájdalmas és keserves kifejeletnek a lehetőségét. Senki sem sértődik(íjed?) meg azért, mert az épületek tűzlépcsővel rendelkeznek, hogy a mozik és a középületek tűzoltó készülékekkel és vészkijáratokkal vannak felszerelve; senki sem tiltakozik amiatt, hogy a stadionok és sportszarnokok kénytelenek vészkijáratokat létesíteni vészhelyzet esetére. Persze, amikor az ember moziba megy vagy belép egy középületbe, nem gondol tűzre vagy katasztrófákra, mert mindez csak az elővigyázatossággal kapcsolatos. Ha egy épületben nem üt ki a tűz, és a moziban vagy a stadionban nem tör ki a pánik, az még jobb, az szerencse.

A Hatodik Levélben a Humanisták Alapokmánya található, amelyben legáltalánosabb ötleteiket és a válsággal szembeni alternatívájukat fejtik ki. Ez nem egy lehangoló Alapokmány, nem egy pesszimista ötletgyűjtemény, hanem egy vélemény a válságról, és az alternatívák bemutatása. Olvasásakor még azok is, akik nem értenek ezzel egyet azt mondhatják: "Jó, ez egy alternatíva. Vigyázni kell ezekkel a srácokkal, a társadalmaknak szükségük van tűzlépcsőkre. Nem a mi ellenségeink, ők inkább a túlélés hangjai."

A Hatodik Levélben található Humanista Alapokmány azt mondja: "A humanizmus a munka kérdését helyezi szembe a nagytőkével, a valódi demokráciát a formális demokráciával, a decentralizációt a központosítással, a megkülönböztetés elítélését a megkülönböztetéssel, a szabadságot az elnyomással, az értelmes életet a lemondással, a cínkossággal és az abszurditással. stb.... A humanisták internacionalisták, és egy egyetemes emberi nemzet létrehozásán fáradoznak. Egységében látják a világot, amelyben élnek, és közvetlen környezetükben tevékenykednek. Nem a világ uniformizálása a céljuk, hanem a sokféleség, az etnikai, nyelvi és szokásbeli különbségek (értékelése), a helyi, regionális és autonóm sokszínűség, az eszmék és az elgondolások sokasága, a néphit, az ateizmus és a vallás változatossága, a munka és az alkotás sokoldalúsága. A humanisták nem szolgálnak senkinek, nincsenek vezetőik és főnökeik, és magukat sem tekintik senki képviselőjének vagy feljebbvalójának..." Az Alapokmány végén elhangzik: "A humanisták nem együgyű emberek, akik romantikus korokra jellemző kinyilatkoztatásokban lelik örömeiket. Éppen ezért, nem tekintik javaslatukat a társadalmi tudat legfejlettebb megnyilvánulásainak, és nem is állítják, hogy szervezeteik tökéletesek. A humanisták nem tetszelegnek a többség képviselőinek szerepében. De tetteiket mindenképpen a legjobb szándékok vezérlik: azokért a változásokért küzdenek, amelyeket ebben a korban, amelyben élünk a legmegfelelőbbnek és legmegvalósíthatóbbnak gondolnak."

Nem tartalmaz ez az Alapokmány egy erős szabadságérzést, pluralizmust és az önkorlátozás érzését? Ezt valóban alternatív javaslatnak nevezhetjük, de semmiképpen sem abszolút, uniformizáló és leigázó javaslatnak...

Milyen ez a válságos folyamat? Hová vezet? Minden egyes Levél ugyanarra a példára mutat, azaz a zárt rendszerű modellre. Ez a kapitalizmus születésével kezdődött és az ipari forradalom egyre jobban megerősítette. Az egyre erősödő polgárság kezében, a nemzeti államok harcolni kezdtek a világért. A volt gyarmatok a megkoronázottak kezéből átvándoroltak a magáncégek kezébe. A bankok megkezdték a közvetítői, eladósodási és a termelési források kisajátításának politikáját. Finanszírozták a nagyraevő polgárság hadműveleteit, kölcsönt adtak a harcoló feleknek, akik ezáltal eladósodtak, de a bank majdnem mindig győztesként került ki minden konfliktusból. Amíg a nemzeti polgárság a növekedést még mindig a munkásosztály könyörtelen kiaknázásában (kizsákmányolásában) látta, az ipar és a kereskedelem érdekében, amíg központnak a saját maguk által irányított országukat tekintették, addig a bankok már túlléptek a nemzetállam intézményeinek keretein. Jöttek a szocialista forradalmak, a tőzsdei krach és a pénzügyi központok átszervezése, de ezek a központok tovább folytatták a koncentrációt és a növekedést és megerősödtek. Az ipari polgárság utolsó nacionalista hörgése, az utolsó világháború után világos lett, hogy a világ egy; hogy a régiók, az országok és a kontinensek kapcsolódnak egymáshoz és a nemzeti iparnak a nemzetközi pénzügyi tőkére van szüksége a túléléshez. A nemzeti állam kezdett akadályá válni a tőke, a javak, a szolgáltatások és az emberek szabad áramlásában. Elkezdődött a régiók kialakulása s ezzel a régi rend struktúrájának átalakulása. Az a régi proletariátus, amely egykor a társadalmi piramis alapját képezte, melynek gyökere a primer kitermelő ipari ágazatokban volt található és folyamatosan az ipari dolgozók gárdájának része lett, kezdte elveszíteni egységét. A másodlagos és harmadlagos iparágazatok, az egyre összetettebb szolgáltatások fokozatosan vonzották magukhoz a munkaerőt, a termelési tényezők folyamatos átszervezéseként. A régi szakszervezetek vesztek osztálybeli hatalmukból és áttértek a csupán bérezésre és foglalkoztatásra vonatkozó követelésekre. A technológiai forradalom újabb felgyorsulást eredményezett egy olyan egyenlőtlen világban, ahol az óriási régiók egyre jobban eltávolodtak a döntési központoktól. Ezek a gyarmatosított, kihasznált és a nemzetközi munkamegosztásban egyszerű ellátásra

ítélt régiók egyre olcsóbban adták el termékeiket és egyre drágábban vették a fejlesztésükhöz szükséges technológiákat. Eközben egyre nőttek a kikényszerített modell folytatásához szükséges felvett költsönök. Elérkezett az ideje annak, hogy a cégek egyre mozgékonyabbá, versenyképesebbé váljanak, decentralizálódjanak. Mind a kapitalista, mind a szocialista világban elkezdődött a merev struktúrák szétesése, miközben egyre többet költöttek a hadi és ipari komplexumok növekedésének fenntartására. Bekövetkezik tehát az emberi történelem egyik legkritikusabb eseménye. Pont ott, a szocialista blokkban, elkezdődik az egyoldalú lefegyverzés. Csak a történelem a megmondhatója, hogy ez hiba volt, vagy éppen ezzel úsztunk meg egy nukleáris összeomlást. Ezek az összefüggések könnyen felismerhetők. Így megérkeztünk egy olyan világba, amelyben a pénzügyi hatalom koncentrációja az egész ipart, az egész kereskedelmet, az egész politikát, minden országot, minden embert térdre kényszerít. A zárt rendszer korszaka kezdődik és egy zárt rendszerben nincs más alternatíva, mint a szerkezet szétesése. Ebből a nézőpontból, a szocialista világ struktúrájának szétesése előjátéka a szédültesen felgyorsuló világstruktúra szétesésének.

Ebben a válságos helyzetben találjuk magunkat. De a válság többféleképpen szokott megoldódni. A Levelekben csak két lehetőség kerül említésre a hipotézisek megspórolása miatt és azért is, hogy csak nagy vonalakban mutassunk példákat. Egyrészt a zárt rendszerek entrópiájának változata, másrészt pedig a zárt rendszerek nyitásának változata, az emberek nem természetes, hanem szándékos cselekedete révén. Nézzük meg az elsőt, egy kis festői leírással színezve.

Nagyon valószínű egy olyan világméretű birodalom kialakulása és megszilárdulása, amely a gazdaságot, a jogrendszert, a híradást és a telekommunikációt, az értékeket, a nyelvet, a szokásokat és a hagyományokat egységesíti majd. Egy ilyen világméretű birodalomban, amelyet majd a nemzetközi pénzügyi tőke mozgat, a lakosságnak a döntési központokban nem kell semmit sem rendbe hoznia. Ebben a telített helyzetben, a szociális háló felbomlása tovább folytatódik. A politikai, társadalmi szervezeteket és az állam irányítását a technokraták fogják átvenni egy olyan szörnyeteg ál-állam szolgálatában, amely a felbomlás fokozódásával összhangban egyre inkább fegyelmet a lakosságot a megzorító rendelkezéseivel. A gondolat elveszíti absztrakciós képességét és helyettesíti egy analitikus működési mód, mint a számítástechnikai modellekben. A folyamat és struktúra fogalma elvész, és egy egyszerű nyelvészeti és formális analízis helyettesíti majd. A divat, a nyelv, a társadalmi stílusok, a zene, az építészet, a szépművészetek és az irodalom struktúrája összeomlik. Mindenesetre a stílusok kombinációja minden tekintetben nagy haladásnak fog tűnni, ahogy a történelem más korszakaiban ez már megtörtént a birodalmi hanyatlás eklekticizmusaival is. Akkor az a régi remény, hogy mindent egy hatalom kezében egységesítsünk, örökre eltűnik. Az értelem ilyen elsötétedésében, a népek ilyen kimerültségében szabad teret kap mindenféle fanatizmus, az élet tagadása, az öngyilkosság kultusza és az arcátlan fundamentalizmus. Nem lesz már sem tudomány, sem nagy szellemi forradalom... pusztán technológia, amit "Tudománynak" fognak nevezni. Újra előtérbe kerül a lokálpatriotizmus, újraélednek az etnikai harcok és az elmaradott népek megrohamozzák a döntési központokat, olyan vihart kavargatva, amelyben a túlnépesedett óriásvárosok lakatlanná válnak. Az egymást követő polgárháborúk megrengetik a Földet, amelyen majd nem akarunk többé lakni. Végülis ez a mesének az a része, amely sok olyan civilizációban megismétlődött, melyek egykor hittek a folyamatos és határtalan fejlődésükben. Azok a kultúrák mind felbomlottak, de szerencsére miközben egyes kultúrák felbomlottak, máshol új emberi impulzusok kezdtek felemelkedni, és ebben a váltakozásban az új legyőzte a régit. Világos, hogy egy világméretű, zárt rendszerben nincs helye egy másik civilizáció születésének, csak egy hosszú és sötét világméretű középkornak.

Ha az előbb leírt modellre alapozva, nem helytálló az, amit a Levelekben felvázoltunk, akkor nincs miért aggódunk. Ha viszont a történelmi struktúrák mechanikus folyamata az előbb említett irányba vezet, akkor eljött az idő, hogy feltegyük magunknak a kérdést: hogyan tudná megváltoztatni az emberi lény az események irányát? Másrészt, kik tudnák ezt a nagyszerű irányváltást véghezvinni, hacsak nem maguk a népek, akik a történelem főszereplői? Vajon elérjük-e a szükséges érettségi szintet, hogy megértsük, mostantól nincs fejlődés, ha az nem mindenkitől jön és nem mindenkiért van? Ez az a második hipotézis, amellyel a Levelekben foglalkozunk.

Ha ez az ötlet tudatosodik a népekben, hogy (és jó lesz megismételni) mostantól nincs fejlődés, ha az nem mindenkitől jön és nem mindenkiért van, akkor a küzdelem értelme világos lesz. A struktúra összeomlásának utolsó szakaszában, a társadalom alapjában új szelek fújnak majd. A kerületekben, a szomszédságokban, a legszerényebb munkahelyeken, megújul a szociális háló. Ez spontán jelenségnek tűnik majd. Megismétlődik majd olyan különböző alapközösségek létrehozásában, amelyeket a szakszervezet vezetése alól egyre inkább felszabaduló dolgozók fognak megteremteni. Központi szervezéstől mentes politikai csoportok jönnek létre, és a felső politikai vezetés szervezetei ellen küzdenek majd. Minden gyárban, minden irodában, minden cégnél elkezdődik majd a vita. Az azonnali követelésektől kiindulva egyre jobban tudatosulni fog az a globális megértés, amely szerint a munkának

nagyobb értéke lesz a tőkénél, s a kockázat mérlegelésekor világos lesz a munka elsőbbsége a tőkével szemben. Könnyen le lehet majd vonni olyan következtetéseket, hogy a cég nyereségét új munkahelyek létrehozásába vagy egyéb növekvő termelési ágazatokba kellene beruházni, ahelyett, hogy az a pénzügyi tőkét erősítő spekulatív területekre vándoroljon, amely a termelési apparátus későbbi pusztításához vezet. A vállalkozó hamar rá fog jönni, hogy a bankok egyszerű alkalmazottá tették, s hogy ilyen vészhelyzetben a munkásság a természetes szövetséges. A társadalmi zavargások újraélednek, a spekulatív tőke (a maga absztrakt, erőbeli és embertelen jellegével) és a munka erői (mint a világ változtatásának igazi emelőkarja) között világos és tiszta küzdelem tör ki. Megértik majd, hogy a fejlődés nem a bankokkal szembeni adósságtól függ, hanem a bankoknak kamatmentes hiteleket kellene nyújtaniuk a cégeknek. (Megértik majd, hogy a fejlődés nem a banknak visszafizetendő adósságoktól függ, és azt, hogy a bankok kamatmentes hitelt kell, hogy nyújtsanak a cégeknek.) Az is világos lesz, hogy az összeomlás felé vezető koncentrációt nem lehet megállítani, hacsak a gazdaságot újra fel nem osztják az elmaradott területek között. A valós népszavazáson alapuló közvetlen demokrácia szükségszerű lesz, mert a nem-részvétel agóniája és a népfelkelés fenyegetése többé nem lesz kívánatos. A hatalom átalakul, mert a pénzügyi tőkégtől függő formális demokrácia struktúrája minden hitelességét és minden jelentőségét elveszíti majd. Kétségkívül, a válság második forгатatókönyve egy olyan lappangási időszak után nyeri el aktualitását, amelyben a problémák egyre súlyosabbá válnak. Akkor elkezdődik majd az előrehaladások és hátralépések sorozata, amelyben minden egyes győzelem, mint egy példaértékű hatás, megsokszorozódik a Föld legtávolabbi vidékein a gyors kommunikációs eszközöknek köszönhetően. Nem a nemzetállamok hódításáról lesz szó, hanem egy olyan világhelyzetről, amelyben ezek a radikális változást megelőző társadalmi jelenségek egyre szaporodnak. Így módon ahelyett, hogy a folyamat a már többször megismétlődött mechanikus összeomlásba torkollna, a változtatás szándéka és a népek fejlődésének iránya az Egyetemes Emberi Nemzet útját követi majd.

A mai humanisták erre a második lehetőségre és alternatívára fogadnak. Sokkal jobban bíznak az emberben annál, hogy azt higgyék, minden az ostobaságban végződik. Ha nem is érzik magukat az emberi folyamatok élcsapatának, készek ezt a folyamatot erejüknek megfelelően és tartózkodási helyük szerint végigkísérni.

Nem szeretném tovább húzni az időt azon könyv bemutatásával, amelyet önök a kezükben tartanak. Csak elismerésemet szeretném kifejezni, amiért toleránsan és türelmesen meghallgatták ezt az unalmas előadást.

Köszönöm szépen.

III. ELŐADÁSOK

A HUMANIZMUS ÉS AZ ÚJ VILÁG

(Szépművészeti Egyetem, Mexikóváros, Mexikó, 1991.07.07)

A mai előadás témája, az "A Humanizmus és az Új világ" bevezetésre szorul. Amikor a "humanizmusról" beszélnek, gyakran hozzák összefüggésbe a reneszánsz robbanásával és a Petrarca műveivel kezdődött irányzattal. Más civilizációkban, még a nyugati civilizációkhoz közel állókban is, megfigyelhetünk egy sor olyan témát, melyet a reneszánsz humanistáihoz közel álló szemléletmóddal kezeltek. Ennek egyik példája a római kultúrában, Ciceró. Azóta a humanisták az embert nem csupán a történelmi esemény alanyának és teremtőjének tartották, hanem minden alapvető tevékenység központjának. Ezáltal az emberi lény lett a legmagasabb foka annak a tanításnak, mely így szól: "Az ember mindennél előbbre való, és egyetlen ember sem alábbvaló a másiknál."

A reneszánszban, a "humanizmus" szó valódi dimenziót nyer, különösen a művészetek és a tudomány által az obszurantizmus ellen vívott küzdelemben. A ma rendelkezésünkre álló keret nem teszi lehetővé, hogy a mai humanisták által igen tisztelt személyiségek, mint Giordano Bruno, Pico de la Mirandola és persze, Galileo hozzájárulását figyelembe vegyük. Mindannyian egy olyan rendszer üldözőit voltak, amelyben a valódi emberi dimenziót megcsonkították, amelyben az istenséget, aztán a fejedelemséget, az államot és a törvényeket, mint az istenség alattvalóit, mindenek felettinek tartották.

A humanizmus feltűnése ezt az értékrendet borítja fel, az ember lelkét és testét a középpontba helyezi, miközben a legtöbb esetben az új-platóni és új-pithagoraszai gondolkodás iskolái által erősen befolyásolt görög-római pogányság felfogását kölcsönözi. A régi Európában egy nagyszerű vita bontakozik ki. Szinte ezzel egy időben Európa befolyása eléri Amerikát is, és persze folytatódik a hódító és gyarmatosító folyamat, de nem az udvari körökben egyre erősödő haladó elemekkel, hanem azzal a brutalitással és még uralkodó ideológiával, amely abban az időben az isteni jog alapján obszurantikussá és monarchikussá vált. Az inkvizíció és a szabad gondolkodás üldözése átterjed az új területekre, de még ha csendesen is, azok az ötletek is átlépik a határokat, amelyek később kirobbantják a francia forradalmat és az amerikai felszabadítási háborúkat.

Az emberközpontú, humanista látásmód fejlődése végül elindítja a modernizmust. Ez a látásmód nemcsak a művészetekben és a tudományokban fejeződik ki, hanem a korabeli politikában is, ami a monarchiát és az egyházi hatalmat is sakkban tartja. Akárhogyan is érzünk ezzel a korszakkal kapcsolatban, amely a teljes dimenziójú forradalom kezdetét jelentette, legalábbis nyugaton, akár egyetértünk vele, akár nem, el kell ismernünk, hogy a humanizmus fontos szerepet játszott benne.

Ma, a forradalmak hanyatlásának időszakában úgy tűnik, hogy ez a lelkes humanizmus is hanyatlik egy olyan technológiával szemben, amely magába szívta a gazdasági és társadalmi struktúrák forradalmi átalakító erejét; megfosztotta a politikai megnyilvánulást a kommunikáció minden formájától; és a szolidaritás és testvériség eszméjét a versengéssel, a piacgazdasággal, az állítólagos önszabályozó törvényekkel és az embertelen, váltakozó makrogazdasági mutatókkal helyettesítette. Kialakítottak egy üres értékrendet, amelyben az emberi lény elveszti központi szerepét és bevezették a pénz kultuszát. Természetesen a kortárs mítosz tartalmaz egy ideológiát, amely igazolja érvényességét, az ideológiák és a történelem végének az ideológiáját, amelyben a múlt században kialakult pragmatizmus jegyei ismerhetők fel.

Véleményem szerint, a társadalmat elálatiasító új darwinizmus - a legalkalmasabb lény túléléséért folytatott küzdelem - által támogatott elemi pragmatizmus, nem kiváló minősége miatt tör előre, hanem azért, mert a nagy eszmerendszerek különböző tényezők hatására összeomlottak. Tulajdonképpen a strukturált és gondolati rendszerek kudarcai által keletkezett nagy vákuumról van szó. Ezt a vákuumot be lehet tölteni alacsonyabb minőségű dolgokkal is, ha az a gazdaság mozgatórugóit kezükben tartó személyek érdekeit szolgálja.

Megértem, hogy az itt elhangzottakat alaposan kellene igazolni, s hogy még akkor is vitathatóak maradnának. Ennek ellenére kiemeltém néhány pontot, melyet fontosnak tartottam a humanizmus mai helyzetének megközelítéséhez. Mindenesetre hangsúlyoznom kell, hogy tulajdonképpen ebben a században kevés eszme foglalkozott a humanizmussal.

Sartre "Az egzisztencializmus egy humanizmus" című művében és Heidegger "Levél a humanizmusról" című művében felismerhető a téma újbóli felvetése. E két mű, habár ellentétes felfogású, az egzisztencialista humanizmus kategóriájába sorolható. Felismerhető egyfajta keresztény - és Maritain által képviselt ál-humanizmus is, egy marxista kontra-humanizmus Althusser művében, valamint egy, a proletár és a polgári humanizmus közötti, marxista dialektika Aníbal Ponce kritikájában.

Röviden véleményezném azokat az áramlatokat, amelyek megpróbálták a mai gondolkodásban a humanizmust elméletileg átalakítani és a következő változatokat vetem fel: az egzisztencialista és a

keresztény. A "humanizmus" szó felülmúlta ezt a felosztást és ma már általánosan elfogadott, úgy, mint egy kedves hozzáállás az emberek felé, a technológia és az automatizálás előretörésével szemben. Ilyen értelemben, ma jó modornak tűnik, egyfajta divattá vált a humanizmussal egyetérteni, amelynek semmi köze a humanizmus nehézkes és tragikus fejlődéséhez, de főleg pontos kereteihez, amelynek most néhány lényeges jellemvonását említem: 1. A tudat aktivitásának megerősítése olyan hozzaállásokkal szemben, amelyek az emberi tudatot objektív feltételek "reflexének" tekintik. 2. Az emberi lénynek és a műveinek "történelmiessége", hiszen az ember nem természetes, hanem szociális és történelmi lény. 3. Az ember nyitottsága a világ felé, amelyben az ember és a társadalom, illetve az objektivitás és a szubjektivitás kettőssége(ellentmondása) feloldódik. 4. A cselekedet és az erkölcs alapja az emberi lény, és nem egyéb fokozatok, mint pl. az istenség.

A mai következetes humanizmus ezért felszabadítónak, szolidárisnak, aktívnek és a társadalmi valóság felé elkötelezettnek tekinti magát. Semmi esetre sem állítja szembe a művészetet a tudománnyal, és nem esik abba a hibába, hogy a művészetet a humanizmussal, illetve a tudományt a technológiával tegye egyenlővé. Mindkét fogalom az emberi kulturális fejlődés része, és a technológia bizonyos oldalait a gazdasági hatalmat kezükben tartó rétegeket szolgáló eszköznek tekinti.

Annak érdekében, hogy témánkat az "A Humanizmus és az Új világ" keretein belül összpontosítsuk, azt kell mondanunk, hogy az európai hatalmak által végrehajtott amerikai kultúrák leigázásának semmi köze a kultúra és a technológia dialektikájához, hanem annak az 500 éves társadalmi modellnek köszönhető, amely az obskurantizmus és az abszolutizmus intézményeiben fejlődött ki. Ez egy történelmi, politikai és társadalmi jelenség volt, de nem egy olyan esemény, amelyben Európa népei és a legalacsonyabb néposztályok szövetkeztek, akik ebben az időben ugyanúgy elnyomottak voltak, mint a világ más népei. Ezen túlmenően, az európai, majd később az amerikai humanisták ugyanazt az üldöztetést szenvedték el mindkét kontinensen, amíg - szintén mindkét kontinensen - hozzá nem tudtak járulni a forradalmi változáshoz.

De ma újabb veszélyek fenyegetik Latin-Amerikát, és különösen az egyedülálló kultúrával rendelkező Mexikót. Újra téves dialektikát hozunk-e létre a kultúra és a technológia között vagy kiemeljük kirívó különlegességeinket, hogy ezáltal más régiókat is el tudjuk érni, amelyek ma úgy tűnik, hogy monopolizálják a technológiát és a tudományt? Ezeket a nagy jelentőséggel bíró témákat nem lehet megfontolás nélkül elintézni, ezért javaslom olyan tanulmányi bizottság létrehozását, amely ezeket a kérdéseket eljuttatja Amerika minden egyes sarkába és így elősegíti az állandó konzultációt, hogy 1992-ben a technológia és a kultúra közötti relációt megvitathassuk, amikor az 500 évvel ezelőtti európai partraszállásra emlékezünk Amerikában. Ma, mint annak idején, egy olyan küzdelem kezdődik, amelyet egész dimenziójában kellene tekinteni, és azt hiszem Mexikónak az a szerepe, hogy ennek a küzdelemnek fizikai és kulturális központja legyen.

Köszönöm szépen.

A civilizáció válsága és a humanizmus
(Moszkvai Tudományos Akadémia, Oroszország, 1992.06.18)

Köszönetemet fejezem ki a Moszkvai Tudományos Akadémiának, a Humanista Szándék Klubnak, a kultúra itt jelenlevő képviselőinek, írásaim kiadóinak, a fordítók testületének és számos barátomnak, akik meghívtak erre a tudományos értekezésre. Köszönöm, a tájékoztatási médiák és természetesen mindannyitok jelenlétét.

Bizonyára megbocsátjátok, a fordítás tényéből adódó nehézségeket, és megértitek, hogy az említett nehézségek a fejtegetés idejének csökkentésére köteleznek, és így több elképzelést össze kell sűrítenem. Mai témánk: „A civilizáció válsága és a humanizmus” megkívánja, hogy mielőtt az egész témát kifejténénk, megvitassuk a „civilizáció” fogalmát.

A „civilizáció” szóval kapcsolatban már sokat írtak és vitatkoztak. Már a Történelmi Filozófia kezdetén úgy kezdik értelmezni a különböző civilizációkat, mint egyfajta történelmi lényeket, melyeknek folyamatuk, fejlődésük és sorsuk van. Ez a lény, a civilizáció, úgy jelenik meg, mint egy övezet, mint az emberi viselkedések régiója, amely lehetővé teszi a népek azonosítását, bizonyos termelési módok, bizonyos társadalmi kapcsolatok, bizonyos jogi formák és értékrend szerint. Általában nem azonosítják a „nép” vagy a „nemzet” fogalmat a civilizáció fogalmával, hanem az említett közös övezet magában foglal számos népet és nemzetet határaitól túl. Hagyományosan a civilizációkat földrajzilag limitált térségek által határolt „kulturális terekkel” azonosítják, és a többé-kevésbé szomszédságukban levők által befolyásolhatónak tartják őket és fordítva.

Amikor az „egyiptomi” vagy a „görög” civilizációról beszélnek, akkor az előbbieken felvázolt emberi viselkedési formák övezeteiről beszélnek, és nem arra gondolnak, hogy egy többé-kevésbé központosító, mesterséges felépítmény, mint az Állam döntő tényező legyen ezen övezetek részeiben. A macedónok vagy a spártaiak a hellén kultúra részesei voltak anélkül, hogy részei lettek volna a városállamok szövetségének, és az, hogy még harcoltak is egymás között, jelzi, hogy ezen övezetek meghatározásában nem az Állam a lényeges. Mindenesetre egy bizonyos térben való letelepedésük lehetővé teszi, hogy „mezopotámiai” civilizációról, „Nílus-menti” civilizációról, „szigetlakó” civilizációról, stb. beszéljünk. Az ilyen típusú osztályozás természetesen magába foglalja azt a nézetet, mely szerint minden civilizációt földrajzi tényezők határoznak meg, és hasonlóképpen, amikor a „bor, tej és méz” civilizációjáról vagy a „kukorica” civilizációjáról beszélnek táplálkozási forrásokra utalnak, és amikor az „új kőkori” civilizációt említik, a kulturális fejlődés egy adott szakaszát helyezik előtérbe, a szerszámkészítés és a technikai kapacitás függvényében.

De sokkal fontosabb az a munka, amit Vico óta végeznek – annak érdekében, hogy meg lehessen érteni, melyek a civilizáció átmeneti lépései, mivé válik, és mi a rendeltetése – annál, mint erőfeszítéseket tenni az osztályozásra. A zseniális nápolyi “corsi e ricorsi” emberi történet és észleléséről (a történelmi fejlődés formájának egy általános fogalmát támasztja alá axiómák együttesében, filológiai módszerrel), To(n?)ybee (check) történetiségéig (amely kihívás-válasz felfogáson alapul, élettani tanulmányait Pavlov megelőzte), sok tintát felhasználtak és többé-kevésbé zavaros ötletek alapján igyekeztek tudományt létrehozni. Természetesen ezeket az erőfeszítéseket kisebb vagy nagyobb siker koronázta. Comte említést tett egy törvényszerűségről, amit a civilizáció követ, egy hősies és teológiai szakaszból kiindulva egy metafizikai állapot felé halad, elérkezve végül az ésszerűség, bőség és igazságosság pozitív pillanatához. Hegel a civilizációról úgy szólt, mint az Abszolút Lélek dialektikus lépéseinek megnyilvánulása, amikor az Abszolút lélek fejlődik, Spengler úgy mutatja be nekünk a civilizációkat, mint életrajzi prototípusokat, mint olyan lényeket, melyek a születés, az ifjúság, az érettség és a halál biológiai szakaszait követik.

Nagyszabású művek készültek a civilizációk működésének és rendeltetésének megértésére, de azon kutatók és filológusok közül számosan, akik ezeket a feladatokat végezték, nem mélyedtek el kellőképpen abban az elsődleges tényben, hogy felismerjék, kérdéseik és válaszaik abból a kulturális tájból, és abban a történelmi pillanatban keletkeztek, amelyben éltek. Ha ma a civilizáció témájában új választ szeretnénk találni, már nem kerülhetjük meg annak a kulturális környezetnek a nehézségét (vagy könnyebbségét) (nem hagyhatjuk figyelmen kívül annak a kulturális környezetnek a nehézségeit), amelyben nevelkedtünk, és a történelmi pillanatot, amelyben élünk. Ma, ha meg akarjuk érteni ezt a történetet, meg kell kérdeznünk magunkat saját életkörülményeinkről, ezzel a történelmi folyamatot, amelyről töprengünk emberibbé tesszük. Ezt nem azért tennénk, hogy kívülről értelmezzük az ember cselekedeteit, ahogy egy történelem könyvben az található, hanem azért, hogy az emberi élet értelmének és történelmi szerkezetének megértéséből megvilágíthassuk, mi történik abban a helyzetben, amiben élünk. Ez a hozzáállás felhívja figyelmünket korlátainkra, bizonyos kérdések és válaszok megfogalmazásában, és mivel az a pillanat, amelyben élünk meggátol minket kulturális feltételezéseink és hiedelmeink korlátainak áttörésében, pontosan ezen hiedelmeink szertefoszlása és olyan események

megtörténése, melyeket lehetetlennek tartottunk, teszi lehetővé, hogy a civilizáció új pillanatába lépjünk.

Mint ahogy azt Önök mindannyian tudják, krízisbe merült élethelyzetről beszélünk, következésképpen a azon hitek és kulturális feltételezések széttrésztésének pillanatáról, amelyek alakítottak minket. Ebből a szempontból a krízis jellemzése érdekében négy olyan jelenséget vehetünk figyelembe, amelyek közvetlenül hatnak ránk:

1. Gyors változás megy végbe a világban, a technológiai forradalom következtében a motorizált világ ütközik a meglévő struktúrákkal, valamint a társadalmak és egyének szokásaival.
2. A technológiai felgyorsulás és a társadalmi alkalmazkodás lassúsága közötti fáziseltolódás a változás minden területén elmélyülő kríziseket okoz, és nincs ok annak feltételezésére, hogy ez meg fog állni, épp ellenkezőleg, növekedni fog.
3. Az események váratlansága megakadályozza, hogy előre lássuk, milyen irányt vesznek az események, a minket körülvevő személyek, és végső soron saját életünk. Valójában nem a változás maga az, ami aggaszt minket, hanem a felmerülő változás előre nem láthatósága.
4. Sok minden, amit gondoltunk és hittünk, már nem használható, és nincsenek nyilvánvaló, világos megoldások, amelyek egy társadalomból, néhány intézményből, vagy néhány egyéntől származnának, akik hasonló problémáktól szenvednek. Egyrészt szükségünk van referenciákra, de másrészt ezek a hagyományos referenciák számunkra fojtogatóak és elavultak. Szerintem itt, a bolygó ezen övezetében tapasztalható jobban, mint bárhol másutt (leginkább), a történelmi változás feltételeinek leghallatlanabb felgyorsulása; zűrzavaros és fájdalmas gyorsulás, amelyben vajúdik a civilizáció új pillanata. Ma itt, senki sem tudja mi lesz holnap, de(miközben) a világ más tájain naivan azt feltételezik, hogy a civilizáció az előrelátható növekedés irányába halad, a már létrehozott társadalmi és gazdasági modell szerint. Természetesen a dolgok ilyen látásmódja jobban közelít egy lelkiállapothoz, a kívánságok megnyilvánulásához, mint egy, a tények által igazolt hozzáálláshoz, mert ha valaki egy kicsit is tanulmányozza az eseményeket, arra a következtetésre jut, hogy a világ globális, nem skizofrén módon keletre és nyugatra felosztott, és egy növekvő instabilitás felé halad. Ha figyelmünket kizárólag egy típusú Államra, egy típusú közigazgatásra, vagy egy fajta gazdaságra összpontosítjuk annak érdekében, hogy a történelemet értelmezzük, intellektuális sutaságot mutatunk és felfedjük azon hiedelmek alapját, melyet kulturális neveltetésünk során vettük fel. Egyrészt felismerhetjük, hogy az a társadalmi és történelmi táj, amelyben élünk, hatalmas változásokon ment keresztül ahhoz képest, amiben néhány évvel ezelőtt éltünk, másrészt az elemzések eszközei, amelyeket az új állapot értelmezésekor használunk, még mindig a régi tájnak felelnek meg. Azonban a nehézségek még ennél is nagyobbak, mert számolnunk kell a más időben kialakult érzékenységgel, és ez az érzékenység nem az események üteme szerint változik. Bizonyosan ez az oka annak, hogy a világon mindenütt szakadék jön létre a gazdasági, a politikai, a művészeti stb. hatalmat gyakorlók és az új generációk között, akik eltérően érzékelik az intézmények és vezetők által betöltendő funkciók teljesítését. Azt hiszem ez az a pillanat, hogy kimondjunk valamit, ami a régi érzékenység számára botrányosan hangozhat, tudniillik: az új generációt nem érdekli, mint központi téma, a gazdasági vagy társadalmi modell, amiről a véleményformálók minden nap vitatkoznak, hanem azt várják, hogy az intézmények és a vezetők ne jelentsenek még több megterhelést ebben a bonyolult világban. Egyfelől új alternatívát várnak, mert a létező modellek számukra kimerülteknek tűnnek, másfelől nem hajlandók követni olyan javaslatokat és vezetőket, amelyek érzékenységüknek nem felelnek meg. Ezt sokan a fiatalabbak felelőtlenységének tartják, de én most nem felelősségről beszélek, hanem az érzékenység egy fajtájáról, amit komolyan figyelembe kell venni. Ez nem olyan probléma, ami megoldható közvélemény kutatással vagy kérdőívekkel, annak érdekében, hogy megtudjuk, milyen módon lehet a társadalmat manipulálni, ez az adott emberi lény jelentőségének, globális megbecsülésének problémája, amit eddig az elmélet megidézett és a gyakorlat elárult.

Az előbbieken elmondottakra azt válaszolhatják, hogy ebben a krízisben a népek konkrét megoldásokat akarnak, de megerősítem, hogy egy dolog a konkrét megoldás, és ettől más, nagyon eltérő dolog a konkrét megoldások ígérete. Ami konkrét az az, hogy már nem hisznek az ígéretekben, és ez sokkal fontosabb, mint egy pszicho szociális valóság, mint olyan megoldások bemutatása, melyekről az emberek ösztönösen tudják, hogy ezek a gyakorlatban soha sem fognak teljesülni. Szintén veszélyes a hiszékenység válsága, mert védtelenül a demagógia és a rövidlátó, karizmatikus, alkalmi vezető – aki képes mély érzelmeket felébreszteni – karjaiba taszít. Ez, akármilyen sokat ismételtem is nehezen elfogadható, mert számol a kialakulási tájunknak köszönhető akadállyal, mely szerint összetévesztik a tényeket, a tényeket említő szavakkal.

Ahhoz a ponthoz érkeztünk, ahol végre egyértelművé válik annak szükségessége, hogy egyszer és mindenkorra megkérdezzük, megfelelő-e az a tekintet, amit ezen problémák megértésekor alkalmaztunk. Amiről most szólok, abban nincs semmi rendkívüli, mivel más területek tudósai már

évekkel ezelőtt felhagytak azzal a meggyőződéssel, hogy maga a valóság az, amit megfigyelnek, és azzal voltak elfoglalva, hogy megértsék, saját megfigyelésünk miképpen gyakorol hatást a tanulmányozni kívánt jelenségre. Ez a mi szavainkkal azt jelenti, hogy a megfigyelő olyan elemeket iktat be a saját tájából, amely nem létezik a vizsgálandó jelenségben, és az is előfordulhat, hogy tekintetünk, melyet a vizsgálandó területre irányítunk, már ennek a területnek bizonyos részére irányult, és előfordulhat, hogy nem a fontos kérdéseket vesszük figyelembe. Ez a dolog még súlyosabbá válik, amikor politikai magatartásokat úgy igazolnak, hogy figyelembe veszik az embert, de ez hamis, mert nem abból indulnak ki, hogy az ember fontos, hanem egyéb tényezőkből, amelyek az egyént járulékos helyzetbe helyezik. (Ez a dolog még súlyosabb, amikor politikusok magatartását azzal igazolják, hogy számukra fontos az ember, mindez azonban egy hamis állítás, mert nem abból indulnak ki, hogy az ember elsődleges, hanem egyéb tényezőkből, amitől az ember járulékos helyzetbe kerül) Semmiképpen se gondolják, hogy egyedül az emberi élet szerkezetének megértésével pontosan számot lehet adni az eseményekről, és a civilizáció sorsáról, és ez megérteti velünk, hogy az emberi élet témáját szavalják, de a valóságban nem veszik figyelembe, mivel azt feltételezik, hogy az emberek élete nem a történesek mozgatórugója, hanem makrogazdasági, etnikai, vallási vagy földrajzi erők alapjául szolgál; mert azt feltételezik, hogy a népektől objektív munkát és társadalmi fegyelmet kell megkövetelni, és szubjektív hiszékenységet és engedelmességet.

Miután észrevételeket tettünk azzal kapcsolatban, hogy a civilizáció jelenségeit milyen módon vesszük figyelembe, szem előtt tartva kialakulási tájunkat, hiedelmeinket és értékeléseinket, illendő figyelmünket újra a központi témára összpontosítani.

Jelenlegi krízis helyzetünk nem utal különálló civilizációkra, ahogy más időkben, amikor ezek az egységek kölcsönhatásban voltak és bizonyos tényezőket nem vehettek tudomásul és nem szabályozhattak. Ebben a növekvő mundializációs folyamatban, amit elszenvedünk, globális és szerkezeti mozgásában kell az eseményeket értelmezni. Ennek ellenére azt látjuk, hogy minden szétesik, hogy a nemzeti állam megsérült azoktól az ütésektől, melyeket alulról a lokálpatriótáktól(?), felülről a régió- és világméretű (mundializációtól) kap. Az egyének, a kulturális kódok, a nyelvek és a javak összekeverednek egy fantasztikus Bábeli toronyban; a központositott vállalatok alkalmazkodó képességük hiányából származó krízisben szenvednek; a generációk közötti szakadék egyre jobban növekszik, mintha ugyanabban a pillanatban, és ugyanazon a helyen léteznének a szubkultúrák, elválasztva múltjuktól és jövőbeli terveiktől; a családtagok, a munkatársak, a politikai, a szakszervezeti és a társadalmi szervezetek széthúzó, centrifugális erők hatását tapasztalják; e forgószélek által felkapott ideológiák nem tudnak sem választ adni, sem egységes tetterre inspirálni emberei közösségeket; a régi szolidaritás eltűnik az egyre inkább feloldódó szociális hálóban, és végül, a ma embere, akit mindennapjaiban több személy és több tájékoztatási eszköz vesz körül, mint valaha, egy kommunikáció mentes és elszigetelt helyzetben találja magát.

Minden, ami megemléítésre került mutatja, hogy még ezek a strukturálatlan és paradox események is ugyanannak a globális és szerkezeti folyamatnak felelnek meg, és ha a régi ideológiák nem tudják megválaszolni ezeket a jelenségeket, az azért lehetséges, mert ők is a letűnő világ részei. Mégis sokan azt gondolják, hogy ezek az események az ötletek, a történelem, a konfliktus és az emberi fejlődés végét jelzik. Részünkről(Mi) mindezt „krízis”-nek nevezzük, de távol állunk attól, hogy ezt a krízist egy végső hanyatlásnak tartsuk, mert azt látjuk, hogy az előző formák feloldása összehasonlítható egy olyan viselet szétszakadásával, amely az ember számára már szűk. Ezek a jelenségek, amelyek az egyik helyen gyorsabban jelentkeztek mint másutt, az egész bolygót be fogják fedni, és azokon a helyeken, ahol mindmáig fennmaradt egy igazolhatatlan győzelemérzés, olyan jelenségek megjelenését fogjuk látni, amelyeket a köznyelv majd „hihetetlennek” minősít. Előrelépünk egy új szervezési formát és egy új értékrendet adó bolygó méretű civilizáció felé, és elkerülhetetlen, hogy ez a civilizáció a mai idők legfontosabb témájából kiindulva jöjjön létre, miszerint: tudni, hogy akarunk-e élni, és milyen feltételek között akarjuk ezt megtenni. Bizonyára kapzsi, kisebbségi és átmenetileg befolyásos körök tervei nem fogják figyelembe venni minden kis, elszigetelt és tehetetlen ember számára érvényesnek ezt a témát, és helyette döntőnek fogják értékelni a makro társadalmi tényezőket. Mégis, mivel figyelmen kívül hagyják a konkrét és jelenlegi ember szükségleteit néhány esetben meglepetés fogja érni őket a társadalmi kishitűség miatt, máskor az erőszak-kitörések miatt, és általában véve a mindennapok elől a különböző kábítószer, a neurózis és öngyilkosságba menekülés által. Végezredményben az ilyen elembeválasztott tervek a gyakorlatba átültetés folyamata során megfeneklenek, mert a világ lakosságának 20%-a nem lesz abban a helyzetben, hogy hosszabb időn keresztül fenntartsa a növekvő távolságot, ami elválasztja őket attól a 80%-tól, akik minimális életkörülmények között szűkölködnek. Mint azt mindannyian tudjuk, ezek a szindrómák nem tűnnek majd el a pszichológusok összejöveteleitől, a gyógyszerektől, a sporttól, és a közvélemény-formálók javaslataitól. Sem a nagyhatalmú média, sem az óriási látványosságok nem győznek majd meg minket arról, hogy hangyák

vagy egyszerű statisztikai adatok vagyunk, arról viszont jók, hogy az abszurditás érzése, és az élet értelmetlensége hangsúlyozódik ki.

Azt hiszem, hogy a civilizáció azon krízisében, amelyben szenvedünk, számos pozitív tényező létezik, amelyet hasznosítanunk kell, ahogy a technológia esetében, amely hozzájárul az egészségügy, az oktatás és az életkörülmények javításához, noha elutasítjuk, ha azt rombolásra használják, mert ekkor eltérítik attól a célkitűzéstől, amely létrehozta. Az események pozitívan járulnak hozzá ahhoz, hogy globálisan felülvizsgáljunk mindent, amit máig hittünk, hogy az emberiség történelmét más szempontból értékeljük, hogy terveinket más jövőkép felé irányítsuk, hogy egymásra új könyörületességgel és toleranciával tekintsünk. Ebben az esetben a történelem e labirintusában, amelyben az ember túl gyakran hitt megsemmisülésében, utat nyit majd az új humanizmus.

A jelenlegi válság a bolygón minden irányba kiterjed, és nemcsak a Független Államok Közösségében vagy Moszkvában gyökerezik, ahol annak idején az említett válság jobban kifejeződött. A ma működő világcivilizáció nem mondhat le e nagy nép kezdeményezéséről(milyen?), mert mindannyiunk jövője, mint ugyanannak a világcivilizációnak részesei, attól függ, hogy milyen megoldásokat találnak problémáikra.

Beszéltünk a civilizáció fogalmáról, és arról, hogy mit tartunk mai világ a civilizációjáról, amely világméretűvé válik; érintettük a válság témáját és azon hiedelmeket, amelyekre a jelen pillanat értelmezésekor támaszkodtunk. Ami a „Humanizmus” fogalmát illeti, mely konferenciánk címében szerepel, csupán néhány dologra szeretnék rámutatni. Először is nem az irodalom és a művészetek történelmi humanizmusáról beszélünk, amely a reneszánsz motorjaként szétért a hosszú középkori éjszakának obskurantista köteleit. A történelmi humanizmusnak pontos jellemzése van, folytatónak érezzük magunkat, bizonyos jelenlegi, magukat „humanistának” nevező áramlatok hamissága ellenére – nem lehet humanizmus ott, ahol bármely értéket az ember fölé helyeznek. Ki kell emelnem továbbá, hogy a humanizmus kihozza saját magyarázatát, a világról, az értékekről, a társadalomról, a politikáról, a művészetről és a történelemtől, alapvetően az emberről alkotott felfogására alapozva. Éppen az emberi struktúra megértése világítja meg beállítást. Nem működhet másképpen, nem juthat el az emberekhez, ha nem az emberből indul ki. A kortárs humanizmus nem indulhat ki az anyagról, a lélekről vagy az Istenről alkotott elméletekből... az emberi élet szerkezetéből, szabadságából, szándékaiból kell kiindulnia, és logikusan semmilyen determinizmus vagy naturalizmus nem tud átalakulni humanizmussá, mert kezdeti feltételei mellékessé teszik az embert. A ma humanizmusa az embert úgy határozza meg, mint: „az a történelmi lény, amelynek társadalmi cselekedetei átalakítják saját természetét.” Itt találunk olyan elemeket, amelyek megfelelőképpen továbbfejlesztve olyan elméletet és gyakorlatot igazolhatnak, amely választ ad a jelenlegi vészhelyzetre. Ha részletesebb megfontolás tárgyává tennénk az adott meghatározást, az meglehetősen messzire vinne minket, és nem áll rendelkezésünkre elég idő ahhoz, hogy ezt megtegyük. Senki sem veszítheti szem elől, hogy az a gyors leírás, amit a civilizációról, és a jelenlegi válságról adtunk, az emberi lét szerkezetének figyelembe vételéből indul ki, és ez a leírás az adott témára alkalmazott kortárs humanizmusnak felel meg. „A civilizáció válsága” és a „humanizmus” fogalmak szorosan kapcsolódnak egymáshoz, amikor egy olyan látásmódot javasolunk, amely hozzájárulhat néhány jelenlegi nehézség leküzdéséhez. Még ha nem is jellemeztük mélyebben a humanizmust, világos, hogy a humanizmust, mint ötletek összességét, mint gyakorlati tennivalókat, mint a vélemények áramlatát, és mint lehetséges szervezetet úgy vesszük figyelembe, mint amely megpróbálja megvalósítani a személyes és társadalmi változás célkitűzéseit, miközben befogadja a konkrét politikai és kulturális sajátosságokat, anélkül, hogy a változás különböző erői, amelyek célkitűzéseikben összetartóak, eltűnnének. Kevés szívességet tesz a változás jelen pillanatában az, aki arra hivatottnak érzi magát, hogy hegemonizáljon és egyetemlegessé tegyen egy adott irányzatot, éppen a decentralizáció és a valós sajátosságok felismerése jalkiáltásának pillanatában. Végezetül, szeretném ezt az előadást egy nagyon személyes megjegyzéssel befejezni. Ezekben a napokban lehetőségem volt részt venni találkozókön és szemináriumokon a kultúra személyiségeivel, tudósokkal és akadémikusokkal. Több esetben a pesszimizmus légkörére figyeltem fel, amikor a jövőnkkel kapcsolatos elképzelésekről folytattunk eszmecsereket. Ilyen alkalmakkor nem éreztem kísértést naiv lelkesedésre, és arra sem, hogy kinyilvánítsam hitemet egy szerencsés jövőben. Mégis ebben a pillanatban azt hiszem, hogy erőfeszítést kell tennünk annak érdekében, hogy felülkerekedjünk a kishitűségen, visszaemlékezve olyan súlyos válságok pillanataira, amelyeket megélt és legyőzött az emberi lény. Ebben az értelemben kívánom felidézni azokat a szavakat, melyekkel egyetérttek, és amelyek a Görög Tragédia kezdeteiben vibrálnak: „Minden látszólag zárt úton az ember mindig megtalálta a kijáratot”.

Köszönöm.

A HUMANIZMUS JELENLEGI VÍZIÓJA

(MADRIDI AUTONÓM EGYETEM, Madrid, Spanyolország, 1993.04.16)

Köszönöm a Madridi Autonóm Egyetemnek ezt az alkalmat, melynek során kifejthetem nézőpontomat. Köszönöm Humanista Fórumuk meghívását, a lehetőséget, hogy itt előadást tartsak. Köszönöm a tanárok, a diákok, a sajtó és barátaim jelenlétét. Mindenkinek köszönöm jelenlétét.

Madridban legutóbb 1989. november 3-án tartottam nyilvános előadást. Az Ateneóban egy olyan könyvről beszéltem, amelyet akkoriban adott ki az ország egyik könyvkiadója. Ma nem költészettel vagy irodalommal fogunk foglalkozni, hanem egy olyan irányzatot érintünk, amely az átalakításra képes cselekvést javasolja, és amelyet egyre jobban elfogadnak a társadalomban tapasztalható mély változások miatt. Ez az irányzat a humanizmus. Röviden nézzük történelmi előzményeit, fejlődését és jelenlegi helyzetét.

A "humanizmus" szóhoz kétféle értelmezést szoktak hozzárendelni. "Humanizmus"-nak neveznek minden olyan irányzatot, amely az ember értékét és becsületét erősíti(hangsúlyozza). Ebben az értelemben (Íly módon) a humanizmust a legkülönbözőbb és a legellentmondásosabb módokon lehet értelmezni. De legszűkebb értelemben, pontos történelmi perspektívába helyezve, a humanizmus fogalmát arra használják, hogy megnevezzék azt az átalakító folyamatot, amely a XIV. század végén és a XV. század elején kezdődött, és a következő században "Reneszánsz" néven uralta az európai értelmiségi életet. Elég olyan neveket említeni, mint Erasmus, Giordano Bruno, Galilei, Nicolas de Cusa, Mórús Tamás, Juan Vives és Boullié, ahhoz hogy a történelmi humanizmus változatosságát és kiterjedtségét megértsük. Befolyása jelen volt a XVII. században, elnyúlt (tovább hatott?) a XVIII. század nagy részében és az Új kor kapuit megnyitó nagy forradalmakba torkollt. Ez az irányzat látszólag egyre vesztett befolyásából, amíg e század közepén újra erőre kapott a szociális és politikai üggyekkel(témákkal?) foglalkozó értelmiség vitájában.

A történelmi humanizmus alapvető vonatkozásai többé-kevésbé a következők voltak:

1. A középkor életstílusa és értékei elleni reakció. Így a művészetekben, a tudományban és a filozófiában (megkezdődött) más kultúrák, elsősorban a görög-római kultúra (elismerése)komoly elismerése kezdődött el.

2. Az emberi lényről alkotott új elképzelés javaslatára(szerintem ez nem kell?), amelyben annak személyisége és átalakító képessége kap hangsúlyt(válik hangsúlyossá).

3. A természettel szembeni új hozzáállás, mely szerint a természet többé már nem a kísértésekkel és büntetésekkel teli alvilág, hanem az ember környezete.

4. A minket körülvevő világ kutatása és tapasztalása iránti érdeklődés, mint egy természetes magyarázatok után kutató tendencia, ahol a természetfeletti dolgokra való hivatkozások szükségtelenek.

A történelmi humanizmus e négy aspektusa egy azonos cél felé tart: létrehozni(megalapozni) az emberi lénybe és kreativitásába vetett bizalmat, illetve, a világot úgy tekinteni, mint az ember birodalma. Egy olyan birodalom, amelyben az emberi lény a tudományok segítségével uralkodhat. Ebből az új perspektívából szükségsszerűvé válik a világegyetem és a történelem új víziójának létrehozása. Továbbá, a Humanista Mozgalom új elképzelései magukba foglalják a vallás témájának revízióját és átfogalmazását, mind a szertartási és dogmatikus, mind pedig szervezeti struktúrájukra vonatkozóan, melyek áthatották a középkor társadalmi szerkezetét. Az akkori gazdasági és társadalmi erők módosításával(?) kapcsolatban, a humanizmus egy olyan forradalmi eszmét mutat, amely egyre tudatosabb és egyre inkább arra irányul, hogy megkérdőjelezze a létesített(fenálló?) rendet. De az angol és német világban lezajlott reformáció és a latin világ kontrareformációja megpróbálja megfékezni az új eszmék terjedését, a hagyományos keresztény nézőpont ismételt(új) béli tekintélyelvű érvényesítésével. A válság az egyháztól kiindulva eléri az állami struktúrákat, s végül, a XVIII. és XIX. században lezajló forradalmak következtében megdől a birodalom és az Isten által "teremtett" monarchia.

De a Francia Forradalom és az amerikai felszabadítási háborúk után a humanizmus gyakorlatilag eltűnik a színtérről annak ellenére, hogy mint társadalmi háttér tovább hat azokra az ideálokra és vágyakra, amelyek a politikai, a tudományos, és a gazdasági átalakításokat ösztönzik. A humanizmus visszaszorult azokkal a gyakorlati módszerekkel és nézetekkel szemben, amelyek a Gyarmatosító kor végén, a Második Világháborúban és a föld/világ/ két részre osztása során jöttek létre. Ebben a helyzetben újjáéled a vita a természetről, és az emberi lény jelentőségéről, a politikai és gazdasági struktúrák igazolásáról, a tudomány és a technológia irányultságáról és általában a történelmi események irányáról.

Az első jeleket az Egzisztencia filozófusai adják: Heidegger kizárja a humanizmust azzal a "Levél a Humanizmusról" című művében megjelent állításával, miszerint a humanizmus nem más, mint egy újabb metafizika; Sartre az "Az egzisztencializmus egy humanizmus" című művében védi a humanizmust; Luyten pedig az elméleti keretét pontosítja (az "A Fenomenológia egy Humanizmus"

című művében). Althusser "Pour Marx" című művében egy antihumanista hozzáállás(nézetek) mellett áll ki és Maritain a kereszténységtől kiindulva a humanizmus antitéziséét sajátítja el (az "Teljes/Egész Humanizmus" című művében). Mindannyian érdemleges erőfeszítéseket tettek ebbe az irányba (milyen irányba?).

A magunk mögött hagyott hosszú út után, és az ideológiai téren lezajlott legutóbbi viták után nyilvánvalóvá válik, hogy a humanizmusnak meg kell határoznia jelenlegi helyzetét, de nemcsak mint elméleti felfogás, hanem elsősorban mint társadalmi cselekvés(szerintem: tevékenység) és gyakorlat. Ebben többek között a nem régen kiadott, új Alapokmányra fogunk támaszkodni.

A humanizmus kérdését ma azon körülményekre alapozva(körülmények figyelembevételével) kellene felvetni, amelyek között az ember él. Ezek a körülmények nem absztraktak. Következésképpen, nem jogos(jogtalan) a humanizmust a természetről, a történelemtől, vagy netán az Istenbe vetett hitről szóló elméletekből származtatni. Az emberi sajátságoknak elkerülhetetlen része a fájdalommal és annak legyőzésének szükségletével való találkozás. Ez a sajátság több fajban is felismerhető, az emberi lénynél még az az igény is felmerül, hogy előre lássa, hogyan tud majd a jövőben gondoskodni a fájdalom legyőzéséhez és a jó közérzet eléréséhez szükséges feltételekről. A jövőről való gondoskodás a múlt tapasztalatain és a jelenlegi helyzet javítására irányuló szándékon alapszik. Az ember társadalmi termelés formájában felhalmozódott munkája, melyet generációkon keresztül tovább adott és átalakított, annak a küzdelemnek az eredménye, mely azon természetes és társadalmi feltételek legyőzésére irányult, melyben élt. Ezért, a humanizmus az embert történelmi lényként definiálja, mely/aki társadalmi tevékenysége folytán képes átalakítani saját természetét és a világot. Ez a téma alapvető jelentőségű, ugyanis ha ezt elfogadjuk, akkor nem lehet majd természetes jogokra, természetes tulajdonra, természetes intézményekre vagy a maival azonos jövőbeni emberre hivatkozni. (mintha az ember tényleg soha többé nem változna).

Az ember és a természet kapcsolatának régi témája, új értelmet nyer. Ha újra felvetjük ezt a témát, felismerhetjük azt a nagy paradoxont, amelyben az ember folyamatosság és természet nélkülinek tűnik, miközben egy állandóságot látunk benne: a történelmiségét. Ezért tágabb értelemben azt mondhatjuk, hogy az ember természete maga a történelme, méghozzá a társadalmi történelme. Következésképpen egyetlen megszülető emberi lény sem egy olyan egyedi példány, mely genetikailag arra van felszerelve, hogy a környezetére reagáljon, hanem egy történelmi lény, melynek személyes tapasztalatai egy társadalmi, emberi tájon belül bontakoznak ki. De a társadalmi világban a fájdalom leküzdésére irányuló közös szándék mások szándéka által meghiúsul. Ezzel azt mondjuk, hogy egyes emberek másokat a természetes egyenlővé tesznek, amikor meghiúsítják szándékukat, azaz: használati tárggyá teszik őket. Így, a természetes, fizikai körülménynek való alávetettség tragédiája a szociális munkát és a tudományt új megvalósítások létrehozására ösztönzi, ezeknek a körülményeknek a legyőzése érdekében; de az egyenlőtlen és igazságtalan szociális körülményeknek való alávetettség tragédiája az embert arra ösztönzi, hogy fellázadjon e helyzet ellen, melyben nem vak erők, hanem más emberi szándékok játéka tapasztalható. Ezek az emberi szándékok, amelyek más-más embert megkülönböztetnek, más téren vonhatók kétségbe, nem a természetes tragédiák terén, ahol nem is létezik szándék. Ezért a megkülönböztetésekben mindig létezik egy óriási erőfeszítés, mely által arra próbálnak rámutatni, hogy az emberek közötti különbségek természeti okokra vezethetők vissza - vagy fizikai vagy társadalmi minőségben - mintha az erők játéka szándék nélküli lenne. Faji, nemi, gazdasági különbségeket hoznak majd létre és szabadpiaci, ill. genetikai törvényekkel fogják igazolni őket, de mindenesetre torzítással, hazugsággal és rosszhiszeműséggel fognak cselekedni.

Az előbb említett két alapvető ötlet, nevezetesen: a fájdalomnak alávetett emberi sajátosság, mely magába foglalja a fájdalom elleni küzdelmet, és az emberi lény meghatározása, mint társadalmi és történelmi lény, a mai humanisták számára tisztázza a kérdés lényegét. Ezzel kapcsolatban hivatkozom a "Hozzájárulások a Gondolkodáshoz" című művemben található (Niki)"Történelmi Értekezések" című esszére.

A Humanista Mozgalom Alapokmányában található az a kijelentés, miszerint akkor fogunk a történelem előtti időkből az igazi emberi történelembe átlépni, ha megszüntetjük az emberek mások általi erőszakos, állati kisajátítását. Tehát nem tekinthetünk semmi mást központi értéknek, mint a szabadságában kiteljesedő emberi lényt. A kihirdetés: "Az ember mindennél előbbre való, és egyetlen ember sem alábbvaló a másiknál", ezt foglalja össze. Ha a központba Istent, az államot, a pénzt vagy bármi mást helyezünk, ezzel alájuk rendeljük az embert (szerintem: az embert ezek alá rendeljük), és megteremtjük a feltételeket későbbi leigázásához és feláldozásához. Számunkra, humanisták számára mindez világosan kirajzolódik. A humanisták közt vannak hívők és ateisták, de a világnézetük és tevékenységük alapja nem a hitük vagy az ateizmusuk, hanem az ember és annak közvetlen szükségletei.

A humanisták alapvető kérdésfeltevése a következő: el kell döntenünk, hogy akarunk-e élni, és ha igen, milyen körülmények között. A humanisták elutasítják a testi, a gazdasági, a faji, a vallási, a nemi és az ideológiai erőszak minden formáját, amelyek akadályozzák az emberi haladást(szerintem: fejlődést). A humanisták elítélik a megkülönböztetés minden nyilvánvaló és burkolt formáját. (BIZTOS, HOGY ÍGY VAN A BEKEZDÉS?)

Itt húzódik hát a humanizmus és az antihumanizmus választóvonal. A humanizmus a munka kérdést helyezi szembe a nagytőkéével, a valódi demokráciát a formális demokráciával, a decentralizációt a központosítással, az megkülönböztetés elítélését a megkülönböztetéssel, a szabadságot az elnyomással, az értelmes életet a lemondással, a cinkossággal és az abszurditással. Mivel a humanizmus a szabad választáson nyugszik(ALAPSZIK?), övé a jelenlegi egyetlen érvényes etika. Ugyanígy, mivel hisz a szándékban és a szabadságban, különbséget tud tenni a hiba és a rosszindulat, megtevédt ember és áruló között.

Ily módon a humanisták állást foglalnak. Nem érezzük azt, hogy a semmiből jöttünk, hanem egy hosszú folyamat és egy közös erőfeszítés folytatói vagyunk. Elkötelezzük magunkat a jelenlegi pillanattal kapcsolatban(szemben) és a jövőre vonatkozóan egy hosszú küzdelmet vázolunk fel. A sokszínűséget szilárdítjuk meg azon megosztottsággal szemben, amelyet eddig ránk kényszerítettek, alátámasztva ezt azzal a magyarázattal, hogy a sokszínűség egy adott rendszer elemeit dialektikusan szembeállítja egymással. Ennek az álláspontnak a támogatói azt állítják, hogy ha minden egyes sajátosságot(különbözőséget) elfogadunk, akkor a centrifugális és a pusztító erők egyaránt elszabadulnak. A humanisták ennek az ellenkezőjét hiszik és kihangsúlyozzák, hogy pontosan ebben a pillanatban, a sokszínűségek elfojtása a merev struktúrák kirobbanásához vezet. Éppen ezért különösen felhívjuk a figyelmet a konvergencia(ÖSSZETARTÓ) irányra és szándékra, és elutasítjuk azt az ötletet és gyakorlatot, hogy egy adott rendszerben megszüntessük az állítólagos dialektikus előfeltételeket.(CHECK)

Az Alapokmányban (LEÍTAK ALAPJÁN?), a humanisták elődjüknek ismerik el a történelmi Humanizmust, és a legkülönbözőbb kultúrák örökségéből merítenek, nem csak azokéból, amelyek pillanatnyilag központi helyen(T) állnak(FOGLALNAK EL). A jövőbe tekintenek és harcolnak a jelenkor általános válságának leküzdéséért. Derűlátóak, hisznek a szabadságban és a társadalmi haladásban(fejlődésben).

A humanisták internacionalisták, és egy egyetemes emberi nemzet létrehozásán fáradoznak. Egységében látják a világot, amelyben élnek, és közvetlen környezetükben tevékenykednek. Nem a világ uniformizálása a céljuk, hanem a sokféleség(sokszínűség), az etnikai, nyelvi és szokásbeli különbségek, a helyi, regionális és autonóm sokszínűség, az eszmék és az elgondolások sokasága, a néphit, az ateizmus és a vallás változatossága, a munka és az alkotás sokoldalúsága.

A humanisták nem szolgálnak senkinek; nincsenek vezetőik és főnökeik, és magukat sem tekintik senki képviselőjének vagy feljebbvalójának. A humanisták nem akarnak központi államhatalmat, sem azt helyettesítő államalakulatot. A humanisták nem akarnak rendőri hadsereget, sem azt helyettesítő fegyveres bandákat.

Majd a Humanizmus rögtön rátér a gazdasági feltételek megvitatására. Azt állítja/Fent tartja, hogy ma nem feudális gazdaságról vagy nemzeti iparról van szó; még csak nem is regionális csoportok érdekeiről. Ma arról van szó, hogy ezek a továbbélő történelmi formációk a nemzetközi fináncsőke parancsainak engedelmeskednek. A világszerte koncentrálódó, spekulatív tőkének. Ily módon még a nemzeti államoknak is hitelekre és kölcsönökre van szükségük a fennmaradásukhoz. Mindenki befektetésekért koldul és garanciákat nyújt ahhoz, hogy a banktőke hozhassa meg a végső döntéseket. Eljött az idő, amikor maguk a vállalatok, a földek és a városok is a banktőke kizárólagos tulajdonát képezik. Hamarosan eljön a para-állam ideje, amikor a régi rendnek el kell tűnnie. Ezzel egyidőben szertefoszlik a régi szolidaritás. Végeredményben a társadalmi kötelek felbomlásáról van szó, és a közös gondok ellenére egymástól elszigetelt, közönyös embermilliók világának eljövételéről. A nagytőke nemcsak az objektív valóságot uralja azáltal, hogy ellenőrzése alá vonja a termelőeszközöket, hanem a szubjektív valóságot is, amennyiben a (TÖMEG?)tájékoztatási eszközöket is ellenőrzi. Ilyen körülmények között kényükre-kedvükre rendelkezhetnek az anyagi és társadalmi erőforrások felett, menthetetlenül elpusztítva a természetet és fokozatosan kiirtva az emberiséget. Mindehhez rendelkezésükre áll a megfelelő technológia is. És ahogy tönkretették a vállalatokat és az államot, az értelem tudományát is lealacsonyítják nyomort, pusztulást és munkanélküliséget hozó technológiává. A humanistáknak nincs szükségük hosszas érvelésre ahhoz, hogy hangsúlyozzák, a világnak megvan a szükséges technológiai képessége hatalmas területek olyan problémáinak gyors megoldásához, mint az általános foglalkoztatás, az élelmezés, az egészségvédelem, a lakásellátás és -építés. Az, hogy nem élnek ezzel a lehetőséggel, egyszerűen azért van, mert a nagytőke vérlázító spekulációja megakadályozza. A nagytőke a fejlett országokban már meghaladta a piacgazdaság korát, és a

technológia újjászervezésével kezdi arra idomítani a társadalmat, hogy szálljon szembe a maga teremtette káosszal. A növekvő munkanélküliség, a recesszió és a politikai és szervezeti határok egy új korszak kezdetét jelentik, amelyben a törvényhozókat, a vezetőket meg kell újítani(le kell váltani) az új időknek megfelelően. Ezek a tervváltozások nem jelentenek mást, mint a Rendszer általános válságának következő lépését az egyre egyetemessé váló világban. De ez ellen az értelmetlenség ellen, a várakozásokkal ellentétben, nem az ész dialektikus hangjai emelkednek fel, hanem a legsötétebb fajgyűlöletek, fundamentalizmusok és fanatikus erők.(ÚGY JOBB, AHOGY AZ ALAPOKMÁNYBAN VAN!!!) És ha ez a neo-irracionalizmus kerekedik felül egyes területeken és közösségekben, a haladó erők cselekvési lehetőségei egyre jobban leszűkülnek. Másrészt viszont dolgozók milliói ébredtek már rá a központi államhatalom irrealitására és a kapitalista demokrácia csalárdságára. Ezért láznak fel a munkások korrump szakszervezeti vezetők ellen, csakúgy, ahogy a népek is megkérdőjelezzik pártjaikat és kormányukat. Ezeknek a megmozdulásoknak azonban utat kell mutatni, mert másképp egy helyben topogó, spontán megnyilvánulásokká merevednek. Tehát szükség van a termelés tényezőinek(termelési tényezők) alapvető kérdéseinek megvitatására.

A humanizmus számára a termelésnek olyan tényezői vannak, mint a munka és a tőke, a spekuláció és az uzsora felesleges. A jelenlegi helyzetben döntő szerepet játszik, hogy az első két tényező közt fennálló abszurd viszony gyökeresen megváltozzék. Idáig ránk kényszerítették, hogy a haszon a tőkét illeti, a bér pedig a munkást, és az egyenlőtlenséget a befektető „kockázatvállalásával” indokolták... mintha a munkások nem kockáztatnák jelenüket és jövőjüket a munkanélküliség és a válság hányattatásai közepette. A szóban forgó két tényező kapcsolatán kívül, jelentős szerep jut még a vállalatvezetésnek és a döntéshozatalnak is. Az a haszon, amelyet nem fektetnek be újra a vállalatba, vagy nem annak fejlesztésére vagy bővítésére használnak, a tőkespekulációt szolgálja. Az a haszon, amely nem teremt új munkalehetőséget, a tőkespekulációt szolgálja. Következésképpen, a dolgozók igazságos és lehetséges harcának elsősorban arra kell irányulnia, hogy rákényszerítse a tőkét a lehető legnagyobb termelékenységre elérésére. Ez azonban csak akkor valósulhat meg, ha a dolgozók részt kapnak a vezetésben és a termelés irányításában. Másképp hogyan kerülhetné el a tömeges elbocsátásokat, a vállalatok bezárását és leépítését? Az igazi nagy kárt ugyanis az alacsony beruházási szint, a csalárd csodeljárás, a kényszerű eladósodás és a tőke kimenekítése jelenti. Ha valaki még mindig azt bizonygatná, hogy a munkásoknak ki kell sajátítaniuk a termelőeszközöket, ahogy azt a XIX. században tanították, gondoljon csak a létező szocializmus nemrégiben bekövetkezett bukására. Arra az ellenvetésre, hogy ha a tőkét ugyanúgy sarokba szorítjuk, ahogy a munkások sarokba vannak szorítva, akkor az számára ígéretesebb területekre menekül, azt tudom mondani, hogy ez már nem sokáig lehetséges, mivel a fennálló szerkezet irracionális jellege előbb-utóbb telítettséget és világméretű válságot idéz elő. Ez az ellenvetés, amellyel hogy egy alapvető erkölcselenségből indul ki, figyelmen kívül hagyja a tőke pénzoligarchiához való átáramlásának történelmi folyamatát, amelynek következtében a gyáros maga is a döntésből kizárt alkalmazottá válik abban a láncolatban, amelynek látszólag független eleme. Másrészt, a hanyatlási folyamat felgyorsulása a gyárost is rákényszeríti e tények átgondolására.

A humanisták tevékenysége nem korlátozódhat szigorúan a munkaügy és a szakszervezeti követelések területére. Szükségük van politikai tevékenységre is annak megakadályozásához, hogy az állam a nemzetközi finánc-tőke eszközévé váljon, és hogy igazságossá tegyék a termelés tényezőinek(termelési tényezők) viszonyát és visszaadják a társadalom önállóságát, amelytől megfosztották.

A politika terén, a helyzet azt mutatja, hogy a demokrácia épülete romokban hever, mióta alapjai: a hatalmi csoportok függetlensége, a népképviselő és a kisebbségek tiszteletben tartása megrendültek. A hatalmak(HATALMIÁGAK, NEM?) közötti elméleti függetlenséget a gyakorlat erősen cáfolja. Elég, ha körülnézünk a világ számos táján, és a gyakorlatban megvizsgáljuk eredetüket és összetételüket, és máris felfedezhetjük a szoros szálakat, amelyek egymáshoz fűzik őket. Nem is lehet másképp. Valamennyien egyazon rendszer részei. Így aztán egymásközti gyakori marakodásuk, az egymás fölé rendelt funkciók, a korrupció és a szabálytalanságok ugyanazt a képet mutatják, mint egy-egy ország gazdasági és politikai helyzete.

Most pedig szóljunk a népképviselőtről. Az általános választójog elterjedésétől kezdve úgy gondolták, hogy a választást csupán egyetlen lépés választja el a népképviselő mandátumának gyakorlásától. De az idő múlásával világossá vált, hogy az első lépésben sokan megválasztanak keveseket, a másodikban pedig ezek a kevesek becsapják a sokakat, és mandátumuktól idegen érdekeket képviselnek. Ez a hiba pedig a nép érdekeitől eltávolodó, klikkekre szűkülő politikai pártokban gyökerezik. A pártgépezetben ugyanis az érdekcsoportok pénzlik a jelölteket, és diktálják követendő politikájukat. Mindez a népképviselő eszméjének és megvalósításának mély válságára utal. A humanisták azért küzdenek, hogy megváltoztassák a népképviselő gyakorlatát, hogy nagyobb hangsúlyt fektessenek a néppel való konzultációra, a népszavazásokra és a jelöltek közvetlen megválasztására. Számos országban még ma is

érvényben vannak olyan törvények, amelyek politikai pártoknak rendelik alá a független jelölteket, illetve kibúvókat nyújtanak és gazdasági korlátokat emelnek a társadalom akaratával szemben. Minden olyan törvény, amely ellenkezik az állampolgárok azon jogával, hogy szabadon válasszanak és megválaszthatók legyenek, alapvetően csúfot űz a valódi demokráciából, ami pedig minden törvényes rend csúcsa. Ha pedig esélyegyenlőséget hirdetünk, akkor a választási időszakban a lakosság rendelkezésére kell bocsátani a tájékoztatási eszközöket, hogy a jelöltek egyforma eséllyel ismertethessék terveiket. Másfelől törvényeket kell hozni a politikai felelősségről annak érdekében, hogy azok, akik nem teljesítik választási ígéreteiket, törvénysértőnek minősüljenek, elveszítsék mentelmi jogukat, és vállalják leváltásuk illetve politikai elítélésük kockázatát. Mert a másik megoldás, ami jelenleg érvényben van, és amely szerint az ígéretszegő pártok és személyek csak az elkövetkező választások urnái előtt bűnhődnek, egyáltalán nem vet gátat az általuk képviselt választópolgárok becsapását jelentő második lépés megtételének. Ami pedig a sürgető ügyekben történő közvetlen konzultációt illeti, ennek gyakorlati megvalósítására nap mint nap új technológiai lehetőségek nyílnak. Nem a felmérések és a manipulált közvéleménykutatások előtérbe helyezése a cél, hanem a társadalmi részvétel és a – fejlett számítógépes eszközökkel ma már biztosítható – közvetlen szavazás megkönnyítése.

A valódi demokráciában a kisebbségeknek is biztosítani kell az arányuknak megfelelő képviseletet, és minden eszközzel elő kell segíteni gyakorlati bevonásukat a fejlesztésbe. Ma, az idegengyűlölettől és megkülönböztetéstől sújtott kisebbségek aggódva sürgetik elismerésüket, és a humanisták felelőssége is, hogy ez az ügy a legfontosabbak közé emelkedjen, és hogy a küzdelem egyik fő célja a nyílt vagy burkolt újfasizmus legyőzése legyen. A kisebbségi jogokért folytatott küzdelem végeredményben minden ember jogaiért folyik. De egy-egy soknemzetiségű országban az is előfordul, hogy a központi államhatalom – amely mára a nagytőke érzéketlen eszközévé vált – egész tartományokat, régiókat vagy autonóm közigazgatási egységeket részesít ugyanolyan megkülönböztetésben, mint a kisebbségeket. Ennek véget kell vetni, mégpedig egy olyan föderatív szervezet bevezetésével, amelyben a tényleges politikai hatalom újra a fent említett történelmi és kulturális egységek kezébe kerül.

Végeredményben tehát a tőke és a munka, valamint a valódi demokrácia kérdésének előtérbe helyezése, és az államszervezet decentralizálásának szorgalmazása olyan politikai harc, amely egy új típusú társadalom létrehozásáért folyik. Egy rugalmas, állandóan változó társadalomé, amely összhangban van a ma még függőségben szenvedő népek (HIÁNYZIKA FOLYTATÁS: DINAMIKUSAN FEJLŐDŐ IGÉNYÉVEL)

A mai zavaros helyzetben szükséges a spontán vagy naiv Humanizmus témáját megvitatni és összefüggésbe hozni azzal, amit mi tudatos Humanizmusnak hívunk. Nyilvánvaló, hogy a humanista ötletek és törekvések mai társadalmunkban is megtalálhatók (még hozzá?) régóta nem tapasztalt erősséggel. A világ óriási sebességgel változik és ez a változás nem csak a régi struktúrákat, és a régi vonatkozási pontokat szünteti meg, hanem a küzdelem régi formáit is. Ezekben a helyzetekben különféle spontán magatartások tűnnek fel, amelyek inkább hasonlítanak egyfajta katarziszra és társadalmi zavargásra, mint iránnyal rendelkező folyamatokra. Ezért, amikor haladó csoportokat, egyesületeket vagy személyeket humanistáknak tekintünk - még akkor is, ha nem vesznek részt a Humanista Mozgalomban -, olyan erők egyesülését támogatjuk, amelyek ugyanabba az irányba haladnak, és nem egy új hegemóniát(egyeduralmat), mely az uniformizált nézőpontokat és eljárási módszereket viszi tovább.

Mi azt gondoljuk, hogy a humanizmusnak a társadalom alapjaiban, a munkahelyeken és a dolgozók otthonában kell egyszerű tiltakozásból olyan tudatos erővé formálódnia, amely a gazdasági szerkezet átalakítására törekszik. Számos olyan tevékenység létezik, amely képes egyesíteni a szakszervezeti és politikai szervezetek harcoló tagjait. A Humanizmus nem azt javasolja, hogy e tagok lépjenek ki eredeti szervezetükből a Mozgalomban való részvételük érdekében. Ellenkezőleg, a saját vezetőségük átalakításáért folytatott harc, melynek eredményeként vezetőségük az azonnali követeléseken túl, új célok kitűzése felé halad, ezen progresszív elemeket (haladó erők/csoportok) a humanista javaslatokkal megegyező irányba tereli. Az igazságtalanságokra általában igen érzékeny diákok és tanárok széles rétegeiben tudatosodik majd az átalakítás szándéka, ahogy a rendszer általános válsága egyre jobban sújtja őket. És a mindennapok tragédiáit közelről tapasztaló sajtó munkatársai is támogathatják a humanisták tevékenységét, akárcsak az értelmiségnek azok a képviselői, akik szemben állnak a jelenlegi embertelen rendszert mozgató szabályokkal. Sok olyan magatartásforma is létezik, mely tudatában van az emberi szenvedésnek és a nincstelenségnek és a megkülönböztetettek érdekeit szolgáló, önzetlen tevékenységre sarkall. Alkalmanként egyesületek, önkéntes csoportok és a társadalom jelentős rétegei mozdulnak meg és járulnak hozzá a haladáshoz. Egyik kétségbevonhatatlan értékű hozzájárulásuk éppen abban áll, hogy felhívják a figyelmet a problémákra. Ezek a csoportok azonban nem a bajok forrását jelentő rendszer megváltoztatását tűzik ki tevékenységük céljául. Tevékenységük inkább

humanitárius, mint tudatosan humanista. Vannak azonban köztük olyan szervezett tiltakozások és akciók, amelyek elmélyíthetők és kiterjeszthetők.

De mint ahogyan létezik egy széles és szétszórt társadalmi terület, melyet nevezhetünk "humanista területnek", ugyanúgy létezik, egy egyáltalán nem kisebb, úgymond "antihumanista terület" is. Sajnos sok millió humanista él a világban, aki még nem kezdett el a változás tiszta irányába tevékenykedni, miközben olyan regresszív jelenségek tűnnek fel, melyeket legyőzötteknek hittünk. Ahogy a nagytőke által mozgósított erők egyre inkább fojtogatják a népeket, úgy keletkeznek mindenféle összefüggéstelen mozgalmak, amelyek az elégedetlenséget kihasználva egyre erősödnek, és koholt bűnbakok ellen irányulnak. Ezeknek az újfásiszta mozgalmaknak a mélyén az emberi értékek teljes tagadása húzódik meg. Vannak olyan megtévesztő, környezetvédő mozgalmak is, amelyek az ember helyett a természetet helyezik előtérbe. Nem azt hirdetik, hogy az ökológiai katasztrófa azért végzetes, mert az emberiség létét veszélyezteti, hanem azt, hogy az ember merényletet követett el a természet ellen. Néhány ilyen irányzat szerint az ember beszennyeződött, és így most beszennyezi a természetet is. Számukra jobb lenne, ha az orvostudománynak nem sikerült volna sok betegség leküzdése és az életkor meghosszabbítása. Hisztérikusan azt hangoztatják, hogy „az első a Föld!”, és ezzel a náciizmus jelszavaira emlékeztetnek. Ettől már csak egy lépés a tisztátalan kultúrák és a mindent bemocskoló külföldiek megkülönböztetése. Ezek a mozgalmak az antihumanizmus körébe tartoznak, mert alapjában véve megvetik az emberi nemet. Szónokaik önmagukat sem becsülik, és ezáltal a divatos nihilista, öngyilkos irányzatokat követik. Érzékeny emberek jelentős tömege csatlakozik a környezetvédelmi áramlathoz, mert megértik az ezen a területen kialakult helyzet súlyosságát. És ha a környezetvédelem kellően humanista jelleget ölt, akkor majd a katasztrófa okozói, azaz a nagytőke, az iparvállalat-láncolatok és a hadiipari komplexumokkal szoros rokonságban álló, destruktív vállalatok ellen folytatja a küzdelmét. Akkor nem elsősorban a főkéak sorsa foglalkoztatja majd, hanem a világ sok területét sújtó éhínség, felhalmozás/túlnépesedés, csecsemőhalandóság, betegségek, egészségügyi és lakásellátási hiányosságok. Előtérbe helyezi majd a technológiailag fejlett világot sújtó munkanélküliség, kizsákmányolás, fajüldözés, megkülönböztetés és türelmetlenség megszüntetését. Azét a világét, amely irracionális növekedést előidézve zavarja meg az ökológiai egyensúlyt.

Nem szükséges különösebb részletességgel taglalnunk a jobboldali mozgalmaknak az antihumanizmus politikai eszközeként betöltött szerepét. Ezekben a rosszindulat olyan méreteket ölt, hogy időről-időre nem átalják a „humanizmus” képviselőinek mondani magukat. A szavak kisajátításában pedig olyan mértékű a rosszindulat és a kalandorság, hogy az antihumanizmus képviselői a „humanizmus” neve mögé próbálnak rejtőzni. Az antihumanizmus eszközeit, erőforrásait, formáit és megnyilvánulásait lehetetlenség felsorolni. Legagyafürtőbb irányzatainak megvilágítása azonban mindenképpen segíthet sok spontán vagy naiv humanistának abban, hogy ártértelmezze nézeteit és társadalmi tevékenységének értelmét.

Ami a Humanista Mozgalom szervezetét illeti, akciófrontokat(ESZKÖZÖKET) szervez a munkahelyi, a lakóhelyi, a szakszervezeti, a politikai és a kulturális területeken azzal a szándékkal, hogy társadalmi mozgalmá szélesedjék. Ezáltal lehetőséget teremt különféle haladó erők, csoportok és magánszemélyek csatlakozására anélkül, hogy ezeknek fel kellene adniuk egyéniségüket és sajátos jellegzetességeiket. A mozgalom célja egységbe fogni mindazon erőket, amelyek növekvő mértékben képesek hatni széles néprétegekre, a társadalmi átalakulásra irányítva tevékenységüket.

A humanisták nem naiv emberek, és üres szavak nem lelkesítik őket. Éppen ezért nem tekintik javaslatukat a társadalmi tudat legfejlettebb megnyilvánulásainak, és nem is állítják, hogy szervezeteik tökéletesek. A humanisták nem tetszelegnek a többség képviselőinek szerepében. De tetteiket mindenképpen a legjobb szándékok vezérlik: azokért a változásokért küzdenek, amelyeket ebben a korban, amelyben élünk a legmegfelelőbbnek és legmegvalósíthatóbbnak gondolnak.

Végezetül személyes aggodalom/gond/rögeszme szeretnék beszélni. Semmiképpen sem hiszem, hogy egy elembertelenített világ felé haladunk, ahogy egyes sci-fi szerzők, bizonyos megváltó/üdvözítő áramlatok és egyes pesszimista tendenciák(SZERINTEM: IRÁNYZATOK) állítják. Azonban, azt hiszem, hogy egy olyan ponthoz érkezünk - amelyre egyébként már számos példa volt az emberi történelemben - amikor választanunk kell két, különböző világhoz vezető út közül. El kell döntenünk, hogy milyen feltételek között akarunk élni, és azt hiszem, hogy ebben a veszélyes pillanatban az emberiség készül a döntésre. A Humanizmus fontos szerepet játszik a jobb alternatíva javára.(CHECK)

Köszönöm.

A PÁRBESZÉD ALAPFELTÉTELEI

(Moszkvai Tudományos Akadémia, Oroszország, 1993.10.06.)

Tisztelettel köszöntöm Vlagyimir Kudrjacev urat, az Orosz Tudományos Akadémia alelnökét, a tisztelt professzorokat és kedves barátaimat.

Számomra igen nagy jelentőséggel bír az a kitüntetés, amelyben az Orosz Tudományos Akadémia Latin-Amerikai Intézetének Tudományos Tanácsa részesített ez év szeptember 21-i ülésén. Néhány nappal ezelőtt értesültem a dologról és máris itt vagyok, hogy köszönetet mondjak az elismerésért, és elmondjam gondolataimat arról a párbeszédről, amelyet országuk különféle intézményeinek professzoraival évek óta folytatok. Ez az eszmecsere, amely részben személyes találkozások, részben levelezés, részben könyvek útján valósult meg, rávilágított arra, hogy megvan a lehetőség egy közös eszmei alap kialakítására, feltéve ha szabályos és elfogulatlan párbeszédet folytatunk. Ugyanakkor szeretnék kitérni azokra a nehézségekre, melyek általában gátolják és gyakran zsákutcába is juttatják a párbeszéd folyamatosságát.

Az előbbieken a "párbeszéd" szót a görög "dialogosz" szó értelmében használtam, amelyből később a "dialógus" kifejezés alakult ki. Mindkét kifejezés ugyanazt az ötletet alkalmazza, és feltételezi, hogy több személy, felváltva beszél a gondolatairól és az érzéseiről. Ám a dialógus minden formai szabályt betartva is kudarcba fulladhat, még mielőtt résztvevői eljutnának a párbeszéd tárgyának átfogó megértéséhez. A gondolkodás filozófiai és tudományos formája - a dogmatikus formával ellentétben - lényegét tekintve párbeszédes forma, és szoros kapcsolatban áll azzal a dialektikus szerkezettel, melyet Platón az igazság megközelítésének eszközeként mutat be. Napjainkban a tudósok újra vizsgálni kezdték a párbeszéd természetét, elsősorban a fenomenológiából, valamint a "másság problémájából" kiindulva, amelynek legkiválóbb kutatója Martin Buber. Már Collingwood is tisztán rámutatott arra, hogy egy probléma nem oldható meg anélkül, hogy megértenénk, és nem érthető meg anélkül, hogy tudnánk, milyen kérdéseket vet fel. Kérdés és felelet váltakozik a hermeneutikus dialógusban, de egyik válasz sem zárja le a párbeszédet, hanem újabb kérdések feltevésre ad lehetőséget, amelyeket újra és újra át kell fogalmaznunk.

A tézis, amelyet ma Önök elé tárok a következő: a teljes párbeszédhez szervesen hozzátartoznak azok a párbeszédet megelőző elemek is, amelyek szükségessé teszik a párbeszédet. Engedjék meg, hogy e kijelentést engem személyesen is érintő, hétköznapi példákkal szemléltessem.

Valahányszor arra kérnek, hogy gondolataimat konferencián, tanulmányban vagy sajtóközleményben ismertessem, az az érzésem támad, hogy mind szavaim, mind érveléseim fonala könnyedén követhető, mégsem garantálja, hogy minden hallgatóhoz, olvasóhoz vagy újságíróhoz "eljutnak". Mindez nem azért van, mert ők szerényebb értelmi képességekkel rendelkeznek, mint azok, akikhez "eljutnak" a szavaim. Természetesen itt nem azokra az ellenvetésekre gondolok, amelyeket állításaimmal szemben a másik fél felhozhat. Ezt a helyzetet úgy élem meg, hogy tökéletes kapcsolatot sikerült teremtenünk, melyet a leghevesebb vitában is elfogadok. Nem, itt valami sokkal általánosabb jelenségről van szó, valami olyasmiről (olyasvalamiről), ami a párbeszéd feltételeivel kapcsolatos (amennyiben párbeszéd alatt a beszámolómat és a hallgatóság egyetértését, ellenkezését vagy kételkedését értem). A kapcsolatteremtés hiánya akkor érzékelhető a legerőteljesebben, amikor meggyőződéseim, hogy az elmondottakat mindenki megértette, mégis mindig ugyanazok a kérdések térnek vissza, illetve olyan kérdésekhez ragaszkodnak, melyek nem tartoznak a tárgyhöz. Mintha valamiféle homály, bizonyos érdektelenség kísérné az elmondottak megértését; mintha az érdeklődés valahol azon(a tárgyon) túl (vagy éppen azon innen) összpontosulna. Vegyük hát szemügyre a párbeszédet, mint személyek, vagy felek közti gondolati- vagy vita-kapcsolatot. Anélkül, hogy túl szigorúak lennénk, hasznos meghatároznunk azokat a feltételeket, amelyek mindenképpen szükségesek ahhoz, hogy ez a kapcsolat létrejöjjön, vagy az előadást ésszerűen követni lehessen. Ahhoz, hogy a párbeszéd összefüggő legyen, a feleknek

1. egyezségekre kell jutniuk a téma kiválasztásában;
2. hasonló fontosságot kell tulajdonítaniuk a témának;
3. azonosan kell értelmezniük az általuk használt legfontosabb kifejezéseket.

Amikor azt mondjuk, hogy a feleknek meg kell egyezniük a téma kiválasztásában, olyan kapcsolatra utalunk, amelyben mindenki figyelembe veszi a másik kijelentéseit. Egy-egy téma kiválasztása ugyanakkor nem azt jelenti, hogy attól a párbeszéd során nem lehet eltérni, vagy nem lehet megváltoztatni, azt azonban minimális feltételként, minden félnek, minden esetben tudnia kell, hogy miről beszél a másik.

Amikor következő feltételként azt állítjuk, hogy hasonló mértékben kell fontosnak találniuk a témát, nem hajsza-ra megegyező mértékre gondolunk, hanem arra, hogy a téma fontossága elfogadható határokon belül azonos legyen mindenki számára, mert ha az egyik fél elsőrendű fontosságot tulajdonít

neki, a másik számára pedig jelentéktelen, akkor a tárgyban ugyan megegyezés születhet, de a párbeszéd jelentőségének és szerepének megítélésében soha.

Végül, ha a legfontosabb kifejezések különböző jelentéssel bírnak a felek számára, az a párbeszéd tárgya és a tárgyalt téma eltorzulásához vezethet.

Ha a fenti három feltétel teljesül, továbbléphetünk és vagy egyetértünk, vagy ésszerű keretek között ellentmondunk az előadott érveknek. Csakhogy a párbeszéd alapfeltételeinek teljesülését sok minden akadályozhatja. Most csak néhány olyan, a párbeszédet megelőző tényezőt veszek szemügyre, melyek hatással lehetnek egy-egy téma megítélésére.

Egy kijelentés létrejöttéhez mindenképpen szükség van valamiféle előzetes szándékra, amely lehetővé teszi, hogy kiválasszuk a szükséges kifejezéseket, és a köztük fennálló kapcsolatokat. Abból még nem derül ki, hogy milyen témáról beszélek, ha azt mondom, hogy "Senki sem halhatatlan", vagy hogy "Minden nyúl növényevő". Az előzetes szándék megteremti a párbeszéd környezetét, azt az univerzumot, amelyben az állítások elhangzanak. Ez az univerzum nem genetikusan logikai, hanem prelogikus, a párbeszédet megelőző szerkezetekkel kapcsolatos. Ugyanez érvényes arra is, aki a kijelentést befogadja. A párbeszéd környezetének egybe kell esnie a kijelentést tevő és az azt befogadó számára. Ha nem így van, akkor a párbeszéd egybeesésének hiányáról beszélhetünk.

Még nemrégiben is azt hitték, hogy a végkövetkeztetés az előzményekből származtatható. Ha például az hangzott el, hogy "Minden ember halandó. Szókratész ember, tehát Szókratész halandó", feltételezték, hogy a következtetés az előző állításokból következett, pedig valójában a kijelentések felsorakoztatójának a fejében már előre készen volt a végkövetkeztetés is. Tehát volt egy meghatározott eredményre irányuló, előzetes szándék, amely lehetővé tette a megfelelő kijelentések és kifejezések kiválasztását. Valami hasonló történik a mindennapi vagy akár a tudományos nyelvben is, amikor a gondolat sor egy előre meghatározott, hipotetikus cél felé halad. Amikor párbeszédet kezdünk, előfordulhat, hogy a felek mindegyikének más és más a szándéka és a célja, és mindenekelőtt mindenkinek megvan a téma fontosságáról alkotott saját elképzelése. Ez a "fontosság" azonban nem magából a témából következik, hanem egy sor elképzelésből, értékelésből és előzetes érdekből.

Elméletben két ember egyformán nagy jelentőségűnek tarthatja az "élet értelmének" témáját, ugyanakkor egyikük meg lehet győződve arról, hogy e téma megtárgyalása igen kevés gyakorlati haszonnal jár és semmit sem old meg, következésképpen nincs hétköznapi fontossága. Ha ez a kételkedő beszélgetőtárs mégis követi a másik gondolatmenetét, vagy aktívan részt vesz a párbeszédben, azt más tényezők magyarázzák és nem maga a téma, amelynek jelentőségét előzetesen leértékelték. Ily módon a párbeszédet megelőző elemek nemcsak a téma környezetét határozzák meg, hanem az ezen túli (illetve ezen inneni) szándékokat is. A párbeszédet megelőző elemek természetesen pre-logikaiak és egy-egy meghatározott kor és társadalom keretein belül hatnak, amelyeket az egyének gyakran tekintenek személyes tapasztalataik és megfigyeléseik eredményének. Ezt az akadályt pedig addig nem lehet egykönnyen áthágni, míg meg nem változik az a történelmi kor, amelyben élünk, és a rá jellemző érzékenység. Ezért van az, hogy sok tudományos és más emberi tevékenységből származó eredményt csak az utókor fogad el teljes mértékben, és amíg ez be nem következik, ezen elméletek vagy tevékenységek szerzői gyakran ellenséges falba ütköznek és a párbeszéd hiányát tapasztalhatják meg, már akkor is, amikor csupán nyilvános vitára kívánják bocsátani új nézőpontjukat. A kezdeti zavar eloszlása, és egy vagy több új nemzedék színrelépése után ezeknek a korábbi eredményeknek a jelentősége közkinccsé válik, és mindenki értetlenül áll a korábbi elutasítás vagy elbagatellizálás előtt.

Így aztán, amikor előadom gondolataimat (amelyek nem egyeznek a kor, a jelenlegi környezet bizonyos elképzeléseivel, értékelésével vagy érdekeivel), megértem, hogy azok nem jutnak el egyes beszélgetőtársaimhoz, akikkel pedig elméletileg teljesen azonos véleményen vagyok. A Humanizmus ideológiájának terjesztése közben gyakran kell megküzdennem a fenti akadályokkal. Bármily világosan is magyarázom el a jelenkori Humanizmus fogalmát, szavaim sokszor nem találnak utat beszélgetőtársaimhoz, mert még mindig élnek az előző korok akadályai és elképzelései, amelyek más dolgokat helyeznek az ember fölé. Természetesen sokan nevezik magukat "humanistának", mert a "humanizmus" szó igen hangzatos, de az is nyilvánvaló, hogy nincs igazi érdeklődés ezen eszmáramlat érvei és elképzelései, valamint ennek a társadalmi gyakorlatnak a megértése iránt. Ha feltételezzük, hogy az ideológia ötletek rendszerbe foglalása, és hogy a divat az ideológiák végét diktálja, akkor nyilvánvaló, hogy a mai tendencia nem a Humanizmus gondolatrendszerét veszi figyelembe. Ellentmondásos módon (Ennek ellenére) nagyobb érdeklődés övezi a globális problémákra adott alkalmi válaszokat, és minden rendszerbe foglalt válaszadás túlzott általánosításnak tűnik. Mivel egyre nemzetközibbé válik (MUNDIALIZATION) korunkban alapvető problémáink szerkezetiek és világméretűek, a fenti akadályokat nem ily módon érzékeljük, viszont szembe kell néznünk egy sor rendszertelen válasszal, amelyek természetüknél fogva, ellenőrizhetetlen láncreakciószerűen, még jobban összezavarják a dolgokat. Mindez természetesen azért van, mert a világot a kiváltságos körök

gazdasági érdekei mozgatják. Csakhogy ezen kiváltságos kisebbség szemlélete gyökeret vert a társadalom leghátrányosabb helyzetű rétegeiben is. Ámulatba ejtő hallgatni, ahogy az átlagemberek úgy beszélnek, ahogy azelőtt az uralkodó kisebbségek képviselőitől hallották a tömegtájékoztatásban. Ez mindaddig így is lesz, - megakadályozva a mélyreható párbeszédet és az összehangolt, világméretű cselekvést - míg a világon egyre inkább elhatalmasodó, féktelen válság megoldására tett alkalmi (PUNKTUAL) kísérletek sorra kudarcot nem vallanak. Napjainkban úgy gondolják, hogy nincs mit vitatkozni a fennálló gazdasági és politikai rend globális jellegéről, mivel e rendszer tökéletesíthető. Ezzel ellentétben, szerintünk ez a rendszer nem tökéletesíthető, nem javítható, fokozatosan sem, és az alkalmi, szervezetlen megoldások sem vezethetnek az egyensúly visszaállításához. E két ellentétes állításról éppenséggel kialakulhatna párbeszéd, ám az egyik és a másik fél párbeszédet megelőző hiedelmi és érzelmi rendszere összeegyeztethetetlen. Egyedül az azonnali megoldások folyamatos kudarcán keresztül juthatunk el egy új kérdésfelvetésig, megteremtve a párbeszéd megfelelő feltételeit. Ettől kezdve fokozatosan elfogadják majd az új eszméket és megkezdődik a legreménytelenebb helyzetben lévő rétegek mobilizálódása. Már ma is, amikor még az a nézet uralkodik, hogy a jelenlegi rendszer csupán egy-egy aspektusát kell megjavítani, az emberek között egyre általánosabbá válik az az érzés, hogy a jövő rosszabbodást hoz. Ez a homályos érzés nem holmi századvégi katasztrófavárast takar, hanem egy általánossá váló, rossz közérzetet, amely a néma többségből kiindulva elterjed a társadalom valamennyi rétegében. Mégis, ellentmondásos módon (Ennek ellenére) továbbra is azt állítják, hogy a fennálló rendszer alkalmilag tökéletesíthető.

A párbeszédet, az emberi társadalomnak ezt az alapvető tényezőjét nem korlátozzák a logika vagy a nyelvészet szigorú szabályai. A párbeszéd élő dolog, amelyben az ötletek, az érzelmek és a tapasztalatok cseréjét átszövi a lét irracionálisága. Minden párbeszédnek az emberi lét az alapja, minden elképzelésével, félelmével, reménységével, gyűlöletével, törekvésével és koronként változó eszményével együtt. Amikor azt mondtuk, hogy "a teljes párbeszédhez szervesen hozzátartoznak azok a párbeszédet megelőző elemek is, amelyek szükségessé teszik a párbeszédet" figyelemmel voltunk e megfogalmazás gyakorlati következményeire is. Addig nem folytathatunk átfogó párbeszédet korunk civilizációjának alapvető kérdéseiről, amíg társadalmi méretekben ki nem ábrándulunk a jelenlegi rendszer szemfényvesztő illúzióiból. Addig a párbeszéd felületes marad, és nem kapcsolódik szervesen a társadalom lényegi mozgatórugóihoz.

Amikor az Akadémia nekem ítélte az elismerést, megértettem, hogy vannak helyek, ahol már megindult valami új, valami, ami a szakértők párbeszédétől egyszer majd eljut a közélet színterére is.

Hálás köszönettel tartozom ennek a nemes testületnek, és mindannyiuknak és őszintén remélem, hogy a gyümölcsöző párbeszéd egyre mélyül és terjed majd e tudós falakon kívül is.

Kedves barátaim!

A Humanista Fórum célja a mai világ globális problémáinak tanulmányozása és a velük kapcsolatos állásfoglalás. Ilyen szempontból, tágabb értelemben ez egy kulturális szervezet, amely a tudomány, a politika, a vallás és a művészet jelenségeit szerkezetileg kapcsolja össze. A Humanista Fórum szükséges feltételnek a tudat szabadságát és az előítélet nélküli gondolkodásmódot tekinti a jelenlegi világ bonyolult, és összetett jelenségeinek megértésével kapcsolatos munkához.

A Humanista Fórum arra törekszik, hogy a világ legkülönbözőbb kultúráihoz tartozó intézmények és emberek közötti vita, és információ eszközévé váljon. Ezenkívül egy folyamatos cselekvési módot kíván kifejleszteni, egyfajta munkamódszer formájában, annak érdekében, hogy minden fontos információ azonnal elterjedjen tagjai között.

Feltehetnénk a kérdést, hogy a már létező intézmények nem tudják-e ezt a tevékenységet nagyobb sikerrel folytatni, tapasztalatuk, gazdasági erejük valamint professzionális és technológiai felszereltségük miatt. Azt is gondolhatnánk, hogy az egyetemeken, a magán- és közalapítványokban, sőt még az ENSZ kulturális szervezeteiben is találhatunk megfelelő módszereket arra, hogy jelentős kutatásokat folytassunk és innen terjeszthessük és népszerűsíthessük az elért eredményeket, feltéve, hogy van valami értékük. Nem zárjuk ki a más intézményekkel való együttműködést, de nagy függetlenségre és szabad ítélőképessegre van szükségünk mind a kérdések megfogalmazásában, mind az érdekszféra alakításában, és ez nem olyan egyszerű saját dinamikával, illetve saját materiális és ideológiai függőséggel rendelkező intézmények esetében.

A Humanista Fórum egy jövőbeni, globális vita alapjait szeretné megteremteni. De nem megengedhető apriori(eleve) elutasítani azokat a hozzájárulásokat, amelyeket a különböző ideológiai és cselekvési irányzatok eddig elértek, függetlenül attól, hogy a gyakorlatban sikerek voltak-e vagy sem. Érdekesebb lenne több álláspontot figyelembe venni és megérteni azt, hogy ebben a most születő globális civilizációban a legkülönbözőbb álláspontok, értékrendek és életstílusok változatai érvényesülnek majd, az uniformizáló irányzatok törekvései ellenére. Ilyen értelemben mi egy egyetemes emberi nemzetre vágyunk, amely csak akkor valósulhat meg, ha a sokszínűség is létezik. Nem tartható fenn egy központi egyeduralom a külterületekkel szemben, és semmilyen életstílus, értékrend, ideológiai vagy vallási ok, amely mások megsemmisítése árán emelkedik fel. Ma már látható, hogy a centralizáció szecessziós válaszokhoz vezet, mert nem tartja tiszteletben a népek és régiók valódi identitását, mely régiók közösségek reális szövetségévé válhatnak. Nem kellene abban hinniük, hogy a pénzügyi és a gazdasági kontroll csodákra képes. Vagy vannak még akik azt hiszik, hogy mielőtt fejlesztési hitelt adnának, meg kell reformálniuk az államot, aztán a jogi kereteket, a termelési módot, a szokásokat, végül az öltözködési és táplálkozási szokásokat, a vallást és a gondolkodást?

Ez a naiv abszolutizmus, érvényesülési törekvése közben, növekvő nehézségekkel találja szemben magát, és mint ahogy azt az előbb említett szecessziós eseteknél elmondtuk, különböző álláspontok megszilárdításához és radikalizálásához járul hozzá. Ha valóban lehetséges lenne a pénz diktatúráján keresztül egy ideális társadalmat létrehozni, akkor ez a téma több időt igényelne, de ha egy dekadens társadalom felé vezető út, mind az egész, mind az egyének számára értelmetlen, továbbá az emberi visszafejlődés elfogadását és szükségességét vonja maga után, akkor az eredmény növekvő rendezetlenség és általános szerencsétlenség lenne.

A Humanista Fórumnak szem előtt kell tartania a változatosság gondolatát, vagyis nem engedhető meg, hogy a különböző kultúrákat egy állati és primitív szemszögből vizsgálja, mely szerint az a kultúra, amelyhez mi tartozunk a többiek által lemásolandó fejlődés csúcsát képezi. Sokkal fontosabb lenne azt megérteni, hogy minden kultúra hozzájárul az emberiség nagy művéhez. De a Humanista Fórumnak meg kell határoznia minimális követelményeit. Az első az, hogy nem adhat részvételt olyan áramlatoknak, melyek a megkülönböztetést vagy az intoleranciát segítik elő; a második az, hogy nem adhat részvételt olyan áramlatoknak, amelyek az erőszakot hirdetik elképzeléseik és ideáljaik megvalósítására, akármilyen magas eszmékről is legyen szó. E két feltételen kívül nincs okunk másfajta korlátozásra.

A Humanista Fórum internacionalista. De vajon ez azt jelenti, hogy egyetemes jellege miatt kizorítja a regionális és helyi adottságokat? Hogy tudnánk kizárni akárkit is azért, mert szereti a népét, a faluját, a szülőföldjét, a hagyományait és az embereit? Vajon képesek lennénk egyszerűen "nacionalistának" nevezni őt, s ezzel el is felejteni? A saját gyökerek szeretete és tisztelete a munkával és az előző generációk szenvedéseivel kapcsolatos jólelkűséget is magába foglalja. Ez a "nacionalizmus" csak akkor torzul el, amikor a saját érvényesülés más közösségek és népek elismerésének a rovására megy.

Milyen joggal utasítaná el ez a Fórum azoknak az embereknek a hozzájárulását, akik szocialistának tartva magukat egy igazságos és egységes társadalom elérésének az ideálját érzik? Vajon mit utasítanánk el, ha csak nem azt az egyik lehetséges modellt a sok közül, amelyben egy egységesítő zsarnokság kényszere ezt az ideált eltorzítja? Miért ne venné figyelembe ez a Fórum azt a liberálist, aki a modelljét a jólét egy eszközének tartja mindenki, és nem csak néhány ember számára? A fórumnak talán ki kellene közösie a hívőket vagy az ateistákat a hitük, illetve elgondolásaik miatt? Vajon képes lenne-e a Fórum őszintén hinni egyes szokások más szokások feletti felsőbbrendűségében? Azt gondolom, hogy kizárólag a fentiekben említett két feltételt szabhatjuk. Ebben az esetben a Fórumot az emberi változatosság magába foglalása és nem pedig kiközösítése jellemezné.

Nem tudom meghosszabbítani ezt az előadást, csak néhány témát említenék, amelyekről mindannyian egy világos képet szeretnénk kapni, s amelyekkel kapcsolatban ki kell dolgoznunk a megvalósítás legmegfelelőbb gyakorlati módszerét. Ezek a témák szerintem a következők: a növekvő rasszizmus és megkülönböztetés, az állítólagos békeszervezetek egyre gyakoribb beavatkozása bizonyos országok belügyeibe, az emberi jogok manipulálása, mint a beavatkozás ürügye, az emberi jogok valódi helyzete a világban, a növekvő munkanélküliség a világban, a szegénység növekedése bizonyos régiókban, sőt még a gazdag társadalmak bizonyos rétegeiben is, az egészségügy és az oktatás folyamatos leépülése, a szecessziós erők tevékenysége, a kábítószer fogyasztások és az öngyilkosságok számának növekedése, a vallási üldöztetés és a vallási csoportok radikalizálódása, az erőszak és izgatás pszicho-szociális jelenségei, a környezet pusztításának reális veszélyei, megfelelő prioritások szerint. A Fórum tiszta képet szeretne kapni a struktúra összeomlásának olyan jelenségeiről is, melyek a társadalmi és politikai közösségektől kiindulva, az emberek közötti kapcsolatokat, a kultúra mozgásterét és az emberi csoportok mindenféle közös cselekvési tervét veszélyezteti.

Más részről arra szeretném felhívni azoknak a figyelmét, akik majd elindítják a különböző munkabizottságokat, hogy ennek a Fórumnak nincs szüksége komplex és bonyolult szerveződésre, hanem egy olyan kapcsolat és információáramlási mechanizmusra, amelynek nem lesz szüksége óriási anyagi forrásokra a működéséhez. A gazdasági probléma nem lehet döntő szempont egy ilyen típusú szervezetnél. A Fórumnak olyan folyamatos információs csatornával kell rendelkeznie, amely inkább közlőre emlékeztet, mint magazinra. Olyan embereket és szervezeteket kell összekapcsolnia, akik közösen tudnának termelni és dolgozni, de a távolságok miatt ez nem lehetséges. Végül, a Fórumnak egy rugalmas fordítócsappal kell rendelkeznie. A Fórum egyik bizottsága megalapíthatja a Humanista Tanulmányok Világközpontját, és ezzel elősegítheti a tevékenységek állandóságát, miközben bizonyos prioritások szerint meg tudná szervezni a megvalósítandó feladatokat.

Szívélyes üdvözlétemet küldöm a Fórum tagjainak és a legjobb kívánságomat mindenkinek a mai napon kezdődő munkák megvalósításához.

MIT ÉRTÜNK MA EGYETEMES HUMANIZMUS ALATT

Emanu-El közösség, a liberális zsidóság székhelye Argentínában,
Buenos Aires, Argentína, 1994.11.24.

Köszönöm az Emanu-El közösségnek és Sergio Bergman rabbinak, hogy meghívtak köreikbe előadást tartani. Köszöntöm a közösség jelenlévő tagjait, az előadás sorozat szónokait és általában a humanizmus barátait.

Előadásom címe megerősíti egy egyetemes humanizmus létezését, ám ezt az állítást természetesen be is kell bizonyítani. Ehhez azonban előbb azt kell megvizsgálnunk, mit is értünk „humanizmus” alatt, mivel e szó jelentését tekintve nincs általános egyetértés. Másrészt azt is szükséges megvitatnunk, hogy a „humanizmus” vajon egy-egy földrajzi hely vagy kultúra sajátja, vagy az egész emberiség gyökerének és örökségének szerves része. Első lépésként fontos meghatározunk érdeklődésünk tárgyát, mivel e nélkül bárki azt gondolhatná, hogy pusztán a történelem iránti kíváncsiság, vagy valamilyen kulturális banalitás motivál bennünket. A humanizmus varázslatos érdeme számunkra nem csupán az, hogy történelem, hanem az is, hogy egy eljövendő világ terve és az azonnali cselekvés eszköze.

Bennünket az a humanizmus érdekel, amely hozzájárul életünk jobbá tételéhez, szembeszáll a megkülönböztetéssel, a fanatizmussal, a kizsákmányolással és az erőszakkal. Gyorsan globalizálódó világunkban, amelyben kultúrák, nemzetiségek és régiók ütköznek össze egymással, egyetemes, sokoldalú és összetartó humanizmusra van szükség. Egy olyan világban, ahol szétföredeznek az országok, az intézmények és az emberi kapcsolatok, olyan humanizmusra van szükség, amely képes beindítani a társadalmi erők újjászerveződését. Egy olyan világban, ahol az élet értelme és iránya elveszett, olyan humanizmusra van szükség, amely képes megteremteni az elmélkedés olyan atmoszféráját, amelyben a személyes többé nem ütközik kérlelhetetlenül a társadalmival és a társadalmi sem ütközik a személyessel. Kreatív humanizmust szeretnénk, nem egy ismétlődő humanizmust, egy új humanizmust, amely a kor ellentmondásait figyelembe véve, azok feloldására törekszik. Ezeket, a látszólag egymásnak ellentmondó témákat a későbbiek során részletesebben is kifejtjük majd.

Amikor feltesszük a kérdést, hogy „Mit értünk ma humanizmus alatt?”, egyszerre utalunk a humanizmus eredetére, és jelenlegi helyzetére.

Kezdjük azzal, amit a nyugati világ történelmében találunk, nyitva hagyva a kaput a világ más tájain történetek előtt is, ahol a humanista magatartás már jóval a „humanizmus” illetve „humanista” és más ezzel kapcsolatos szavak kialakulása előtt jelen volt. Az említett magatartásra vonatkozóan, amely a különböző kultúrák humanistáinak közös állásfoglalását tartalmazza a következő jellemvonásokat szeretném kihangsúlyozni: 1. az ember, mint központi érték; 2. minden ember egyenlőségének elismerése; 3. a személyes és kulturális különbségek elismerése; 4. az emberi tudás fejlődésének támogatása az abszolút igazságok elfogadásával szemben; 5. a vélemény-, szólás- és vallásszabadság elismerése és 6. az erőszak elutasítása.

Ha megvizsgáljuk az európai kultúrát, ezen belül is elsősorban a reneszánsz kort megelőző Itáliát, azt találjuk, hogy a *studia humanitatis* (azaz a humán tudományok tanulmányozása) alatt a görög és latin nyelv, és különösen a „klasszikus” szerzők műveinek ismeretét értették. A „humán tudományok” magukba foglalták még a történelmet, a költészetet, a szónoklattan, a nyelvtant, az irodalmat és az erkölcsfilozófiát is. Ezek ugyanis általánosan emberi kérdéseket tárgyaltak, ellentétben a „jogászok”, a „teológusok”, a „törvénytudók” vagy a „művészek” specifikus képzést igénylő tárgyaival. Természetesen ez utóbbiak tanulmányaiba is beépültek humán elemek, de képzésük főként mindenkori szakmájuk speciális gyakorlatának elsajátítására irányult. A „humanisták” és a „szakmabeliek” különbsége egyre mélyült, mivel az előbbiek a klasszikusok és más kultúrák tanulmányozására fektettek hangsúlyt, és a szakmai keretektől elszakadva, az emberi sajátosságok és az emberi dolgok iránt érdeklődtek. Ez az irányzat folyamatosan fejlődött, míg olyan területekre is behatolt, amelyeket akkoriban távolról sem tekintettek „humán tudományoknak”, és végül a Reneszánsz nagy kulturális forradalmához vezetett.

A humanista magatartás fejlődése azonban már jóval korábban megkezdődött, ahogy azt a trubadúr - költők művei és a XII. századi francia egyházi iskolák tevékenysége tanúsítja. A „humanista” szó viszont 1538 körül, Itáliában bukkant fel először, és egyfajta tudóst jelentett. Ebben a kérdésben A. Campana 1946-ban megjelent, „The Origin of the Word „Humanist” ” (a „humanista” szó eredete) című cikkében tett megfigyeléseire hivatkozom. A fentiekkel azt kívántam kiemelni, hogy az első humanisták nem hívták magukat humanistának, mivel ez a kifejezés csak később kap jelentést. Itt jegyzem meg, hogy a rokon értelmű kifejezések közül pl.: a „humanistische” (humanista) kifejezés Walter Rüegg tanulmányai szerint 1784-ben került használatba, míg a „humanismus” (humanizmus) kifejezés Niethammer művei nyomán 1808-ban kezdett terjedni. A „humanizmus” kifejezés a legtöbb nyelven csak a múlt század közepére vált közkeletűvé. Látnivaló tehát, hogy viszonylag új kifejezésekről van

szó, olyan jelenségek értelmezésére, amelyeket szereplői bizonyára nagyon eltérő módon éltek meg attól, ahogy azt a történészek és a múlt századi kultúrtörténészek leírták. Ezt a fejtegetést egy cseppet sem tartom hiábavalónak, és később még szeretnék visszatérni rá, amikor a "humanizmus" kifejezés mai napig ismert jelentéseit tárgyaljuk.

Ha megengednek egy kis kitérőt, elmondanám, hogy a fent vázolt történelmi alap mind a mai napig fennáll, csakúgy, mint az a különbség, amely a bölcsészettudományi karokon és intézetekben tanított humán tudományok és azoknak az embereknek egyszerű magatartása közt mutatkozik, akik nem szakmai tevékenységük alapján nevezik magukat humanistának, hanem az ember, mint központi érték és aggodalmuk tárgya iránti hozzáállásuk alapján. Ha ma valaki azt mondja magáról, hogy „humanista”, akkor nem arra utal, hogy humán tárgyakat tanul; ugyanígy, a humán tárgyakat hallgató diák még nem feltétlenül „humanista”. A „humanista” magatartás általában ennél jóval szerteágazóbb és szélesebb, szinte teljes körű (?), amely jóval túlmutat az egyetemi tanulmányokon.

A nyugati tudományos körökben azt a kulturális átalakulási folyamatot szokás „humanizmusnak” nevezni, amely Itáliában, elsősorban Firenzében kezdődött a XIII. század végén valamint a XIV. század elején, és amely a reneszánszban kicsúcsosodva egész Európában elterjedt. Ez az áramlat szorosan kötődött a *humanae litterae*-nek nevezett (emberi dolgokról szóló) írásokhoz, ellentétben a *divinae litterae* műfajával (amely az isteni dogokra helyezte a hangsúlyt). Ez az egyik ok, amiért követőit „humanistáknak” nevezték. Ebből az értelmezésből kiindulva a humanizmus eredetileg irodalmi jelenség, amely arra törekedett, hogy felelevenítse a görög és latin kultúrának a középkori keresztény világszemlélet által elfojtott értékeit. Meg kell jegyeznünk, hogy ez a jelenség nem csupán a nyugati társadalom gazdasági, társadalmi és politikai tényezőinek belső eredetű átalakulása következtében alakult ki, hanem a más világrészekből és kultúrákból származó hatások nyomán is, amelyek a nyugati társadalmat érték. A zsidó és a muzulmán kultúrával való élénk kapcsolatok és a földrajzi horizont kiszélesedése jelentős szerepet játszottak az emberi értékek és az emberi dolgok iránti érdeklődés felébresztésében.

Egyetértek Puleddával, aki „Interpretaciones Históricas del Humanismo” (A humanizmus történelmi értelmezései) című művében azt írja, hogy a humanizmus korát megelőző idők középkori európai világa, időbeli és fizikai értelemben véve is zárt világ volt, amely hajlamos volt megtagadni a más kultúrákkal valójában (szerintem: ténylegesen) létező kapcsolatokat jelentőségét. Középkori szemszögből nézve a történelem a bűn és a megváltás története; és az Isten kegyelme által meg nem világosult civilizációk megismerése érdektelen az ember számára. A jövő nem tartogat mást, mint az apokalipszt és az utolsó ítéletet. A Föld, a ptolemaioszi felfogás értelmében mozdulatlanul áll a világegyetem középpontjában, és körülveszik az álló csillagok és az angyalok akaratóból keringő bolygórendszerek. Ez a rendszer pedig Isten székházában végződik, a mennyben, amely mindennek a mozdíthatatlan hajtóereje. A társadalom szervezete is ennek a látásmódnak felel meg: egy olyan hierarchikus és öröklődő szerveződés, amely elkülöníti a nemeseket a szolgáktól. A piramis csúcsán az egymással olykor szövetséges, máskor a hierarchikus kiváltságokért küzdő pápa és császár áll. A középkori gazdasági rendszer, egészen a XI. századig egy zárt rendszer, amely a termékeknek a termelés helyén történő elfogyasztásán alapszik. A pénzforgalom még jelentéktelen. A kereskedelem nehézkes és lassú. Európa zárt kontinentális hatalom, mert a tengert, mint kereskedelmi útvonalat a bizánciak és az arabok uralják. Ám Marco Polo utazásai és a távol-keleti kultúrával és technológiával létesített kapcsolatai, a spanyolországi oktatási központok, ahonnan zsidó, arab és keresztény mesterek terjesztették tudományukat, a bizánci-muzulmán konfliktus következtében keletkezett akadályt elkerülő új kereskedelmi útvonalak keresése, az egyre tevékenyebb kereskedőréteg kialakulása, az egyre erőteljesebb városi polgárság kifejlődése és az egyre hatékonyabb politikai intézmények fejlődése, mint például az itáliai városállamoké - mindez jellemzi a társadalmi légkör változását, és ez a változás tette lehetővé a humanista magatartás fejlődését. Nem szabad elfelejtenünk, hogy ez a fejlődés előrelépések és hanyatlások közepette vezetett el a mai tudatos magatartásig.

Petrarca (1304-1374) után száz évvel tízszerte jobban ismerik a klasszikusokat, mint az azt megelőző ezer év alatt együttvéve. Petrarca azért kutatta a régi kódexeket, hogy megpróbálja kiigazítani az eltorzult emlékezetet, és ezáltal elindította a múlt rekonstruálásának folyamatát, és egy új nézőpontot vitt az akkoriban a korszak merevsége által megakadt történelem kerekébe. Az első humanisták másik nagy alakja, Manetti *De Dignitate et Excellentia Hominis* (Az ember méltóságáról és kiváltságáról) című művében kiemeli az embert a *Contemptu mundi* (a világ megvetésével) szemben, amelyet Lotario apát hirdetett (később III. Ince néven lett pápa). Ebből kiindulva támadja a fájdalom korabeli erkölcsi felfogását Lorenzo Valla a *De Voluptate* (A gyönyörörről) c. művében. Így, a gazdasági változással és a társadalmi rendszer átalakulásával egyidőben a humanisták számtalan művükben teszik tudatossá ezt a folyamatot, amely túlmutatva a kulturális szférán, végül is az egyház és a királyság hatalmi szerkezetét kérdőjelezi meg.

Számos szakértő is rámutatott arra, hogy már a reneszánsz előtti humanizmusban is megjelenik az ember és az emberi személyiség új felfogása, mely utóbbi a cselekvésre épül és azon keresztül fejeződik ki. Ebben az értelemben az emberi akaratnak speciális értelmet tulajdonítanak, fontosabbnak tartva az emberi gondolkodás képességénél. Másrészről létrejön egy új elhelyezkedés a természettel szemben. A természet már nem csupán Isten teremtménye, és siralomvölgy a benne élő halandók számára, hanem emberi környezet, és olykor Isten lakhelye, sőt teste. A fizikai univerzummal szembeni új elhelyezkedés elősegíti az anyagi világ különféle tényezőinek tanulmányozását, amelyet egyre inkább a benne lakozó erők együtteseként magyaráznak, amelynek megértéséhez nincs szükség teológiai fogalmakra. Mindez egyértelműen az empirikus kutatások és a természeti törvények feletti uralomra törekvés felé való irányultságot mutat. A világ ma az ember birodalma, és az embernek kell uralnia a tudományos ismeretek segítségével.

Az imént vázolt irányra alapozva a XIX. századi tudósok nemcsak a reneszánsz kor számos irodalmi személyiségét sorolták a „humanisták” közé, hanem Nicolás de Cusa, Rodolfo Agrícola, Juan Reuchlin, Erasmus, Morus Tamás, Jacques Lefevre, Charles Bouillé; és Juan Vives mellé besorolták Galileit és Leonardot is.

Tudvalévő, hogy számos a humanisták által meghonosított téma tovább hatott, és végül inspirálta az enciklopédistákat és a XVIII. század forradalmárait. De az amerikai és a francia forradalmat követően a humanista magatartás hanyatlásnak indult. Már az abszolutista politikai filozófiákat inspiráló kritikus idealizmus, abszolút idealizmus és romantika is maga mögött hagyta az embert mint központi értéket, annak érdekében, hogy más hatalmak szolgálatába állítsa. Ezt az eltárgyasítást, amelyet Martin Buber találóan úgy jellemez, hogy a „te” helyébe a „valaki” lép, a világegyetemre is kiterjesztették. Csakhogy a két világháború tragédiája nyomán, amely alapjaiban rázta meg a társadalmakat, újra felmerült az emberi lény jelentőségének kérdése az abszurdal szemben. Ez tükröződik az ún. „egzisztencialista filozófiákban”.

A humanizmus mai helyzetéről előadásom végén beszélek majd. Most azonban a humanizmusnak azokat az alapvető jellemzőit szeretném bemutatni, amelyek közt ott találjuk a megkülönböztetés megszüntetésére és az egyetemesre való törekvést.

A humanizmus igen nagyra értékeli a kölcsönös toleranciát és a nyomában kialakuló konvergenciát (közeledés, vélemény megegyezés), amellyel kapcsolatban újra Dr. Bauert idézném, aki november 3-i előadásában azt mondta: „... a feudális iszlám társadalomban, különösen Spanyolországban, a zsidók egészen sajátos helyzetbe kerültek. Nem szorultak a társadalom peremére, ahogy a keresztények sem. A mai szóval „fundamentalistáknak” nevezett tendenciák is igen ritkák voltak. Az uralkodó vallás nem azonosult a társadalmi renddel olyan mértékben, mint a keresztény Európában. Jószerével még „ideológiai megosztottságról” sem beszélhetünk, bár egymás mellett, és egymást tolerálva, többféle kultusz is létezett. Az iskolákat és az egyetemeket mindenki látogatta, ami szinte elképzelhetetlen volt a középkori keresztény társadalomban. A nagy Maimónides fiatal korában Ibn Roshd (Averroes) tanítványa és barátja volt. Később, amikor a zsidók és maga Maimónides is az afrikai eredetű fanatikusok elnyomása és üldöztetése alá került, akik magukhoz ragadták a hatalmat Andalúziában, az általuk eretneknek nyilvánított arab filozófus is ugyannerre a sorsra jutott. Ez a légkör nagyon is kedvezett a széleskörű és mélyreható humanizmus kialakulásának, mind a muzulmánok, mind a zsidók között ... Itáliában is hasonló volt a helyzet, nemcsak a rövid életű szicíliai iszlám birodalom idején, hanem a későbbiek során, a pápai állam közvetlen hatalma alatt is. II. Hohenstaufeni Frigyes császár, német származású uralkodó és költő, aki Szicíliában székel, merészen kikiáltotta, hogy kormányzási formája három részből áll: keresztény, zsidó és muzulmán ideológiai alapokon nyugszik, és ez utóbbin keresztül biztosította a klasszikus görög filozófia folyamatosságát.” Eddig az idézet.

A zsidó és az arab kultúrában nem nehéz fellelni a humanizmus elemeit. Itt most, csupán Artur Sagadeev (Szagadajev?check) orosz akadémikus néhány megállapítását idézném, amelyeket „A humanizmus a klasszikus muzulmán gondolkodásban” című előadásában ismertetett Moszkvában, ez év novemberében. Ebben kiemelte, hogy „A muzulmán világban a humanizmus infrastruktúráját a városok fejlődése és kultúrája határozta meg. Az akkori világ urbanizációjának mértéke az alábbi számok alapján kikövetkeztethető: Savad (azaz Dél-Mezopotámia) három legnagyobb városában és Egyiptom két legnagyobb városában az összlakosság kb. 20%-a élt. A VIII. és a IX. századi Mezopotámiában és Egyiptomban a százezernél nagyobb lélekszámú városok lélekszáma nagyobb volt, mint a XIX. századi Nyugat-Európa azon országaiban, mint pl. Németalföld, Anglia, Wals vagy Franciaország. A korabeli Bagdad lakossága a legóvatosabb becslések szerint is 400 000 körül volt, míg olyan városok lélekszáma, mint Fustat (a későbbi Kairó), Córdoba, Alexandria, Kufa és Basra lélekszáma 100 és 200 000 között mozgott. Az emberek koncentrációja a kereskedelem és az adózás következtében meggazdagodott városokban egy meglehetősen széles középkori értelmiségi réteg kialakulásához vezetett, ami felélénkítette a szellemi életet, a tudományok, az irodalom és a művészetek fejlődését. A

figyelem középpontjában az emberi lény állt, úgy mint emberi faj, és mint különálló személyiség. Megjegyzendő, hogy a középkori muzulmán világban a tengely körüli központosítás miatt a városi kultúra nem határolódott el az azzal szembe forduló kultúrától, ahogyan ez az eset állt fenn az európai kolostorok lakóinál és a feudális kastélyoknál is. A muzulmán világban a teológiai ismeretek terjesztői és az európai feudális társadalmi rétegeknek megfelelő csoportok a városokban éltek, és nagymértékben hatott rájuk is a muzulmán városok tehetős lakosságának körében fejlődő kultúra. A muzulmán városok tehetős lakóinak értékrendbeli beállítottságára vonatkozólag/axiológiai beállítottságára von.../ tehetünk egy megállapítást, mégpedig annak a példamutató csoportnak alapján, melyet – mint a neves és képzett személyiség kötelező érvényű jellemvonásait megtestesítendő – utánozni kívántak. Ez a vonatkoztatási csoport az adibokból állt. Széleskörű humanitáriánus (humanitárius) érdeklődésű, nagy tudású, kiváló erkölcsű emberek voltak ők. Az adab (=az adib tulajdonságainak összessége) jellemzői: jártasság a városi viselkedésben, udvariasság, kifinomultság, humor. Az adab, intellektuális és erkölcsi szerepét tekintve megfelelt a görög “paideia” valamint a latin “humanitas” szinonim fogalmának. Az adibok testesítették meg a humanizmus ideáljait, s egyidejűleg ők voltak a humanista eszmék terjesztői is, melyeket olykor a következő találó szentenciákkal fejeztek ki: “Az ember az embernek a problémája.” “Ki átszeli tengerünket, annak nem létezik másik part, mint ő maga.”

Az adibra jellemző volt a ragaszkodás, miszerint sorsunk a földön teljeseedik be. Ez néha vallási szkepticizmusban fejeződött ki, olyannyira, hogy követői közt akadtak, akik a “divatot” követve szinte kérkedtek ateizmusukkal.

Az adab eredetileg egy – a beduinokra jellemző etikett volt, humanista kiteljesedését azonban a kalifátus átalakulásának köszönhette. Ez az átalakult kalifátus lett, – Nagy Sándor ideje óta először – a különböző kulturális hagyományok kölcsönös találkozóhelye, itt egymás mellett léteztek a különböző felekezetű csoportok is. Ez a kalifátus teremtette meg a kapcsolatot a Földközi-tenger és az iráni-indiai világ között.

A középkori muzulmán kultúra virágkorát illetően(?) az adab tevékenysége egyrészt a régi hellén filozófia ismeretének igényében, másrészt a görög tudósok által kidolgozott oktatási/képzési programok átvételében csúcsosodott ki, mely programok megvalósítására a muzulmánoknak óriási lehetőségeik voltak.

Elég ha azt említjük, hogy a szakértők becslései szerint, egyedül Córdobaiban több könyv halmozódott fel, mint egész Európában együttvéve, kivéve Al-Andalous-ban (Andalúziában). Azáltal, hogy a Kalifátus a más kultúrákkal való kölcsönös befolyás és a különféle etnikai csoportok keveredésének központjává vált, hozzájárult a humanizmus egy további jellemzőjének, az egyetemesség eszméjének, mint az emberi nem egységének a kialakulásához. A valóságban ennek az eszmének a kialakulását nagymértékben elősegítette, hogy a muzulmánok lakta világ észak-déli irányban a Volga folyótól Madagaszkárig, kelet - nyugati irányban pedig Ázsia csendes-óceáni partvidékétől Afrika atlanti-óceáni partvidékéig terjedt. Bár a muzulmán világ idővel felbomlott, és romjain hasonló apró államok alakultak ki, mint Nagy Sándor utódainak birtokai, ahol az iszlám hívők egy közös vallás, egy közös irodalmi nyelv, egy közös törvény és egy közös kultúra egységében éltek tovább. A mindennapi életben egymástól igen különböző vallási csoportok érintkeztek és cseréltek egymással kulturális értékeket. Sok tudományos körben uralkodott az egyetemesség eszméje, összefogva a muzulmán világ különféle tájairól származó, közös szellemi érdeklődésű muzulmánokat, keresztényeket, zsidókat és ateistákat. Ugyanúgy összekötötte őket a “barátság ideológiája”, mint az ókorban a sztoikusok, az epikureusok vagy a neoplatonisták filozófiai iskoláinak stb., vagy a reneszánsz Itáliában Marsilio Ficino körének tagjait. Elméleti síkon az univerzalizmus alapelvei már a kalam keretein belül kifejlődtek/létrejöttek és később mind a racionalista filozófusok, mind a misztikus szufik (szufizmus=iszlám misztika - ford. megj.) számára alapul szolgáltak.

Mutakallimie teológusok (az iszlám mesterei) vitakörében, ahol különféle hitvallások képviselői voltak jelen, a tétel igazság tartalmát nem a szent szövegekre alapozták - hiszen azok nem jelentettek közös alapot a résztvevők számára - hanem kizárólag az emberi ész érveire."

Szagadejev(az előző oldalon nem így írta a nevét) idézett előadása még rengeteg értékes információt tartalmaz a humanista virágkorát élő muzulmán világ szokásairól, mindennapi életéről, művészetéről, vallásáról, jogáról(jogrendszeréről) és gazdasági életéről. Most azonban áttérnék egy másik orosz akadémikus tanulmányára, aki az amerikai kultúrák szakértője. Szergej Szemenov „Humanista hagyományok és újítások a latin-amerikai világban” című, idén augusztusban megjelent tanulmányában teljesen újszerű szemszögből vizsgálja a Kolombusz előtti, nagy amerikai kultúrák humanista hozzáállásait.

Ebben a következőket írja: „... amikor az ibero-amerikai világban található humanista irányzatokról beszélünk, akkor mindenekelőtt azoknak a műalkotásoknak, **collective munkáknak**, és kézműipari termékeknek az elemzéséből indulhatunk ki, amelyek kultúra **emlékműveiben/műemlékeiben** öltönek

formát, és belevésődnek az emberek emlékezetébe. Ez az **interdiszciplináris** szemszög a humanizmus konkrét megnyilvánulásának elemzésekor sokféle módon alkalmazható az ibero-amerikai világra, mely a pluralizmus kitűnő példája és megtestesíti azoknak a kultúráknak a szintézisét, melyek az Atlanti-óceán két oldalán a 4 kontinensen kifejlődtek. Természetesen ezek az alapelvek különböztek az eurázsiai világ hagyományaitól, de mégis összeköti őket egyfajta egyetemesség, minden emberi lény egyenlőségének elismerése törzsi vagy társadalmi helyzetétől függetlenül. A humanizmus ezen általános elképzelését éppúgy felfedezhetjük a Kolombusz előtti Közép-Amerikában, mint Dél-Amerikában. Az első mítosz Quetzalcoatl, a második Viracocha legendájához fűződik, ezek az istenségek visszautasították az általában más törzsekhez tartozó foglyok emberáldozatát. Közép-Amerikában a spanyol hódítók előtt elterjedtek az emberáldozatok. Az indián mítoszok és legendák, a spanyol krónikák és a tárgyi kultúra emlékművei arra vallanak, hogy Quetzalcoatl kultusza, amely i.e. 1200-1100 között jelent meg, összefonódik a terület népeinek tudatában az emberáldozatok, a gyilkosság, a rablás és a háborúk erkölcsi normája elleni küzdelemmel. Egy sor legenda szerint Tula város tölték kormányzója, Topiltzin, aki a Quetzalcoatl nevet vette fel és a X. században élt, valóságos népi hős volt. A legendák tanúsága szerint Tula lakosságát ötvösmesterségre tanította, betiltotta az emberek és az állatok feláldozását, és csupán virágokat, kenyeret és illatszereket engedett áldozni az isteneknek. Topiltzin elítélte a kivégzést, a háborúkat és a rablást. A legendák szerint fehér bőré, és nem szőke, hanem barna hajú ember volt. Egyes elbeszélések szerint eltűnt a tenger habjai közt, mások szerint lángnyelvű változott és az égbe szállt, visszatérése ígéretétül hagyva az eszthajnalcsillagot. Ennek a hősnek tulajdonították Közép-Amerikában a "toltecayotl"-nak nevezett, humanista életforma támogatását, amelyet nemcsak a toltékok, hanem az örökükbe lépő szomszéd népek is átvettek. Ez az életforma az emberek testvériségének elvén, a tökéletesítésen, a munka tiszteletén, az őszinteségen, az adott szó megtartásán, a természet titkainak tanulmányozásán és az optimista világszemléleten alapult. Az ugyanebből az időből származó maya legendák leírják Chichen, Itzá város kormányzójának vagy papjának, Mayapán város alapítójának a tevékenységét, akit Kukulkánnak hívtak, mely Quetzalcoatl megfelelője a maya kultúrában. A közép-amerikai humanista irányzat másik képviselője Texcoco város kormányzója, Netzahualcóyotl, a költő és filozófus, aki 1402 és 1472 között élt. Ő is elutasította az emberáldozatokat, a népek barátságát hirdette és mély hatással volt a mexiói népek kultúrájára. Hasonló mozgalom Dél-Amerikában is megfigyelhető a XV. század kezdetén. Ez a mozgalom egyrészt az inka Cuzi Yupanqui nevéhez, akit Pachacutécnak, azaz az „újítónak” neveztek, és fiáéhoz, Tupac Yupanquihoz, valamint Viracocha isten kultuszának elterjedéséhez fűződik. Ahogy Közép-Amerikában, Pachacutec is egy isten nevét vette fel, mint apja, Ripa Yupanqui, és Viracochának nevezte magát. Azok az erkölcsi normák, amelyek Tahuantinsuyo társadalmát hivatalosan szabályozták, nagy mértékben összefüggtek Pachacutec reformjaival, aki Topiltzinhez hasonlóan, maga is népi hős volt." Eddig az idézet abból a tanulmányból, amely természetesen jóval terjedelmesebb és mélyrehatóbb.

Ezeknek a részleteknek a bemutatásával ízelítőt kívántam adni abból, hogyan mutatkozik meg az, amit „humanista magatartásnak” nevezünk egymástól távol eső területeken. Ez egy olyan magatartás, mely természetesen megtalálható a különböző kultúrák bizonyos pillanataiban. „Bizonyos pillanatokról” beszélek, mert az említett magatartás nem folyamatos a történelem során, hanem időközönként felerősödik, majd újra visszaszorul, sőt gyakran végleg el is tűnik egy-egy civilizáció összeomlásának idején. A civilizációk „humanista pillanatain” keresztül történő láncszemek létrehozása érthetően hatalmas, ugyanakkor nagy jelentőségű feladat. (eredetivel check) Napjainkban, amikor az etnikai és vallási csoportok önmagukba fordulnak(visszatérnek gyökereikhez/?) erős identitásuk létrehozásának érdekében, egyfajta kulturális vagy regionális sovinizmusnak vagyunk tanúi, amely azzal fenyeget, hogy összeütközést okoz a különböző etnikumok, kultúrák vagy vallások között. Ha valaki, jogosan szereti a népét és a kultúráját, akkor megérti, hogy annak gyökerében is volt, vagy van „humanista pillanat”, amely szükségképpen egyetemessé és azokhoz hasonlóvá teszi, amelyekkel (épp?) szembefordul. (nem teljesen érthető) Olyan sokszínűségekről (javaslatom: különbözőségekről) van szó, amelyek egyike sem tüntethető el a másik által. Olyan sokszínűségekről (javaslatom: különbözőségekről), melyek nem jelentenek akadályt, nem hibák és nem is az elmaradottság jelei, hanem az emberiség gazdagságát jelentik. Nem is ez a probléma (javaslatom: Nem is ez okoz nehézséget), hanem ezeknek a sokszínűségeknek (javaslatom: különbözőségekről) a lehetséges összetartása, és az, hogy a közös pontokra vonatkozóan hivatkozzanak a „humanista pillanatokra”.

Végül pedig a humanizmus problémájának jelenlegi helyzetéről szeretnék beszélni. Mint említettük, a két világháború katasztrófát követően az egzisztencialista filozófusok újra vitára bocsátottak egy olyan témát, amely már úgy tűnt, hogy a múlté. Ez a vita azonban abból indult ki, hogy a humanizmus filozófia, holott az nem filozófiai álláspont, hanem az élet és a dolgok egyfajta szemlélete valmint az ebből fakadó magatartásmód. Ha ebben a vitában egyszerűen elfogadták a XIX. századi leírást, akkor nem csoda, hogy olyan gondolkodók, mint Foucault, azzal vádolták a humanizmust, hogy

belebonyolódtak ebbe a folyamatba. Heidegger pedig már korábban is kifejezésre juttatta(kifejezte) antihumanizmusát, azt, hogy elveti a humanizmust. "Levél a humanizmusról" című írásában a humanizmust csak egy újabb metafizikai megnyilvánulásnak nevezte. Ennek az álláspontnak az eredete talán a Sartre féle egzisztencializmusban keresendő, amely filozófiai fogalmakkal tárgyalta ezt a témát. Mai szemmel nézve túlzásnak tűnik egy tény értelmezését tényként elfogadni, és ennek alapján bizonyos jellemvonásokat tulajdonítani ennek a ténynek. Althusser, Lévy-Strauss és más strukturalisták, műveikben az antihumanizmust hirdették, míg mások metafizikai vagy antropológiai jelenségeként védelmezték a humanizmust.

A nyugati történeti humanizmus valójában sohasem volt filozófia, még Pico de la Mirándola és Marsilio Ficino számára sem. Az, hogy sok filozófus is humanista nézeteket vallott, nem jelenti azt, hogy a humanizmus filozófia. Másrészt, ha a reneszánsz humanizmus foglalkozott is „erkölcsfilozófiai” kérdésekkel, ezzel csupán a középkori skolasztikus filozófia gyakorlati manipulációinak cáfolatára törekedett. A humanizmus hibás megközelítéséből kiindulva, mely a humanizmust filozófiának tekintette, könnyű eljutni az olyan naturalista felfogásokhoz, mint amilyeneket az 1933. évi „Humanist Manifesto” tartalmaz, vagy az 1974. évi „Humanist Manifesto II.”, mely a szociál-liberalisták nézeteit fejezi ki. Ennek alapján olyan szerzők, mint Lamont, naturalista és idealizmus-ellenes irányzatként határozták meg humanizmusukat, amely tagadja a természetfelettséget, helyesli a radikális evolúciánizmust, tagadja a lélek létezését, helyesli az ember önlégiúségét(??egoizmusát??), a szabad akaratot, a világi etikát, a művészet és a humanitárius hozzáállás értékeit. Úgy hiszem, minden joguk megvan ahhoz, hogy felfogásukat így ábrázolják, de számomra túlzásnak tűnik, hogy azt állítsák, a történelmi humanizmus is ezeken az irányzatokon belül mozgott. Másrészt az a véleményem, hogy az utóbbi időben megszaporodott „humanizmusok” felbukkanásában nincs semmi kivetnivaló, ha ezek nem próbálják általánosan kisajátítani a humanizmust. Végül arról is meg vagyok győződve, hogy a humanizmus ma valóban megérett arra, hogy filozófiává, erkölccsé, a cselekvés eszközévé és életformává váljon. A történelmi, sőt, területileg határolt humanizmus filozófiai tárgyalása rossz megközelítés volt. De a vita még csak most kezdődik, és az antihumanizmus ellenvetéseit csakis az új, egyetemes humanizmus által képviselt felfogásokkal szemben kell igazolni. El kell ismernünk, hogy ez az egész vita egy kissé provinciális volt. Már éppen elég régóta létezett az az ötlet(check, javaslatom: gyakorlat), hogy a humanizmus felbukkan valahol, megvitatják valahol, aztán innen kiindulva modellként akarják elterjeszteni az egész világon. Be kell vallanunk, hogy a „humanizmus” kifejezés „copyright”-ja, monopóliuma egy meghatározott földrajzi terület sajátja. Valóban mi is beszélünk nyugati, európai sőt cicerói humanizmusról.(?, szerintem a következő mondat elől hiányzik egy „de”, úgy érteném, így nem) Mivel azt a felfogást képviseljük, hogy a humanizmus sosem volt filozófia, hanem egyfajta életstílus és magatartásmód, miért ne terjeszthetnénk ki vizsgálódásunkat más területekre is és tapasztalhatnánk, hogy ez a magatartás ott is hasonló módon van jelen? Ha viszont a történelmi humanizmust filozófiának tekintjük, mégpedig egy sajátosan nyugati filozófiának, nemcsak tévedünk, de ráadásul áthághatatlan akadályt gördítünk a Föld valamennyi kultúrájában fellelhető humanista magatartások (hozzáállások) közötti párbeszéd elé. Azért bátorodom ezt ilyen sokszor hangsúlyozni, mert a fent említett álláspontoknak nemcsak elméleti következményei voltak és vannak, hanem közvetlen, gyakorlati következményei is.

A történelmi humanizmus mélyen hitt abban, hogy a természeti törvények ismerete és irányítása az emberiség felszabadulásához vezet; és hogy ezek az ismeretek megvannak a különféle kultúrákban, csak meg kell tanulni tőlük. Ma viszont azt tapasztaljuk, hogy a tudást, az ismereteket, a tudományt és a technológiát manipulálják. Az ismeretek gyakran az elnyomás eszközévé váltak. A világ megváltozott, és egyre több tapasztalatra tettünk szert. **Néhányan azt gondolták, hogy a vallásosság eltompítja az értelmet, s hogy paternalista módon kierőszakolják a szabadságot, - támadták a vallásokat. Ma erőszakos vallási válaszok/reakciók lépnek föl, melyek nem tartják tiszteletben a lelkiismereti szabadságot. A világ megváltozott, és mi egyre több tapasztalatra tettünk szert.**

Volt aki azt gondolta, hogy minden kulturális különbség elválaszt, ezért egységesíteni kell a szokásokat és az életformákat. Ma erőszakos válaszok megnyilvánulását tapasztalhatjuk, melyeken keresztül a kultúrák a sokszínűség tisztelete nélkül próbálják ráerőltetni értékeiket a másokra. A világ megváltozott, és egyre több tapasztalatra tettünk szert.

És ma, az értelem e tragikus hanyatlásának korában, a neoirracionalizmus egyre növekvő, mindent elárasztó sodrában még felhangzik a primitív racionalizmus visszhangja, amelyben néhány nemzedék nevelkedett. Sokan gondolkodnak így: „Igazunk volt, amikor meg akartuk szüntetni a vallásokat, mert ha sikerült volna, ma nem lennének vallásháborúk. Igazunk volt, amikor el akartuk törölni a különbségeket, mert ha sikerült volna, ma nem lángolna fel a harc az etnikumok és a kultúrák közt!” De ezeknek a racionalistáknak nem sikerült ráerőltetniük a többiekre egyedi filozófiájukat, életformájukat és kultúrájukat, és ez a lényeg. És mindenekelőtt az a lényeg, hogy építő vitában

megpróbáljuk megoldani ezeket a súlyos konfliktusokat. Mennyi idő kell még ahhoz, hogy megértsük, hogy egy kultúra, és szellemi vagy viselkedésbeli sablonjai nem modellek, amelyeket az egész emberiségnek követnie kell? Ezt azért hangsúlyozom, mert talán most érkezett el a pillanat, amikor komolyan el kell gondolkodnunk a világ és önmagunk átalakításán. Könnyű azt elvárni, hogy a többiek változzanak meg, de ők valójában ugyanezt várják el. Vajon nem jött el az ideje annak, hogy elismerjük a „másikat”, a „te” különbözőségét? Meggyőződésem, hogy a világ átalakulásának szükségessége ma sürgetőbb(sürgősebb), mint valaha, és ahhoz, hogy ez a változás kedvező irányt vegyen, magával kell hoznia az egyén megváltozását is. Az életnek végül is akkor van értelme, ha élni akarom, ha megválaszthatom életfeltételeimet, küzdhetek értük, és az életért általában. A személyes és a társadalmi dolgok antagonizmusa nem szült semmi jót, nézzük hát, nem lenne -e több értelme e két tényező összetartó kapcsolatának. A kultúrák közti antagonizmus(antagonizmus eszméje v. gondolata) tévútra vezet bennünket; sürgősen felül kell hát vizsgálnunk a kulturális különbség felszínes elismerését, és ez ahhoz a szükségszerűséghez vezet, hogy megoldást (lehetőséget) találjunk a kultúrák összetartására, az egyetemes emberi nemzet irányába.

Végül meg kell említeni, hogy a különböző korok humanistáinak számos hibát tulajdonítottak. Azt mondták, hogy Macchiavelli is humanista volt, aki a hatalmat szabályozó törvényszerűségek megértésére törekedett; hogy Galilei erkölcsileg gyengének bizonyult az Inkvizíció barbárságával szemben; Leonardo da Vinci találmányai közt a herceg megbízásából tervezett, fejlett hadigépezetek is vannak. Ezt a sort folytatva azt is állították, hogy sok kortárs író, gondolkodó és tudós is ugyanezek a gyengeségek jellemeznek. Ebben nyilvánvalóan van némi igazság. De ha igazságosan bíráljuk el a tényeket, el kell ismernünk, hogy Einsteinnek semmi köze nem volt az atombomba előállításához, az ő érdeme a fotonok előállítása, amelyek alapján nagymérvű ipari fejlődés következett be, például a film és a televíziós iparban, de mindenekelőtt az ő zsenijének (szerintem: zsenialitásának) köszönhető a relativitáselmélet kidolgozása. Einstein nem mutatott erkölcsi gyengeséget az új Inkvizícióval szemben. Oppenheimer sem, akit Manhattan terv néven azzal bízták meg, hogy készítsen egy, a világháborúnak véget vető, elrettentő fegyvert, amelyet emberek ellen sohasem fognak bevetni. Oppenheimert rútul becsapták, és ő fel is emelte a hangját, és erőteljes felhívásokat intézett a tudósokhoz lelkiismeretük felébresztésére. Ezért elbocsátották és a mccarthyizmus nevében üldözték. A humanista magatartású embereknek tulajdonított, sok erkölcsi hibának semmi köze a társadalomhoz vagy a tudományhoz kapcsolódó hozzáállásukhoz, azok csupán a fájdalomnak és a szenvedésnek kitett ember gyengeségei. Ha kitartás és erkölcsi erő tekintetében Giordano Bruno ideális példája a mártíromságot vállaló klasszikus humanistának, akkor ha igazságosak akarunk lenni, korunkban Einsteint és Oppenheimert tarthatjuk igazi humanistának. A tudomány körein kívül pedig miért ne tekinthetnénk vérbeli humanistának Tolsztojt, Gandhit és Martin Luther Kinget? És Albert Schweitzer talán nem volt humanista? Biztos vagyok benne, hogy szerte a világban milliók élnek humanista életet, és csak azért említek néhány híres embert, mert ők a humanista életszemlélet mindenki által elismert alakjai. Tudom, hogy szemrehányást tehetünk ezeknek az embereknek bizonyos viselkedésükkel kapcsolatban, néhány esetben bizonyos cselekedeteikkel kapcsolatban is, vagy a tapintatosság hiánya miatt, de azt nem tagadhatjuk, hogy elkötelezetten szolgálták a többi embert. Másrészt nem a mi dolgunk megítélni, hogy ki a humanista és ki nem, mi legfeljebb a humanizmusról mondhatunk véleményt. Ha azt kéri tőlem, hogy határozzam meg, mi ma a humanista magatartás, röviden azt felelem, hogy „mindenki humanista, aki harcol a megkülönböztetés és az erőszak ellen, az ember választási szabadságáért (és utat mutat az ember választási szabadságának kifejeződése felé)”. (szerintem: az emberi szabad választásáért)

Ennyit kívántam elmondani. Köszönöm a figyelmüket.

Isten témája

Találkozó a filozófiai-vallási párbeszéd érdekében

(Sindicato de Luz y Fuerza, Buenos Aires, Argentina, 1995.10.29.)

A rendelkezésemre álló húsz percben megpróbálom kifejtetni véleményemet a rendezvény szervezői által felvetett kérdések közül az elsőről: "Isten témájáról".

Isten témáját sokféleképpen fel lehet vetni. Én történelmi-kulturális szempontból kívánom megközelíteni, mégpedig nem személyes okokból, hanem e találkozó jellegéből fakadóan. Ennek keretébe olyan témák is beleférnek, mint "a vallásosság korunk világában" vagy "a személyes és társadalmi erőszak leküzdése". Előadásom témája tehát nem "Isten", hanem "Isten témája".

Miért kell Isten kérdésével foglalkoznunk? Mi érdekes lehet ebben számunkra, akik már-már a XXI. század gyermekeinek számítunk? Hisz Nietzsche óta nem azt valljuk-e, hogy "Isten meghalt"? Egyszerű filozófiai kinyilatkoztatással azonban a kérdés nyilvánvalóan nem vehető le végérvényesen a napirendről. Mégpedig két okból: egyrészt, mert még nem értettük meg teljesen ennek a kérdésnek a horderejét, másrészt pedig azért, mert történelmi távlatba helyezve, ez a nemrég még "elavultnak" vélt kérdés új problémákat vet fel. Ezek a problémák pedig nem a filozófusok és a szakértők elefántcsonttoronyában vetődnek fel, hanem az utcán és az egyszerű emberek fejében. Azt is mondhatnánk, hogy manapság a babona terjedésének lehetünk tanúi, amely azokra a népekre jellemző, akik identitásuk védelmében fanatikusan ragaszkodnak szent könyvekhez és szellemi vezetőikhez. Pessimisták azt mondhatnánk, hogy egyes történelem-felfogások alapján ez a sötét korokhoz való visszatérést jelenti. Ellenvéleménye bárkinek lehet, de a kérdés mindenképpen fennmarad, és ez a lényeg.

Nietzsche kijelentése, hogy "Isten meghalt", ez jelentős határkö Isten kérdésének hosszú történetében, legalábbis a negatív vagy "radikális" teológia nézőpontjából, ahogy követői szívesen emlegetik. Nietzsche azonban nem foglalt állást a teisták és az ateisták, a spiritualisták és a materialisták rendszeres vitáiban. Ő csak felvetette a kérdést: hisznek-e még az emberek Istenben, vagy olyan folyamat indult meg, amely véget vet az istenhitnek? "Im-ígyen szóla Zarathustra" c. művében így ír: "És illetékenként elválnak egymástól, az aggastyán és a férfi, nevetve, ahogyan két fiú nevet... Mikor azonban Zarathustra egyedül maradt, im-ígyen szóla szívéhez: 'Vajon lehetséges-e? Ez az öreg szent erdejében még semmit sem hallott volna arról, hogy isten meghalt?!'"¹

Ugyanennek a műnek a IV. részében Zarathustra azt kérdi: "Mit tud ma már az egész világ? Talán azt, hogy az öreg Isten már nem él, kiben egykor az egész világ hitt vala?" - "Te mondd" - felelé búsan az aggastyán. - És én szolgálom ezt az öreg Istent utolsó órájáig"². Másrészt "A vidám tudomány" c. írásában bukkan fel az elmebeteg aforizmája, aki a főtéren keresi Istent. "Majd én megmondom, hol van Isten. .. Isten meghalt! Isten már halott!" De minthogy hallgatósága nem érti, amit mond, az elmebeteg megmagyarázza, hogy túl korán érkezett, és Isten még éppen halódik.

Az idézett részekből is világosan kitűnik, hogy kulturális folyamatról, a hit áthelyeződéséről van szó, amely nem érinti magának Istennek a létét vagy nem létét. Ennek a hitnek az áthelyeződése rendkívüli hatással jár, mert értékek egész rendszerét görgeti magával, legalábbis a nyugati kultúrákban és Nietzsche korában. Másrészt a "nihilizmus dagályát", amelyet a német filozófus a jövőre jósol, Isten megjövendölt halála váltja ki.

Ebből a gondolatmenetből az következik, hogy ha valamely korszak értékei Istenre épülnek, és Isten egyszerre eltűnik, új eszmerendszernek kell kibontakoznia, amely képes megragadni a lét egészét, és új erkölcsöt határoz meg. Ennek az eszmerendszernek át kell fognia a világot, a történelmet, az embert és jelentőségét, a társadalmat és az együttélést, a jót és a rosszat, azt hogy mit kell tennünk és mit nem szabad tennünk. Efféle eszmék már régóta formálódtak, és végül a kritikai idealizmus és az abszolút idealizmus átfogó rendszerévé szerveződtek. Ebből a szempontból mindegy, hogy ezek idealista vagy materialista jellegű eszmerendszerek voltak-e, mert szigorúan racionális felépítésük, cselekvési és megismerési módszerük nem magyarázta az élet teljességét. Nietzsche felfogása szerint a dolgok éppen fordítva történtek: a létet tisztázó és bizonyító ideológiák magából a létből fakadtak. Gondoljunk csak arra, hogy a kor racionalizmusa és idealizmusa ellen harcoló Nietzsche és Kierkegaard az egzisztencialista filozófiák előfutára lett. Ezeknek a gondolkodóknak a filozófiai látóhatárán azonban még nem bukkant fel az emberi lét szerkezetének leírása és megértése; ehhez csak a későbbi korok jutottak el. Az ő filozófiájuk hátterében az ember még mint "gondolkodó állat" jelenik meg, akinek a természet értelmet adott, és ez az "értelem" az állatok fejlődésének elméletéből vagy a "tükrözés" elméletéből stb. vezethető le. Akkoriban még joggal gondolhatták, hogy az "értelem" az elsődleges, vagy éppen megfordítva, hogy az ösztönök és az élet sötét erői irányítják az értelmet. Nietzsche és általában a vitalisták ez utóbbit vallották. Csakhogy az "emberi lét felfedezésével" változás állt be... Ezen a ponton elnézést kérek, hogy az előadás korlátozott ideje miatt nem bocsátkozom részletekbe.

Mindazonáltal szeretném valamelyest eloszlatni az ámulatot, amelyet az a kijelentésem kelt, hogy az "emberi létet" csak nemrég fedezték fel és értették meg. Dióhéjban: azt az ősembertől kezdve valamennyien tudjuk, hogy élünk és hogy emberek vagyunk; valamennyien átéljük az lét élményét, ám az eszmék terén nagyon is új az emberi lét, valamint jellegzetes szerkezetének és tulajdonságainak megértése. Hasonlatképpen azt mondhatnám, hogy mi emberek mindig is rendelkezünk a sejtjeinket felépítő DNS és RNS molekulákkal, de ezeket csak nemrégiben fedezték fel és értették meg a működésüket. Így aztán az olyan fogalmakat, mint szándékosság, nyitottság, a tudat történetisége, az interszubsztitívitas, a látóhatár stb. ideológiailag csak mostanában határozták meg, és általuk már nemcsak az általánosságban vett lét, hanem az "emberi lét" is magyarázható, amelyből az embernek a "gondolkodó állattól" merőben különböző meghatározása következik.

Ily módon például az állati vagy a természeti lét a fogantatás pillanatában kezdődik, de vajon mikor kezdődik az emberi lét, amelyet úgy határozunk meg hogy "lét a világban", azaz a nyílt társadalmi közegben? Ugyanígy azt a kérdést is feltehetnénk, hogy a tudat vajon az "objektív" természeti körülmények tükrözése vagy szándék, amely alakítja és módosítja az adott körülményeket? Vagy hogy az emberi lény vajon véglegesen kialakult, vagy képes-e módosítani és felépíteni önmagát, nemcsak történelmi és társadalmi, hanem biológiai értelemben is? Az emberi lét szerkezetének felfedezése végtelen sok új problémát vet fel, amelyek könnyedén meghaladják az "Isten meghalt!" kijelentés korának kérdésfeltevéseit, azét a korét, amikor az emberi lényt még mint "gondolkodó állatot" határozták meg.

De térjünk most vissza a tárgyra.

Ha Isten halálakor nem lépett volna a helyébe valami új, ami megalapozza a világot és az ember szerepét, ha kényszerrel vezettek volna be egy olyan racionális rendszert, amelyben nincs helye a lényeknek (az életnek), akkor a káosz és az értékek leomlása magával sodorta volna az egész civilizációt. Ezt nevezte Nietzsche a "nihilizmus dagályának", vagy olykor "Szakadéknak". Nyilvánvaló, hogy bármennyire is törekedett "Az értékek átértékelésére" ehhez nem bizonyultak elegendőnek "Az erkölcs genealógiájáról" szóló tanulmányai, sem a "Túl jön és rosszon" eszméi. A XIX. század "utolsó emberének" méltó utódát keresve megalkotta az Emberfeletti embert, aki akár a Golem-legendák hőse, kiszabadult az ellenőrzés alól, és mindent elpusztított, ami az útjába került. Az irracionális és a "hatalomvágy" lett a legfőbb érték, és vált a történelem egyik legrettenetesebb szörnyűségének ideológiai hátterévé.

Az "Isten meghalt" után nem jött el új és előremutató értékrend. A nagy gondolati irányzatok a század első felére korlátozódtak, és nem tudták megoldani ezt a problémát. Ma is tehetetlenül állunk ezek előtt a kérdések előtt: miért kellene szolidárisnak lennünk? Miért kellene kockáztatnunk a jövőnkért? Miért kellene harcolnunk az igazságtalanság számtalan megnyilvánulása ellen? Pusztán kényszerűségből, történelmi okból vagy természeti parancsra? A régi, Istenre épülő, de Istent nélkülöző erkölcsöt talán szükségszerűségnek éreztük? Ez mind nem elég!

Már ma is azzal találjuk szembe magunkat, hogy lehetetlen új, teljes és alapvető rendszerek kialakulása, de ez a helyzet várhatóan tovább bonyolódik. Gondoljunk csak arra, hogy a filozófia utolsó nagy látomása 1900-ban, Husserl "Logikai vizsgálódások" c. könyvében jelent meg, akárcsak az emberi psziché teljes víziója, amelyet Freud ír le az "Álomfejtés"-ben. A fizika kozmikus összefoglalása 1905 és 1915 között kristályosodott ki Einstein relativitás-elméletével; a logikát 1910-ben Russel és Whitehead szisztematizálta a "Principia Mathematica"-ban, Wittgenstein pedig 1921-ben, a "Filozófiai vizsgálódások"-ban. A nagy gondolati rendszerekkel való szakítás korát Heidegger 1927-ben keletkezett, "Lét és idő" c. befejezetlen műve vezeti be, amely egy új ontológiát lett volna hivatott megalapozni.

Azt mindenképpen le kell szögezni, hogy nem a gondolkodás megszűnéséről beszélek, hanem a mindent megalapozni képes, átfogó rendszerek kidolgozásában bekövetkezett szakadásról. Az említett korok szelleme az esztétikában is grandiózus alkotásokat hozott létre: olyan művészekre gondolok, mint Sztravinszkij, Bartók, Sibelius, Picasso, a freskófestő Rivera, Orozco és Siqueiros, a nagylegzetű prózáiró Joyce, a film Eisensteinhez hasonló, nagy epikusai, a Bauhaus építészei, Gropiusszal az élen, az urbanisták és a látványosat alkotó építőművészek, Wright és Le Corbusier. De vajon megszakadt-e a művészi alkotás folyamata az ezt követő időszakban, vagy akár korunkban? Nem hinném, csakhogy más jelleget öltött: megváltozott, átfőrmálódott, alkalmazkodik a körülményekhez, és új eszközök és szakemberek segítségével a végtelenségig technikalizálódik.

A lélektelen politikai rendszerek, amelyek egy-egy kort uralnak, és a maguk idejében a teljesség és az egyöntetűség látszatát keltik, a világot mindenáron megváltoztatni akaró titanizmus romantikus képzelgéseinek maradványaiként foghatók fel. Ezek vezetnek be a technikai barbárságot, embermilliók elnyomásának, a nukleáris terrornak, a biológiai bombáknak, a burjánzó szennyezésnek és pusztításnak az idejét. Ez hát a nihilizmus dagálya, amely minden érték pusztulását, és Zarathustra Istenének halálát

hozta magával! Miben hisz ma az ember? Talán az élet új alternatíváiban? Vagy sodortatja magát az ellenállhatatlannak tűnő árral, és szándékával már semmit sem képes befolyásolni?

A technika végül a tudomány, a világ analitikus szemlélete fölé kerekedik, ahogy a pénz elvont diktatúrája a termelő valóság fölé. Ebben a forrongó magmában újjáélednek az etnikai és kulturális ellentétek, amelyeket a történelem már látszólag megoldott; a dekonstruktivizmus, a posztmodernizmus és a strukturalista irányzatok elvetik a rendszereket. A gyenge értelmiség körében közhellyé válik a gondolkodás kudarca. Az egymást felváltó stílusok keveredése, az emberi kapcsolatok felbomlása és mindenféle csalás ösztönzése az ókori perzsa birodalom hódító terjeszkedésre, a hellenizmusra és a császári Róma idejére emlékeztet...

Az előbbiekkal nem történelmi morfológiát, analógiákra épülő spirálmodellt kívánok felépíteni. Csak szeretném kiemelni azokat a tényezőket, amelyek nem meglepőek, és korántsem hihetetlenek, mert már más korokban is virágoztak, csak a maitól eltérő körülmények, elterjedtség és anyagi fejlődés közepette. Az sem szándékom, hogy feltartóztathatatlan, mechanikus folyamat képzetét keltsem, amire az emberi szándéknak nincs hatása. Éppen az ellenkezőjét vallom; meggyőződése, hogy az emberiség történelmének tapasztalatai alapján gondolkodva, ma már képes lenne egy új civilizáció, az első egyetemes civilizáció megteremtésére. Csakhogy ezt az ugrást rendkívül nehéz végrehajtani. Elég ha arra gondolunk, milyen szélesre tágult a szakadék az ipari és informatikai társadalmak és az éhező társadalmak között; mennyire elburjánzott a pazarló társadalmakban a perifériára szorultság és a szegénység; mekkora méreteket öltött a generációk közti szakadás, amely már a történelmi haladást veszélyezteti; milyen veszélyesen koncentrálódott a nemzetközi banktőke; mennyire tömegessé vált a terrorizmus; gyakorivá a szeparatizmus és az etnikai-kulturális viszályok; az ökológiai egyensúly felborulása; mekkora gond a demográfiai robbanás és a végletekig túlnépesedett nagyvárosok helyzete... Ha mindezt figyelembe vesszük be kell látnunk, hogy a jelenlegi helyzet rendkívül nehéz még akkor is, ha nem fogadjuk el az apokaliptikus jóslatokat.

A legnagyobb gondot meglátásom szerint az általunk ismert világ és az eljövendő világ közti nehéz átmenet jelenti. És mint minden civilizáció hanyatlásakor és egy új eljövetelekor, most is szembe kell néznünk a gazdasági összeomlás, az igazgatási szerkezet felbomlása, az állam helyébe lépő para-államok vagy érdekcsoportok, az igazságtalanság uralma, a csüggedés, az ember lealacsonyodása, a kapcsolatok felbomlása, a magány, a növekvő erőszak, és az irracionális egyre gyorsuló és egyre általánosabb megjelenésével. De elsősorban azon kell gondolkodnunk, milyen új világot alakíthatunk ki? Milyen társadalmat, gazdaságot, értékeket, milyen személyes kapcsolatokat, milyen emberek közti, ember és lélek közti párbeszédet teremtünk meg? Akármit is javasunk azonban, két leküzdhetetlen akadállyal találjuk szemben magunkat:

1.) A felbomlás időszakában egyetlen átfogó gondolati rendszer sem verhet gyökeret;

2.) A gyakorlati élet közvetlenségével és a technológiával szemben egyetlen racionális érzékszervi fajta sem állná meg a helyét. Ez a két akadály megnehezíti a hosszú távú, új értékek megalapozását.

Ha Isten nem halt meg, akkor a vallások felelősséggel tartoznak az emberiségért. Új társadalomlélektani légkört kell teremteniük a mai világban, tanító szándékkal kell közeledniük a hívekhez, és fel kell számolniuk a fanatizmus és a fundamentalizmus utolsó maradványait is. Nem maradhatnak közömbösek az éhínség, a közöny, a rosszindulat és az erőszak elharapódzásával szemben. Jelentősen hozzá kell járulniuk a tolerancia kialakulásához és ösztönözniük kell a párbeszédet a más felekezetűekkel és mindenki, aki felelősséget érez az emberiség sorsáért. Ne vegyék szentségtörésnek, de nyitottá kell válniuk Isten más kultúrákban megjelenő, eltérő megnyilvánulásaiával szemben is. Ebben a nehéz helyzetben elvárjuk tőlük ezt a hozzájárulást a közös üggyöz.

Ha viszont a vallások szívében Isten meghalt, meggyőződésünk, hogy újjá kell élednie egy új közegben, ahogy azt a civilizáció egész története sugallja, ez a közeg pedig az emberek szíve, távol bármiféle intézménytől és hatalomtól.

Köszönöm a figyelmüket.